

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

19.YÜZYIL BATILILAŞMA SÜRECİNDE GALATA VE PERA'DA İNŞA
EDİLEN KARMA KULLANIMLI YAPILAR VE BU YAPILARIN
GÜNÜMÜZDEKİ DURUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Seval KAYA AVUNDUK

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Sorunları Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. A. Derin ÖNCEL

HAZİRAN 2019

Seval Kaya Avunduk tarafından hazırlanan 19.YÜZYIL BATILILAŞMA SÜRECİNDE GALATA VE PERA'DA İNŞA EDİLEN KARMA KULLANIMLI YAPILAR VE BU YAPILARIN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ adlı bu tezin yüksek lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Derin ÖNCEL

Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Mimarlık Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

: DOÇ. DR. AYŞE DERİN ÖNCEL

Üye

: PROF. DR. DENİZ ERİNSEL ÖNDER

Üye

: DOÇ. DR. FİGEN KAFESÇİOĞLU

Üye

: _____

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Seval KAYA AVUNDUK

19.YÜZYIL BATILILAŞMA SÜRECİNDE GALATA VE PERA'DA İNŞA EDİLEN KARMA KULLANIMLI YAPILAR VE BU YAPILARIN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZET

Karma kullanım kavramı ile günümüzde mimari veya kentsel ölçekte, dünyada ve Türkiye’de oldukça sık karşılaşılmaktadır. Bünyesinde birden fazla işlev bulunduran tekil bir yapı veya yapı grubu olarak tanımlanabilecek olan karma kullanımlı yapılar, kent ihtiyaçları doğrultusunda farklı fonksiyonları çeşitli kombinasyonlar oluşturarak bir arada bulundurmakta ve mimari açıdan kentsel dokuya uygun olarak biçimlenmektedirler.

Karma kullanımın tanım olarak ortaya çıkması 20.yüzyılda olmuştur. 20.yüzyılda, endüstri devriminin etkisi ile Avrupa kentlerinde nüfus artmış ve kentler öngörülmemiş şekilde büyüyerek eski sınırlarının dışına taşmıştır. Sanayileşme, şehirlerde çevre kirliliğinin artmasına, hijyen ve sağlık koşullarının elverişsiz hale gelmesine sebep olmuştur.

Yaşanan olumsuz gelişmelerle birlikte yaşam ve iş alanlarının ayrıştırılmasını öngören bölgeleme kavramı açığa çıkmıştır. Bölgeleme ile konut alanları, kent merkezlerinden, sanayi ve kirliliğin olmadığı banliyölere aktarılmış ancak bu durum daha farklı sorunlara yol açmıştır. İş ve yaşam bölgeleri arasında sabah ve akşam saatlerinde oluşan trafik, otopark eksikliği ve zaman kaybı gibi sorunların yanında en büyük sıkıntı sosyal anlamda olmuştur. Konut ve iş alanları günün belli saatlerinde faal olan bölgeler haline gelmiş, geceleri kimsenin bulunmadığı kent merkezlerinde suç oranları artmıştır.

20.yüzyılda bölgeleme kavramının yarattığı kentsel sorunlar üzerine, geçmişte olduğu gibi yaşam alanlarının kentsel fonksiyonlar arasında yer almasının önemi ve gerekliliği savunulmuştur. Mümkün olduğunca fazla fonksiyonun bir arada bulunması gerekliliği üzerinde ilk defa düşünülerek bir model oluşturulmuş ve “karma kullanım” adı altında bir planlama biçimi olarak “tekrar” öne sürülmüştür.

Ortaya çıkan karma kullanım modeli, günümüzde 20.yüzyıl modernizminin ürettiği yeni bir mimari model olarak algılansa da antikiteden beri kentsel ihtiyaçlar doğrultusunda, çeşitli ölçeklerde şekillenerek kent dokularında var olmuştur. Helenistik ve Antik Roma döneminde bünyesinde farklı fonksiyonlar bulunduran evler, insulalar, agora, forum ve Roma hamamları, orta çağda külliye, han, kervansaray, fondaco gibi yapılar, 19.yüzyılda pasajlı yapılar ve iş hanları, dönemin ihtiyaçları doğrultusunda kentin dokusunda tasarlanan karma kullanımlı yapılar olmuştur.

19.yüzyılda, konut, geçit, ticaret fonksiyonlarının bir arada bulunduğu pasajlar önce Avrupa kentlerinde, sonra Pera ve Galata’da yeni bir tipoloji olarak ortaya çıkmıştır. Dönem itibari ile batılılaşma sürecinde olan Osmanlı’da, o döneme kadar genellikle ticari yapılarda karşılaşılan karma kullanım, konutun ana fonksiyonlardan birini oluşturduğu pasajlı yapılarda da görülmeye başlamıştır.

Çalışma kapsamında, 19.yüzyılda Galata ve Pera’da inşa edilen ve halen varlığını sürdüren, 12’si pasajlı/geçitli olan, 13 adet karma kullanımlı yapı tespit edilmiş ve 4.bölümde incelenmiştir. 19.yüzyılda inşa edilen, çoğunluğunu pasajlı yapıların oluşturduğu karma kullanımlı yapılar incelenmeden önce çalışmanın altyapısını

oluşturmak adına, 2.bölümde antikiteden beri karşılaşılan karma kullanımlı yapılardan kısaca bahsedilmiş ve pasajlı yapıların oluşmasına etki eden süreçler irdelenmiştir. 3.bölüm, 19.yüzyılda ortaya çıkan pasajlı yapıların inşa edildiği Galata ve Pera ile ilgilidir. Bu bölümde Galata ve Pera'nın 19.yüzyıla kadar gelişimi, batılılaşma süreci ve sonrasında bölgede yarattığı mekânsal etkiler ele alınmıştır.

Sonuç bölümünde, önceki bölümlerde 19.yüzyılda Galata ve Pera'da inşa edilen karma kullanımlı yapılar üzerinde yapılan incelemeler değerlendirilmiş, bu yapıların günümüzde inşa edilen büyük ölçekli karma kullanımlı yapıların arketipi olma durumları ve bu bağlamda bünyelerinde barındırdıkları potansiyeller ele alınmıştır. Sonuç olarak günümüzde kent dokusunda halen var olmakta olan bu yapıların kentsel yaşama dahil edilmesi açısından yapılacak çalışmalara veri oluşturması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Galata, Pera, Beyoğlu, 19.yüzyıl, Pasaj, Karma Kullanım, Batılılaşma.

MIXED-USE BUILDINGS BUILT IN GALATA AND PERA DURING THE MODERNISATION PROCESS IN THE 19TH CENTURY AND EVALUATION OF THE PRESENT CONDITIONS OF THESE BUILDINGS

ABSTRACT

The concept of “mixed-use” is frequently encountered in Turkey and in the world today, on an architectural or urban scale. Mixed-use buildings can be defined as a single building or group of buildings that have more than one function within them. They combine different functions in accordance with urban needs by creating various combinations and are shaped in accordance with urban pattern in terms of architecture.

The emergence of “mixed-use” by definition has been in the 20th century. In the 20th century, the population of European cities increased and cities grew beyond their former borders with the impact of the industrial revolution. Industrialization has increased environmental pollution and unfavourable hygiene and health conditions in cities.

Negative developments led to the emergence of the “zoning” concept, which separates residential and working areas. Zoning transferred residential areas from city centers to suburbs where there was no industry and pollution, but this led to different problems such as traffic jams between working and residential zones, especially in the morning and evening, lack of parking and waste of time. However, the biggest problem has been in the social sense. Residential and working zones have become active areas at certain times of the day and crime rates have increased in city centers which were empty at night.

Due the urban issues caused by zoning in the 20th century, the importance and necessity of the inclusion of living areas among other urban functions was defended, as in the past. A model has been created for the first time by considering the necessity of combining as many functions as possible and re-proposed as a form of planning method, under the name of “mixed-use”.

Although the mixed-use model is perceived today as a new architectural model, produced by 20th century modernism, it has existed in urban pattern in various scales depending on urban needs, since antiquity. Houses and insulae, agoras, forums and Roman baths in Hellenistic and ancient Roman period, buildings such as kulliye, inn, caravanserai, fondaco in middle ages, passages and business inns in nineteenth century were mixed-use buildings designed within the urban pattern, due to the needs of the period.

Passages, where housing, passage and trade functions are combined, first emerged in European cities, then in Pera and Galata as a new typology in 19th century, which was modernisation process of Ottoman Empire. In the Ottoman Empire, mixed-use, often encountered in commercial buildings till that period, also began to be seen in passages where housing formed one of the main functions.

Within the scope of the study, 13 mixed-use buildings, which are built in Galata and Pera in the 19th century and still exist, are identified and examined in the 4th chapter. 12 of these 13 mixed-use buildings are passages or buildings which have passages within themselves. In order to build the infrastructure of the study, mixed-use buildings which built since antiquity and the processes that affect the formation

of passages are briefly mentioned and examined in the 2nd chapter. The 3rd chapter is about Galata and Pera, where passages were built in the nineteenth century. The spatial effects of the development until the nineteenth century, during the modernisation and subsequent process of region are discussed in this chapter. In the 5th chapter, reviews in the previous chapters, on mixed-use buildings built in Galata and Pera in the 19th century and whether these buildings are archetypes of 20th century mixed-use buildings have been evaluated. In this context, the potentials of them are discussed. As a result, it is aimed to create data for the studies, in terms of the inclusion of these buildings which still exist in the pattern of the city today, in urban life.

Keywords: Istanbul, Galata, Pera, Beyoğlu, Nineteenth Century, Passage, Mixed usage, Mixed-use, Modernisation.

ÖNSÖZ

Çalışma sürecimde vaktini ve bilgilerini esirgemeyerek çalışmanın bir tez haline gelmesinde büyük emek sarf eden değerli tez danışmanım Doç.Dr. A.Derin ÖNCEL'e, yorumları ile tezime katkı sağlayan değerli jüri üyelerim, Doç.Dr. Figen KAFESÇİOĞLU ve Prof.Dr. Deniz ERİNSEL ÖNDER'e teşekkür ederim.

Zaman ayırarak Fransızca yayınların çevirisi konusunda yardımcı olan Arş. Gör. Zeynep BURSA MILLET'ye, tez yazım kurallarını kılavuzdan daha anlaşılır bir şekilde gösteren Y.Mimar Çiğdem FURTUNA'ya, tez çalışmamı akademik bir gözle inceleyerek katkıda bulunan Arş.Gör.Dr. S.Emrah ÜÇER'e, gösterdiği kaynaklarla tezime katkıda bulunan, tez ve daha birçok konu ile ilgili bocaladığım anlarda yüreklendiren Tarihçi Emel SORGUN ÜÇER'e, Burcu, Hatice ve tüm arkadaşlarıma,

Tezdeki tüm grafikleri hazırlayan ve çalışmanın şekillenmesinin uzunca bir süreye yayıldığı zaman diliminde hep yanımda olan, desteğini, sabrını ve sevgisini her zaman hissettiğim, en büyük şansım, hayat arkadaşım M.Aydın AVUNDUK'a,

Eğitimimde olduğu kadar yaşamım boyunca da sevgi, bilgi ve emekleri ile her türlü destekte bulunarak yanımda olan, mutlu bir birey olabilmemin en büyük sebebi canım anne ve babama,

Ve gittikçe büyüyen güzel aileme çok teşekkür ederim.

Seval KAYA AVUNDUK

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ	xi
KISALTMALAR.....	xv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Tezin Amacı.....	1
1.2. Kapsam.....	1
1.3. Yöntem	3
2. TARİHSEL SÜREÇTE KARMA KULLANIMLI YAPILAR.....	5
2.1. Karma Kullanımlı Yapıların Tanımı.....	5
2.2. Karma Kullanımlı Yapı Türleri	6
2.2.1. Hanlar	12
2.2.2. Pasajlar.....	15
2.2.3. 20.yüzyılda karma kullanımlı yapılar.....	17
2.3. Bölüm Sonucu.....	21
3. GALATA VE PERA’NIN TARİHSEL SÜREÇTEKİ DURUMU VE 19.YÜZYIL BATILILAŞMA HAREKETLERİNİN GALATA VE PERA’YA MEKANSAL ETKİLERİ	22
3.1. 19.Yüzyıl Öncesi Galata ve Pera.....	22
3.2. 19.Yüzyıl Batılılaşma Sürecinin Galata ve Pera’daki Mekansal Etkileri.....	26
3.3. 19.Yüzyıl Sonrasında Galata ve Pera	33
3.4. Bölüm Sonucu.....	35
4. 19.YÜZYIL BATILILAŞMA SÜRECİNDE GALATA VE PERA’DA İNŞA EDİLEN VE HALEN VARLIĞINI KORUYAN KARMA KULLANIMLI YAPILAR.....	37
4.1. Konut Ticaret ve Geçit Kullanımlı Yapılar	43
4.1.1. Hacıpulo Pasajı	44
4.1.2. Afrika Pasajı	58
4.1.3. Rumeli Pasajı	62
4.1.4. Anadolu Pasajı	68

4.1.5. Çiçek Pasajı	74
4.1.6. Şark Aynalı Pasajı	79
4.1.7. Tünel Pasajı	85
4.1.8. Elhamra Pasajı	92
4.1.9. Suriye Pasajı	105
4.2. Ticaret Ofis ve Geçit Kullanımlı Yapılar	109
4.2.1. Fransız Geçidi	110
4.2.2. Abed-Ömer Abed Han	123
4.2.3. Lloyd Han	131
4.3. Ticaret Dini ve Konaklama Kullanımlı Yapılar	137
4.3.1. Aya Andrea Han	138
4.4. Bölüm Sonucu	147
5. SONUÇ	155
KAYNAKLAR	158
EKLER	164
ÖZGEÇMİŞ	167

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 3.1: İstanbul Haritası	23
Şekil 3.2: İstanbul Haritaları.	24
Şekil 3.3: İstanbul Haritası, 1566-1574.....	24
Şekil 3.4: İstanbul'un Eski Planı, 1696	25
Şekil 3.5: İstanbul Haritaları.	26
Şekil 3.6: 1880 Tarihli Stolpe Nüfus Haritası	27
Şekil 3.7: İstanbul Haritaları.	28
Şekil 3.8: 1889-1890 F. Von Hubner Haritası	30
Şekil 3.9: 1905 Goad Haritası	32
Şekil 4.1: Çalışma Kapsamında İncelenen Yapıların Konumu.....	41
Şekil 4.2: Çalışma Kapsamında İncelenen 13 Yapının Goad Haritası'ndaki Konumu	42
Şekil 4.3: Çalışma Kapsamında İncelenen 13 Yapının Konumu.....	43
Şekil 4.4: Hacopulo Pasajı'nın Konumu	44
Şekil 4.5: 2018 Yılı Hava Fotoğrafı.....	45
Şekil 4.6: Hacopulo Pasajı Planı	46
Şekil 4.7: Hacopulo Han Fotoğraflar.....	46
Şekil 4.8: 1857-1876 Cadastre de la Ville de Constantinople Haritası	48
Şekil 4.9: 1860, 1895 ve 1905 Yıllarına Ait Haritalar.	48
Şekil 4.10: 1937 ve 1950 Yılı Hava Fotoğrafı.	49
Şekil 4.11: 2004 Tarihli Zemin Kat Rölövesi.....	50
Şekil 4.12: 2004 Tarihli Asma Kat Rölövesi.....	51
Şekil 4.13: 2004 Tarihli 1. Kat Rölövesi.....	52
Şekil 4.14: 2004 Tarihli 2. Kat Rölövesi.....	53
Şekil 4.15: 2004 Tarihli Çatı Katı Rölövesi	55
Şekil 4.16: Hacopulo Han 1990'lı Yıllara Ait Fotoğraflar	56
Şekil 4.17: Afrika Pasajı'nın Konumu	58
Şekil 4.18: Afrika Apartmanı Planı.....	59
Şekil 4.19: Afrika Apartmanı Fotoğraflar.....	59
Şekil 4.20: 1905, 1913-1914, 1927 Yıllarına Ait Haritalar.	60
Şekil 4.21: Afrika Apartmanı Normal Kat Planı	61
Şekil 4.22: Rumeli Pasajı'nın Konumu	62
Şekil 4.23: Rumeli Pasajı Planı	63
Şekil 4.24: Rumeli Pasajı Fotoğraflar	64
Şekil 4.25: Rumeli Pasajı Normal Kat Planı.....	65

Şekil 4.26: 1858-76, 1858-60, 1905 Yıllarına Ait Haritalar	65
Şekil 4.27: Rumeli Pasajı Kesiti.....	66
Şekil 4.28: Anadolu Pasajı'nın Konumu	68
Şekil 4.29: Anadolu Pasajı Planı	69
Şekil 4.30: Anadolu Pasajı Fotoğrafları	70
Şekil 4.31: 1857-1876 Cadastre de la Ville de Constantinople Haritası	71
Şekil 4.32: 1858-60, 1895, 1905 Yıllarına Ait Haritalar.	72
Şekil 4.33: Anadolu Pasajı Normal Kat Planı.....	72
Şekil 4.34: Çiçek Pasajı'nın Konumu.....	74
Şekil 4.35: Çiçek Pasajı Planı	75
Şekil 4.36: Çiçek Pasajı Fotoğrafları	76
Şekil 4.37: 1858-60, 1887-95, 1905 Yıllarına Ait Haritalar	77
Şekil 4.38: Restorasyon Öncesi Çiçek Pasajı Fotoğrafları.....	78
Şekil 4.39: Şark Aynalı Pasajı'nın Konumu	79
Şekil 4.40: Şark Aynalı Pasajı Planı	80
Şekil 4.41: Şark Aynalı Pasajı Fotoğrafları	81
Şekil 4.42: 1858-60, 1887-95, 1905 Yıllarına Ait Haritalar.	81
Şekil 4.43: Şark Aynalı Pasajı Zemin Kat Planı	82
Şekil 4.44: Şark Aynalı Pasajı Eski Fotoğrafları.....	84
Şekil 4.45: Tünel Pasajı'nın Konumu.....	85
Şekil 4.46: Tünel Pasajı Planı	86
Şekil 4.47: Tünel Pasajı Fotoğrafları	87
Şekil 4.48: 1858-60, 1895, 1905 Yıllarına Ait Haritalar.	88
Şekil 4.49: Tünel Pasajı Zemin Kat Planı	89
Şekil 4.50: Tünel Pasajı A, B ve C Blok İç Mekan Fotoğrafları	91
Şekil 4.51: Elhamra Pasajı'nın Konumu	92
Şekil 4.52: 2013 Yılı Hava Fotoğrafı.....	93
Şekil 4.53: Elhamra Pasajı Planı	93
Şekil 4.54: Elhamra Pasajı Fotoğraflar	94
Şekil 4.55: 1858-60, 1887-95, 1905 Yıllarına Ait Haritalar	95
Şekil 4.56: 1932, 1937, 1950 Yıllarına Ait Haritalar.	96
Şekil 4.57: 1937 ve 1950 Yılı Hava Fotoğrafı.	98
Şekil 4.58: 1986 Tarihli Zemin Kat Rölövesi	99
Şekil 4.59: 1999 Yılında Yanan Elhamra Sineması'nın Fotoğrafı	100
Şekil 4.60: 1986 Tarihli 1. Kat Rölövesi.....	101
Şekil 4.61: 1986 Tarihli 2. Kat Rölövesi.....	101
Şekil 4.62: 1986 Tarihli 3. Kat Rölövesi.....	102

Şekil 4.63: 1986 Tarihli 4. Kat Rölövesi	103
Şekil 4.64: 1986 Tarihli 5. Kat Rölövesi	103
Şekil 4.65: Suriye Pasajı'nın Konumu	105
Şekil 4.66: Suriye Pasajı Planı	106
Şekil 4.67: Suriye Pasajı Fotoğrafları	106
Şekil 4.68: 1905, 1913-14, 1937 Yıllarına Ait Haritalar.	107
Şekil 4.69: Suriye Pasajı Zemin Kat Planı	108
Şekil 4.70: Fransız Geçidi'nin Konumu.....	110
Şekil 4.71: 2013 Yılı Hava Fotoğrafı.....	111
Şekil 4.72: Fransız Pasajı Planı	112
Şekil 4.73: Cité Française Fotoğrafları	112
Şekil 4.74: 1858-1860, 1887-1895 ve 1905 Yıllarına Ait Haritalar.	114
Şekil 4.75: 1913-1914, 1937 ve 1948 Yıllarına Ait Haritalar.	115
Şekil 4.76: 1950 Yılı Hava Fotoğrafı.....	116
Şekil 4.77: 1979 Tarihli Zemin Kat Rölövesi	117
Şekil 4.78: 1979 Tarihli 1. Kat Rölövesi.....	118
Şekil 4.79: 1979 Tarihli 2. Kat Rölövesi.....	119
Şekil 4.80: 1979 Yılına Ait Cité Française Fotoğrafları	120
Şekil 4.81: Cité Française Fotoğrafları	121
Şekil 4.82: Abed-Ömer Abed Han'ın Konumu	123
Şekil 4.83: Abed-Ömer Abed Han Planı	124
Şekil 4.84: Abed Han Fotoğraflar	125
Şekil 4.85: 1905, 1937, 1948 Yıllarına Ait Haritalar.	126
Şekil 4.86: Abed-Ömer Abed Han Normal Kat Planı	127
Şekil 4.87: Ömer Abed Han Fotoğrafları	128
Şekil 4.88: Lloyd Han'ın Konumu	131
Şekil 4.89: Lloyd Han Planı	132
Şekil 4.90: Lloyd Han Fotoğrafları	132
Şekil 4.91: 1858-60, 1905, 1948 Yıllarına Ait Haritalar.	133
Şekil 4.92: 2011 ve 2013 Yıllarına Ait Fotoğraflar.....	134
Şekil 4.93: Lloyd Han Hava Fotoğrafları, 1950,1950, 1966, 1970, 2013, 2017	135
Şekil 4.94: Lloyd Han Kat Planları.....	136
Şekil 4.95: Aya Andrea Han'ın Konumu	138
Şekil 4.96: 2013 Yılı Hava Fotoğrafı.....	139
Şekil 4.97: Aya Andrea Han Planı.....	139
Şekil 4.98: Aya Andrea Han Fotoğrafları	140
Şekil 4.99: 1860, 1895 ve 1905 Yıllarına Ait Haritalar.	142

Şekil 4.100: 1950 Tarihli Hava Fotoğrafı	143
Şekil 4.101: Zemin Kat Planı	145
Şekil 4.102: Normal (1.2.3.) Katlar Planı	146
Şekil 4.103: Aya Andrea Han Fotoğraflar	146
Şekil 4.104: 4. Kat Planı.....	147
Şekil 4.105: Çalışma Kapsamında İncelenen Yapıların Özellikleri.....	154

KISALTMALAR

KVKBK	: Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
İ1NKVKBK	: İstanbul 1 Numaralı Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
KVKBKM	: Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü
KVKBKMA	: Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi
KVTVKK	: Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
KVTVKKM	: Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü
İ2NKVTVKBK	: İstanbul 2 Numaralı Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
İ2NKVTVKBKM	: İstanbul 2 Numaralı Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü
İ2NKVTVKBKMA	: İstanbul 2 Numaralı Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi
İ2NKVKBKMA	: İstanbul 2 Numaralı Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi
GEEVAYK	: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
GEEVAYKM	: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Müdürlüğü
BBİVŞMA	: Beyoğlu Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü Arşivi
KUDEB	: Koruma Uygulama ve Denetim Bürosu

1. GİRİŞ

1.1. Tezin Amacı

Karma kullanımlı yapılar birbirinden farklı işlevleri bir arada bulunduran yapı veya yapı grubu olarak tanımlanabilir. Günümüzde karma kullanım parsel ölçeğinde olduğu kadar ada bazında kent ölçeğinde de uygulanabilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Galata ve Pera bölgesinde batılılaşma sürecinde inşa edilen ve günümüze kadar ulaşan karma kullanımlı yapıların, inşa edildikleri dönemden günümüze kadar mimari durumlarının ve kullanımlarının incelenmesi, bilgi altyapısının oluşturulması ve bu yapıların bugünkü mimari kent dokusuna katkısının değerlendirilmesidir.

Çalışma esnasında incelenen yapıların ilk yapıldıkları dönemdeki kullanımları ve mimari olarak ne şekilde kurgulandıkları araştırılmış, bu yapıların inşa edildikleri döneme ait fonksiyonları ve bugünkü kullanım alanları üzerinden bir karşılaştırma yapılmıştır.

1.2. Kapsam

Galata, liman kenti olması sebebiyle yüzyıllardır ticaret açısından önemli bir yere sahip olmuştur. Önemli bir liman olması ve limanların sürekli hareket halinde olmasından ötürü Galata bölgesi de değişim ve gelişim halinde olmuştur.

Galata'da yapılaşma, 19.yüzyıla kadar genellikle sur içinde olmakla birlikte, sur dışında genellikle elçilikler konuşlanmıştır. Bunun dışında, çoğunlukla elçilikler çevresinde yoğun olmayan bir yapılaşmadan da söz edilebilir. Osmanlı Devleti'nin girdiği batılılaşma sürecinde imzalanan 1838 Osmanlı-İngiliz Serbest Ticaret Anlaşması, 1839 Tanzimat Fermanı, 1856 Islahat Fermanı ile özellikle yabancılara çeşitli siyasal-ekonomik haklar ve mülkiyet hakkı tanınmıştır. Bu haklardan özellikle mülkiyet hakkıyla, artan nüfusla ve 6. Daire Belediyesi'nin kurulmasıyla bölgenin gelişmesi hızlanmış, sur içindeki yoğunluk Pera'ya doğru ilerlemiştir. 19.yüzyıla kadar Pera'da varlığını sürdüren yapılar sefarethaneler, kiliseler ve kısmen konutlardan ibaret iken, 19.yüzyıl sonu itibari ile Pera'daki yapılaşma oranı artmış, tiyatrolar, oteller, apartmanlar, pasajlar inşa edilmeye başlamıştır. 19.yüzyıl sonunda

Galata bölgesi bir finans merkezi haline gelmiş, Pera ise Galata'nın uzantısı olarak çoğunlukta gayrimüslimlerin ve yabancıların konutlarının bulunduğu çok kültürlü bir bölge olmuştur.

19.yüzyıl sonunda gerek yaşayan nüfus gerek kültür sanat etkinlikleri ve fiziksel çehresi ile Avrupalı bir kent görünümüne bürünen Galata ve Pera çalışmanın mekânsal sınırını oluşturmaktadır.

19.yüzyılda nüfusun gittikçe arttığı, kentin büyüdüğü Galata ve Pera'da ilk apartman yapıları inşa edilmiş, devam eden süreçte apartman yapıları ile birlikte ticaretin daha ön planda olduğu pasajlı yapılar da inşa edilmeye başlamıştır. Avrupa ve Pera'da yeni bir tipoloji olarak inşa edilen pasajlı yapılar 3 ve üzeri fonksiyon bulundurmaları ile üzerinde çalışılan yapıların çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Galata ve Pera'da genellikle kagir yapıların alt katlarında dükkanların bulunması, tarihi yarımadaanın aksine çoğu müstakil konut ve apartman yapısında karşılaşılan bir durum olmakla birlikte çalışma kapsamında bunun gibi iki fonksiyon barındıran küçük ölçekli yapılar karma kullanımlı yapılar olarak nitelendirilmemiş ve çalışmaya dahil edilmemiştir.

Çalışmaya 3 ve üzeri fonksiyon barındıran 13 adet büyük ölçekli karma kullanımlı yapı dahil edilmiş, incelenen yapılardan konut kullanımlı yapıların Pera'da, ticaret ve ofis kullanımlı yapıların çoğunun Galata'da yer aldığı tespit edilmiştir.

Galata'da 19.yüzyıla kadar avlulu revaklı han tipolojisindeki hanlara tarihi yarımadaaya göre daha az rastlanmakla beraber, 19.yüzyılda daha çok yeni bir tipoloji olarak iş hanları inşa edilmiştir. Tezde, çeşitli kaynaklardan bu hanların yerleri araştırılmış, hanlar yerinde incelenmiştir. Bölgede inşa edilen iş hanlarının çoğu 19.yüzyılda zemin katlarında ticaret, üst katlarında büro işlevi bulunduran, 2 fonksiyonlu küçük ölçekli yapılar olduğu için çalışma kapsamının dışında tutulmuştur. Bünyesinde bir geçit oluşturarak ticaret fonksiyonunu artıran Fransız Geçidi, Abed-Ömer Abed Han ve Lloyd Han ise ikiden fazla kullanım çeşitliliği ile çalışmaya dahil edilmiştir. Bunun dışında Galata bölgesinde inşa edilen, ibadet, konaklama ve ticaret fonksiyonları barındıran Aya Andrea Han da karma kullanımlı bir yapı olduğu için çalışmaya dahil edilmiştir.

Çalışma kapsamında, bölgede bulunan, üç ve üzeri fonksiyon bulundurabileceği düşünülen yapılar, kartografik belgeler, basılı yayınlar ve yerinde yapılan alan incelemeleri ile tespit edilmiştir. Belirlenen yapılar arasında üst katları ofis, zemin katları ticari fonksiyon barındıran iş hanları ve Osmanlı avlulu han tipolojisindeki yapılar, "han" olarak nitelendirilmesine rağmen özgününde tekil işlevli olarak inşa edilen yapılar çalışmaya dahil edilmemiştir. Bunun dışında zemin katlarında ticaret

işlevi barındırır da üst katları otel, kulüp olarak kullanılan, tüm zemin katında ticaret, üst katlarında konut işlevi barındıran ikiden fazla fonksiyon bulundurmeyen yapılar çalışmaya dahil edilmemiştir. Ayrıca barınma ve ibadet işlevi dışında fonksiyon bulundurmeyen yapılar, özgününde pasaj olarak inşa edilmeyen yapılar, yalnızca dış cephesi korunarak, içi özgününden farklı bir kurguyla restore edilen yapılar, pasajları sadece geçiş amaçlı yapılarak, binanın zemin kat pasaj kısmında dükkan gibi birimlerle desteklenmeyen ve pasaja fazladan bir işlev katmayan yapılar çalışma kapsamına alınmamıştır. Son olarak günümüzle bir karşılaştırmanın yapılabilmesi için kartografik belgelerde yer alan ancak günümüze kadar varlığını sürdürememiş yapılar da çalışmanın dışında tutularak 19. yüzyıldan günümüze kadar varlığını sürdüren 13 adet karma kullanımlı yapı tespit edilmiştir.

Tespit edilen, üç ve üzeri fonksiyon barındıran, 13 adet karma kullanımlı yapı çalışma kapsamında kullanım çeşitliliği üzerinden bir sınıflandırma içerisine alınmıştır. Pera'da yer alan 9 bina yapı özelinde geçit, büro ve eğlence işlevleri bulundurmalarıyla birlikte, bu 9 yapının ortak özelliği konut ve ticaret fonksiyonu bulundurmalarıdır. Çalışma kapsamında ele alınan diğer 4 yapı Galata'da yer almakta ve zemin katlarında ticaret birimleri bulundurmaktadır. Yapı bazında farklılık gösteren diğer işlevleri ise konaklama, ibadet, ofis ve geçit işlevleridir.

1.3. Yöntem

Kartografik belgelerden çalışma alanında bulunan han, apartman, pasaj gibi tanımlara sahip olan ve günümüze kadar varlığını sürdüren yapılar belirlenerek yerinde incelenmiş, kullanıcılarıyla görüşülerek, günümüz kullanımları tespit edilmiş, fotoğraflanmış, çeşitli basılı kaynaklardan tarihçelerine ulaşılmıştır.

Yapım tarihi bilinmeyen yapıların inşa edildiği tarih, kartografik belgelerin karşılaştırılması ile yaklaşık olarak belirlenebilmiştir.

İncelenen 13 yapı buldukları fonksiyon bakımından, konut ve ticaret kullanımlı pasajlı yapılar, ticaret ve ofis kullanımlı pasajlı yapılar ve ticaret ve dini kullanımlı konaklama yapıları olarak 3 grupta ele alınmıştır. Konut ve ticaret kullanımlı pasajlı yapıların içinde bir de eğlence fonksiyonu bulunan yapılar yer almakta olduğundan bu grupta 2 yapı, diğer gruplarda birer yapı olmak üzere toplam 4 yapı diğerlerinden daha detaylı incelenmiştir.

Daha detaylı olarak incelenen dört yapının 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ve Beyoğlu Belediyesi İmar Arşivi'nden geçmişe yönelik durumları ve çeşitli dönemlerdeki rölevaleri incelenmiştir. Detaylı değerlendirmesi

yapılan dört yapıdan Aya Andrea Han'ın planlarına ulaşılamayıp, ulaşılabilen mekanlarının yerinde rölövesi alınmış, mimari planlamasına ve çeşitli kaynaklardan elde edilen verilere göre kat planları restitüe edilmiştir.

Çeşitli yıllarda meslek gruplarına göre sınıflandırılma yapılmış olan Ticaret Yıllıkları bulunmakla birlikte, çalışma kapsamında genellikle sokaklara, binalara göre sıralanmış olan 1881-1922 yılları arasındaki Ticaret Yıllıkları'ndan faydalanılmıştır. Çalışma kapsamına giren yapılar incelenerek hangi dönemlerde hangi kullanımların olduğu, ilk dönemden günümüze ne türlü farklılıklar olduğu araştırılmıştır.

Elde edilen verilerle, bugünün kentsel dinamikleri üzerinden ele alınan yapıların süreklilikleri, mimari dönüşümleri ve bugünkü kullanımları incelenmiş ve bir sonuca ulaşılmıştır.

2. TARİHSEL SÜREÇTE KARMA KULLANIMLI YAPILAR

Dünyada ve Türkiye’de karma kullanım ile çeşitli ölçeklerde oldukça sık karşılaşılmaktadır. Karma kullanım, tanım olarak 20.yüzyıl kentsel dinamiklerinin ortaya çıkardığı sonuçlar üzerinden ortaya çıkmış olsa da karma kullanımın ihtiyaçlar doğrultusunda, geleneksel olarak antikiteden beri kent dokusunda var olduğu bilinmektedir.

Karma kullanımın ele alınacağı 2.bölümün ilk alt başlığı olan 2.1 bölümünde, karma kullanım tanımının ortaya çıkma süreci anlatılmıştır.

2.2.bölümünde kronolojik bir sıralama olmaksızın Helenistik dönemden itibaren karşılaşılan karma yapı türlerinden bahsedilmiştir. Bu bölümde, teze konu olan yapılar açısından önemli olan hanlar ve pasajlar 2.2.1. ve 2.2.2. alt başlıklarında incelenmiştir. Pasajlar, 19.yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan ve bu dönemde özellikle Pera’da karşılaşılan yapı türü olması sebebiyle, hanlar ise özellikle ticaret yoğun olan Galata bölgesinde iş hanı olarak sıkça karşılaşılan yapı türü olması sebebiyle ayrı alt başlıklarda ele alınmıştır.

2.2.3. alt başlığında, 20.yüzyıl modernizminin dönemin kentsel sorunlarına çözüm olarak ürettiği bölgeleme ile açığa çıkan sorunlar üzerine, belli bir planlama süzgecinden geçirilerek tekrar ortaya çıkarılan karma kullanım tanımı ve modern anlamda karma kullanımlı yapılar incelenmiştir. Bu yapılar tez kapsamında incelenen, batılılaşma sürecinin mekânsal etki ettiği yapılardan olmasa da karma kullanım tanımının ortaya çıkması ve bu tezin ana başlığını oluşturması sebebiyle önemlidir ve ayrı bir alt başlıkta ele alınmıştır.

2.1. Karma Kullanımlı Yapıların Tanımı

Karma kullanımlı yapılar bünyesinde birden çok işlev bulunduran tekil bir yapı veya yapı grubu olarak tanımlanabilir. Günümüzde karma kullanım parsel ölçeğinde olduğu kadar ada bazında ve kent ölçeğinde de uygulanabilmektedir.

Her ne kadar şehirlerin dokusunda karma kullanımlı yapılar her zaman bulunsada endüstri devriminden önce bu yapıları karma kullanımlı olarak tanımlamak yersiz

olmuştur (Zeidler, 1985). Tarihsel süreçte toplumun yaşam biçimlerine göre Roma hamamları, külliyeler, hanlar gibi pek çok karma kullanımlı yapı veya yapı kompleksleri inşa edilmiş, ancak 'karma kullanım' üzerine 20. yüzyıl modernizminin kentlerde yol açtığı sorunlardan sonra düşünülür olmuş ve bu tanım kullanılmıştır.

Mimarlık tarihinde, karma kullanımlı yapılara bakıldığında çeşitli kavramlarla karşılaşılmaktadır. Endüstri devrimi sonrasında ortaya çıkan "bölgeleme kavramı" ile kentlerin işlevlerine göre ayrışmasının ürettiği sorunlardan sonra, konutların da fonksiyonlara dahil edilmesiyle oluşturulan karma kullanım, endüstri devrimi öncesinde genellikle ticaret merkezli yapılarda bulunmuştur.

Helenistik dönemden ve Antik Roma'dan itibaren kentlerin dokusunda bulunan belli başlı karma kullanımlı yapılar incelendiğinde ticaret ve konut işlevini bünyesinde bulunduran evler, insulalar, daha büyük ölçekli olan agora, forum ve Roma hamamları ile karşılaşılmaktadır. Orta çağda külliyeler, hanlar, kervansaraylar, fondacolar, misafirhaneler inşa edilmiş, endüstri devrimi itibariyle ilk örnekleri görülen pasaj yapıları inşa edilmeye başlamıştır.

Endüstri devrimi, fabrikaların, dolayısıyla istihdamın bulunduğu kent merkezlerinde nüfusun öngörülemeyen bir şekilde artmasına, kentlerin büyümesine ve sonuç olarak sağlık koşulları açısından elverişsiz hale gelmesine sebep olmuştur.

Endüstri devriminin yarattığı olumsuzluklar ile ortaya çıkan bölgeleme kavramı, 19.yüzyıl öncesinde de ev ve iş hayatının ayrıştırıldığı görülse de, yaşam ve iş alanlarını daha belirgin bir çizgiyle birbirinden ayırmıştır. Kentsel ölçekte uygulanan bölgeleme ile ortaya çıkan çeşitli sorunlar ise konutun karma kullanımdaki önemini açığa çıkarmış ve günümüz anlamındaki karma kullanımlı yapılar inşa edilmeye başlamıştır.

2.2. Karma Kullanımlı Yapı Türleri

Karma kullanım, kent merkezlerinin dokusunda yüzyıllardır kendiliğinden bulunan bir unsur olmuştur. Yunan evleri, Roma insulaları küçük ölçekli karma yapılar, Yunan agoraları, Roma forumları, Roma hamamları büyük ölçekli karma yapı kompleksleri olarak nitelendirilebilir.

Eski Yunan ve Roma'da bir veya iki katlı olabilen evlerin sokaklara bakan kısımlarında dükkanların bulunması karşılaşılabilen bir durumdur. Roma'da nüfusun sadece küçük bir bölümü ekonomik olarak müstakil evlere sahip olmuş, geri kalan çoğunluk kısım apartman olarak nitelendirilebilecek olan çok katlı insulalarda yaşamını sürdürmüştür. Kentin her yerinde bulunan apartmanların zemin katlarında

dükkanlar, 10 kata kadar çıkabilen üst katlarında konutlar bulunmaktadır. Helenistik ve Antik Roma dönemine ait bu evler ve insulalar küçük ölçekli karma yapılar olarak nitelendirilebilir¹.

Orta çağ kentlerindeki ev halkı yalnızca kan bağı olan akrabaları değil, hizmetçileri, sanayi işçilerini, bazen çıraklar ve ustaları da içermektedir. Atölye ve tüccarın ticarethanesi bir aile olarak algılanmaktadır (Mumford, 2007). Orta çağda “şehirli evleri”nde² üst katlar konut, alt katlar ticari amaçlı kullanılmaktadır. Orta çağ kentlerinin karakteristik yapısını oluşturan, iş ve konutun birlikteliğinden oluşan şehirli evleri, eski yeni tüm kentlerin en kalıcı yapıları olmuştur (Zeidler, 1985). Üretim, satış, depo, usta ve çırak için barınma mekanlarının bulunduğu bu yapılar da çok kullanımlı yapıların küçük ölçekli örnekleri olarak düşünülebilir.

Tek bir yapı içerisinde devam eden konut ve iş birlikteliği yapı bazında ticaretin büyümesi ve üretim ölçeğinin artmasıyla arka bahçelerin hangar, depo ve özel atölyeler olarak kullanıma ayrılmasıyla ufak çaplı bir ayrışma yaşasa da (Mumford, 2007) esas 15.yüzyılın ikinci yarısından itibaren banliyöleşme sürecinde sona ermeye başlamıştır. Orta çağda kentin sınırlarını surlar belirlemekte, sur içine ve dışına giriş- çıkışları sağlayan sur kapıları belirli zaman aralıklarında açılmaktadır. Sur kapılarında bekleyen muhafızlar giriş yapanların içeri soktukları malları denetlemekle ve gümrük ücreti tahsil etmekle görevlidir. Sur kapıları içeri girmek için uzun süreli beklenen yerler olmuş, bunun sonucunda sur dışında ilk yapılaşmalar “misafirhaneler”³ olmuştur. İlk sur dışı konut işlevli yapılar ise sur içindeki nüfusun artması ve sur içinde yer kalmaması sebebi ile 15.yüzyılın ikinci yarısından itibaren, kendilerine daha büyük, daha iyi konut yaptıрма niyetinde olan kentin zengin tüccarları yani burjuvalar tarafından yaptırılmıştır. Sur dışında şehrin periferisine yapılan bu konut yapılaşması, ilk kez erken dönem Rönesans kentlerinin başını çeken Floransa’da görülmüş olmakla birlikte günümüz anlamında banliyöleşmenin de ilki sayılabilir. Konutların sur dışına çıkarılması, aynı zamanda o zamana değin, evlerin ve işlerin aynı binada olması alışkanlığı olan orta çağ şehirli evlerinin de değişimini, konut ve iş fonksiyonunun ayrışmasını da beraberinde getirmiştir (Saalman, 1982).

¹ Konu ile ilgili olarak “Aldrete G.S. (2004), Daily Life in the Roman City, Connecticut.” kitabı incelenebilir.

² “Burgher” şehirde/kente yaşayan kişi, “burgher’s house” şehirli evi olarak Türkçe’ye çevrilebilir. Şehirli evi olarak bahsedilen ev “The Continuing City” (Vance, 1990) adlı İngilizce kitapta “burgher’s house” olarak kullanılmış, bu kitaptan alıntı yapan “İstanbul’daki 19.yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Ticaret Han ve Pasajlarının Stil ve Fonksiyon Bakımından İncelenmesi” (Gülenaz, 1998) doktora tezinde “şehirli evi” olarak çevrilmiştir. “Tarih Boyunca Kent” (Mumford, 2007) adlı Türkçe’ye çevrilmiş kitapta “tüccar evi” olarak da kullanılmıştır. Çeviri farklılıkları orta çağda kentteki ev ve küçük ticaretin iç içe geçtiğinin de göstergesi olarak düşünülebilir.

³ “Inn” olarak adlandırılmaktadır.

Küçük ölçekli bu yapılar dışında Helenistik dönemden itibaren büyük ölçekli yapılar grubu birlikteliğinde de karma kullanımdan söz edilebilir.

Yunan agoraları ticari etkinliklerin olduğu, vatandaşların sosyal ve politik konuları görüşüp tartıştığı çok fonksiyonlu meydanlar olmuştur. “Agoralar” Helenistik dönemde yalnızca belirli olaylar vesilesiyle değil, toplumsal yaşam, iş ve politika için de gündelik bir sahne olmuştur. Halk agoralarda kürsülerde konuşmalar, şenlik zamanlarında dinsel törenler yapmış, kurulan pazarlarda iç alım satıma ve dış satıma yönelik küçük büyük tezgahlar açmıştır. Agoraların çevresinde tapınak ve ibadethanelerin yanı sıra çeşme, zanaatçıların işlikleri, stoalar bulunmaktadır. Spor ve tiyatro faaliyetlerinin de yürütüldüğü agoranın çevresinde zamanla stoaların artması ticari yönünü artırsa da agoranın en eski ve en sürekli işlevi kamusal bir buluşma yeri olmasıdır. Açık alanın sahip olduğu bu işlev Latin ülkelerinde “plaza”, “campo”, “piazza”, “grand’place” adı altında halen varlığını sürdürmektedir.

“Roma forumları” da Yunan agoraları gibi sadece açık bir meydan değildir. İlk dönemde atlet ve gladyatör karşılaşmalarının icra edildiği forumların etrafında tapınaklar, ibadethaneler, mahkeme ve meclis binaları bulunmakta, bu forumlarda da agoralarda olduğu gibi pazarlar kurulmaktadır.

Karma kullanımlı yapı komplekslerinden bir diğeri olan “Roma hamamlarında” sıcak, ılık ve soğuk banyoların dışında masaj, manikür, saç kesimi, yemek yeme odaları bulunmaktadır. Birbiriyle bağlantılı jimnastik salonları, oyun alanları, kütüphane ve eğitim odaları da olan hamamlar büyük kalabalıklara hizmet edebilen büyük ölçekli yapı topluluklarıdır⁴.

Orta çağda daha çok doğu kültürlerinde karşılaşılan “hanlar”, şehir içinde veya dışında bulunabilen, şehir içinde üretim ve ticari faaliyetlerin yürütüldüğü bazen barınma fonksiyonu da olan yapılardır. Şehir dışı “menzil hanlar” ise “kervansaraylar” olarak da bilinen, ana fonksiyonu barınma olan karma kullanımlı yapılardır. Hanlar ve kervansaraylar büyük ölçekli, tekil, karma kullanımlı yapılar olarak 2.2.1 başlığı altında ayrıca ele alınacaktır.

Griep, orta çağ Avrupası’nda karma işlevli yapı türü olan misafirhanelerin esin kaynağının kervansaraylar olduğunu belirtmiştir. Büyük avlulu masif taş duvarlı olan bu yapılar, ahır, barınma, yeme işlevi bulundurmakta, genelde şehir surları dışında, nadiren de liman veya çarşı çevresinde yer almaktadır (Gülenaz, 1998).

⁴ Detaylı bilgi için bkz. “Wycherley R.E. (2011), Antik Çağda Kentler Nasıl Oluşturdu? s.71, İstanbul” ve “Mumford L. (2007), Tarih Boyunca Kent, Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği. s.190, İstanbul.”.

“Fondacolar”, orta çağda Avrupa’nın bazı kentlerinde kapalı pazar yeri, büro, ev, depo mekanlarını bünyesinde barındıran tüccarlara ait karma kullanımlı yapılardır. Fondaco⁵, adını doğuda tüccarları ve mallarını vahşi çöl kabilelerinin saldırılarından korumak için inşa edilen, Arapça “funduk” denilen yapılardan almıştır. İçeride dönük olan bu yapıların, etrafı duvarlarla çevrili olan, yük hayvanlarının beslenip dinlendiği, köle ticaretinin yapıldığı bir avlusu, avlusunun etrafında dizili depoları ve satış birimleri, üst katlarında konutları, depo ve büroları bulunmaktadır. Yabancı tüccarlar bu içeride dönük yapıları işlerini kendi kurallarıyla yapabilmek, kendi dini inançlarını sürdürebilmek açısından tercih ederken, yerli tüccarlar hırsızlığa karşı güvenli olması sebebiyle tercih etmiştir (Vance, 1990).

Pevsner 12.yüzyıla kadar kent yönetimiyle ilgili olarak manastırlarda yapılan toplantıların 12.yüzyılda tüccarların kent yönetiminde söz sahibi olmasıyla ortaya çıkan belediyeçilik kavramı ile kapalı pazar yerlerinde yapılmaya başladığını, 12. ve 15.yüzyıl Avrupası’nda zemin katı pazar yeri, üst katı belediye meclisi toplantı yeri ve mahkeme salonu olan birçok karma kullanımlı yapı inşa edildiğini belirtmiştir (Gülenaz, 1998).

Belli başlı karma kullanımlı yapı türleri arasında birçok yapının bir araya gelmesiyle oluşan “külliye” ele alınabilir. Külliye, Selçuklu ve Osmanlı’da dini, sosyal, sağlık ve ticari işlevli yapıları bünyesinde bulunduran büyük ölçekli karma kullanımlı yapı komplekslerdir.

Selçuklu döneminde Anadolu’daki ilk yerleşmelerde öncelikle cami inşa edilerek kamusal bir mekan oluşturulmuştur. Maddi imkanların artması ile 13.yüzyıl başlarında ilk defa beraber inşa edilen cami medrese veya cami darüşşifa yapıları ilk Selçuklu külliyelerini oluşturmuş, sonraki dönemde türbeler de külliye eklenmiştir. Külliye olgunlaşması ise askeri, örgütsel ve ekonomik olarak gelişen Osmanlı Dönemi’ne tekabül etmektedir (Cezar, 1985). 14. ve 15.yüzyıllarda genelde iskan ve eğitime dönük olan külliye yapıları 16.yüzyıl başında ticaret ve eğitim odaklı gelişmiştir. 18.yüzyıl itibarıyla gelenekten sıyrılmaya başlayan külliye, 19.yüzyılda artık inşa edilmemeye başlamıştır (Ataman, 2000).

Külliye oluşturan yapılar arasında öncelikli olarak ibadet işlevi bulunan cami bulunmaktadır. Erken dönemde camilerin içinde hünkar ziyaretleri için hünkar mahfili de bulunmaktayken sonradan caminin dışına inşa edilerek ayrı bir yapı haline gelmiştir. Türbeler de erken dönemden itibaren külliye bulunan dini fonksiyonlu yapılardandır.

⁵ Akdeniz ülkelerinde “fondaco” olarak adlandırılan yapılar Almanca’da “stahlyard”, İngilizce’de “steelyard” olarak adlandırılmıştır (Vance, 1990).

Külliye içinde bulunan medreseler, genelde revaklı bir avlu etrafında dersane ve yatılı öğrenciler için odaları bulunan yapılardır. İbadetlerini bağlı oldukları külliyenin camisinde gerçekleştiren öğrencilerin, eğer medresenin dershanesinin yönü tutuyorsa ibadetlerini medrese içinde de gerçekleştirdikleri görülmektedir. Erken dönem medrese yapılarında helalar yapının dışında çözümlenirken, geç dönem örneklerinde medrese sınırları içinde (Kuban, 2016) çözümlendiği görülmektedir. Tek başlarına veya medrese içinde bulunabilen sıbyan mektepleri, hafızların hoca olmak üzere eğitim gördükleri darülcürre, hadislerin okutulduğu darülcadis ve kütüphane de külliyelerin diğer yapıları arasındadır.

Külliye yapılarından olan darüşşifalar, medreseler gibi revaklı avlulu planları olan, bünyelerinde hasta odaları, ilaç hazırlama odaları, mescit, hamam, mutfak gibi birimler bulunduran hastane yapılarıdır.

Halkın temizlik gereksinimlerini karşılayan hamamlar da külliye yapılarındandır.

Külliye yapıları arasında çeşmeler, sebiller, genellikle dükkanların üzerine inşa edilen bekar odaları, içinde ezan vakitlerinin belirlenmesine yarayan aletler bulunan muvakkithaneler ayrıca yardımcı işlevleri olan ahır ve hela yapıları da bulunmaktadır.

Tabhaneler, Osmanlı gezici dervişlerinin konaklaması için inşa edilen yapılardır. İlk dönem Osmanlı gezici dervişlerin geçici konaklaması için camilerin içinde bulunan zaviyeler daha sonra camilere yapışık olarak inşa edilmiş ve "tabhane" adını almıştır. Sonraki dönemde camilerden tamamen ayrılarak bağımsız bölümler halinde inşa edilen tabhaneler, gezici dervişlerin ortadan kalkmasıyla külliye bünyesinde misafirhane olarak kullanılmıştır.

Külliye yapıları arasında bulunan imaretlerin mutfaklara ve erken dönemde öğrencilere, sonraları yoksul ve yolculara yemek dağıtma işlevi bulunmaktadır.

Ticari yapılar olan kapalı çarşının küçüğü olarak nitelendirilebilecek, üzeri kubbelerle örtülü, kumaş, antika ve mücevherlerin alım satımının yapıldığı bedestenler ve sokaklarda üstü örtülü veya önü saçaklı bir şekilde yan yana dizilen dükkanların oluşturduğu arastalar da külliyenin parçası olabilirler. Bunun dışında ticaret ve farklı fonksiyonların bir araya gelerek oluşturduğu hanlar ve kervansaraylar bazen külliyelerin bir bölümünü oluşturarak külliyelere gelir sağlamak amaçlı yapılmıştır.

Şehir hanları, inceleme konusuna giren 19.yüzyılda Galata bölgesinde de karşılaşılan yapı türü olduğundan, kervansaraylar da bu yapıların ortaya çıkmasının altyapısını oluşturan yapılar olduğundan ayrı bir başlıkta incelenmiştir. İnceleme konusuna dahil olan bir diğer yapı türü pasajlar olmakla birlikte pasajların

oluşumunun altyapısını oluşturan süreç endüstri devrimi ile başlamış, pasaj yapıları 19.yüzyılda Avrupa'da artarak inşa edilmeye devam etmiştir.

19.yüzyıl Osmanlı'da batılılaşma hareketlerinin arttığı, batıda ise üretimin makineleştiği, demirin inşaatlarda kullanılmaya başladığı, kentlerin nüfusunun gittikçe arttığı bir dönem olmuştur.

Endüstri devriminden önce dahi kent nüfusunun artması ve kentlerdeki yoğunluk sebebiyle zemin katta işyeri, üst katlarda birden fazla konut katı bulunan apartmanlar ihtiyaç haline gelmiştir. 1800'lerin başlarında zemin katlarında mağaza, restoran, cafe, tiyatro, üstlerinde 4-5 kat boyunca konut birimleri bulunan Paris apartmanları bu yapılaşmalara iyi bir örnek teşkil eder. Bu apartmanların daha gelişmiş, zemin katları boyunca bir arkad altında yayaların daha rahat alışveriş yapmasına imkan tanıyan, yayaları hava koşullarından koruyan ve sokak cephesini bir bütün haline getiren apartmanlar olmuştur ve bu yapılar Haussmann'ın açtığı sokak ve bulvarlardaki apartmanlara da örnek teşkil etmiştir (Zeidler, 1985). Endüstri devrimi ve öncesinden başlayan, zemin katları ticari, üst katları konut fonksiyonlu bu apartmanlar karma kullanımlı yapıların küçük ölçekli örneklerinden olmakla birlikte daha da gelişmiş sayılabilecek olan pasaj yapılarının oluşumunun alt yapısını oluşturan etmenlerden biri olarak düşünülebilir.

18.yüzyılın sonunda gerçekleşen endüstri devrimi mimarlıkta bir dönüm noktası olmuş cam ve demir mimarlıkta yapı malzemesi olarak kullanılmaya başlamış, yeni yapı türleri açığa çıkmıştır. Bu yapı türlerinden pasajlar karma kullanımlı yapı olmakla birlikte 2.2.2 bölümünde daha detaylı olarak incelenmiştir.

Endüstri devrimi ile gelen makineleşme üretim yöntemlerini değiştirerek birçok insanın da işsiz kalmasına, taşradan endüstrinin kalbi olan kente göç etmesine sebep olmuştur. Bu durum sanayileşmiş kentlerin nüfusunun kısa sürede artması ile sonuçlanmıştır.

Kentlilerin yaşayış biçimlerini değiştiren sadece nüfusun artışı olmamıştır. Benevelo genellikle fabrikalarla yaşam alanlarının yakın olması sebebiyle kentlilerin fabrikaların dumanından etkilendiğini ve fabrikaların atıklarının kentin suyunu da kirlettiğini belirtmiştir. Bunun yanında gittikçe fazlalaşan fabrikalar, kentlerin büyümesine, kaosu da gittikçe artmasına sebep olmuştur. Avrupa'da ve Amerika'da endüstrileşme sonucu kentlerde artan yoksulluk, cehalet, suç, alkolizm, fuhuş, akıl hastalıkları gibi problemler kent bilimcilerinin yalnızca sıhhi şartların iyileştirilmesi gibi palyatif çözümlerden daha fazlasını talep etmelerine sebep olmuştur (Zeidler, 1985).

Tüm bu gelişmeler 20.yüzyılın ilk yarısında, temellerini Robert Owen, Charles Fourier, Saint Simon gibi düşünürlerin sosyalist bazlı düşüncelerinden alan (Zeidler, 1985), birçok mimarın desteklediği, kentsel işlevlerin kendilerine ayrılan alanlarda bulunmasını savunan “bölgeleme”⁶ kavramını doğurmuştur ve sanayileşmeden önce bir arada olan konut ve işyeri birimleri ayrılmaya başlamıştır. Kent merkezleri işyeri ve üretim birimlerine, kent çevresi de artan konut ihtiyacıyla banliyölere ayrılmıştır. Ancak karma kullanımlılığın zıttı olarak düşünülebiyecek bölgeleme kavramı bu sefer farklı problemlere yol açmıştır.

İş ve konut bölgelerinin ayrışması zaman ve enerji kaybı, ulaşım sorunu, çok fazla otopark ihtiyacı ve kent merkezlerinin geceleri işlevsiz kalmaları sebebiyle suç alanları oluşturması gibi olumsuzluklar doğurmuştur. Bunun üzerine modernizm öncesinde kent dokularında kendiliğinden var olan karma kullanım, 1960’lı yıllarda konut, ofis ve ticaret fonksiyonlarının bir arada bulunması fikri olarak tekrar oluşmuştur ve kent merkezlerinde ofis ve ticaret yapılarının yanına konut ve karma işlevli yüksek yapılar inşa edilmeye başlamıştır (Kırkan, 2005).

Karma kullanımlı yapı kavramının ortaya çıkış süreci ve karma kullanımlı yapılardan 2.2.3 bölümünde bahsedilecek olup öncesinde 19.yüzyılda Galata ve Pera’da karşılaşılan yapı türlerinden hanlar ve pasajlar incelenecektir.

2.2.1. Hanlar

Han yapılarını tarihsel süreçte ilk ortaya çıkan “kervansaraylar” (menzil hanları) ve sonradan ortaya çıkan “şehir hanları” olarak ikiye ayırmak mümkündür.

“Menzil hanları” olarak da adlandırılan kervansarayların kökeninin ilk etapta dini mücahitlerin, sonraları ordunun savaşlarda korunma ve ikmal merkezleri olarak kullandıkları “ribatlar” olduğu düşünülmektedir. Bazı tarihçi ve seyyahların notlarına göre 7.yüzyıldan itibaren ribatların varlığı söz konusu olsa dahi en eski ribat kalıntı ve bilgisi Abbasiler döneminde, 795 yılında Tunus’da inşa edilen ribata dayanmaktadır. Bazı kaynaklar kervansarayların kaynağının günümüze kadar hiçbir yapısı ulaşmamış olan “Bizans ksenedokionları”⁷ olduğunu, bazı kaynaklar da “Doğu Roma kastrumlarının”⁸ olduğunu öne sürmektedir. Ribatlar genellikle revaklı bir avlu etrafında masif bir yapı kütleli bulundurması ile avlulu kervansarayların da ana plan formunu oluşturmuş ve bu form 19.yüzyıla kadar devam etmiştir (Güran, 1975).

⁶ “Zoning” kavramı olarak geçmektedir.

⁷ Bizans konaklama yapılarına verilen ad.

⁸ Roma İmparatorluğu ordusunun surlarla çevrili dikdörtgen planlı büyük askeri kamplarına verilen ad.

Kervansaraylar

Roma döneminde “lager”, Bizans döneminde “ksenodokion” olarak adlandırılan, yolculara hizmet eden yapılar dünyanın her yerinde bulunmakla birlikte, Selçuklu döneminde kervansaraylar olarak karşımıza çıkan, orta çağ kaynaklarında “ribat” olarak da adlandırılan yapı türü Orta Asya’dan Anadolu’ya ticaret yolları üzerinde büyük yoğunluğa ulaşmıştır (Kuban, 2002).

Ribatların dışında Roma döneminde doğu ülkelerinde 75 kilometrede bir yolcular ve atları için posta işlerinde de kullanılan, devlet görevlilerine karşılıksız hizmet sağlayan devlet yapıları bulunmaktadır. Aynı şekilde Doğu Roma (Bizans) döneminde de 50 kilometrede bir kervansaray benzeri yapılar bulunmaktadır. Kervansarayların öncüleri arasında görülen islam dünyasının ribatlarının öncülerinin ise Roma’nın askeri kampları olduğunu düşünenler bulunmaktadır. Kervansaraylardan önceki dönemlerde inşa edilen bu yapıların hepsi askeri ya da posta işleyişini sağlamak amacıyla yapılmışken, Selçuklu kervansarayları insanların mallarıyla yolculuklarını güven içinde yapmalarını amaç edinen, toplumsal, sosyal, kültürel içerikli, dil, din, ulus ayrımı gözetmeksizin herkese açık yapılar olmuştur (Bektaş, 1999).

“Kervan”, kelime anlamı olarak hırsız ve eşkıyalara karşı güvenlik amacıyla beraber yolculuk eden tüccar topluluğu demektir. Kervansaraylar ise birer günlük yaklaşık 30 40 kilometrelik mesafeler içerisinde kervanların geceleri güvenli bir şekilde barınabilecekleri yapılardır. Tüccarlar dışında posta servisleri yapan atlı tatarların ikamet ettiği kervansaraylar (Akozan, 1963), barış zamanında pazar yeri, savaş zamanında kale işlevine de bürünmektedir (Hasol, 2017). Bu bağlamda karma işlevli bu yapıların esnek yapılar olduğunu söylemek de mümkündür.

Kervansaraylarda barınma fonksiyonu bulunan odalar dışında, mescid, hamam, şadırvan, aşhane, erzak depoları, ahır, samanlık, çeşme, hastahane ve aktar dükkanı da bulunduğu gibi saraç, ayakkabıcı, nalbant gibi yolcuların ihtiyacı olabilecek dükkanlar da bulunabilmektedir (G. Cantay, 2016).

Türklerden kalan ilk kervansaraylara Gazneliler ve Karahanlılar zamanında rastlanmaktadır. En eski örnek olarak düşünülen, Gazneli Mahmud tarafından 1019 yılında yaptırılmış olan Ribat-i Mahi kare planlıdır. 4 eyvanlı avlulu şeması olan bu kubbeli yapı yaklaşık 5000 m²’lik bir alan kaplamaktadır (Güran, 1975).

Eyvanlı avlu düzeni Büyük Selçuklu kervansaraylarında da devam etmiştir. Bu dönemde kervansaraylar genelde kare planlı, revaklı avluludur. Anadolu Selçuklu kervansaraylarında kare veya dikdörtgen avlulu üstü açık tipte, avlusuz ve üstü

örtülü tipte ve bu iki tipin birleşimi şeklinde üç ana tipte kervansaray bulunmaktadır. 3. tipteki kervansaraylar avlulu ve örtülü kısmın uç uca eklemesi veya avlulu ve örtülü kısmın iç içe kaynaşması ile oluşabilmektedir (Güran, 1975).

Selçuklu dönemi her ne kadar savaşların ve fetihlerin yoğun olduğu bir dönem olsa da ticari yaşamın geliştiği bir dönem olmuştur. Çin'den Avrupa limanlarına kadar olan ticari etkinlik, dönemin savaş koşullarında dahi Anadolu ticaret yolları üzerinden devam etmiştir (Kuban, 2002).

Osmanlı devrinde de Selçuklu dönemindeki gibi kare veya dikdörtgen avlulu revaklı, üzeri örtülü avlusuz veya karma plan şeması devam etmekle birlikte iki ve üzeri katlı kervansaraylar da ortaya çıkmıştır. Osmanlı'da kervansarayların dış mekanla bağlantısı artmış, ticari yönü gelişerek bazen cephelerde dükkanlar yer almaya, bazen üst katları bedesten olarak inşa edilmeye başlamış ve ilk Osmanlı şehir hanları Bursa'da ortaya çıkmıştır.

Şehir Hanları

Osmanlı döneminde şehirlerin önem kazanması ve gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan şehir hanları, genelde ortası revaklı avlulu kare veya dikdörtgen planlı, avluya bakan sıra sıra dizilmiş odalardan oluşan yapılar olmakla birlikte şehir içindeki parselin durumuna göre de şekil alabilmektedir. Genellikle zemin katları depo ve ahır, üst katları ikamet fonksiyonludur.

Kervansaraylardan itibaren süregelen güvenlik ve barınma ana işlevi başka işlevlere de dağılmaya başlamış, ticaret de şehir hanlarının önemli bir fonksiyonu haline gelmeye başlamıştır. Şehir hanları genellikle zemin katlarında depo, üst katlarda ticaret veya konaklama fonksiyonları barındıran yapılar olmuştur.

Osmanlı Dönemi'nde kent içinde ahırlı ve ahırsız konaklama hanları inşa edilmiştir. "Ahırlı hanlar" kentten yolculuk esnasında geçmekte olan yolcular ve beraberlerindeki hayvanlar için de barınma birimleri bulundurmaktadır. Bu konaklama hanlarında ahır kısımları tek avlulu yapılarda avluya bitişik farklı bir mahalde çözümlenmiş veya daha gelişmiş olarak ayrı bir avlulu kısımda çözümlenmiş olabilmektedir (Güran, 1975). "Ahırsız hanlar" ise genellikle kente çalışmak için gelen ve kalacak yeri olmayan kişilere hizmet etmektedir.

Osmanlı döneminde içinde konaklama fonksiyonu bulundurmeyen, sadece ticaret işlevi bulunan "ticaret hanları" ilk olarak Bursa'da görülmüş, gelişerek yoğun bir şekilde şehir hayatında bulunması ise geç dönemde İstanbul'da olmuştur. Ticaret

hanlarının sayısı özellikle 18.yüzyılda (Ceylan, 1989) kentlerin ticaret yoğunluğu bulunan kısımlarında artmıştır.

Ticaret hanlarında zemin katlar genelde ticaret ve depo fonksiyonlu, avluya bakan revaklı galeriden girişleri bulunan üst kat odalar büro fonksiyonludur ve konaklama bulunmamaktadır. Ahır da bulunabilen ticaret hanlarında ahırlar sadece gündüz kullanılabilirlerdir.

Bu dönemde farklı bir işleve sahip olan bir diğer han türü, yabancı devlet misafirlerinin ve elçilerinin konakladıkları “misafir hanları” ve kente çalışmak için gelenlerin konaklamaları amacıyla inşa edilen “bekar odaları” olmuştur.

17.yüzyılda nüfusu artan İstanbul’da ticari faaliyetler de artmış, 17.yüzyılın sonlarına doğru özellikle Eminönü, Beyazıt, Aksaray ve Fatih tüccarların en sık uğradığı yerler olmuş ve bu yerlerde inşa edilen ticari hanlar ve kervansaraylar kentin çehresini değiştirmiştir.

Liman olması sebebiyle ticaret fonksiyonu yoğun olan Galata bölgesinde de bünyesinde ofis, ticaret ve geçit fonksiyonu bulunduran hanlar inşa edilmiş, çalışma kapsamında bu hanların bir kısmı 4.bölümde ele alınmıştır.

Bunun dışında Galata’da özellikle 19.yüzyılda yeni ekonomik sektörlerin ortaya çıkmasıyla oluşan kurum ve kuruluşların yer aldığı iş hanları inşa edilmiştir. Apartman tipolojisinde inşa edilen iş hanları ticari fonksiyonlu olup bünyesinde sigortacılık, bankacılık, mimarlık, hukuk gibi iş kolları bulundurmıştır.

19.yüzyılda Galata’da iş hanlarının oluşmasına sebep olan endüstri devriminin diğer mekânsal yansıması konut yoğunluklu olan Pera’da pasajların ortaya çıkmasıdır.

2.2.2. Pasajlar

“Pasaj”⁹ kelimesi Türkçe’ye Fransızca “passage” kelimesinden gelmiş olup, kelimenin kökeni Latince bir hareket, bir mekandan geçiş ifade eden, adım anlamına gelen “passus”tur. Mimari olarak ise pasaj, başı ve sonu olan, kendine ait işlevleri olan binalarla çevrelenerek sınırlandırılmış, yayalar için bir geçiş yoludur (Geist, 1989).

19.yüzyılın başında sanayileşme sürecinde buharlı makinenin lokomotiflerde kullanılması ve lokomotiflerin yalnızca demir raylar üzerinde hareket edebileceğinin anlaşılması demirin önemini ortaya çıkarmıştır. İlk suni yapı maddesi olan demirin yapılarda da kullanılmaya başlaması mimarlığın sanatın dışına çıkmasına sebep

⁹ Pasaj yapıları Avrupa’da çeşitli ülkelerde “passage”, “arcade”, “corridor”, “galleria”, “gallerie”, “halle” şeklinde adlandırılmıştır (Geist, 1989).

olmuş ve ilk mimari kullanımları pasajlar, istasyon binaları, sergi salonları gibi yapılarda olmuştur. Demirin yapı malzemesi olarak kullanılması camın da mimarlıktaki kullanım alanını genişletmiştir. Cam ve demirin yapı sektöründe kullanılması mimarlıkta bir kırılma noktası olmuştur.

Avrupa'daki ilk pasaj yapısı 1786-1788 yılları arasında Paris'te inşa edilen "Galeries de Bois" olmuş, 19.yüzyılın ilk yarısından itibaren Avrupa'da birçok pasaj inşa edilmiş ve uzun süre çekiciliğini korumuştur. Tekstil ticaretindeki yoğunluk ve demir strüktürün yapıda kullanılmaya başlaması pasajların oluşumunda etkili olmuştur. 1852 tarihli resimli bir Paris rehberi, bulvarlara açılan pasajları ışığı yukarıdan alan, üstleri cam, duvarları mermer kaplı, bina blokları arasında uzanan geçitler olarak tasvir etmiş ve endüstriyel lüksün yeni buluşlarından biri olarak tanımlamıştır. Aynı rehberde alışverişten hoşlananların, iki yanında en şık dükkanların bulunduğu pasajlarda aradıkları her şeyi bulabileceği, yağmura yakalananların sığınak olarak da kullanabileceği güvenli bir gezinme mekanı olduğu, bu esnada satıcıların da bundan karlı çıktığı vurgulanmıştır (Benjamin, 2018).

Paris'te kamusal, sakin mekanlara ihtiyaç olması, endüstri devrimi sonrası lüks tüketim için yeni pazarlama ve alışveriş mekanlarına ihtiyaç duyulması ve kaldırımların yetersizliği pasajların oluşmasının altyapısını oluşturmuştur. Geist'a (1989) göre insanlara trafik sıklığından ayrılmış bir kamusal mekan, sadece yayalara ayrılmış kestirme bir yol, kötü havadan korunma vadeden pasajların karakteristik özellikleri, bir yapı adasının içine ulaşım imkanı sağlaması, özel bir mülkte kamusal alan yaratması, simetrik bir sokak düzeni oluşturması, üstten ışık alması, erişim sistemi oluşturması, perakende satış birimleri organize etmesi, içinde hareket barındıran bir geçiş alanı oluşturması olarak düşünülebilir. Dükkanların kiracıları veya sahipleri açısından iyi bir yatırım olabilmesi için pasajın bulunduğu konum önemlidir, kentin alışveriş bölgesinde bulunuyorsa ve eğer aynı yoğunluktaki iki caddeyi birleştiriyorsa ancak o zaman başarıya ulaşmış olur. Üst katlarında büro, konut, atölye bulunabilen pasaj yapılarının, dış cepheyi iç cepheye aktaran duvarları bir illüzyon yaratmaktadır. Pasajın sokaktan tek farkı iki yanında simetrik cepheler olması, cam çatısı olması ve yayalara özel olmasıdır (Geist, 1989).

Zeidler (1985), pasajları, karma kullanımlı apartman yapılarının gelişmiş hali olarak görmektedir. Kentin dokusuyla iç içe geçebilen bir yapısı olan pasajlar Paris'te kent içinde bir ağ oluşturarak yeni yaya aksları oluşturmuş ve konut blokları arasında yeni bir soluk getirmiştir. Zemin katlarında mağazalar, hafif endüstriyel kurumlar, gece kulüpleri, restoran, cafe ve bazen müzelerin bulunduğu pasajların apartman kısımlarının ofis olarak kullanıldığı da olmuştur. Genellikle iki katlı olan apartman

kısımlarında salonlar genellikle alt katta pasaja bakan kısımda yer almış, daha özelleşen yatak odası gibi birimler üst katlarda, camlı çatı örtüsünün üzerinde yer almıştır.

Kolloff, ilk pasaj yapılarının açık pasajlar olduğunu, ışık alan, yazın serin, kışın sıcak, her zaman temiz ve kuru olan kapalı pasajların ise açık pasajların gelişmiş olduğunu ve sonradan yapıldığını belirtir. Geist buna katılmayarak aşağı yukarı aynı yıllarda yapılmaya başlayan bu iki tipin farkının barındırdığı fonksiyonlar olduğunu belirtir. Açık pasajlar daha çok endüstri bölgelerinde zanaatçıların dükkanlarına, kapalı pasajlar ise lüks tüketim malzemeleri satan dükkanlara hizmet etmektedir (Geist, 1989).

Avrupa'da makineleşme ile artan üretim sonucu ürünlerin pazarlanabilmesi için de uygun bir yönü olan pasaj yapılarının, batılılaşma sürecini yaşayan Osmanlı'da ortaya çıktığı yer Pera olmuştur. Dönemin konut yoğunluklu bölgesi olan Pera'nın batılılaşma sürecindeki genel durumu 3.bölümde daha geniş kapsamlı incelenecektir. Avrupa'da 1800'lü yılların başında yapımına hızla devam edilen pasaj yapılarının Pera'ya ilk gelişi 1840'lı (Üsdiken, 1991a) yıllarda inşa edilen Şark Aynalı Pasajı ile olmuştur.

Sosyal ve ekonomik gelişmeler sonucu tüketim kültürünün değişmesi ve tüketimin artması pasaj yapılarının farklılaşarak alışveriş merkezlerinin oluşmasına sebep olmuş, ilk "Bonmarche-alışveriş" mağazası 1854'de farklı tüketim malzemelerinin bir arada bulunabildiği 30 m²'lik bir alanda kurulmuş, 1872'de daha büyük bir mağazaya geçmiştir ve zaman içinde alışveriş mağazaları çeşitlenerek artmıştır (Öncel, 2012b).

19.yüzyılda sokakların halen orta çağ görüntüsünde, kirli ve kaldırımsız olması, gezinerek alışveriş yapmak için çok tehlikeli olması, 1820'lere kadar ilk örnekleri inşa edilen pasajların 1820-40 yılları arasında popülerliğinin artmasına sebep olmuştur. 1860'lara kadar gelişen pasaj tipleri, 1880'li yıllarda simgesel anlamlar yüklenerek anıtsal nitelikte inşa edilmeye de başlamıştır. Yüzyıl dönümünde kent kavramının sosyal, mekansal ve sağlık koşulları açısından sorgulanmaya başlaması, bölgeleme kavramının açığa çıkması, bahçe şehirlerin konut birimleri olarak teşvik edilmesi pasajların kullanım dışı kalmasına sebep olmuştur (Geist, 1989).

2.2.3. 20.yüzyılda karma kullanımlı yapılar

19.yüzyılın ilk yarısından itibaren mevcut kent sınırlarının dışında büyümeye başlayan Avrupa kentleri kendi büyümelerini kontrol etme güçlerini kaybederek

19.yüzyıl sonunda öngörülmemiş büyüklükleri ve yerinden edilmiş nüfusları ile bir kaos halindedir. Bu süreçte Londra'nın nüfusu 900.000'den 4.5 milyona, Paris'in nüfusu 500.000'den 2.5 milyona ulaşmıştır (Fishman, 2016). Artan nüfus kentlerin büyümesine sebep olurken, sanayileşmiş şehirler çevre kirliliğinin artmasına, sağlık koşullarının elverişsiz hale gelmesine sebep olmuştur.

19.yüzyıla kadar yerel ve bölgesel ulaşımdaki kısıtlılıklar kentlerin büyümesine karşı doğal bir sınırlama oluşturmuştur. 19.yüzyıl ortalarında kömür ve demirin etkili bir biçimde kullanılması, demiryollarının yayılmasıyla kentlerdeki plansız büyüme desteklenmiştir.

19.yüzyılda sürekli olarak büyüyerek siyasal, toplumsal, ekonomik ve mekânsal yapılara hakim konuma gelmiş olan kapitalizme karşı sosyalist akımlar ortaya çıkmıştır. Charles Fourier, Robert Owen ve Henri de Saint-Simon gibi ütopyacı sosyalistler bu dönemde küçük ölçekli komünal tasarımlar oluşturarak sanayi devriminin yarattığı toplumsal, ekonomik ve mekânsal çözümü hafifletmeyi amaçlamıştır (A. Ertan, 2004). Bu dönemde ortaya çıkan ütopyacı sosyalist tasarımların çoğu iki bin kişilik küçük kırsal komün yerleşimlerinde tasarlanmakla birlikte planlamanın ana unsurlarını kent ile kır arasındaki ayrımı ortadan kaldırmak ve toplulukları büyük bir aile yapısı içerisinde bir araya getirerek bireylerin ve ailelerin fiziksel olarak bir arada bulunmalarını sağlamak oluşturmuştur (Fishman, 2016).

19.yüzyıl ütopyacı sosyalistler 20.yüzyılın teknolojisinin kentsel tasarıma getireceği yeni formları öngörememiş, geleceğe dair öngörülerini geleneksel mimari dille ifade etmiştir. 20.yüzyılın önemli ütopyacıları ise modern dünyanın ölçeğini ve hızını tasarımlarına dahil edebilmiştir (Fishman, 2016). Bu yüzyılda Ebenezer Howard'ın "bahçe kenti", Frank Lloyd Wright'ın "broadacre kenti" ve Le Corbusier'nin "ışınsal kenti" diğerlerinden farklı bir bakış açısı olsa da önemli kent ütopyalarından olmuştur¹⁰.

20.yüzyılın başında modern düşünce akımının paralelinde "bölgeleme-zoning" kavramı ortaya çıkmış, kentler fonksiyonlarına göre bölgelere ayrılmaya başlamıştır. 1930'lu yıllardaki CIAM'da¹¹ bölgeleme kavramı ele alınmış, bunun sonucunda kentlerin işlevsel olarak bölgelere ayrılması gerektiği savunulmuştur. Bu süreçte

¹⁰ Bu konuda "Fishman R. (2016), Yirminci Yüzyılda Kent Ütopyaları" adlı kitap incelenebilir.

¹¹ Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi.

yaşam alanları sanayileşmiş kent merkezlerinden ayrıştırılarak şehir dışlarında oluşturulan banliyölere aktarılmıştır ¹².

Bölgelemeyle ayrılan konut ve ticari mekanlar günün belirli saatlerine hizmet etmiş, gündüz yoğun olan ticari kent merkezleri geceleri kimsenin bulunmadığı, suç oranının yükseldiği hayalet şehirlere dönüşmüştür. Bunun dışında trafik, her iki tarafta da ihtiyaç olan otopark sıkıntısı gittikçe artmış ve kentsel bölgelemenin yarattığı sıkıntılar üzerine tekrar kentlerdeki fonksiyonların bir arada bulunması fikri gündeme gelmiştir.

Avrupa'da yaşanan bölgeleme ile ilgili sorunlar Amerika'da da yaşanmış, Jacobs (1961), şehirlerde her türden çeşitliliğe ve dayanışan unsurların girift bir şekilde iç içe geçmesine ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Çeşitliliğin olabilmesi için birinci unsur, semt ve semti oluşturan unsurların mümkün olduğunca fazla birincil işleve sahip olmasıdır. Böylelikle insanlar hem farklı saatlerde dışarı çıkarak semti farklı amaçlarla kullanacaktır hem de aynı insanlar pek çok tesisi de ortak kullanabilecektir. İkinci unsur, bloklarının çoğunluğunun kısa olması, sokaklar ve köşe dönme fırsatlarının sık olması, üçüncü unsur ekonomik bir farklılaşma için mahallelerde yeni ve eski farklı yaşlarda binaların bir arada bulunması, dördüncü unsur semtlerdeki her türden insan yoğunluğunun yeterli olmasıdır (Jacobs, 1961).

19.yüzyıl sonuna kadar kentlerde önceki bölümlerde anlatıldığı gibi, belirli bir planlama doğrultusunda değil, ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkmış olan karma kullanımlı yapılar bulunmaktadır. Ancak günümüzde anlaşıldığı şekliyle, modern anlamda karma kullanımlı yapılar, bölgeleme kavramının ortaya çıkardığı kentsel problemler nedeniyle, kentsel tasarım süreçlerinde, üzerinde düşünülerek, bölgeleme fikrine karşıt olarak ortaya çıkmıştır.

1932-1940 yılları arasında New York'ta inşa edilen "Rockefeller Center" bünyesinde bulundurduğu konut, büro, tiyatro, sinema ve TV stüdyoları ile modern düşünce anlamında inşa edilen ilk karma kullanımlı yapılardan olmuştur (Varol, 2009). İlerleyen süreçte de içinde otel, motel, konut, büro, çok amaçlı salon, dükkan, otopark, tiyatro, sinema, rekreasyon alanları gibi birimler bulunan karma kullanımlı yapılar inşa edilmeye devam etmiştir.

¹² Türkiye'de 1980'lerde uygulanan serbest piyasa ekonomisi, iyi eğitim görmüş gençlerin çeşitli şirketlerde yüksek maaşlarla üst düzey yönetici olarak çalışmalarının veya serbest meslek sahibi olmalarının önünü açmıştır. 1984 yılında yürürlüğe giren toplu konut yasası ile başta İstanbul olmak üzere birçok kentte yavaş yavaş uydu kentlerin oluşumu başlamış, serbest piyasa ekonomisinin sağladığı avantajlarla iyi gelirlere sahip olan ve sosyal düzeylerine uygun bir hayat tarzı sürmek isteyen kesim de bu uydu kentlerin kullanıcıları olmuştur (Bali, 2002).

Dünyada, modern düşüncenin yeni anlamıyla ilk olarak 1930'lu yıllarda ürettiği karma kullanımlı yapı tipi, Türkiye'de ancak 20.yüzyılın son 10 yılına girildiği dönemde üretilmiştir. Endüstri devrimini yaşamayan Türkiye'de kentler batıdaki gibi endüstrileşmenin olumsuz koşulları sebebiyle zarar görmemiş, dolayısıyla çok hızlı ve radikal bir şekilde modernleşmemiştir. Geleneksel kent mekanlarının işlerliğini uzun süre devam ettirebildiği Türkiye'de, 1993 yılında inşa edilen ve bünyesinde alışveriş, eğlence, ofis, konut ve otel birimleri barındıran, toplam 173.000 m²'lik inşaat alanı bulunan "Akmerkez" (Varol, 2009) modern anlamda inşa edilen ilk karma kullanımlı yapılardan olmuştur.

Altan Öke (1978), karma kullanımlı yapıları günün farklı saatlerinde çeşitli kullanımların canlılık sağlamak üzere bir araya gelmesi, farklı sosyal grupların kaynaştırılması, az ve çok karlı işlevlerin bir araya gelerek ortalama bir kar ile sosyal amaçların da gerçekleştirilmesi, ürün kalitesinin artması, otoparkların yer üstünde çok alan kaplamadan yeterli ölçüde çözümlenerek yeşil alana olanak sağlaması, büro ve konutlardan manzaralara görüş sağlanabilmesi, arsa ile üzerindeki yapıların değerleri arasında oranların uygun tutulmasıyla, kullanım birimlerinde arsa paylarının düşük tutularak ekonomik hale gelmesi, imar yönetmelikleri ile kentlerde ortaya çıkan kentteki monoton görüntü içerisinde ilgi çekici noktalar, simgesel değerler yaratılması niteliklerini bünyesinde bulunduran yapılar olarak tanımlamıştır.

Schwanke, karma kullanımın doğru uygulandığı durumda, çevrelerindeki niteliksiz yapılaşmaların da düzelmesine etkisi olacağını, nitelikli kamusal alanlar yarattığını, kent içinde çekim merkezi yarattığını ve yer aldıkları bölgelerde potansiyelin hızlı gelişerek bu bölgelerin yatırım merkezine dönüştüğünü belirtmiştir. Ayrıca farklı fonksiyonlardaki yapıların mimari bir programla daha işlevsel bir şekilde bir araya gelmeleri, otopark, kamusal alan, açık sanat alanları gibi kentsel sorunların daha küçük alanlarda çözümlenmesine yardımcı olmasını sağlamaktadır. Doğru planlama ve yönetmeyle yüksek rant ve doluluk oranları getirebilmesi, genellikle büyük ölçekli projeler olmaları sebebiyle havalandırma, ortak alan bakımı gibi konularda ekonomik avantaj sağlamaları, bünyelerinde bulunan yapıların ve ortak alanların tek projede hazırlanması sebebiyle daha iyi işlenmesi karma kullanımlı yapıların avantajlarından (Varol, 2009).

20.yüzyılda ortaya çıkan, geceleri de yaşayan güvenli bir kent için konutların da birincil işlev olarak kent kullanımına dahil edildiği karma kullanım, ev ve ticaretin iç

içe geçmesini teşvik eden yeni şehircilik akımı ile yeni kent kurgularına ve yapı türlerine yön veren bir akım olmuştur¹³.

2.3. Bölüm Sonucu

Bölüm kapsamında tarihsel süreçte karşılaşılan, karma kullanımlı olarak nitelendirilebilecek yapı veya yapı komplekslerinden bahsedilmiştir.

Günümüzde çok sık karşılaşılan karma kullanımlı yapılar, 20.yüzyıl modernizmin ürettiği yapılar olarak algılansa da aslında karma kullanım antikiteden beri kent dokusunda kendiliğinden var olmuştur. 20.yüzyıl modernizminin ürettiği problemler sebebiyle, kentlerin karma kullanımlılığı bölgeleme ile ayrıştırılarak yok edilmiş, bu sefer de başka problemlerle karşılaşılarak, karma kullanımın önemi üzerine ilk defa düşünülmüş ve bir kent modeli olarak konut fonksiyonu bulduran karma kullanım kentsel ve mimari ölçekte tekrar şehir hayatına dahil edilmiştir.

20.yüzyıl öncesinde de kent hayatında var olan, özellikle konut fonksiyonu bulduran karma kullanımlı yapı örnekleriyle İstanbul'da da karşılaşılmaktadır. Osmanlı'da 19.yüzyıl öncesinde genellikle ticaret ekseninde var olan karma kullanıma konut fonksiyonunun dahil edilmesi, 19.yüzyıl batılılaşma sürecinde olmuştur. Bu yapılar arasında 19.yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan ve aynı dönem Galata ve Pera'da da inşa edilen pasaj yapıları tez konusu dahilinde incelenecek olan yapıların büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. 19.yüzyılda inşa edilen, konut fonksiyonunun çoğunlukta olduğu karma kullanımlı yapılar 4.bölümde detaylı olarak incelenecektir ancak mimari ölçekte daha detaylı olarak ele alınmasından önce, kentsel ölçekte buldukları yer ve o yerin gelişim süreçleriyle beraber, hangi kentsel ve mimari dinamiklerle ortaya çıktığının daha detaylı olarak incelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

3.bölümde bu yapıların neden Galata ve Pera'da 19.yüzyılda karşılaşılan yapılar olduğu, batılılaşma hareketlerinin bölgeye mekânsal etkileri, Galata ve Pera bölgesinin tarihsel süreçteki kentsel gelişimi incelenerek yapıların bölge içindeki konumları, hangi gelişim akımlarında oldukları, çevrelerindeki yapılardan büyüklük veya kullanım olarak ne şekilde farklılaşmış oldukları irdelenecek ve dönem itibarıyla ortaya çıkış süreçleri açıklanmış olacaktır.

¹³ 1998 yılında toplanan Avrupa Konseyi Kent Plancıları yayınladıkları bildiriye, bölgeleme politikasının kentsel yaşam ortamında çeşitliliği ve sürekliliği yitirdiğini, tekdüze bir arsa kullanımının gelişimini yönlendirdiğini, kentin düzenini altüst ettiğini belirtmiştir. Aynı bildiriye göre gerektiğinde işlevsel ayırım yapılabilmeli ancak kentlerin düzenlenmesinde bölgeleme kavramı ilke olarak terk edilmelidir (Kuntay, 2004).

3. GALATA VE PERA'NIN TARİHSEL SÜREÇTEKİ DURUMU VE 19.YÜZYIL BATILILAŞMA HAREKETLERİNİN GALATA VE PERA'YA MEKANSAL ETKİLERİ

Galata ve Pera, 19.yüzyıl sonunda, kentsel dokusu, demografik yapısı, kültür sanat etkinlikleri ve fiziksel çehresi ile geleneksel Osmanlı kentlerinden farklı bir şekilde gelişim göstermiştir ve çalışma kapsamında ele alınan 19.yüzyıl karma kullanımlı yapılarının bu alanda bulunması sebebiyle çalışma alanının mekânsal sınırını oluşturmaktadır.

Çalışmanın mekânsal sınırlarını oluşturan Galata ve Pera'nın 19.yüzyıldaki durumunun, çalışma kapsamında ele alınan yapıların bu dönemde burada inşa edilmeleri sebebiyle incelenmesi ve anlaşılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. 19.yüzyılda tanzimatla birlikte girilen modernleşme döneminin ve hareketlerinin kente yansıyan mekânsal etkileri 3.2. alt başlığında incelenmiştir.

19.yüzyıl batılılaşıma hareketlerinin kentteki mekânsal etkilerinden biri olarak ortaya çıkan karma kullanımlı yapılar ile ilgili olan batılılaşıma sürecinin daha iyi anlaşılabilmesi için 3.1 başlığı altında bu döneme kadar bölgenin gelişiminin kentsel ve demografik açıdan incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür.

19.yüzyıl ve öncesindeki durumları 3.1. ve 3.2.bölümlerinde ele alınan Galata ve Pera'nın 19.yüzyıl sonrasındaki dönüşümü çalışma kapsamında ele alınan yapıların günümüze kadar hangi süreçlerden geçerek varlığını sürdürdüğünün anlaşılması açısından önemlidir ve 3.3.bölümünde ele alınmıştır.

3.1. 19.Yüzyıl Öncesi Galata ve Pera

Galata, Haliç'in kuzeyinden, Boğaziçi sahilinin Avrupa yakasındaki başlangıcına kadar uzanan ve Kasımpaşa Deresi Vadisi ile üzerinde Galatasaray-Beyoğlu'nun bulunduğu tepeyi de kapsayan alan olarak tanımlanır. İlk çağlarda "Sykai" veya karşıdaki Sykai anlamına gelen "Peran en Sykais" olarak adlandırılan Galata, bir dönem Cenevizliler tarafından "Pera" olarak da adlandırılmıştır (Eyice, 1950). Evliya Çelebi (2008), Yunancada süte "galata" dendiğini ve burada lezzetli süt elde

edilmesinden ötürü “Galata” adı verildiğini belirtir. Yunanca karşı yaka, karşı, öte anlamlarına gelen “Pera”, 19.yüzyılda Galata surlarının üst kısımlarını adlandırmak için kullanılmış, 1925 yılı itibariyle resmi yazışmalardan çıkarılmış, bu tarihten sonra daha çok “Beyoğlu” olarak kullanılmıştır (Cezar, 1991).

İstanbul’un fethinden 23 yıl sonrasına ait 1476 tarihli bir belgeye göre Galata’da 535 Müslüman, 592 Rum, 62 Ermeni, 332 Frenk yaşamakta, 260 adet de dükkan bulunmaktadır (Eyice, 1950).

Şekil 3.1: İstanbul Haritası, Christoforo Buondelmonte, İstanbul, 1422 (Kayra, 1990).

Eremya Çelebi Kömürciyan eskiden beri batı ile ticaretin merkezinde olan Galata'nın fetihten sonra da bu özelliğinin devam ettiğini belirtmiştir (Akın N. , 2002). Ticaret merkezi olan Galata'nın üst kısımlarında yer alan Pera'daki yerleşimin belirginleşmesi ise elçiliklerin buraya gelmesinden sonra olmuştur.

	
<p>Piri Reis, İstanbul, 1521 (Kayra, 1990).</p>	<p>Matrakçı Nasuh, İstanbul, 1535 (Kayra, 1990).</p>

Şekil 3.2: İstanbul Haritaları.

Şekil 3.3: İstanbul Haritası, 1566-1574 (Kayra, 1990).

16.yüzyılda tarihi İstanbul'da bir tek Müslüman olan İran'ın elçilik binası yer alabilmiştir. Bu dönemde doğu Avrupa'dan gelen elçilerin Çemberlitaş'ta, İngiliz elçisinin Fındıklı'da konakladığı bilinmektedir (Eyice, 2015). 16.yüzyıl ortalarında henüz bahçelik bir yer olan Pera'da Galatasaray Acemi Oğlanlar Kışlası dışında, Kulekapısı Mevlevihanesi, Şahkulu Mescidi, Asmalımescid ve Ağa Camii civarında az bir Türk yerleşimi bulunmaktadır. Bu dönemde Fransız, İngiliz ve Venedik Elçilikleri bu yöredeki ilk elçiliklerini inşa etmiştir. 17.yüzyılda elçiliklerin sayısı artmış ve gayrimüslimler de bu bölgeye yerleşmeye başlamış, 18.yüzyılda

gayrimüslimlerin varlığı belirginleşmiştir (Cezar, 1991). 16. ve 18.yüzyıllar arasında Galata'nın Türkleşmesi için gayret gösterilse de 19.yüzyılın ticari, ekonomik ve sosyal şartları yabancıların gittikçe çoğalmasına sebep olmuştur (Eyice, 1950).

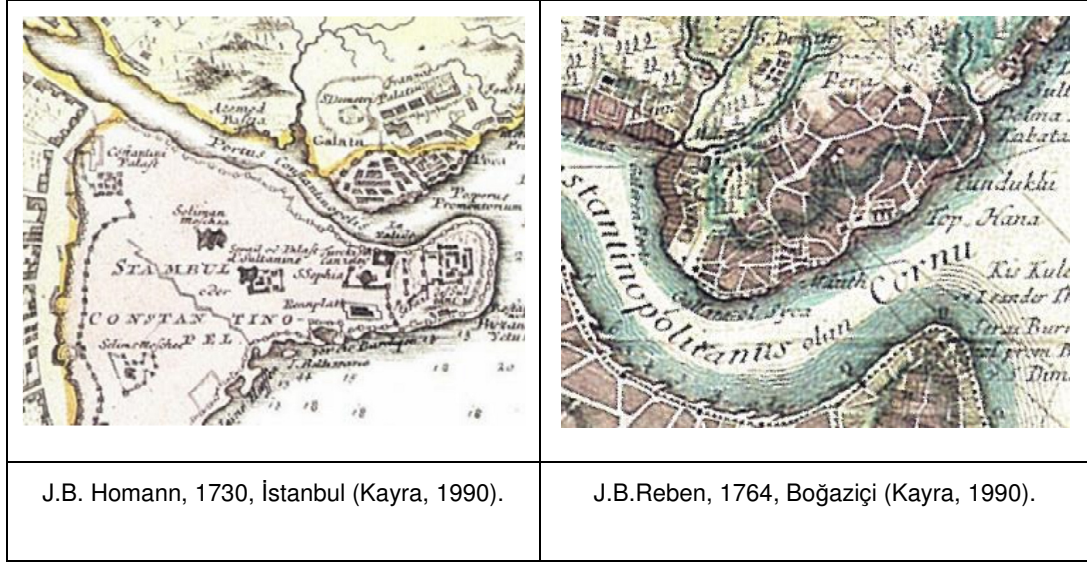

Şekil 3.4: İstanbul'un Eski Planı, 1696 (URL_4, 2019).

17.yüzyıldan itibaren kapitülasyonlar¹⁴ sebebiyle önemli bir Akdeniz liman kenti olan Galata, 18.yüzyılda Fransız Devrimi'nin de etkisiyle önemini az da olsa yitirerek ticaret ağırlıklı bir kent haline gelmiştir. Ticaretin etkisiyle bu bölgede özellikle Voyvoda Caddesi'nde büro ağırlıklı hanlar, dükkanlar, depoların bulunduğu yapılar artmıştır. E. Flandin 1853'te geceleri Galata'nın surlarının kapılarını kapattığından¹⁵, dolayısıyla Pera ile ilişkisinin kesildiğinden, Pera'nın ise sınırı olmayan, gittikçe büyüyen bir bölge olduğundan bahsetmiştir. 19.yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ticaretle uğraşan Rum, Ermeni, Musevi ve levantenlerin çoğunun iş yeri Galata'da evleri ise Pera'da bulunmaktadır (Akın N. , 2002).

¹⁴ İlk 1535 yılında Fransa ile imzalanan kapitülasyonlar 1569, 1581, 1597, 1614, 1673 yıllarında genişleyerek yenilenmiş, 1740 yılında ise diğer batılı ülkelere de Fransa'ya tanınan haklar sağlanmıştır.

¹⁵ Geceleri Galata surlarının kapıları kapatılsa da kapılardaki bekçilerle biraz muhabbet ve biraz para karşılığında bir taraftan diğerine geçmek mümkündür (Pardoe, 1838).

Şekil 3.5: İstanbul Haritaları.

3.2. 19.Yüzyıl Batılılaşma Sürecinin Galata ve Pera'daki Mekansal Etkileri

1838'de imzalanan Ticaret Anlaşması ile İngilizler'e ticaret serbestliği tanınmıştır. Ticaret serbestliği zanaatkar, küçük esnaf, orta sınıf Osmanlı'nın makineleşmiş İngiltere ile yarışmaması neticesinde yok olmasına sebep olmuş, yok olan Osmanlı esnafı yerine de Avrupa mallarının dağıtımı ve temsilciliğini yapan yeni bir Ermeni ve Rum sınıfı ortaya çıkmıştır. Gayrimüslim ve Müslümanlar'ın kurduğu yeni işlerle ticaretin ve ekonominin büyümesi sonucunda yoksul ve köylü kesim İstanbul'a göç etmeye başlamış ve bir işçi sınıfı oluşturmuştur. Tüm bu etmenlerle birlikte 1854-1855 Kırım Savaşı ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra kentin Balkanlar ve Kafkaslar'dan da göç alması nüfusun artmasına sebep olmuştur (Karpaz, 2010).

Yüzyılın başında 400 binlerde olan İstanbul'un nüfusu, 19.yüzyılın ikinci yarısında 1 milyonu¹⁶ bulmuştur (Karpaz, 2010). Stanford J. Shaw, 1885'de¹⁷ İstanbul'daki demografik yapının %44.06'sinin Müslüman, %41.56'sinin¹⁸ Osmanlı gayrimüslim, geri kalan %14.74'ünün yabancı olduğunu, bu dönemde Galata, Pera ve Tophane'de ise nüfusun yalnız %21'inin Müslüman, %32'sinin Osmanlı gayrimüslim ve %47'sinin yabancı olduğunu belirtir. Yabancı oranının fazla çıkmasının sebeplerinden biri bu dönemde gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının bir kısmının

¹⁶ 1794-1916 yılları arasında Avrupalıların çalışmaları ve Osmanlı kaynaklarındaki rakamlardan derleme sonuçlarına göre İstanbul'un toplam nüfusu 1794 yılında 426.000, 1829 yılında 359.089, 1864-1875 yılı arasında 490.000-796.000, 1885 yılında 744.322, 1896-1897 yılında 1.116.946, 1901 yılında 1.159.000, 1914-1916 yılları arasında 1.600.000 'dir. 1844-1880 yılları arasında İstanbul'un nüfusunun %50'den azı Müslüman olmakla birlikte 1885 yılında Müslüman nüfusun oranı %54 ün üzerine, 1900 yılında %70'e ulaşmıştır (Karpaz, 2010).

¹⁷ Stanford J. Shaw, 1885 yılında kentte İstanbul doğumlu 337.994, İstanbul dışı doğumlu 406.328, toplam 744.322 kişi olduğunu belirtir (Karpaz, 2010).

¹⁸ Bahsedilen oranın %17.48'i Ortodoks Rum, %17.12'si Ermeni, %5.08'i Yahudi, %1.17'si Katolik, %0.50'si Bulgar, %0.12'si Latin, %0.09'u Protestan'dır (Çelik, 2017).

yabancı devlet vatandaşlığına geçerek onların koruması altına geçmeleridir. 1840-1900 yılları arasında kapitülasyonlar ve diğer haklardan yararlanmak için gelen 100.000 gayrimüslimin de yabancı nüfus artışını etkilediği düşünülmektedir (Çelik, 2017).

Şekil 3.6: 1880 Tarihli Stolpe Nüfus Haritası¹⁹ (Stolpe Haritası, 1880).

19.yüzyılda da Galata ve Pera'daki nüfusun nitelikleri 19.yüzyıl batılılaşma sürecindeki Osmanlı politikalarıyla, bu politikaların mekânsal etkileriyle de bağlantılıdır.

1808-1839 yılları arasında padişahlık yapan 2.Mahmud'un gerçekleştirdiği reformlar içerisinde şehircilikle ilgili olarak 1826 yılında İhtisab Nazırlığı kurulması vardır²⁰. Belediyelerin kurulmasının önünü açan İhtisab Nazırlığı, kadınların görev ve yetkilerinden bir kısmını devralarak, vergilerin toplanmasından, esnafın kontrolünden, şehrin güvenlik işlerinden sorumlu olmuştur (Cezar, 1991). Ancak İhtisab Nazırlığı'nın yükümlü tutulduğu belediye hizmetlerini yürütmekte yetersiz kalması ve belediye faaliyetlerinin birbirinden kopuk birimler tarafından yürütülmesinin yol açtığı sıkıntılar sebebiyle 1831 yılında Ebniye-i Hassa Müdürlüğü kurularak, yapılaşma ve inşa faaliyetlerinin kontrolü bu merkeze devredilmiştir.

¹⁹ Haritada koyu renkle ifade edilen Hristiyan nüfusun Galata ve Pera'da yoğunlaştığı görülmektedir.

²⁰ 1836'da Evkaf Nazırlığı'nın, 1845'de Polis Örgütü'nün, 1846'da Zaptiye Müşirliği'nin kurulması 2.Mahmud reformlarının şehircilik işleri ile ilgili olan reformlarının devamı niteliğindedir (Cezar, 1991).

Ebniye-i Hassa Müdürlüğü bu şekilde 1849'a kadar çalıştıktan sonra bu tarihte kurulan Nafia Nezareti'ne bağlanmıştır (Seyitdanlıoğlu, 1996).

2. Mahmud'un eğitim, askerlik, mülki idare alanlarında başlattığı batılı anlamda reform süreci, 1839 yılında, Abdülmecid zamanında imzalanan, yüzeysel de olsa padişah ile halkın arasındaki ilişkinin yasalarla tanımlandığı ve insan hakları, eşitlik, özgürlük gibi kavramlardan bahsedilen Tanzimat Fermanı ile devam etmiştir.

Tanzimatın ilan edildiği 1839 yılında, açılmak istenen yolların güzergahları, yol kademelenmesi hakkında ilkelerin oluşturulduğu, imara ilişkin olarak bina yaptırmak isteyenlerin kagir bina yaptırabileceği, geliştirilecek mahallelerde geometrik olarak düzenlenmiş geniş yollar açılacağı, bir plan hazırlanacağı, çıkmaz sokaklara ve kagir binaların arasına ahşap yapı inşasına izin verilmeyeceğinin belirtildiği bir İlmühaber yayınlanmıştır. Bu İlmühaber, 1848'de yalnızca İstanbul'da geçerli olan Ebniye Nizamnamesi, Ebniye Beyannamesi ve 1849 Ebniye Nizamnamesi ile yasal bir hale gelmiştir. 1848 ve 1849 Ebniye Nizamnameleri'nin uygulanması, 1839 İlmühaberine göre daha başarılı olmuş, yeni imar alanlarının açılması ve yangın yerlerinin yeniden düzenlenmesinde daha etkili olmuştur (Tekeli, 1999).

19.yüzyılda Galata'nın sınırlarının genişlemesine ve mimari kentsel dokusunun modernleşme sürecine girmesine sebep olan üç önemli olgudan söz edilebilir. Bunlar Sarayın Dolmabahçe'ye taşınması, Altıncı Daire Beyoğlu Belediyesi'nin kurulması ve bölgedeki çalışmaları, gelişen ticaret hacmine sur içindeki Galata'nın kentsel ve mekânsal altyapısının yetersiz kalması olarak düşünülebilir (Öncel, 2012a).

Şekil 3.7: İstanbul Haritaları.

²¹ İstanbul'un ilk ölçülü haritası, Fransız sefaretinden mühendis Kaufer'in yaptığı, yaklaşık 1/25.000 ölçekli haritasıdır (Tekeli, 1999).

Altıncı Daire'nin kurulmasından önce 1855'de batılı anlamda belediyeciliğin başlangıcı olan Şehremaneti kurulmuştur. 19.yüzyıldaki batılılaşma hareketlerinin bir parçası olan yeni örgütlenme ve hukuksal düzenlemeler ilk etapta batıdan kopya edilerek oluşturulmuştur. Batıda temeli 12.yüzyıla dayanan beledi yapıları 19.yüzyıl itibariyle artık bir seçim süreci sonucu ortaya çıkan örgütler haline gelmiş, belediye başkanları yani şehreminiler seçilerek başa gelen kişiler olmuşken, henüz seçim sistemini benimsememiş olan Osmanlı'da şehremini padişahın atadığı kişiler olmuştur. Şehremaneti ilk kurulduğu dönemde belediyecilik kapsamında pek bir şey yapmamış, vatandaşların günlük ihtiyaç maddelerine kolay erişimi, bu ihtiyaç maddelerinin fiyatlandırma işleri ve kontrolü, esnafın düzeni, şehir ve sokakların temizliği, toplanan vergilerin hazineye teslimi ile ilgilenmiştir (Cezar, 1991).

1856 yılında yabancı dil bilen Müslüman ve gayrimüslim Osmanlı ve yabancılardan oluşan İntizam-ı Şehir Komisyonu kurulmuş, 2 yıl görev süreci sonucunda hükümete bir rapor sunmuş, bu raporda, İstanbul'un düzeni için yol yapılması ve temizliğinin sağlanması, sokakların genişletilerek aydınlatılması gerektiğini, bunların yapılabilmesi için de belediyeye gelir kaynağı yaratılması gerektiğini belirtmiştir. Bu uygulamaların 14 belediyeye ayrılmış olan İstanbul'da Altıncı Daire Belediyesi olan Galata'dan başlayabileceğini belirtmiştir. Bu komisyonun görüşü kabul edilerek 14 Şubat 1858'de yayınlanan İrade-i Seniyye'de²² uygulamanın halihazırda birçok değerli binası bulunan, kullanıcılarını genelde batıdaki belediyecilik uygulamalarını görmüş kişilerin oluşturduğu Beyoğlu ve Galata Altıncı Belediye Dairesi'nden başlayacağı belirtilmiştir (Cezar, 1991).

Altıncı Daire Belediyesi öncelikli olarak kadastral planın hazırlanması için 1858 yılında bir grup mimar ve mühendis görevlendirmiştir. Ortaya çıkan kadastral planın 1858-60 D'Ostoya planı olduğu düşünülmektedir. Belediye ayrıca önceliği Grand Rue de Pera'ya verdikleri kaldırım çalışmaları, Pera'daki evlerin numaralandırılması, Pera-Galata arasındaki ana cadde, Tophane-Pera arasındaki Yeni Çarşı Caddesi düzenleme çalışmaları, Karaköy-Tophane arasındaki yolun genişletilmesi, sokakların aydınlatılması gibi genel olarak yol genişletme, düzenleme ve kaldırım faaliyetleri üzerine yoğunlaşmıştır (Öncel, 2014).

1863'te Turuk ve Ebniye Nizamı²³ ile yol ve binaların sınıflandırılarak genişlik ve yüksekliklerinin belirlenmesi sağlanmıştır (Cezar, 1991). Altıncı Daire yenileme çalışmalarından biri Karaköy Meydanı'nın projelendirilmesi, kamulaştırılması ve uygulanmasıdır. Bunun yanında Şişhane Meydanı ve Osmanlı'nın ilk belediye binası

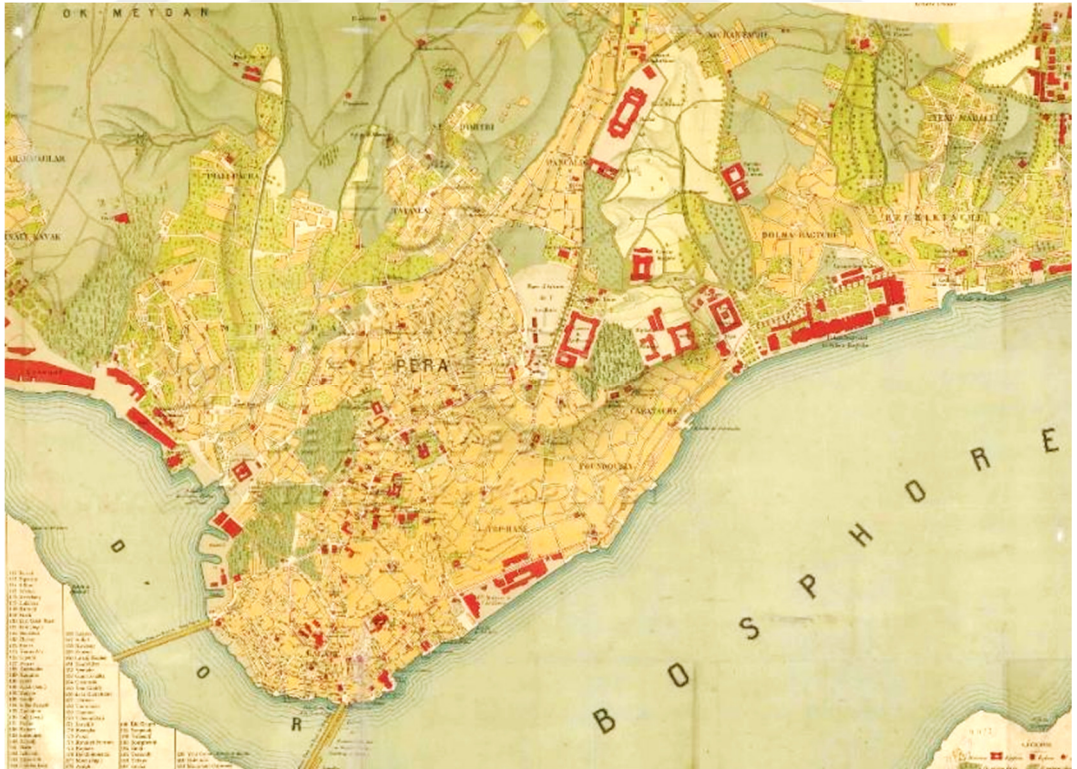
²² İrade-i Seniyye: Padişah emir ve kararı.

²³ Turuk ve Ebniye Nizamı: Yollar ve Binalar Tüzüğü.

1879-1883 yılları arasında yapılmıştır. Tüm bu kadıların denetiminden, dolayısıyla dinsel ve geleneksel eksenlerden çıkan kentsel faaliyetler çağdaş anlamda ilk belediyeciliğin temellerini oluşturmuştur (Kuban, 2017).

Altıncı Daire, 1865 yılında Galata surlarının yıkılmasıyla yol genişletme ve yeni yol çalışmaları yapmıştır. Duvarlar yıkılınca Yenikapı Caddesi, Şişhane Sokak, Büyük Hendek Sokak, Boğazkesen Caddesi, Karaköy-Tophane bağlantısını sağlayan Galata Caddesi, Karaköy-Azapkapı arasındaki genişletilen Yorgancılar Caddesi Galata'yı yol bakımından zenginleştirmiştir. 1845 yılında Galata ile İstanbul arasında yapılan ilk ahşap köprü 1863 yılında yenilenerek araba geçişine uygun hale getirilmiştir (Tekeli, 1999).

Osmanlı'da 1858 yılındaki şartnameler ve 1867 yılındaki kanunlarla önceden mülk edinme ile ilgili kısıtlamaları bulunan gayrimüslim Osmanlı, dinine bakılmaksızın Müslüman kesimle aynı haklara sahip olmuştur. Bu durum ticaret hacmi ve nüfus artışıyla birleşince bölgede arazi ve gayrimenkul spekülasyonuna sebep olmuştur (Öncel, 2012b). Bu dönemde tek bir odanın kirası, Paris'teki en iyi otelin iki ya da üç odalı süitinden daha pahalı hale gelmiş, Pera'daki arsanın fiyatı kent merkezi dışındaki aynı özelliklerdeki bir arsanın yaklaşık 100 katı olmuştur (Karpaz, 2010).

Şekil 3.8: 1889-1890 F. Von Hubner Haritası (L'Annuaire Oriental için çizilen.).

Avrupa kentlerinin çoğunda sanayileşme süreci sonunda nüfusun artışı söz konusu olurken, İstanbul'daki nüfus artışının sebebi politik olaylar²⁴ olmuş, Galata ve Pera'da gelişen ticaret işlevi de bölgeye daha çok insan çekmiştir. Batılı anlamda ilk belediyenin kurulmasının ve belediyecilik hizmetlerinin dışında, Osmanlı'nın batılılaşma politikası dahilinde gayrimüslim ve yabancılara mülk satın alma hakkının da tanınmasıyla Galata'da arsa ve konut fiyatları artmıştır. Neticesinde ilk defa çok katlı kağır apartmanlar²⁵ inşa edilmiş (Öncel, 2014) ve bunun devamı olarak apartman işlevi de bulunan pasajlı karma kullanımlı yapılar inşa edilmeye başlamıştır. Osmanlı'da batılılaşma dönemi ile o döneme kadar hanlar kervansaraylarda görülen çok işlevlilik farklı biçimlerde Galata'da görülmeye başlamıştır. 19.yüzyılda Galata ve Pera'da ticaret ve konut işlevini barındıran bazen içinden bir pasajla sokaklar arasında geçit işlevi de sağlayan apartmanlar ve apartman toplulukları görülmeye başlamıştır.

Endüstri devrimini yaşamış olan Avrupa'da kentsel ihtiyaçlar doğrultusunda yeni bir tipoloji olarak karma kullanımlı pasajlar, Osmanlı'nın sanayileşme sürecinden geçmemesine rağmen Pera'da da ortaya çıkmıştır. Endüstriyel bir kent için tasarlanmış olan pasaj yapıları, Galata ve Pera'nın kentsel ölçekte karma kullanımlı bir bölge olmasından ötürü, kent hayatına rahat bir şekilde adapte olabilmıştır. Bu dönemde Galata ve Pera'da ticaret, büro, konut, konaklama gibi işlevleri bulunan bir veya birden çok yapının bir araya gelmesiyle oluşan karma kullanımlı yapılar artmaya başlamıştır.

²⁴ Balkanlardan Müslüman Osmanlıların veya Anadolu'dan Ermeni Osmanlılar'ın İstanbul'a gelmeleri gibi.

²⁵ Apartman tipi konutun Galata'daki gelişimi için bkz. D. Öncel, Apartman Galata'da Yeni Bir Konut Tipi, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014.

Şekil 3.9: 1905 Goad Haritası (Dağdelen, 2007).

19.yüzyıla kadar Haliç, modern öncesi dönemden itibaren hem iyi bir gemi barınağı hem de İstanbul'un doğal bir limanı olmuştur. Tarihi yarımada güneyde mendirek işlevi görmüştür. Kıyının derin olması sebebiyle büyük gemiler doğrudan kıyıya yanaşabilmiş, gemilerin yükleri direkt rıhtıma boşaltılabilmıştır. Kentin karşılıklı kıyıları geç antik dönemden ve Cenevizliler'den kalan surlarla çevrilidir. Sur duvarları önünde kalan, üzerinde dükkanlar, depolar, bekarhaneler, bazen evler, çoğunluğu ahşap olan bina ve barakaların bulunduğu dolgu kıyı, çeşitli bölgelerde daralan ve genişleyen bir yapıya sahiptir. Eminönü ve Karaköy'de toplam iki adet gümrük yapısı bulunmaktadır. Bunun dışında İstanbul, Galata, Eyüp ve Üsküdar, çeşitli deniz taşıtlarıyla bağlanan, kent içi ulaşımın sağlandığı birer iskele işlevi görmüştür. 1848-1849 tarihleri arasında Galata ve Eminönü'nde taş rıhtımlar inşa edilmiştir. 1860'larda Altıncı Daire'nin başlattığı çalışmalarla sur duvarları parçalar halinde yıkılsa da sur duvarlarına bitişik parsellerin, bitişik nizam yapılarla mevcut sur izini devam ettirmesi sebebiyle amaçlanan iç kent dokusu ve deniz kıyısının planlı bir şekilde bütünleşmesi gerçekleşmemiştir (Erkal, 2010).

19.yüzyılın ikinci yarısında, işleyen iki borsa binası bulunan, ticaret ve liman bölgesi olan Galata'da ticaretin gelişimi ve ticaret biçimlerinin değişimi ile daha fazla binaya ve ulaşım sisteminin gelişmesine ihtiyaç duyulmuş, inşa edilen yeni hanlar, rıhtımlar,

yenilenen köprü, tünel-metro bağlantısı (1872-1874) ile Karaköy Meydanı 19.yüzyılın sonlarına doğru gittikçe kalabalıklaşmıştır (Öncel, 2012a).

1839'da İlmühaber'in çıkarılmasından, 1908 Meşrutiyet'in ilanına kadar 70 yıllık bir süreç içerisinde kentin yapısında önemli değişiklikler olmakla beraber örnek alınan batılı modellerle karşılaştırıldığında istenen hedeften uzak kaldığı görülmektedir. Bu süreçte en önemli değişiklikler kent merkezlerinde görülmüştür. Yollar araba ve tramvaylar için elverişli hale getirilmiş ve merkez içi bütünleşme bir ölçüde gerçekleştirilmiş olsa da yetersiz kalmıştır. Kent çevresindeki sayfiye yerleri ile kent içindeki yoksul yerleşimlerinde görülen ahşap yapılaşma devam etmekle birlikte ahşap yapılaşmadan kagir yapılaşmaya dönüşüm olmuş, apartmanlar ve sıra evler de ortaya çıkmıştır. Galata ve Pera'da gelişme Tophane'den Ortaköy'e doğru kıyı şeridinde, Taksim'den Şişli'ye doğru uzanan yolun batısında ve Dolmabahçe'den Teşvikiye ve Nişantaşı'na doğru olmuştur. Abdülmecid'in Dolmabahçe Sarayı'nı yaptırıp oraya taşınmasıyla prestijli alanların tarihi yarımadadan Galata tarafına kayması hızlanmıştır (Tekeli, 1999).

3.3. 19.Yüzyıl Sonrasında Galata ve Pera

20.yüzyılın ilk yarısında artık başkent olmayan İstanbul'un planlaması için 1936'da İstanbul'a davet edilen Henri Prost, 1950'ye kadar burada kalmış, İstanbul, Galata, Beyoğlu ve Üsküdar-Kadıköy için ayrı planlar hazırlamıştır. Prost, İstanbul'u işlevsel bölgelere ayıran bir karar gözetmiş, bu bölgelemede Haliç ağır endüstri alanı olarak düşünülmüştür²⁶. Haliç'teki sanayi denizi kirletmiş ve eski kentin tahribatına sebep olmuştur. Dolmabahçe Sarayı arkasındaki stadyum ve Taksim Gezi Parkı, Prost'un uygulanan projelerinden bazılarıdır. Bunun dışında birçok kültür ve kamu yapısı Lütfi Kırdar'ın belediye başkanlığı döneminde inşa edilmiştir (Kuban, 2017).

1950'lerde Amerikan imgeleri üstün bir statü simgesi olmuştur. 1950-1960'lı yıllarda, Adnan Menderes döneminde, inşai faaliyetler İstanbul'da ağırlık kazanmış, kentin çeşitli yerlerinde birçok bulvar açılmıştır. Galata Köprüsü'nden Dolmabahçe'ye, Karaköy'den Azapkapı'ya uzanan bulvarlar bu dönemde açılmıştır²⁷. Yollar genişletilerek, birçok tarihsel nitelikli yapı yok edilerek Karaköy, Azapkapı ve Tophane'ye, Tophane' den Beşiktaş'a ve Boğaz'a bağlanmış, Taksim-Şişli arasındaki bulvar bu dönem açılmıştır. Yeni açılan bulvarlar araç trafiğine hizmet ederken yayalar için yeraltı geçit ve alışveriş alanları düzenlenmiş, Karaköy'deki

²⁶ Bu durum Haliç bölgesinin fabrikalar, imalathaneler ve depolarla dolmasına sebep olduğu gibi, işçilerin Haliç çevresindeki tepelere yerleşmesine de sebep olmuştur.

²⁷ Kıyılarda açılan geniş bulvarlar Elgoetz ve Prost tarafından önerilmiş ve 1950'lerden sonra gerçekleştirilmiştir.

yeraltı çarşısı bu dönem faaliyete geçmiştir. Eski kenti neredeyse tamamen yok eden bu bulvarlar kırk yıl sonra kent trafiğini kaldıramaz hale gelmiş, İstanbul yarım yüzyıl içinde yapılar kentinden yollar kentine dönüşmüştür (Kuban, 2017)²⁸. 1930'lara ait Prost planının, Atatürk Köprüsü ile Taksim arasında mevcut güzergahın modernizasyonuna önem verdiği görülse de Tarlabası Bulvarı, Bedrettin Dalan döneminde, 1986-1988 yılları arasında Tarlabası'nda yapılan geniş çaplı yıkımlar ve yol genişletme çalışmaları ile oluşturulmuştur.

20.yüzyılda Galata ve Pera'daki kentsel yapı bahsedilen şekilde dönüşürken demografik yapıda da farklılaşmalar olmuştur. 20.yüzyılın başına kadar gayrimüslim ve yabancıların oluşturduğu nüfus, Cumhuriyetle birlikte 1930'lu yıllardan sonra, ev kiralarak veya satın alarak Beyoğlu'na yerleşmeye başlayan Müslüman aileler ile dönüşmeye başlamıştır. 1942 yılında çıkan Varlık Vergisi'nin azınlıklara getirdiği yük sebebiyle Tarlabası ve İstiklal Caddesi üzerindeki pek çok firma el değiştirmiş ve 1943'ten itibaren Müslüman esnaf Beyoğlu'nda çoğalmaya başlamıştır. Ancak azınlıkların Beyoğlu'nu tamamen terk etmesi 1955 yılında meydana gelen 6-7 Eylül olayları²⁹ ile olmuştur (Üsdiken, 1993a).

Pera'nın konut kullanıcısı olan gayrimüslim nüfusun bölgeyi terk etmesi, 19.yüzyılda Galata surlarının dışında bir konut bölgesi olarak oluşmaya başlayan bölgedeki konut fonksiyonunun neredeyse bitmesine sebep olmuştur.

Pera'nın, bünyesinde sadece konut değil farklı kullanımlar da bulundurmasının, bu süreçte varlığını sürdürmesini sağlayan etmenlerden biri olduğu düşünülmektedir. Konut fonksiyonunun yok olması sürecinde, bölge, bünyesinde barındırdığı ticaret, eğlence gibi fonksiyonlarını devam ettirerek varlığını sürdürmüş, diğer fonksiyonlarının kısa bir sürede dönüşümünün altyapısını oluşturmuştur.

20.yüzyılın ikinci yarısında demografik yapının değişmesi ile bölgedeki konut kullanımı azalmış, kullanıcısı kalmayan apartman yapılarındaki üst kat kullanımları atölye, imalathane, ofis, gibi kullanımlara dönüşürken sokak kotundaki ticari kullanım süreç boyunca devam etmiştir.

²⁸ 1960'lara gelindiğinde Türkiye'deki sanayinin %47'si İstanbul'da bulunmakta, Tuzla'dan Çatalca'ya kadar tüm kent her türlü endüstriyle kuşatılmış durumdadır. Bu durum nüfusun artmasına yol açmış, kent nüfusu arttıkça daha önceleri insanların avlanmaya gittikleri vadi ve tepelerde büyük plansız gecekondular oluşmuştur.

²⁹ Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalanması haberi üzerine 6 Eylül'de büyük ölçüde Taksim'de olmak üzere çeşitli semt ve şehirlerde toplanan kalabalık topluluklar, bilinçsiz ve kendilerini kaybetmiş bir biçimde, sahipleri Rum olarak bilinen ev ve iş yerlerini yağmalamıştır.

3.4. Bölüm Sonucu

Galata, liman kenti olması sebebiyle eskiden beri ticaret kenti olarak varlığını sürdürmüş, İstanbul'un fethi de bu durumu değiştirmemiştir. Galata'nın üst kısımlarını ifade eden Pera'daki yerleşimin belirginleşmesi ise elçiliklerin buradaki sayılarının artmasından sonra gayrimüslimlerin bölgeye yerleşmesiyle olmuştur. Galata'da 18. ve 19.yüzyılda ticaretin etkisiyle iş hanları, dükkanlar, depoların bulunduğu yapılar artmıştır. 19.yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ticaretle uğraşan Rum, Ermeni, Musevi ve levantenlerin çoğunun iş yeri Galata'da, evleri ise Pera'da bulunmaktadır.

19.yüzyılda Galata ve Pera'daki nüfus, batılılaşma sürecindeki Osmanlı politikaları ve bu politikaların mekânsal etkileriyle bağlantılı olarak artmıştır. Nüfusun artması, sarayın Dolmabahçe'ye taşınması, Altıncı Daire Beyoğlu Belediyesi'nin kurulması, bölgedeki çalışmaları ve bölgede gelişen ticaret hacmi ile Galata'nın kentsel ve mekânsal altyapısı yetersiz kalmaya başlamış, bu durum kentin sınırlarının genişlemesine ve kentsel dokusunun modernleşme sürecine girmesine sebep olmuş, bölgede apartmanlar, siteler, pasajlar inşa edilmesinin alt yapısını oluşturmuştur.

Avrupa'da endüstrileşmenin kentlerdeki mekânsal etkisi ile yeni bir tipoloji olarak ortaya çıkan pasajlı karma kullanımlı yapılar, Osmanlı'nın endüstri devrimi yaşamamasına rağmen, Galata ve Pera'nın kentsel ölçekte karma kullanımlı bir bölge olmasından ötürü, kent hayatına rahat bir şekilde adapte olabilmıştır.

Bu dönemde Galata ve Pera'da ticaret, büro, konut, konaklama gibi işlevleri bulunan bir veya birden çok yapının bir araya gelmesiyle oluşan karma kullanımlı yapılar artmaya başlamıştır.

20.yüzyıl başında İstanbul'un artık başkent olmaması ile kentsel inşai faaliyetler Ankara'da yoğunlaşmış olsa da İstanbul'un çeşitli semtleri için planlar hazırlanmış, bu planlarda dönemin modernizminin dünyadaki şehircilik akımındaki yansıması olarak İstanbul'un bölgelere ayrılması öngörülmüştür. Bu bölgelemede Haliç ağır endüstri alanı olarak düşünülmüş, bunun sonucunda Haliç'teki sanayi denizi kirletmiş ve eski kentin tahribatına sebep olmuş, bunun dışında kentte birçok kültür ve kamu yapısı inşa edilmiştir.

20.yüzyılın ikinci yarısında Galata Köprüsü'nden Dolmabahçe'ye, Karaköy'den Azapkapı'ya uzanan bulvarlar açılmış, yollar genişletilerek, birçok tarihsel nitelikli yapı yok edilerek Karaköy, Azapkapı ve Tophane'ye ve Beşiktaş üzerinden Boğaz'a bağlanmıştır. Yeni açılan bulvarlar motorlu araç trafiğine hizmet ederken,

Karaköy'deki yeraltı yaya çarşısı bu dönem açılan yaya geçitlerinden biri olmuştur. 1986-1988 yılları arasında geniş çaplı yıkımlar ve yol genişletme çalışmaları ile Tarlabası Bulvarı oluşturulmuştur.

Tarihsel süreçte nüfusunu gayrimüslimler ve yabancıların oluşturduğu Galata ve Pera'ya Müslüman ailelerin yerleşmesi Cumhuriyetle birlikte, 1930'lu yıllardan sonra olmuştur.

2.Dünya Savaşı döneminde çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu azınlıklara büyük bir yük getirmiş, Galata ve Pera'daki pek çok yapı el değiştirmiştir. Varlık Vergisi sebebiyle 1943'ten sonra bölgede Müslüman esnaf çoğalmaya başlamış, 1955 yılında meydana gelen 6-7 Eylül olaylarıyla azınlıklar büyük kitleler halinde Beyoğlu'nu terketmiştir.

Galata ve Pera'nın kullanıcısı olan gayrimüslim nüfus bölgeyi terk ederken, bölgedeki konut fonksiyonunun neredeyse ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Bu süreçte kentin hayatta kalmasını sağlayan unsurun bölgenin karma kullanımlı yapısı olduğu düşünülmektedir. Pera, bünyesinde farklı fonksiyonlar bulundurması sayesinde, konut fonksiyonunun yok olması sürecinde varlığını sürdürebilmiş, diğer fonksiyonlarının kısa bir sürede dönüşümünü elverişli hale getirmiştir.

1955'ten sonra, tez kapsamında incelenen yapıların kullanıcısının içinde bulunduğu demografik yapı bölgede tamamen değişmiş, bu durum karma kullanımlı bir bölge olan Galata ve Pera'nın fonksiyonlarının ve teze konu olan yapıların kullanımlarının dönüşmesine yol açmıştır.

Bu bölümde çalışma kapsamında ele alınan bölgenin tarihsel süreçte mekânsal değişimi incelenmiş olmakla birlikte, çalışma kapsamında ele alınan 13 adet karma kullanımlı yapı, mimari ölçekte daha detaylı olarak 4.bölümde incelenmiştir.

4. 19.YÜZYIL BATILILAŞMA SÜRECİNDE GALATA VE PERA'DA İNŞA EDİLEN VE HALEN VARLIĞINI KORUYAN KARMA KULLANIMLI YAPILAR

Galata ve Pera'nın kentsel, mimari ve demografik dönüşümünün ve çalışma kapsamında incelenecek yapıların hangi süreçler ve koşullar altında oluştuğu 3.bölümde, karma kullanımlı yapıların tarihsel süreçteki dönüşümleri, hangi yapılardan ne şekilde karşılaştıkları 2. bölümde genel hatlarıyla açıklanmıştır.

Karma kullanımlı yapılar her ne kadar birden fazla fonksiyonu bünyesinde bulunduran yapılar olarak tanımlanabilecek olsa da çalışma kapsamında, çalışma alanındaki çoğu yapının zemin katında ticaret, üst katlarında konut ve/veya ofis fonksiyonu bulundurması sebebiyle, bu gibi küçük ölçekli ve iki ve/veya daha az fonksiyonu bulunan yapıların çalışmaya dahil edilmemesine karar verilmiştir. Bu doğrultuda Galata ve Pera'da üç ve üzeri fonksiyon bulundurabileceği düşünülen yapılar belirlenmiştir. Goad Haritası'nda "han" ve "pasaj" olarak nitelendirilen yapılar, büyük ölçekli yapılar, çeşitli yazılı kaynaklarda "han" ve "pasaj" olarak nitelendirilen yapılar, yerinde yapılan alan gezisi esnasında karşılaşılan "han", "iş hanı", "pasaj" niteliğindeki yapılar belirlenmiş ve bu yapılar arasında, yerinde inceleme veya çeşitli kaynaklardan yapılan araştırmalar sonucunda, aşağıda tanımlanan kriterleri sağlamayan yapılar çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Bahsedilen şekilde yapılan incelemeler sonucunda;

Üst katları ofis, zemin katları ticari birimler barındıran, ikiden fazla fonksiyonu bulunmayan iş hanları belirlenerek çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Bu yapılar, Hüsnü Gök Han, Nazlı Han, Adalet Han, Bereket Han, Vefai Han, Şark Han, Has Han, Ankara Han, Tütün (Ünyon) Han, Minerva Han, Bozkurt Han, Generali Han, Çituri Han, Billur Han, Roman Han, Voyvoda Han, Agopyan Han, Serpuş Han, Saksı Han, Karakaşoğlu Han, Nordstern Han, Ahen Münih Han, Bağdat Han, Uzun Han, Saatçi Han, İpçi Han, Tahta Burunyan Han, Bahtiyar-Kamondo Han, Büyük Tünel Han, Helbig Han 2, Castro Han, Singer Han, Reşit Paşa Han, Küçük Tünel Han, İzzet Paşa Han, İlya Hava Han, Cedid Han, L Nadjan (?)³⁰ Han, Tevekeli Han, Lacivert Han, Latif Han, Haydar Paşa Han, Azaryan Han, Cavafyan Han,

³⁰ Goad Haritası'ndan ismi tam olarak okunamayan yapılar "(?)" şeklinde ifade edilmiştir.

Candovçi(?) Han, Selanik Han, Kamondo Han, Küçük Yeni Han, Değirmen Han 2, Küçük Balıklı Han, Ada Han, Melek Alexiadi Han, Küçük Han, Sermet Han, İnandılar İş Hanı, Küçük Cedid Han, Bosfor Han, Büklü Han, Maater Han, Çeçeyan Han, Sarnıçlı Han, Kırçovalı Han, Sait Akbaşoğlu İş Hanı, Yeni Han, Nimet Han, Hüdavendigâr Han, Küçükyan Han, Karaköy Cedid Küçük Han, Yannisopulo Han, Dilber Han, Yordan Han, Galata Han, Balmumcu Han, Nomico Han olarak belirlenmiştir.

Günümüze kadar varlığını sürdüremeyen yapılar belirli bir karşılaştırma yapılamayacağı için çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Bu yapılar, Petraki Han, Crespın Han, Galatasaray Pasajı, Au Bon Marche, Hacı Recep Han, Taş Han, Helbig Han, Eliyadis Han, Marasoğlu Han, Ziver Bey Han, Yıldız Han, Küçük Demir Han, Commission ou Consolide Han, Mehmed Ali Paşa Han, Murancunyan (?) Han, Kievork Bey Han, Mandukyan Han, İzmirki Oğlu Han, Değirmen Han, Patrikiyadis Han, Paçacı Han, Eski Borsa Han, (?) Han, Alevopoin Han, Gabai Han, Mekanetli Han, Yeni Küçük Han, Simonyan Han, Köçeoğlu Han, Demircibaşıyan Han, Rıhtım Han, Coteaux Han, Arapyan Han, Rasim Bey Han, Yıldız Han, İbrahim Rıfat Han olarak belirlenmiştir.

Pasajları yalnızca geçiş amaçlı olan, yapının pasaj kısmında dükkan gibi birimlerle desteklenmeyen ve pasaja fazladan bir işlev katmayan yapılar çalışma kapsamının dışında tutulmuştur. Bu yapılar, Frederici Pasajı, Hayden Pasajı, Patterson Geçidi, Dandria Pasajı, Petit-Champs (Fresko) Pasajı, Fransız (Nil) Pasajı, Lütfutullah Pasajı olarak belirlenmiştir.

Üst katları ofis, zemin katı ulaşım fonksiyonu barındıran Metro Han, zemin katında özgününde 1 adet dükkan barındırsa da karma kullanımlı olarak nitelendirilmeyerek çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

Özgününde Rus Konsolosluğu olarak inşa edilen Narmanlı Han, hastahane yapısı olarak inşa edilen Büyük Balıklı Han, ve ticari bir yapı olarak inşa edilen Avrupa Pasajı çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

Osmanlı avlulu han tipolojisinde ticari yapılar olarak inşa edilen Zincirli Han, Kuyumcular Han Ticaret Han, Yelkenci Han, Kurşunlu Han, Gül Kamondo Han, 18. yüzyılda Fransız tüccarları için inşa edilen Saint Pierre Han çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

Apartman niteliğinde yapılar olan ancak Goad Haritası'nda buldukları sokaklar "pasaj" olarak nitelendirilen, Alleon Pasajı, Olivo Pasajı, Panaia Pasajı çalışmaya dahil edilmemiştir.

Barınma ve ibadet işlevi dışında fonksiyon bulundurmayan Aya Panteleymon ve Aya İliya Han çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

Özgününde pasaj olarak inşa edilmeyen Atlas ve Aznavur Pasajı çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

Yalnızca dış cephesi korunarak, içi özgününden farklı bir kurguyla restore edilen Halep Pasajı çalışmaya dahil edilmemiştir³¹.

Cadde kısmında ticaret işlevi barındırır da üst katları otel, kulüp olarak kullanılarak ikiden fazla fonksiyon bulundurmayan Cercle D'Orient ve Tokatlıyan Hotel çalışma kapsamına dahil edilmemiştir.

Apartman niteliğinde yapılar olan, Oriental Han, Karagözyan Han (St.Antoine Çıkmaızı), Kamondo Apartmanı ve diğer tüm zemin katında ticaret, üst katlarında konut işlevi barındıran, iki fonksiyonu bulunan yapılar çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

Belirlenen kriterler doğrultusunda yapılan elemeler sonucunda çalışma alanında 13 adet yapı belirlenmiştir. 4.bölümde, 19.yüzyıl batılılaşma sürecinde Galata ve Pera'da inşa edilen 13 adet karma fonksiyonlu yapı incelenmiş, ticaret, barınma, ofis, eğlence ve ibadet fonksiyonlarıyla karşılaşılmış ve bu yapılar işlevlerine göre 3 gruba ayrılmıştır.

“4.1. Konut Ticaret ve Geçit Kullanımlı Yapılar” başlığı altında, Hacopulo Pasajı, Afrika Pasajı, Rumeli Pasajı, Anadolu Pasajı, Çiçek Pasajı, Şark Aynalı Pasajı, Tünel Pasajı, Elhamra Pasajı ve Suriye Pasajı 9 ayrı alt başlıkta incelenmiştir.

4.1.bölümünde incelenen bu yapıların hepsi bünyesinde konut, ticaret ve pasaj-geçit fonksiyonu bulundurmakta, Elhamra ve Suriye Pasajı bütün bu fonksiyonlar üzerine bünyesinde bir de sinema bulundurarak eğlence fonksiyonu üstlenmektedir.

Bölümde bulunan tüm yapılar tarihsel süreçte mimari ölçekte kendi içlerinde incelenmiş, Hacopulo Pasajı ve eğlence fonksiyonu barındırması açısından Elhamra Pasajı üzerine daha yoğun çalışılarak daha fazla bilgi toplanmış ve 4.1.1. ve 4.1.8. alt başlıklarında çalışmaya aktarılmıştır.

“4.2. Ticaret Ofis ve Geçit Kullanımlı Yapılar” başlığı altında, Fransız Geçidi, Abed-Ömer Abed Han ve Lloyd Han 3 ayrı alt başlıkta incelenmiş, bu yapılardan Fransız Geçidi üzerine daha yoğun çalışılarak daha fazla bilgi toplanmış ve 4.2.1. alt başlığında çalışmaya aktarılmıştır.

³¹ 1960-70'li yıllarda üst kat kullanımları ofise dönüştürülmek amacıyla restore edilen Tünel Pasajı, zemin kat dükkan bölüntülerinin ve özgün düzey sirkülasyon elemanlarının korunması sebebiyle çalışmaya dahil edilmiştir.

“4.3. Ticaret Dini ve Konaklama Kullanımlı Yapılar” başlığı altında, yalnızca Aya Andrea Han bulunmaktadır ve üzerine yoğun çalışılarak ve kat rölöveleri alınarak 4.3.1. alt başlığında çalışmaya aktarılmıştır.

Çalışma kapsamında ele alınan 13 yapı işlevlerine göre 3 gruba ayrılmış, her bir yapı kapsamlı bir şekilde incelenmiş ancak 4 tanesi daha detaylı bir şekilde incelenerek çalışmaya aktarılmıştır. Her gruptan birer yapının daha detaylı incelenmesi amacıyla çalışmaya başlansa da konut, ticaret ve pasajlı yapılar bulunduran 4.1. grubunda eğlence fonksiyonu barındıran yapıların da bulunması sebebiyle bu grupta 1 değil 2 yapı daha detaylı incelenmiştir. Sonuç olarak daha kapsamlı bir şekilde incelenen 4 yapıda, bölgede karşılaşılan tüm fonksiyonların mekânsal olarak yapılara etkisinin tarihsel süreçte incelenmesi amaçlanmıştır. Bahsedilen 4 yapı, işlevlerine göre ayrılan gruplarda diğer 9 yapıyla beraber ortak başlıklar altında incelenmiştir. Bunun sebebi zaten işlevlerine göre gruplandırılmış olan yapıların tekrar gruplandırılmasının kafa karışıklığına sebep olacağına düşünülmesidir. Ayrıca çalışmanın değerlendirilmesi aşamasında bu 4 yapı için kendi içinde farklı bir sonuç değil, tüm 13 yapının değerlendirildiği, ortak bir sonuç ortaya çıkmıştır.

Şekil 4.1: Çalışma Kapsamında İncelenen Yapıların Konumu^{32 33} (M.A. Avunduk, 2019).

³² Tez kapsamında incelenerek çalışmaya dahil edilmeyen yapılar turuncu, dahil edilen yapılar kırmızı renkte gösterilmiştir.

³³ Harita, Ek A'da daha büyük ölçekli olarak gösterilmiştir.

Şekil 4.2: Çalışma Kapsamında İncelenen 13 Yapının Goad Haritası'ndaki Konumu^{34 35}.

³⁴ Tez kapsamında incelenerek çalışmaya dahil edilmeyen yapılar turuncu, dahil edilen yapılar kırmızı renkte gösterilmiştir.

³⁵ Harita, Ek B'de daha büyük ölçekli olarak gösterilmiştir.

Şekil 4.3: Çalışma Kapsamında İncelenen 13 Yapının Konumu (M.A. Avunduk, 2019).

4.1. Konut Ticaret ve Geçit Kullanımlı Yapılar

Çalışma alanında bulunan 13 yapı incelendiğinde ana fonksiyonlarında konut kullanımı bulunduran 9 yapının hepsinin Pera'da, Afrika Apartmanı dışındakilerin de 19.yüzyıldan günümüze kadar önemli bir aks olma özelliğini yitirmemiş olan Grand Rue de Pera üzerinde bulunduğu görülmektedir. Konut kullanımı bulunan yapıların hepsinin zemin katında dükkan ve geçit fonksiyonu da bulunmakla beraber Elhamra

ve Suriye Pasajı'nın zemin katında bir de eğlence işlevi barındıran sinema bulunmaktadır. 4.1. bölümünde 9 yapı da incelenmekle birlikte Hacopulo ve Elhamra Pasajı diğerlerinden daha kapsamlı olarak çalışmaya aktarılmıştır.

4.1.1. Hacopulo Pasajı

Şekil 4.4: Hacopulo Pasajı'nın Konumu (M.A. Avunduk, 2019).

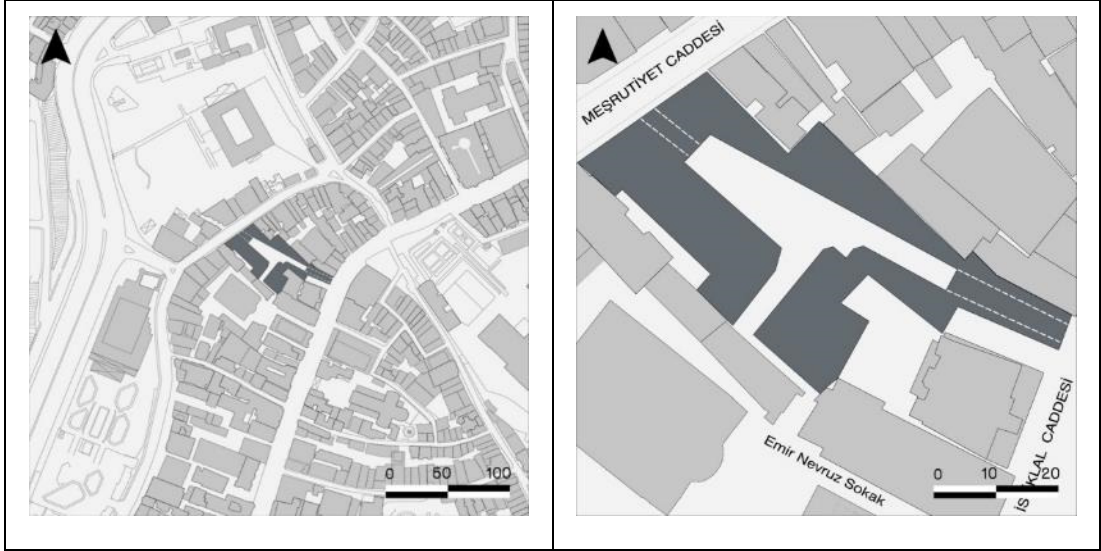
Hacopulo Pasajı, İstiklal Caddesi ile Meşrutiyet Caddesi arasında yer almakta olup, Meryem Ana Kilisesi olarak da bilinen Panaia Isodion Rum Ortodoks Kilisesi'ne de

merdivenli bir geçiş sağlamaktadır. İstiklal Caddesi'nden dar bir geçitten geçilerek, etrafı dükkanlarla çevrili üzeri açık olan avlusuna, oradan da daha geniş bir geçit ile Meşrutiyet Caddesi'ne geçiş sağlanmaktadır. Kimi kaynaklarda “Hazzopulo”, “Hazzopoulo”, “Haccopulo”, “Hacopulos” şeklinde anılan pasaj “Danışman Geçidi” olarak da bilinmektedir.

şekil 4.5: 2018 Yılı Hava Fotoğrafı (URL_3, 2019).

Yapı Asmalımescit Mahallesi, 315 ada, 24 parselde yer almaktadır. Parsel yüzölçümü 1.960 m²'dir. GEEVAYK 13.06.1971 tarihli, 5899 sayılı kararı ile tescillenen yapının koruma grubu İ1NKVKBK 17.03.2003 tarihli, 14746 sayılı kararı ile 2 olarak belirlenmiştir. 1956 yılına ait tapusunda “Yunan tebasından Zanaris Haaplo kızı Eleni Kimpriti uhdesinde müseccel iken Eleni Kibriti'nin 19.02.1956 tarihinde ölümü ile verasetinin yegane varisi bulunan kızı Elisavet Glanzman namına intikalen” tescil edilmiş olduğu belirtilmektedir (İ2NKVKBKMA, 315/24 Dosyası).

Şekil 4.6: Hacopulo Pasajı Planı (M.A. Avunduk, 2019).

Şekil 4.7: Hacopulo Han Fotoğraflar (S.K. Avunduk, 2019).

Elisavet Glanzmann Türkiye’de bulunmadığı için 1959-1966 yıllarında verdiği vekaletnameler ile pasajın yönetimini Nikola Yurla’ya devretmiştir. 1969 yılında Elisavet Glanzmann’ın ölümü ile pasajın mülkiyeti eşine, sonra eşinin kız kardeşine geçmiştir. Eşinin kız kardeşi de Nikola Yurla’ya vekaletname vermiş, 1976 yılında İtalya’da vefat etmiştir. 1980 yılında Nikola Yurla, pasajın bir vasiyetname ile kendisine bırakıldığını belirtmiş olsa da Hazine imzının sahte olabileceği savıyla iptal davası açmıştır. Vakıflar İstanbul Bölge Müdürlüğü de devreye girerek, pasajın eski tapu kayıtlarında bir vakfa ait olduğuna ilişkin bilgiler bulunduğu gerekçesiyle dava açmış ancak her iki davanın da kazananı Nikola Yurla olmuştur (Akyıldız, 1987).

Süreç içerisinde iptal davaları tekrarlanmış, pasaj sahihsiz kalmıştır. Yapı kapsamlı bir restorasyon çalışması yapılmadan dış cephede uygulanan basit onarımlarla günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. İç mekanlarda ise zaman içerisinde kullanıcılar kendi ihtiyaçlarına göre çeşitli onarımlar, eklemeler yapmıştır.

Hacopulo Pasajı 1871³⁶ yılında kentin Ortodoks cemaatinin en zenginlerinden olan ve pasaja adını veren Hacopulo tarafından yaptırılmıştır. Hacopulo Pasajı’nın açılışı 15 Nisan 1871 tarihli “La Turquie” gazetesi bölgenin tanınmış tüccarı Hacopulo’ya ait olan pasajın açılış haberini vermektedir. Gazetede pasajda bulunan dükkanların ve üst katlardaki konutların çok yüksek fiyatlı olmalarına rağmen hemen kiralandığı da yazmaktadır (Gülenaz, 2011).

İstiklal Caddesi tarafından üzeri çapraz tonoz örtülü, koridor şeklindeki iki yanında dükkanlar bulunan bir geçitten geçilerek yapı grubunun üçgen formlu açık avlusuna girilir. Üsdiken (1991b), bu meydanın Meşrutiyet Caddesi’ne bakan tarafında havuzumsu bir yer olduğunu ve 19.yüzyıl sonlarına kadar burada bir bayrak direği olduğunu belirtir. Duhani (1984), pasajın ortasında aynı adı taşıyan büyük bir mağaza olduğundan bahsetmektedir ancak 1857-1876 Cadastre de la Ville de Constantinople Haritasında pasajın ortasında yaklaşık 15 m. x 3 m. ebatlarında bir kütle bulunmakla birlikte Duhani’nin yaşadığı döneme, 20.yüzyılın başına ait Goad Haritası’nda (1905) böyle bir kütle bulunmamaktadır.

³⁶ Behzat Üsdiken, pasajın 1850’li yıllarda inşa edildiğinin düşünüldüğünü belirtmektedir (Üsdiken, 1991b, 1999). Ancak 1858-60 yıllarına ait D’Ostoya Haritası’nda yapı adası boş olmakla birlikte Grand Rue de Pera’dan girişteki kısımda bir takım yapılaşma olduğu görülmektedir.

Şekil 4.8: 1857-1876 Cadastre de la Ville de Constantinople Haritası (Dağdelen, 2005).

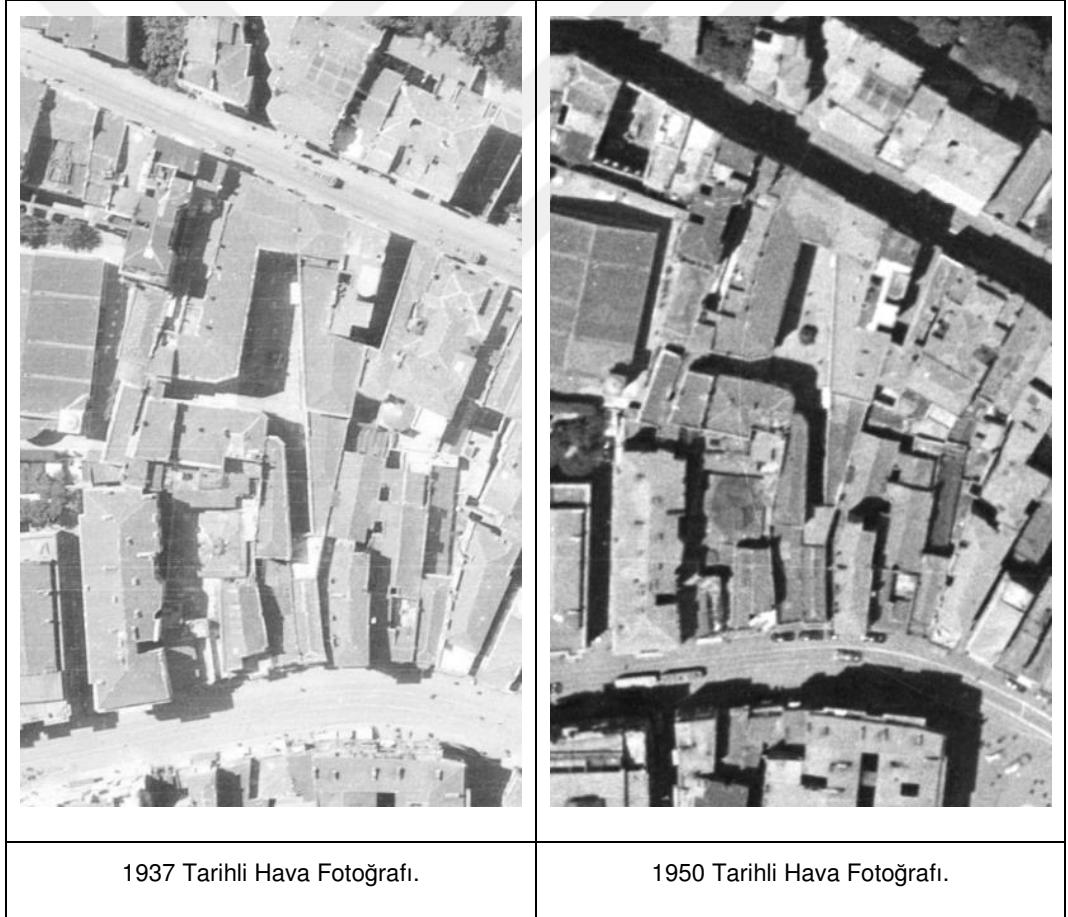
<p>D'Ostoya Haritası (D'Ostoya, 1858-1860).</p>	<p>Huber Haritası (Huber, 1887-1895).</p>	<p>Goad Sigorta Haritası (Dağdelen, 2007).</p>

Şekil 4.9: 1860, 1895 ve 1905 Yıllarına Ait Haritalar.

Yapının İstiklal ve Meşrutiyet Caddesi'nden demir kapılı girişleri bulunmaktadır. Yapının üçüncü demir kapılı girişi merdivenle çıkılan Panaia Isodion Rum Ortodoks Kilisesi'nin parseline açılır ancak bu kapı genellikle kapalıdır.

Yapı kompleksinin genelinde zemin katta dükkanlar bulunmaktadır. Üst katlar ise özgününde konut olarak kullanılmıştır. Günümüzde genellikle boş olan üst katlar bekar odası, müzik atölyesi ve depo olarak kullanılmaktadır. Sezgin (2004), 15 Nisan 1871 günü kullanıma açılan pasajın inşa edildiği dönemde avlusu çevresindeki binaların üst katlarının mesken olarak, diğer katların ise iş yeri olarak kullanıldığını belirtmektedir.

1881 yılında, pasajda 7 tuhafiye, 2 terzi, 2 kunduracı, 2 kuaför, hırdavatçı, kamelya işleme tesisi, hazır elbise firması, bileyici, döşemeci, restoran, kalaycı, yağ ve sirkeci, dekoratör ressam, Adam Musiki Mağazası, yatak takımı mağazası (Annuaire du Commerce, 1881), 1891 yılında, 7 tuhafiye, şerit dantela vb. üreticisi, 3 kunduracı, 2 şapka tasarımcısı, 4 terzi, 2 kuaför, 1 tıbbi alet üreticisi, 2 restoran, 1 sobacı, Adam Musiki Mağazası, kadın bluzcusu, iç giyim mağazası, kristal mağazası, çiçekçi, nakış desinatörü bulunmaktadır (Annuaire Oriental, 1891).

Şekil 4.10: 1937 ve 1950 Yılı Hava Fotoğrafı (Harita Genel Müdürlüğü, 1937,1950).

1905 yılında gelindiğinde pasajda, 8 tuhafiye, 5 nakış desinatörü, 5 terzi 1 toptancı, 2 kunduracı, duvar kağıdı mağazası, 3 kuaför, mandolin ve gitar eğitmeni, 1 tıbbi alet üreticisi, 1 dişçi, 1 marangoz, 1 üretici, 1 sobacı, 1 restoran, Keller Musiki

Mağazası, iç giyim mağazası, 1 modist, 1 tıbbi alet üreticisi, 1 nakış desinatörü (Annuaire Oriental, 1905), 1922 yılında 17 tuhafiyeye, 3 nakış desinatörü, 4 terzi, 1 kunduracı, 1 peruk mağazası, 2 kuaför, 1 korseci, çerçeveci ve oyuncak bebek tamircisi, 2 müzik aletleri mağazası, gömlek ve ütücü, 1 üretici, 2 kunduracı, 1 tereyağcı, çeşitli içecek mağazası, 1 modist, 1 tıbbi alet üreticisi, 1 nakışçı, 1 kuyumcu, 1 eldiven temizleme dükkanı, 1 ipek iplikçisi bulunmaktadır (Annuaire Oriental, 1922).

Ticaret yıllıkları incelendiğinde zemin kattaki dükkanların esnek bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bahsi geçen 39 dükkan bölüntüsü zaman içerisinde kullanım ihtiyaçlarına göre değişik şekillerde kullanılabilmiştir. Örneğin bir restoran iki dükkanı birden işgal ederken, başka bir dükkan iki ayrı iş yapan kişiye hizmet etmiştir.

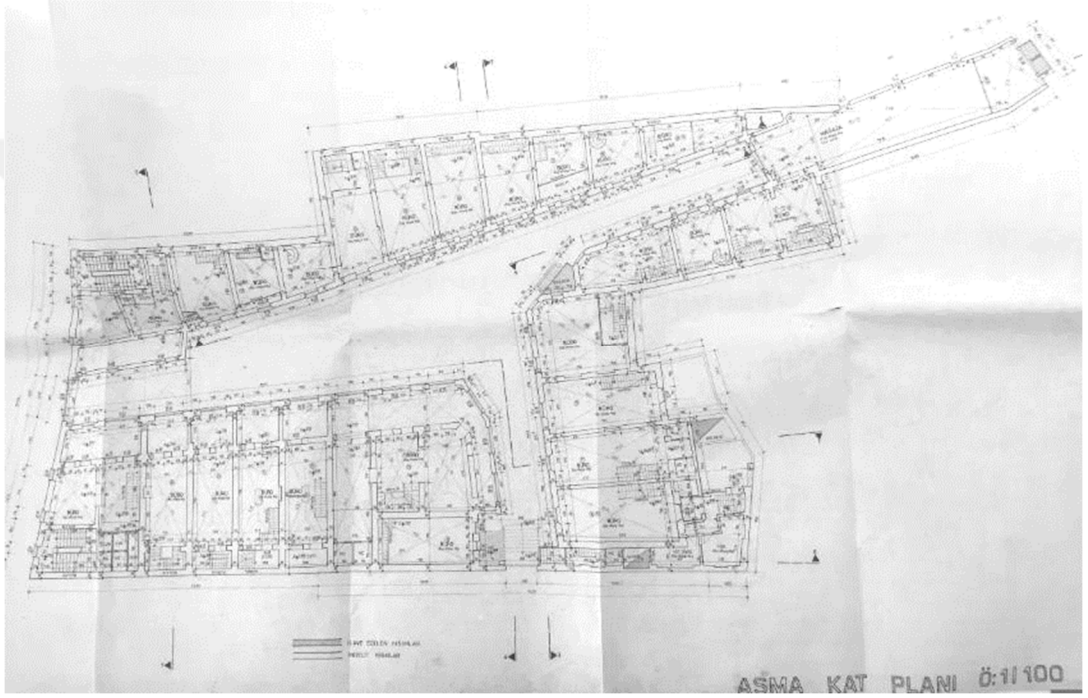

Şekil 4.11: 2004 Tarihli Zemin Kat Rölövesi³⁷ (İ2NKVKBKMA, 315/24 Dosyası).

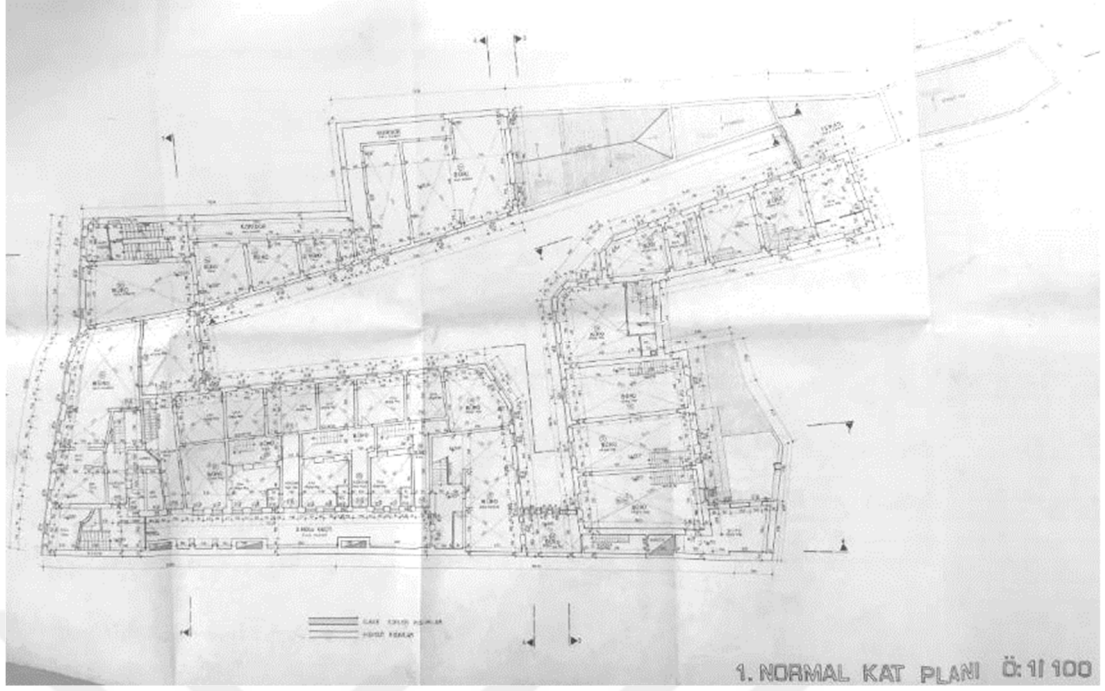
Yapıyı 3 blok olarak ele almak mümkündür. 2004 tarihli rölövesinde İstiklal Caddesi'nden girildiğinde sağ tarafta kalan blokta (A Blok) zemin katta 17 bağımsız bölümlü 15 dükkan bulunmaktadır. Dükkanların hepsinin avluya bakan cepheleri bulunmaktadır. Meşrutiyet Caddesi'ne cephesi olan dükkanın aynı zamanda Meşrutiyet Caddesi ve avlu arasındaki geçite (2 numaralı geçit) bakan vitrini bulunmaktadır ve girişi cadde üzerindedir. Bu dükkan Goad Haritası'nda incelendiğinde, aynı kısımda ikisi caddeye, biri avluya ve geçite cephelenen 3 dükkan bulunduğu görülmektedir. Hem rölöve hem Goad Haritası'nda 1. geçite kadar avluya cephesi olan dükkanların sayısı 10'dur. Üzeri kapalı geçitin altında

³⁷ 2004 tarihli onaylı rölövesine göre zemin katında 45 bağımsız bölümlü dükkan bulunmaktadır.

kalan kısımda, rölövesinde 5 bağımsız bölümlü 4 dükkan görülmektedir. Goad Haritasında, üzeri kapalı geçite kadar olan dükkanların kapı numarası 36'ya kadar devam etmekte, geçit kısmında kapı numarası görülmemektedir. 1909 tarihli Ticaret Yıllıklarına kadar "Hazzopulo Pasajı" sekmesinde 1'den 39'a kadar kapı numarası olduğu düşünülürse 37, 38 ve 39 numaralı 3 mahalın bu kısımda olduğu düşünülebilir. Bu durumda A Blok'ta özgününde 16 dükkan bulunması olasıdır. Bu dükkanlardan İstiklal Caddesi tarafındaki geçitin (1 numaralı geçit) altında kalan dükkanların üst katları bulunmamakla birlikte, diğer 11 dükkanın içinden merdivenle asma katlarına ulaşmak mümkündür.

Şekil 4.12: 2004 Tarihli Asma Kat Rölövesi (İ2NKVKBKMA, 315/24 Dosyası).

Şekil 4.13: 2004 Tarihli 1. Kat Rölövesi (İ2NKVKBKMA, 315/24 Dosyası).

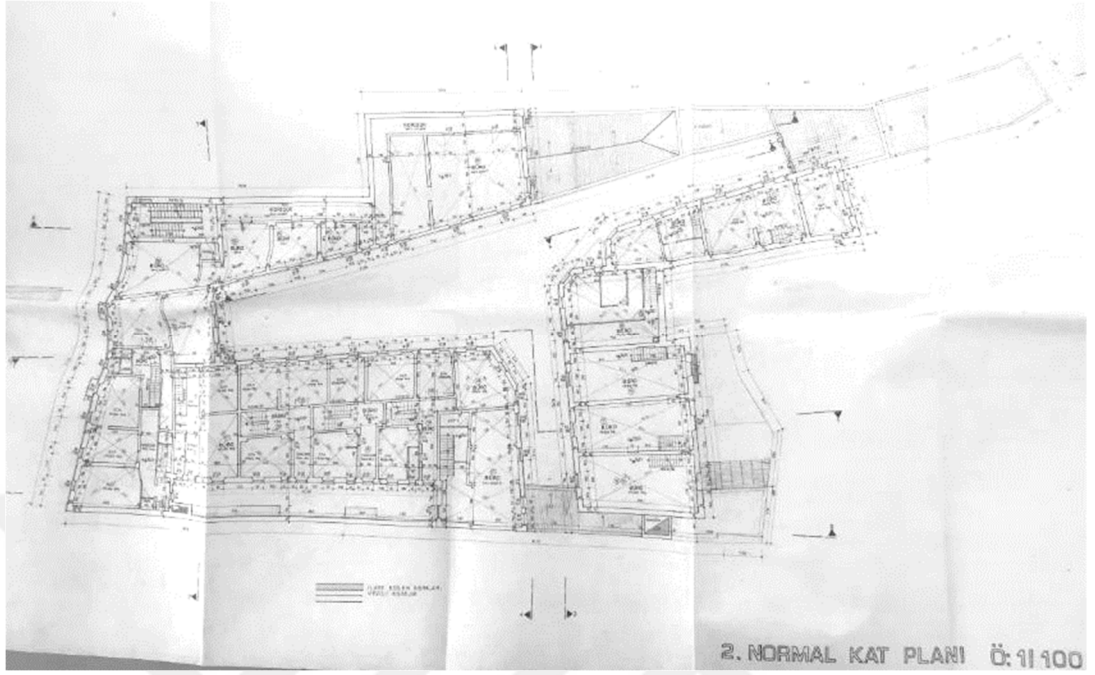
2004 yılında onaylanmış olan rölövesine göre, Meşrutiyet Caddesi üzerinde parselin başında bulunan bina giriş kapısı bir antre ile üst kata çıkan merdivene bağlanmaktadır. Bu merdiven asma katta herhangi bir mahale açılmayarak 1. kata çıkmaktadır. Bu katta caddeye bakan 1, avluya bakan 4 bağımsız bölümlü ofise bir koridor üzerinden giriş bulunmaktadır. Bu kattaki 5 ofisten koridorun sonunda bulunanın 3 odası ve kendine ait bir tuvaleti bulunmakta, diğer 4 ofis tek odadan oluşmakta ve ortak wc kullanmaktadır. A Blok'un 2. katında da alt kattaki plan şemasının aynısına sahip 5 bağımsız bölümlü ofis bulunmaktadır. A Blok'un çatı katında kendine ait tuvaleti bulunan 2 bölümlü bir ofis bulunmaktadır. 2004 yılına ait rölövesine göre A Blok'ta 16 dükkan³⁸, 11 ofis olarak kullanıldığı düşünülen mahal olmak üzere toplam 27 mahal bulunmaktadır.

A Blok üst katlara çıkış sağlayan kapı, Goad Haritası'nda 31 Numara'ya denk gelmekte, 31 numarada ayrıca bir mağaza da bulunmaktadır. Ticaret Yıllıklarında Tepe Bachi Sokak³⁹ 31 Numara incelendiğinde, Duhani'nin (1984) bahsettiği sonraları Keller adını alacak olan, üst katında mükemmel konserleriyle oda müziği

³⁸ Onaylı rölövesine göre bu 15 dükkanın 17 bağımsız bölüm numarası bulunmaktadır (İ2NKVKBKMA, 315/24 Dosyası).

³⁹ Günümüzde Meşrutiyet Caddesi'dir.

tutkunlarının büyük ilgisini çeken bir müzik salonu bulunan “Adam Musiki Mağazaları” bulunmaktadır⁴⁰.

Şekil 4.14: 2004 Tarihli 2. Kat Rölövesi (İ2NKVKBKMA, 315/24 Dosyası)

Üsdiken (1993b), Adam Musiki mağazasının 1869'un sonlarına doğru açıldığını belirtir. Üst kattaki salon 1874'te Dikran Çuhacıyan tarafından Türkçe opera sahneleyebilmek için bir okul olarak açılmış, Dikran Çuhacıyan ayrıldıktan sonra oda müziğini sevenlere hizmet etmiş, 1890'da yeniden dekore edilerek bir tiyatro haline gelmiştir.

Ticaret Yıllıkları incelendiğinde 1883-1894 yılları arasında “Adam F. Pianos et Musique” mağazasının burada olduğu görülmektedir. 1895-1897 yılları arasında mağaza “Keller Freres Pianos et Musique”, 1898-1914 yılları arasında “Keller Pascal Pianos et Musique” adını almaktadır. Üsdiken (1991b), 1890 yılında bu mekanın tiyatroya çevrildiğini ve bir çok tiyatro eserinin burada oynandığını belirtmiştir⁴¹.

1891-1900 yılları arasında 31 numarada⁴² ayrıca “Societe maçonniqne-Italia Risorta” veya “Loge maçonniqne-Italia Risorta”, 1913-1922 yılları arasında “Union Grecque des Employes de Commerce” bulunmaktadır. 1883 yılında bir doktor, 1900 ve 1921'de terzi, 1922'de doktor ibareleri bulunmakla birlikte konut veya ofis olarak kullanıldığını ifade ediyor olması mümkündür. Gülenaz (2011), kesin bir bilgiye

⁴⁰ Duhani (1984), Braun Kardeşler, Matmazel Akestorides, Matmazel Singros gibi İstanbul'dan geçen bütün müzisyenlerin burada boy gösterdiğini belirtir. Ancak buranın sonradan bir muhalebeci olduğundan da bahseder.

⁴¹ Üsdiken (1991b), bir süre sonra mekanın Keller'e kaldığını ve Keller'in 1920'lere kadar burada olduğunu, daha sonra Mişel Armao'nun aynı mekanda Melek Musiki Mağazası'nı açtığını belirtir.

⁴² Üst katlara açılan dış kapı numarası olan 31 numara olduğu düşünülmektedir.

rastlanmasa da A Blok'taki odaların otel vazifesi gören han odaları veya bekar odaları olarak kullanılmış olma ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmektedir. Pasajın açıldığının haberini yapan 15 Nisan 1871 tarihli "La Turquie" Gazetesi ise üst katların konut olduğu bilgisini vermiştir. Bu bilgiler ışığında A Blok üst katı ofis, konut, han odaları veya bekar odaları olarak kullanılmış olabilir.

İstiklal Caddesi'nden girildiğinde sol tarafta kalan bloğun (B Blok) zemin katında üstü kapalı geçite cephesi olan 6 dükkan bulunmaktadır. Avluya ve kiliseye doğru uzanan kısımda ise 10 dükkan bulunmaktadır. Ayrıca zemin kattan 1. kata merdivenle çıkışı bulunan bir bağımsız bölüm daha vardır. Zemin katta avluya ve geçite cephesi bulunan 16 dükkan, üst kata girişi bulunan 1 dükkan olmak üzere toplam 17 dükkan bulunmaktadır⁴³. Ancak bu dükkanlardan bazıları muhdes duvarla ayrılmış olup, B Blok'un zemin katında özgününde toplam 15 dükkan bulunduğu düşünülmektedir. Goad Haritası incelendiğinde de bu blokta 1'den 15'e kadar kapı numarası bulunan 15 dükkan bulunduğu da göz önüne alınırsa özgününde B Blok zemin katta 15 dükkan bulunması olasıdır. B Blok'taki dükkanların Panaia Isodion Kilisesi'ne doğru sonuna gelindiğinde parselin arkasına doğru uzanan bir koridor bulunmakta, bu koridorun sonunda tuvalet birimleri bulunmaktadır. Goad Haritası'nda bu bölüm incelendiğinde farklı girişi olan bir mahal bulunmakla birlikte dükkanların arkasında kalan kısımda üzeri cam örtülü bir aydınlık bulunduğu görülmektedir. B Blok'ta zemin katta üzeri kapalı geçite bakan 6 dükkandan 5'i hariç geri kalan dükkanların asma kat, 1.kat ve 2. kat bağlantıları vardır. Üst katlardaki ara duvarların ve merdivenlerin belirli bir form ve dizilimi bulunmamakta, bu katlardaki bölüntülerin zaman içerisinde bölücü duvarların ve merdivenlerin yıkılıp tekrar yapılmak suretiyle ihtiyaca göre şekillendiği düşünülmektedir.

⁴³ 2004 yılına ait onaylı rölövesine göre, bahsedilen 16 dükkada 19 bağımsız bölüm görülmektedir (İ2NKVKBKMA, 315/24 Dosyası).

Şekil 4.15: 2004 Tarihli Çatı Katı Rölövesi (İ2NKVKBKMA, 315/24 Dosyası).

1909 yılına kadar olan Ticaret Yıllıkları'nda (Annuaire Oriental, 1900, 1905, 1909) Hazzopulo Pasajı'nda 1'den 39'a kadar kapı numarası olduğu belirtilmiştir⁴⁴. Bu 39 dükkanın 16'sı A Blok'ta, 15'i B Blok'ta olduğu düşünülürse 8'inin de C Blok'ta olması gerekmektedir. Goad Haritası'nda C Blok'ta Meşrutiyet Caddesi'ne açılan üzeri kapalı geçite gelinceye kadar avluya bakan 5 dükkan bulunmaktadır. Onaylı rölövesi (İ2NKVKBKMA, 315/24 Dosyası) incelendiğinde 2 numaralı geçite cephesi olan iki dükkan bulunmaktadır. Bu dükkanlardan caddeye cephesi olan dükkanın özgününde ara duvarı olması mümkündür. Bu şekilde düşünülecek olursa, özgününde C Blok'ta 8 dükkan bulunmaktadır⁴⁵.

⁴⁴ 1881 yılında 38, 1883-1896 yılları arasında 39 dükkan listelenmiştir. 1896-1909 yılları arasında Hazzopulo Pasajı başlığının yanında 1-39 numaraları arasının bulunduğu belirtilmiştir. 1905 yılına kadar 39 dükkan, 1909 yılında 40 dükkan listelenmiştir. 1909 yılından sonra Hazzopulo Pasajı başlığının yanındaki 1-39 numaraları arasının bulunduğu ibare kaldırılmış, dükkan sayısı yıldan yıla değişmiş, 1922 yılında 45'e ulaşmıştır (Annuaire Oriental, 1881, 1883, 1896, 1900, 1905, 1909, 1912, 1921, 1922).

⁴⁵ 2004 tarihli onaylı rölövesinde ise zemin katta her birinin asma kat ile bağlantısı olan 7 dükkan bulunmaktadır (İ2NKVKBKMA, 315/24 Dosyası).

Şekil 4.16: Hacıpulo Han 1990'lı Yıllara Ait Fotoğraflar (İ2NKVKBKMA, 315/24 Dosyası).

C Blok'un Meşrutiyet Caddesi üzerinde direkt 1. kata çıkan merdivene açılan bir kapısı bulunmaktadır. Bu katta, 1 tanesinin Meşrutiyet Caddesi'ne, üzeri açık bir koridordan ulaşılan 5'inin iç avluya cephesi bulunan, özgününde konut olan 6 bağımsız ofis birimi yer almakta, bu ofislerin her birinin kendi içlerinden üst katlarına çıkan merdivenleri bulunmaktadır. Avluya bakan 5 büronun çatı katında da mahalleri bulunmaktadır. Çatı katında ve bir üst katında 2. kattan itibaren kendine özel bir merdiveni bulunan, Meşrutiyet Caddesi'ne cephesi olan bekçi odası bulunmaktadır. C Blok, Goad Haritası'nda "Apparts. Hazzopoulo" olarak belirtilmiştir. Çeşitli yıllardaki Ticaret Yıllıklarında da, Tepe Bachi Sokak, 35 Numara'da "Appartem. Hazzopoulo" görülmekte, bu başlığın altında 6 adet mahal listelenmektedir.

Hacıpulo Pasajı'ndaki 3 bloğa birden bakıldığında zemin katta toplam 39 dükkan bulunduğu, C Blok'un üst katlarında 6 konut bulunduğu görülmektedir. A Blok'un üst katlarında bulunan, günümüzde ofis olarak kullanılan 11 bağımsız bölümün

özgününde konut, ofis veya han odaları veya bekar odaları olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Zemin katında genellikle tuhafiyecilerin, terzilerin, iplikçilerin bulunduğu Hacopulo Pasajı, 1870'li yıllarda Ahmet Mithat Efendi'nin matbaasına ev sahipliği yapmış, burası yeni Osmanlılar'ın sıklıkla geldiği bir yer olmuştur. Daha sonra Ebuzziya Tevfik de matbaasını buraya taşımıştır ve Namık Kemal'in ünlü "İbret Gazetesi" de burada basılmıştır (Cezar, 1991).

1998 yılı itibariyle pasajda terziler, tuhafiyeciler, manifaturacılar, konfeksiyoncular, bir ecza ve tıp deposu, gelinlikçiler ve bir şapkacı bulunmaktadır (Gülenaz, 1998).

1983 yılından beri Panaia Kilisesi tarafındaki dükkanda yer alan, "Kahveci Mustafa Amca" olarak bilinen Mustafa Kaya Can, günümüzde üst katlarda birkaç dairenin konut olarak kullanıldığını ve bir de müzik stüdyosu bulunduğunu belirtmektedir. 1990'lı yılların sonuna kadar üst katlarda mont ve ayakkabı üretimi yapan imalathaneler, 20-25 kişilik atölyelerin, zemin kattaki dükkanlarda tuhafiyeciler ve iplikçilerin bulunduğunu belirten Mustafa Kaya Can, 1995-2000 yılları arasında imalathanelerin Beyoğlu dışına taşınmasıyla pasajdaki tuhafiyecilerin de yavaş yavaş kapanarak gümüşçülerin ve çaycılarının açılmaya başladığını belirtmiştir.

Günümüzde Meşrutiyet Caddesi tarafında bir Japon giyim mağazası, şarap evi ve tekeli bayi bulunmaktadır. Avlu kısmında, takı mağazası, meyhane, kitapçı, nargileci, berber, çantacı, şapkacı, üniforma mağazası, kahvaltılık şarküteri ve çaycılar, İstiklal Caddesi'ne açılan geçit kısmında üst kata açılan nargile-restoranın girişi, gümüş takı ve bijuteriler ve bir oyuncakçı yer almaktadır.

İnşa edildiği dönemden itibaren kapsamlı bir restorasyon geçirmemiş olan ve karma kullanımlılığını devam ettiren yapı günümüzde de ticaret, geçit, barınma kullanımı ile bu kullanım çeşitliliğini devam ettirmektedir.

4.1.2. Afrika Pasajı

Şekil 4.17: Afrika Pasajı'nın Konumu (M.A. Avunduk, 2019).

Afrika Apartmanı, Büyükparmakkapı ve Küçükparmakkapı Sokakları arasında bulunan 466 ada, 8 parselde yer almaktadır. Bulunduğu parselin alanı 1.093 m²'dir (URL_2, 2019). Zemin üzeri 6 kat olmak üzere toplam 7 kattan oluşmaktadır ve her iki sokağa da cephesi bulunmaktadır. İki sokak arasında geçit fonksiyonu da bulunan apartmanın bu sebepten pasaj olarak da anıldığı düşünülmektedir. Duhani

(1984), yapının 2. Abdülhamid'in mabeyncilerinden Ragıp Paşa tarafından yaptırıldığını belirtmektedir⁴⁶.

Şekil 4.18: Afrika Apartmanı Planı (M.A. Avunduk, 2019).

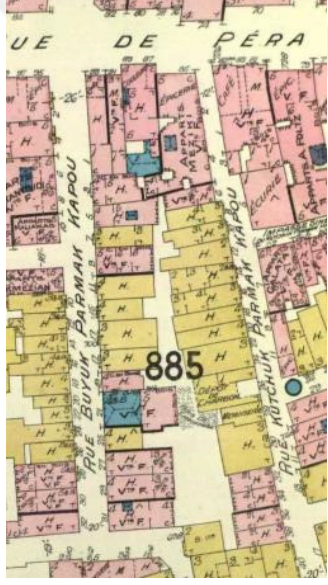

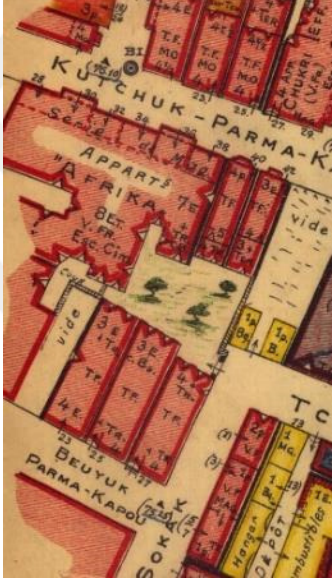
Şekil 4.19: Afrika Apartmanı Fotoğraflar (S.K. Avunduk, 2018).

1905 tarihli Goad Haritası incelendiğinde Afrika Pasajı'nın parselinde ahşap yapılar olduğu görülmektedir. 1913-1914 yıllarına ait Alman Mavileri Haritaları'nda yapının artık inşa edilmiş olduğu, "Ragıp Paşa Pasajı" ibaresiyle Küçükparmakapı ve Büyükparmakapı sokakları arasındaki geçitin belirtildiği görülmektedir. 1927 tarihli Pervititch Haritasında ise 8 parselin bir kısmı görünmekte ve "Apparts Afrika" ibaresi yer almaktadır. Haluk Sezgin (2004), yapının 1905 yılında inşa edildiğini belirtmektedir. 1905 tarihli Şark Ticaret Yıllığı incelendiğinde Goad Haritası'ndaki yapıların kapı numaralarıyla uyumlu olduğu, henüz Afrika Apartmanı'nın adının geçmediği görülmektedir (Annuaire Oriental, 1905). 1909 ve 1912 tarihli Şark Ticaret Yıllığı incelendiğinde ise Afrika Apartmanı'nın olduğu parselde denk gelen kısımda kapı numaraları, Büyükparmakapı Sokak'ta 7'den 23'e atlamaktadır.

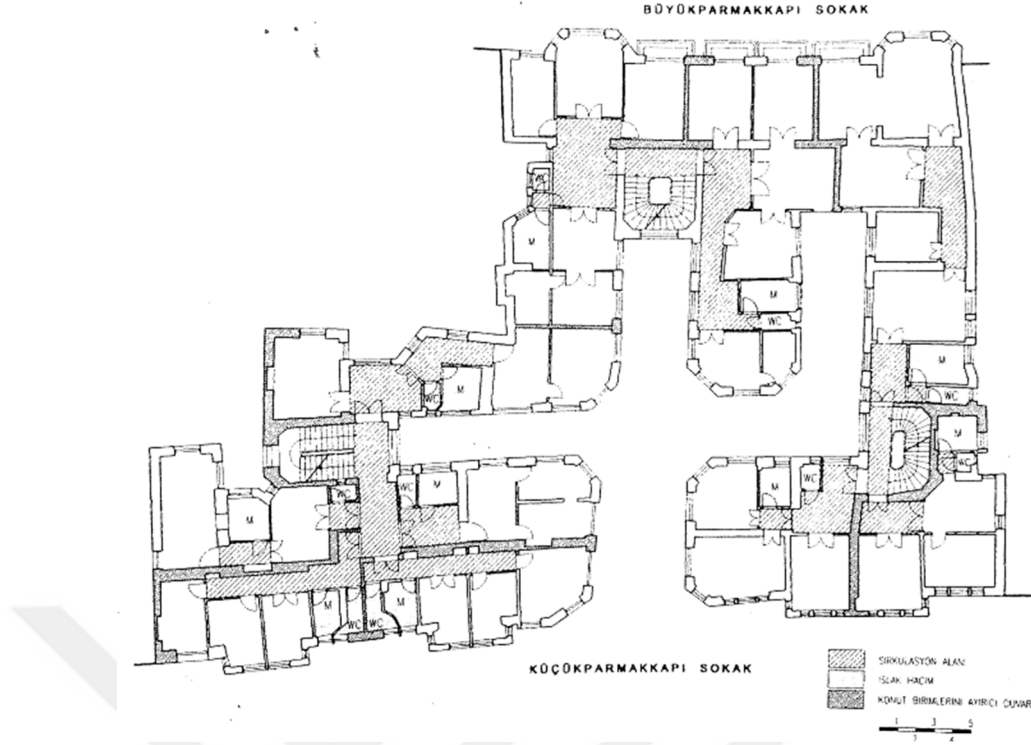
⁴⁶ Sarıca Ragıp Paşa'nın İstiklal Caddesi üzerinde yaptırdığı diğer yapılar Rumeli Pasajı ve Anadolu Pasajı'dır (Duhani, 1984).

Küçükparmakkapı Sokak'ta 1909'da 8'den 18'e, 18'den 32'ye atlamakta; 1912'de 18 numarada bitmektedir (Annuaire Oriental, 1909, 1912).

1913 ve sonraki Şark Ticaret Yıllıkları'na göre Büyükparmakkapı Sokak 21 numarada 60 dairesli Afrika Apartmanı bulunmaktadır (Annuaire Oriental, 1913). Bu apartmandaki kişiler eczacı, sekreter, piyano ve şan profesörü, muhasebeci gibi sıfatlara sahiptir. 1920'de bina kullanıcılarının cemaatlere göre dağılımı, 34 Rum, 11 Levanten, 7 Ermeni, 3 Yahudi ve 2 Müslüman ailesi olarak saptanmıştır (Aykut, 1993a). 1921 tarihli Şark Ticaret Yıllığı incelendiğinde yine 21 numarada Afrika Apartmanı vardır ve yapının zemin katında maliye bürosu, kuaför, kunduracı, bisiklet tamircisi, matbaa, ütücü bulunmaktadır. Yapının 60 dairesli apartman kısmında doktor, işçi, muhasebeci, avukat, ebe gibi meslekleri bulunan kişiler ikamet etmektedir (Annuaire Oriental, 1921).

		
Goad Sigorta Haritası (Dağdelen, 2007).	Alman Mavileri Haritası (Dağdelen, 2006).	1927 J. Pervititch Sigorta Haritası (Ersoy & Anadol, 2000).

Şekil 4.20: 1905, 1913-1914, 1927 Yıllarına Ait Haritalar.

Şekil 4.21: Afrika Apartmanı Normal Kat Planı (Öğrenci, 1999).

Afrika Apartmanı yapıldığı dönem itibariyle bünyesinde konut, geçit, ticaret fonksiyonlarını barındıran karma kullanımlı bir yapı olmuştur.

4-5 yıl öncesine kadar zemin katında çeşitli dükkanlar bulunan yapının günümüzde her iki sokaktan da girişi kapatılmış, cephesi tadilat için korunaklı hale getirilmiştir ve çevredeki dükkan sahipleri restorasyon geçirerek otele dönüşeceğini duyduklarını belirtmiştir.

4.1.3. Rumeli Pasajı

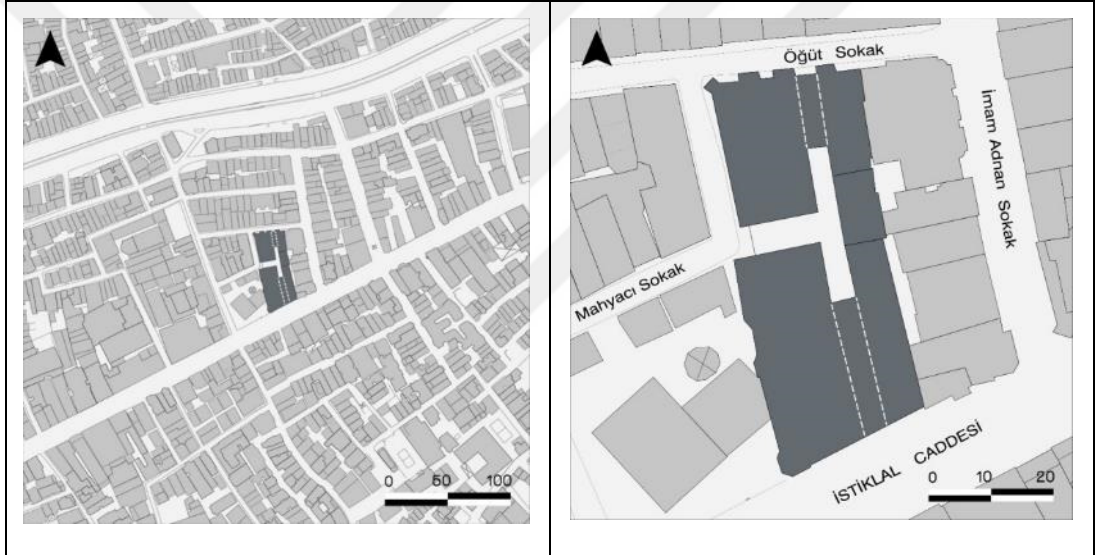
Şekil 4.22: Rumeli Pasajı'nın Konumu (M.A. Avunduk, 2019).

Rumeli Pasajı güneyinde İstiklal Caddesi ile kuzeyinde Öğüt Sokak arasında kalan, 1383.7 m²'lik (URL_2, 2019) bir büyüklüğe sahip olan 356 ada, 4 parselde⁴⁷ bulunmaktadır. Yapının kuzeyinde bulunan Öğüt Sokak'a olduğu gibi batısında bulunan Mahyacı Sokak'a da üzeri açık bir geçidi bulunmaktadır.

⁴⁷ Yapıda bulunan, İstiklal Caddesi'ne cephesi olan 1 dükkanın farklı bir parsel numarası vardır ve 11 numaralı parsel olarak geçmektedir.

Yapının İstiklal Caddesi'ne cephesi olan bloğu bodrum kat, zemin kat ve 6 normal kattan⁴⁸, Öğüt Sokak'a cephesi olan bloğu ise bodrum kat, zemin kat ve 7 normal kattan oluşmaktadır. Yapının mimarı hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte, A. Jasmund veya C. Pappas (Öğrenci, 1999) tarafından yapılmış olma ihtimali bulunmaktadır.

Tapu kaydında "29 dükkan⁴⁹ ve Rumeli Hanı" niteliğinde görülen yapı, GEEVAYK 13.06.1971 tarihli, 5899 sayılı genel kararı ile tescillenmiştir. Yapının koruma grubu İ2NKVTVKBK 14.04.2006 tarihli, 205 sayılı kararı ile 1 olarak belirlenmiştir. İ2NKVTVKBK'nun 30.01.2013 tarihli 1027 sayılı kararı ile rölövesi, 06.03.2013 tarihli 1154 sayılı kararı ile restitüsyon projesi, 15.04.2015 tarihli 3319 sayılı kararı ile restorasyon projesi uygun bulunmuştur (İ2NKVKBKMA, 356/4 Dosyası). Yapı yakın zamanda tadilat geçirmiş ve tekrar kullanılmaya başlamıştır.

Şekil 4.23: Rumeli Pasajı Planı (M.A. Avunduk, 2019).

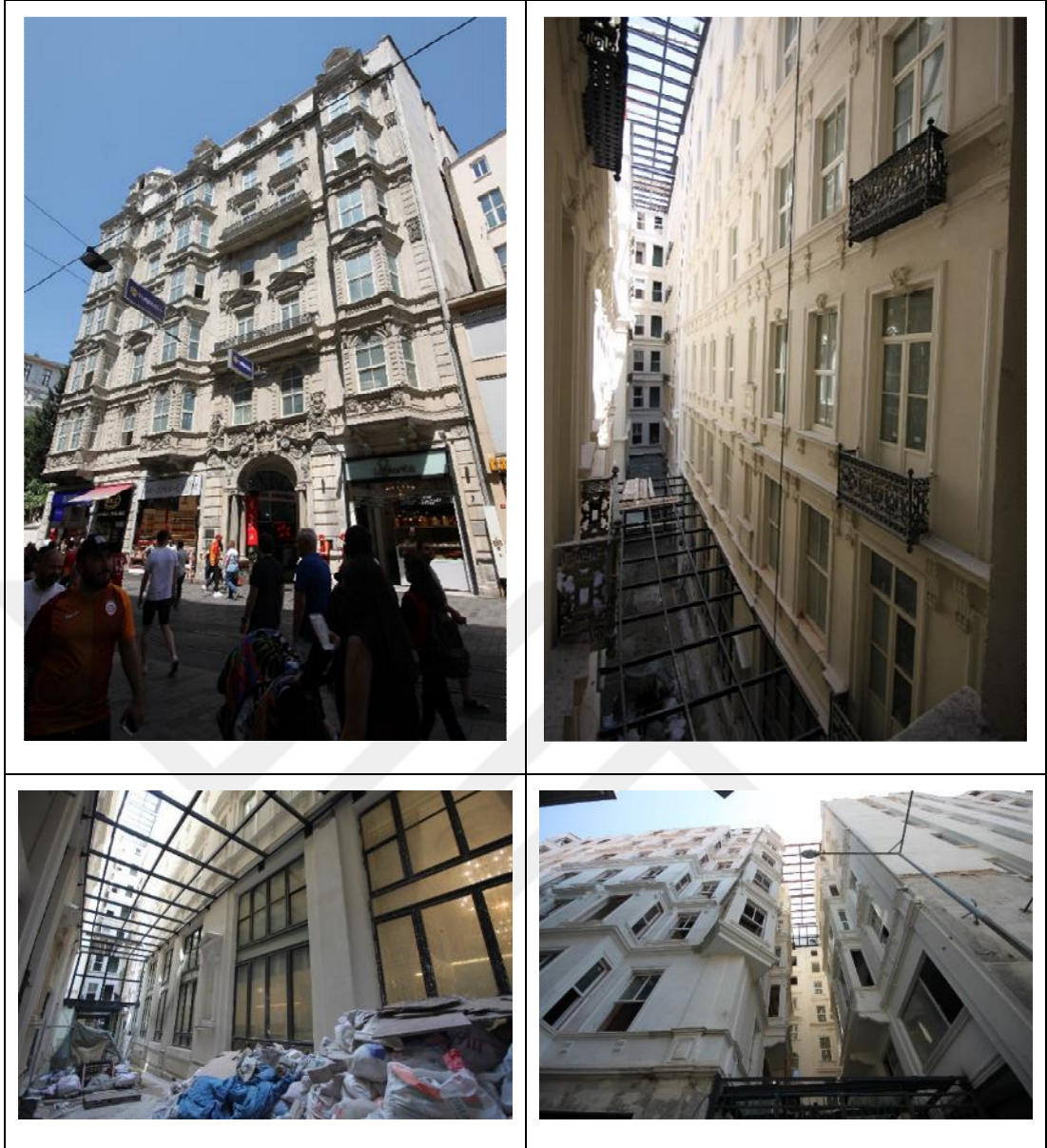
2. Abdülhamid'in mabeyncilerinden Ragıp Paşa⁵⁰ tarafından yaptırılan (Duhani, 1984) yapının, İstiklal Caddesi giriş kapısının üzerinde eski harflerle "Cité Roumelie" yazısı ile "1894⁵¹" tarihi okunmaktadır. 1857-1876 Cadastre de la Ville de Constantinople Haritası (Dağdelen, 2005) ve D'Ostoya Haritası (D'Ostoya, 1858-1860)'nda arsasında çeşitli yapılaşmalar olduğu, Goad Sigorta Haritası (Dağdelen, 2007)'nda yapının inşa edildiği ve "Cité Roumelie" olarak adlandırıldığı görülmektedir.

⁴⁸ İstiklal Caddesi 'ne cephesi olan bloktaki bazı dükkanların asma katları da bulunmaktadır.

⁴⁹ Sezgin (2004), yapıda 30 dükkan olduğunu belirtmektedir.

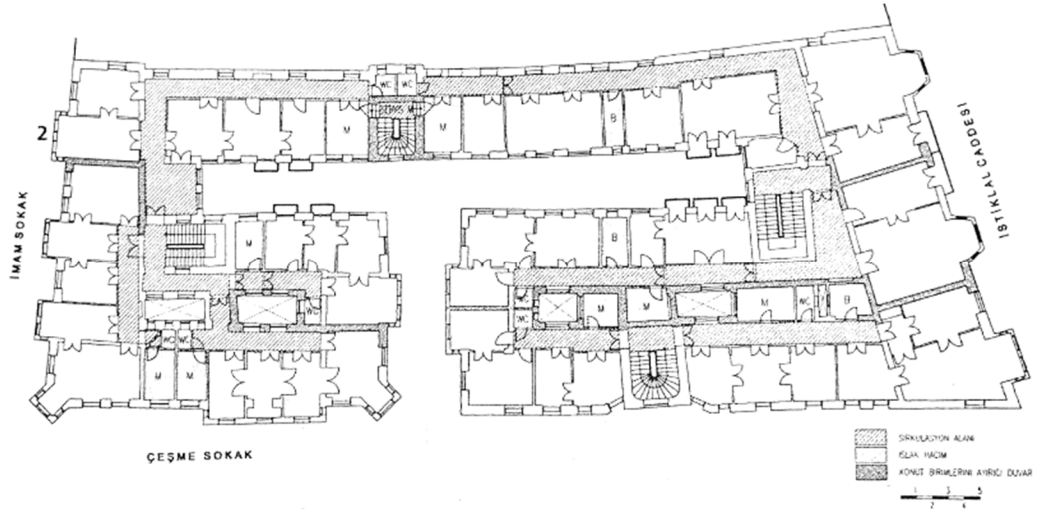
⁵⁰ Ragıp Paşa 1857-1920 yılları arasında yaşamıştır (Öğrenci, 1999).

⁵¹ Arap rakamları ile "1312" (hicri) yazmaktadır.

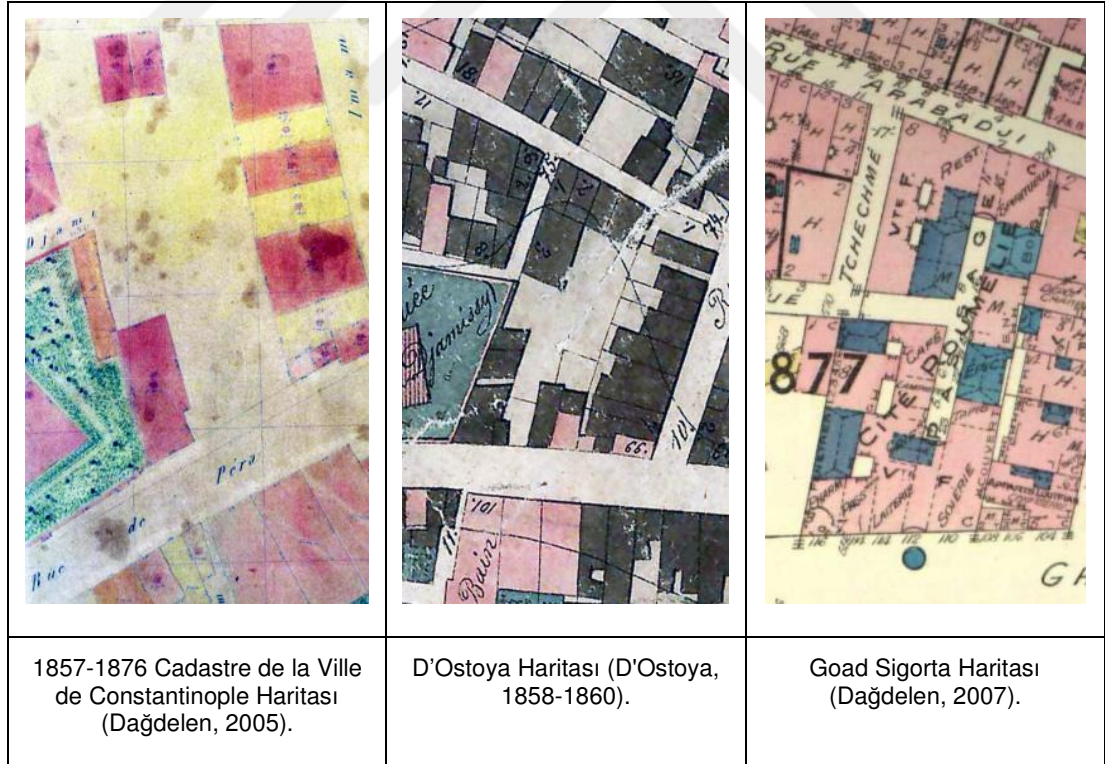
Şekil 4.24: Rumeli Pasajı Fotoğraflar (S.K. Avunduk, 2019).

1895 yılında ilk defa Ticaret Yılığında yer alan Rumeli Pasajı'nın ilk açıldığında zemin katında 1 bonbon ve şeker mağazası, 2 tuhafiye, 1 terzi, 2 ayakkabıcı, 2 gömlekçi, 1 şarap dükkanı, 1 piyano akortçusu, 1 resim- çizim ürünleri dükkanı, 1 çiçekçi, 1 kuaför bulunmaktadır (Annuaire Oriental, 1895).

Şekil 4.25: Rumeli Pasajı Normal Kat Planı (Öğrenci, 1999).

Goad Sigorta Haritası (Dağdelen, 2007)'na göre yapının zemin katında, Grand Rue de Pera'ya cephesi olan bir eczane, süt ürünleri ve ipek ürünleri satan birer dükkan bulunmaktadır. Pasaj içinde halıcı, baharatçı, cafe, lambacının yer aldığı yapının Arabadji Sokak⁵²'a cephesi olan dükkanları arasında bir alkol dükkanı ve bir restoran bulunmaktadır, restoranın Tchechme Sokak⁵³'a da cephesi bulunmaktadır.

Şekil 4.26: 1858-76, 1858-60, 1905 Yıllarına Ait Haritalar.

⁵² Günümüzde Öğüt Sokak adını almıştır.

⁵³ Günümüzde Mahyacı Sokak adını almıştır.

1922 yılında yapının pasaj kısmında 1 tütün dükkanı, 1 kuaför, 1 otomobil satış ve tamir dükkanı, 1 bar-cafe, koleksiyonerler için pul dükkanı, şarap dükkanı, 2 kunduracı, 1 terzi, bisiklet ve aksesuar satış ve tamir dükkanı, 1 toptancı dükkanı ve muhtar bulunmaktadır (Annuaire Oriental, 1922).

İlk adı "Parisienne Eczanesi" olan "Rebul Eczanesi" ve 1960'lara kadar İstanbul'un en seçkin lokantalarından olan "Abdullah Efendi Lokantası"nın bulunduğu Rumeli Pasajı, 1990'lı yıllarda ucuz mal satan dükkanlara ev sahipliği yapmıştır (Üsdiken, 1991a).

Yapının üst katları apartman olmakla birlikte normal katlarda 8 daire bulunmaktadır. 4 merdiven kovası bulunan yapının 6 katında katta 48 daire, Öğüt Sokak'a cephesi olan arka blokta kot farkından dolayı 1 katta fazladan 4 daire bulunmak üzere toplam 52 dairesi bulunmaktadır⁵⁴.

Şekil 4.27: Rumeli Pasajı Kesiti (İ2NKVKBKMA, 356/4 Dosyası).

Yapının apartman kısmındaki dairelerin hemen hepsi 1980'li yıllarda ofis kullanımına dönüşmüş (Gülenaz, 2011), bu daireler 1990'lı yıllarda ayakkabı, konfeksiyon ve ütü atölyeleri, dernekler, bardo salonu ve çeşitli ofislere hizmet etmiştir (Öğrenci, 1998). 2010'lu yıllarda kundura ve çanta imalatçıları ve konfeksiyoncuların yanı sıra sanat galerileri (Gülenaz, 2011), bar-konser mekanları de bu dairelerde faaliyet göstermiştir.

⁵⁴ Çeşitli yıllardaki ticaret yıllıkları incelendiğinde yapının inşa edildiği 1895 yılında yapının apartman kısmında 8 daire, zemin katında 14 dükkan olduğu, 1898 yılında 51 dairesi ve 24 dükkanı olduğu, 1905 yılında 52 dairesi ve 28 dükkanı olduğu, 1913 ve 1922 yıllarında 52 dairesi 23 dükkanı olduğu görülmektedir (Annuaire Oriental, 1895, 1898, 1905, 1913, 1922).

Rumeli Pasajı inşa edildiği dönem itibariyle bünyesinde konut, geçit, ticaret fonksiyonlarını barındırmış, bu fonksiyonlar zaman içerisinde ofis, geçit, ticaret fonksiyonlarına dönüşmüştür.

Günümüzde halen tadilat uygulamasında olan yapının zemin kat İstiklal Caddesi'ne cephesi olan dükkanlarında iç giyim firması, okolatacı, kahve-baharat dükkanı, lokanta ve küçük bir döviz bürosu bulunmaktadır. Pasajın İstiklal Caddesi tarafındaki giriş kısmı üzeri kapalı olan kısma kadar restore edilmiş, geçiş geçici olarak alçıpan levha ile kapatılmıştır.

İnşaat halinde olan yapının yetkililerinden Hüseyin Yüksel, yapının 161 odalı otel olarak hizmete açılacağını, 8 asansörü bulunacağını, teras katında manzaralı bir restoranın yer alacağını belirtmektedir. Bodrum katın konferans, konser, sergi gibi kamusal hizmetlere açık olacağını belirten Hüseyin Yüksel, zemin kattaki pasaj kısmının farklı restoran ve cafelere kiralanmasının düşünöldüğünü belirtmektedir. Henüz şantiye halinde olan yapının pasaj kısmının üzeri 1. kat hizasında elik strüktür ve cam ile kapatılmaktadır. Yapının otel kısmının güvenliğini sağlamak için olduğu düşünölen, cam strüktür ile de olsa 1. kat hizasında oluşturulan bu örtünün, yapının pasaj niteliğini kaybettireceği düşünölmektedir.

Genel olarak yapıda bulunan geçit, ticaret, otel ve bodrum katta bulunan faaliyet alanlarının fonksiyonel olarak yapının karma kullanımılığını devam ettireceği ancak zemin kat tavan kotunda oluşturulan cam örtünün yapının özgün mimari pasaj özelliğini kaybettireceği düşünölmektedir.

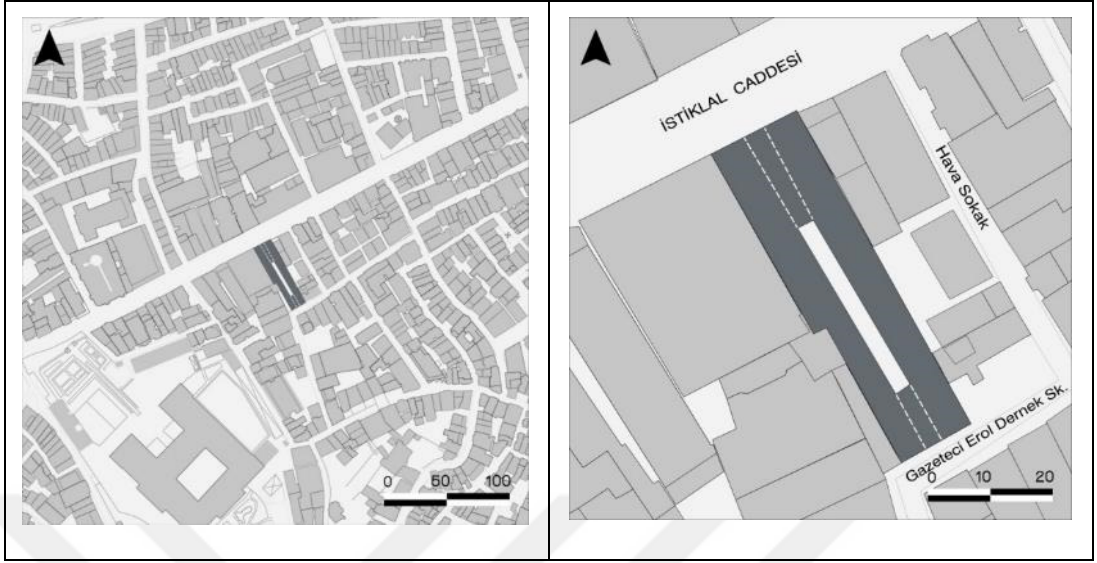
4.1.4. Anadolu Pasajı

Şekil 4.28: Anadolu Pasajı'nın Konumu (M.A. Avunduk, 2019).

Anadolu Pasajı kuzeyinde İstiklal Caddesi ile güneyinde Gazeteci Erol Dernek Sokak arasında kalan 485 ada, 2 parselde bulunmaktadır. Parseli 831 m² olan yapı, GEEVAYK 14.07.1978 tarihli, 10538 sayılı kararı ile tescillenmiştir (Yeltin, 1985). 2. Abdülhamid'in mabeyncilerinden Ragıp Paşa tarafından yaptırılan (Duhani, 1984) yapının mimarı hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte C. Pappas (Öğrenci, 1999) tarafından yapılmış olma ihtimali bulunmaktadır. Yapının, İstiklal Caddesi

tarafında zemin üzeri 4 katı, Gazeteci Erol Dernek Sokak üzerinde zemin üzeri 5 katı bulunmaktadır.

Şekil 4.29: Anadolu Pasajı Planı (M.A. Avunduk, 2019).

Yapının ilk yapıldığı yıllar itibariyle T şeklinde üzeri açık bir geçiti ve bu geçite cephelenen dükkanları bulunmaktadır. Günümüzde tek bir mağazaya hizmet eden yapı 20.yüzyılın sonuna kadar zemin katın üzerinde bulunan apartman, zemin katında bulunan geçit ve dükkanlar ile karma kullanımlı bir yapı olmuştur.

Üsdiken (1991c, 1999) ve Aykut (1993), Anadolu Pasajı'ndan önce aynı parselde "Hayden Mağazası" ile "Mme. Latour"un kadın elbiseleri satan dükkanı olduğunu, Ragıp Paşa'nın bu bölümleri satın alarak Anadolu Pasajı'nı burada inşa ettirdiğini, pasaj bittiğinde de girişin sağ tarafına "Lazarro Franco ve oğlunun mefruşat mağazasının" yerleştiğini belirtmektedir.

Şekil 4.30: Anadolu Pasajı Fotoğrafları (S.K. Avunduk, 2018).

1881, 1883, 1885, 1889-90, 1891 ve 1892-93 yıllarına ait Ticaret Yıllıklarında Goad Haritası'na göre yan parselde bulunan, 187-189-193 Numaralı dükkanlarda “Hayden Manufactures” ve “Latour (modiste)” ibaresi yer almaktadır. 1894 yılından itibaren Latour'un dükkanı Ticaret Yıllıkları'nda yer almamaktadır. 187-189 Numaralarda yer alan “Hayden Manufactures” 1900 yılına kadar varlığını sürdürmekte, 1901 yılı itibariyle artık Hayden Mağazaları da ticaret yıllıklarında yer almamaktadır.

1891 yılı itibariyle ilk defa Anadolu Pasajı'nın adının geçtiği Ticaret Yıllıkları'nda aynı zamanda ilk defa 183 numarada “Franco (Lazzaro), etoffes pour ameuble”s ibaresi ile karşılaşmış olmakla birlikte bu firmanın adı ile 1905 Goad Haritası'nda da Anadolu Pasajı'nda⁵⁵ karşılaşmaktadır⁵⁶.

Üsdiken ve Aykut'un Hayden ve Latour'un dükkanının yıkılarak yerine yapıldığını belirttiği Lazarro Franco ve oğlunun mefruşat mağazası, 1891 yılından 1894 yılına kadar Latour'un dükkanıyla birlikte, 1891 yılından 1901 yılına kadar da Hayden Mağazaları ile birlikte (farklı dükkanlarda) ticaret yıllıklarında yer almaktadır.

Bu bilgiler ışığında Madam Latour'un dükkanı ve Hayden Mağazaları'nın Anadolu Pasajı'nın parselinde değil, yan parselde yer almış olma ve bir dönem Lazarro

⁵⁵ Goad Haritası'nda Anadolu Pasajı 183 ve 185 numaraları kapsar.

⁵⁶ 1905 Ticaret Yıllığı'nda da “183. Franco (Lazzaro), etoffes pour ameubles” denmektedir.

Franco ve oğlunun mefruşat mağazası ile komşu dükkanlar olarak iş yapmış olma ihtimali bulunduğunu söylemek mümkündür.

1857-1876 Cadastre de la Ville de Constantinople (Dağdelen, 2005) ve D'Ostoya Haritası (D'Ostoya, 1858-1860)'nda parselde çeşitli yapılaşmalar olduğu görülmekle birlikte, Huber Haritası (Huber, 1887-1895)'nda yapının inşa edildiği ve "Anadolu Pasajı" olarak adlandırıldığı görülmektedir.

Şekil 4.31: 1857-1876 Cadastre de la Ville de Constantinople Haritası (Dağdelen, 2005).

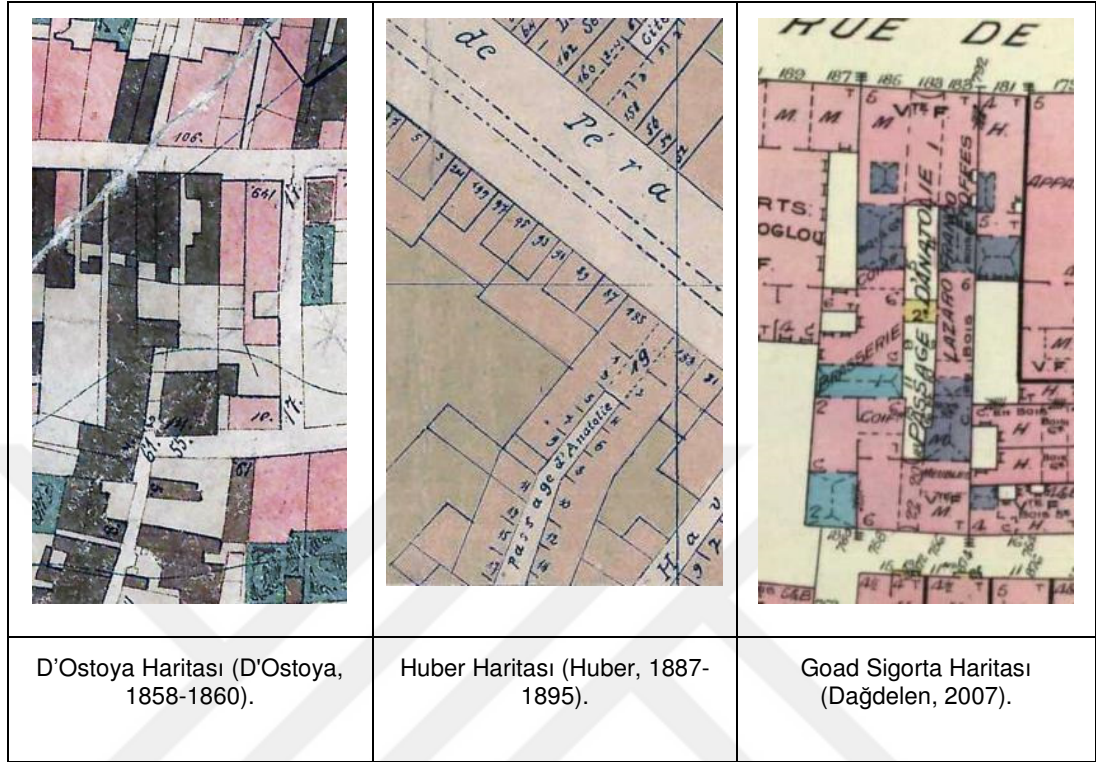
1891 yılında ilk defa Ticaret Yıllığında yer alan Anadolu Pasajı'nın, kapı numarası 1'den 20'ye kadar sıralanan zemin katında, çerçevci, Lazarro-Franco döşemelik kumaşçı⁵⁷, çiçekçi, bar-cafe, kuaför, 1 moda ve konfeksiyon mağazası, mobilyacı, bakkal, bonbon ve şeker mağazası bulunmakta, apartman kısmında da 19'a kadar daire numarası sıralanmaktadır (Annuaire Oriental, 1891).

1905 yılında⁵⁸ 19 daire ve 22 dükkan yer alan pasajda Lazarro-Franco döşemelik kumaşçı, döşemeci yorgancı, 2 kuaför, L'Orient cafe-bar, aydınlatma ürünleri ve tığ işi dantel satan bir dükkan, ütücü, terzi, alkol dükkanı, mobilyacı ve gömlekçi bulunmaktadır (Annuaire Oriental, 1905).

⁵⁷ Lazarro Franco Mefruşatçısı 1940'lı yıllara kadar burada yer almış, sonra Mısır Apartmanı'nın altına taşınmıştır (Üsdiken, 1991c).

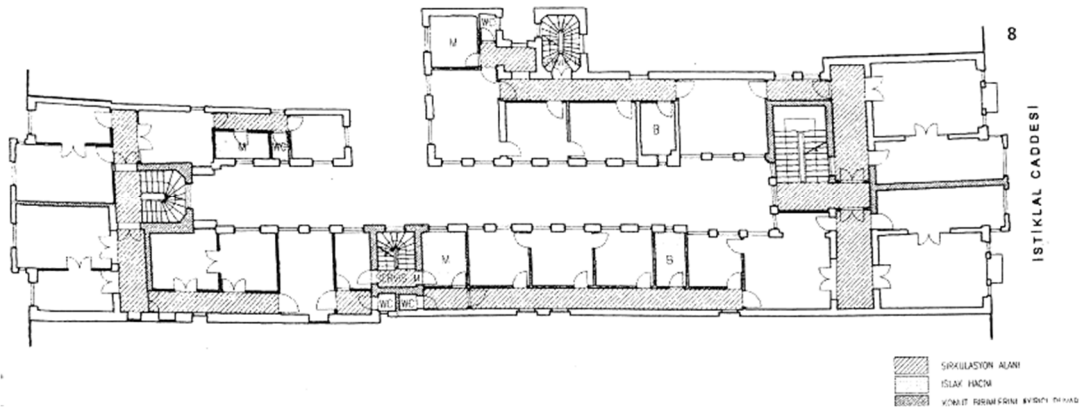
⁵⁸ 1905 tarihli Goad Sigorta Haritası (Dağdelen, 2007)'na göre yapının zemin katında, mobilyacı, kuaför, cafe-bar, Lazarro-Franco Mefruşatçısı bulunmaktadır.

1914 yılında pasajda Lazarro-Franco döşemelik kumaşçı, L'Orient cafe-bar, aydınlatma ürünleri ve tiğ işi dantel satan bir dükkan, kuaför gibi dükkanlar bulunmaktadır ve 19 daire sıralanmaktadır (Annuaire Oriental, 1914).

Şekil 4.32: 1858-60, 1895, 1905 Yıllarına Ait Haritalar.

Anadolu Pasajı'nın ünlü mekanları arasında "Anadolu Birahanesi" bulunmaktadır. İlk adı "Brasserie L'Orient" olan ve sonra "Caprice" (Üsdiken, 1999) adını alan birahänenin sahibi Niko Valavanis, pasajın 9 numaralı dairesinde ikamet etmiştir (Annuaire Oriental, 1905, 1922). Padişahın sık sık alışveriş ettiği "Belfast Gömlekçisi" de Anadolu Pasajı'nda yer almıştır (Duhani, 1984).

Şekil 4.33: Anadolu Pasajı Normal Kat Planı (Öğrenci, 1999).

Zemin katında pasaja ve sokaklara cephesi bulunan dükkanların sayısı Ticaret Yıllıklarına göre çeşitli yıllarda farklılaşmaktadır. Anadolu Pasajı'nın adının ilk kez

geçtiği 1891 yılında 20 dükkan bulunmakta, sonraki yıllarda 15'e kadar düşmekte veya 22'ye kadar çıkabilmektedir⁵⁹. Anadolu Pasajı'nın apartman kısmındaki daire sayısı ise Ticaret Yıllıklarında 19⁶⁰ olarak görülmekle birlikte, apartmanda bir odabaşının bulunduğu da belirtilmiştir⁶¹.

1985 yılı itibariyle, bodrum katında dükkanların deposu bulunan, zemin katında ayakkabıcı, muhallebici, lokanta ve konfeksiyoncuların bulunduğu pasajın üst katındaki dairelerden yalnızca birinde konut fonksiyonu bulunmakta, diğerleri ofis ve imalathane olarak (Yeltin, 1985), 1998 yılında dairelerin çoğu büro veya konfeksiyon atölyesi olarak kullanılmaktadır (Öğrenci, 1998).

Anadolu Pasajı inşa edildiği dönem itibariyle bünyesinde konut, geçit, ticaret fonksiyonlarını barındırmış, bu fonksiyonlar zaman içerisinde ofis, atölye, geçit, ticaret fonksiyonlarına dönüşmüştür. 2000'lerin başında restorasyon geçiren yapı 2011 yılında pasaj ve karma kullanım özelliğini yitirerek "Flo Ayakkabı Mağazası" olarak hizmete girmiştir ve günümüzde halen bu şekilde kullanılmaktadır.

⁵⁹ Yeltin (1985) ve Öğrenci (1998) yapıda 17 dükkan olduğunu belirtmektedir.

⁶⁰ 1893-1894, 1894, 1895 Ticaret Yıllıklarında 18 daire bulunmaktadır (Annuaire Oriental, 1893-94, 1894, 1895).

⁶¹ Yeltin (1985) ve Öğrenci (1998) yapıda 20 daire olduğunu belirtmektedir.

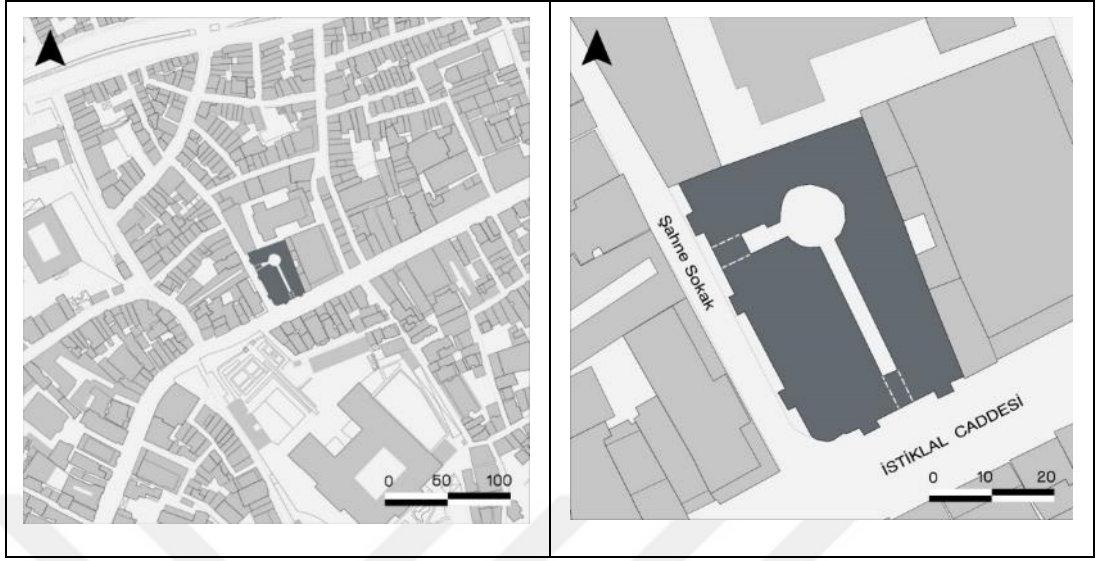
4.1.5. Çiçek Pasajı

Şekil 4.34: Çiçek Pasajı'nın Konumu (M.A. Avunduk, 2019).

Çiçek Pasajı Sahne Sokak ile İstiklal Caddesi'nin kesiştiği 333 ada, 3 parselde, 1338,5 m²'lik (URL_2, 2019) bir parsel üzerinde yer almaktadır. Kuzeyinde Üç Horan Kilisesi bulunmaktadır. Yapının İstiklal Caddesi ve Sahne Sokak'ta birer girişi bulunmakta, bu iki giriş L formu oluşturan bir pasajla birbirine bağlanmaktadır. İki girişten sokaklara dik bir şekilde çıkan geçitler yapının ortasında kesişmekte ve

dairesel bir avlu oluşturmaktadır. Pasajın üzeri cam ile örtülüdür. Çeşitli Kaynaklarda “Cité de Péra”, “Hristaki Pasajı”, “Sait Paşa Pasajı” olarak da geçmektedir.

Şekil 4.35: Çiçek Pasajı Planı (M.A. Avunduk, 2019).

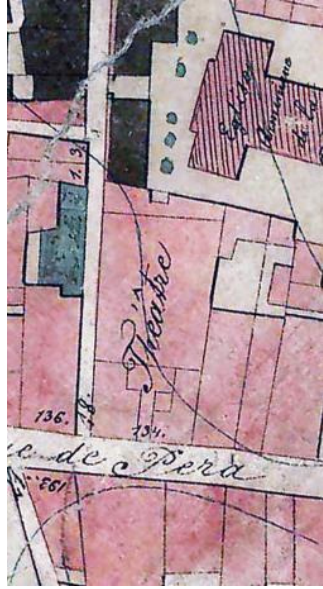

İlk yapıldığı dönem Rum zenginlerinden olan Hristaki Efendi'ye ait olan yapı, “Jardin des Fleurs” ve “Naum Tiyatrosu”nun 1870⁶² yangınında yanması ile boşalan araziye, 1876 yılında (Duhani, 1984), Mimar Kleanthi (Cezar, 1991) tarafından inşa edilmiştir. “La Turquie Gazetesi”nin 31 Mayıs 1876 tarihli sayısında her katında 6 daire bulunan 3 katlı, 18 daireli Cité de Péra'nın inşaatının bittiğinin, 26 Eylül 1876 tarihli sayısında da 18 dairesi ve 24 dükkanı bulunan yapının tamamen bittiği ve uygun fiyata kiraya verildiğinin haberi çıkmıştır (Akın N. , 2002). Yapı, 1908'de Sadrazam Küçük Sait Paşa tarafından satın alınmış, mütareke yıllarında çiçekçilerin burada toplanması sebebiyle “Çiçek Pasajı” olarak anılmaya başlamıştır.

⁶² 5 Haziran 1870 yangınında 3000 ev yok olmuş, Pera'nın dörtte biri haritadan silinmiştir (Duhani, 1984).

Şekil 4.36: Çiçek Pasajı Fotoğrafları (S.K. Avunduk, 2018).

1870 yangınından önceki D'Ostoya Haritası'nda (D'Ostoya, 1858-1860) parselde Naum Tiyatrosu'nun bulunduğu görülmektedir. 1887-95 yıllarına ait Huber Haritası'nda (Huber, 1887-1895) yapı inşa edilmiş ve "Cité de Péra" olarak adlandırılmıştır. Goad Haritası'nda (Dağdelen, 2007) "Apparts Christiachi Efendi" ve "Passage & Cité de Péra" ibareleri bulunmaktadır.

		
<p>D'Ostoya Haritası (D'Ostoya, 1858-1860).</p>	<p>Huber Haritası (Huber, 1887-1895).</p>	<p>Goad Sigorta Haritası (Dağdelen, 2007).</p>

Şekil 4.37: 1858-60, 1887-95, 1905 Yıllarına Ait Haritalar.

1883 yılında pasajda 1 kadın terzi, 2 eczane, 2 kuaför, ayakkabıcı, restoran ve mobilya dükkanı bulunmakta (Annuaire du Commerce, 1883), 1895 yılında, döşeme-yorgancı, kuaför, sütçü, doğu ile ilgili ürünler satan bir dükkan, 1 kuaför, gıda dükkanı, şarap dükkanı, ayakkabıcı, restoran, çiçekçi, bluzcu, modist bulunmaktadır (Annuaire Oriental, 1895).

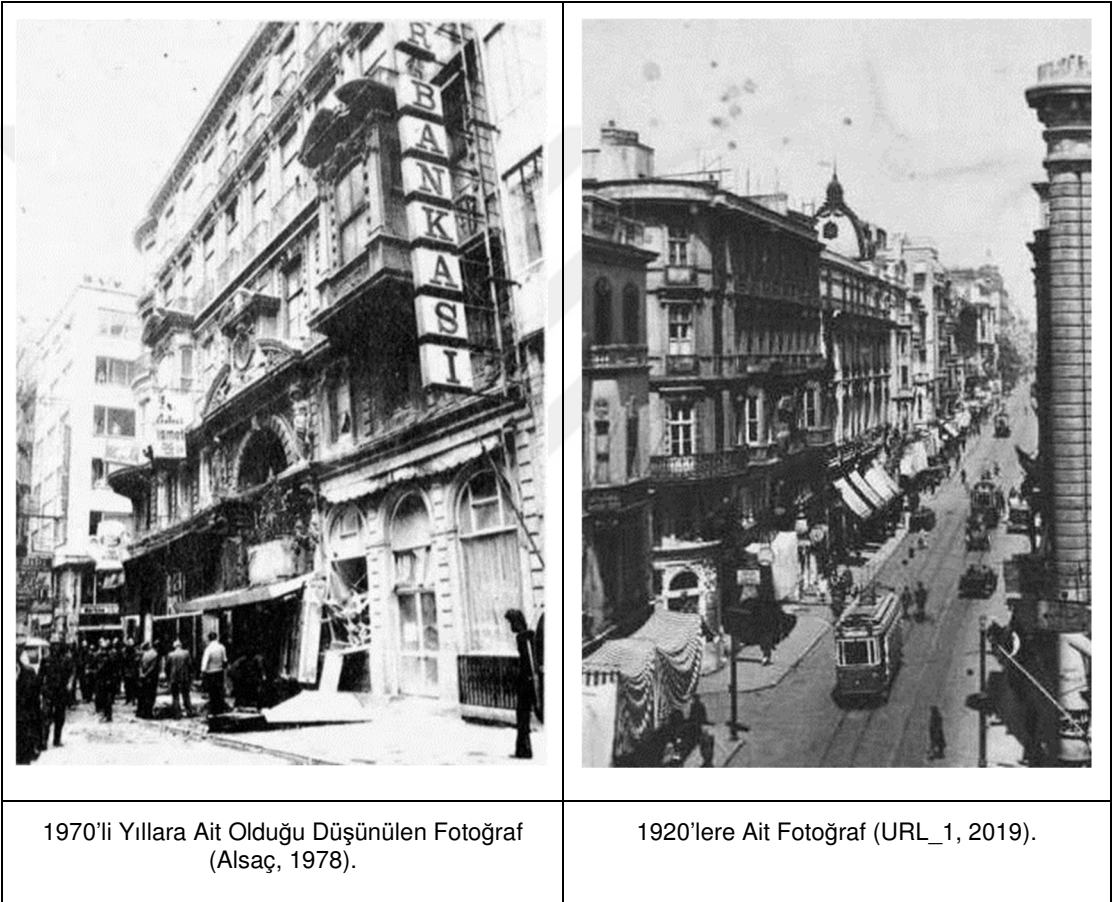
1905 yılında kasap ve manav, hırdavatçı, 3 kuaför, cafe-restoran, dekoratör ressam, fes dükkanı, Japon ürünleri satan bir dükkan, gıda dükkanı-bar-cafe, ciltçi, ayakkabıcı, restoran, alkol dükkanı, müzik aletleri dükkanı bulunan (Annuaire Oriental, 1905) yapıda, 1914 yılında, sobacı, 4 kuaför, hırdavatçı, saatçi, eczane, restoran, ayakkabıcı, elektrikçi ve aydınlatma ürünleri satan bir dükkan, bar-cafe, gıda dükkanı-bar-cafe, terzi ve Duhani'nin (1984) sözünü ettiği Bay Nakamura'nın Japon ürünleri satan dükkanı bulunmaktadır (Annuaire Oriental, 1914).

1922 yılında yapıda tütün dükkanı, 2 kuaför, 4 tuhafiyecisi, hırdavat ve züccaciye dükkanı, tereyağcı, tütün dükkanı, derici, restoran, eczane, saatçi, sütçü, ayakkabıcı, şarküteri, Uzakdoğu ürünleri satan bir dükkan ve terzi bulunmaktadır (Annuaire Oriental, 1922).

Bunun dışında saray hanımlarını giydiren "Madam İfjenia Epenetos" bu apartmanda ikamet etmiştir.

1930'lu yıllarda "Degüstasyon Lokantası" binanın pasaj kısmına masalar koyarak meyhaneler dönemini başlatmıştır (Üsdiken, 1991d). 1940'lı yıllarda meyhanelerin çoğaldığı yapı 10 Mayıs 1978'de bakımsızlıktan çökmüş, 1988'de yeniden inşa edilmiş⁶³ ve tekrar meyhanelere ev sahipliği yapmıştır (Cezar, 1991). 1978 öncesi fotoğraflarında zemin üzeri asma kat, üzeri 3 katı bulunan yapı, tekrar inşa edilirken zemin üzeri asma kat, üzeri 1 kat olarak inşa edilmiştir.

1978-1988 yılları arasında da zemin katın lokanta ve birahaneler tarafından kullanımı devam etmiş, üst katlar genellikle boş ve harap durumda olmakla birlikte iş yeri olarak da kullanılmıştır (Yeltin, 1985).

Şekil 4.38: Restorasyon Öncesi Çiçek Pasajı Fotoğrafları⁶⁴.

Çiçek Pasajı inşa edildiği dönem itibariyle bünyesinde konut, geçit, ticaret fonksiyonlarını barındırmış, bu fonksiyonlar zaman içerisinde ofis, geçit, ticaret fonksiyonlarına dönüşmüştür. Tekrar inşa edilirken en üst iki katı eksik inşa edilmiş, yapının caddeye cephesi bulunan dükkanlardan bir tanesi ayakkabıcı olsa da pasajdaki dükkanlar ve üst katları tamamen restoranlara aittir. Bu haliyle konut işlevi

⁶³ Yeniden inşa edilirken 2 kat eksik ve üzeri cam örtülü olarak inşa edilmiştir (Sezgin, 2004).

⁶⁴ Günümüzdeki halinden 2 kat daha yüksek olduğu görülmektedir.

kalmayan Çiçek Pasajı'nın ticaret ve geçit kullanımı devam etse de yapının ticari işlevinin çeşitliliği yok olmuştur.

4.1.6. Şark Aynalı Pasajı

Şekil 4.39: Şark Aynalı Pasajı'nın Konumu (M.A. Avunduk, 2019).

Şark Aynalı Pasajı İstiklal Caddesi üzerinde Gönül Sokak⁶⁵ ve Asmalı Mescit Sokakları arasında kalan 313 ada, 4 parselde, 808.9 m²'lik bir alanda (URL_2, 2019)

⁶⁵ Eski adı "Timoni Sokak" tır.

inşa edilmiştir. T formlu pasajın ana girişi İstiklal Caddesi'ne bakan ön cephesinden olmakla birlikte Asmalı Mescit Sokağı'ndan da ikinci bir girişi vardır. Yapı çeşitli dönemlerde "Passage Oriental", "Şark Aynalı Çarşı", "Şark Pasajı", "Lebon Pasajı" olarak da adlandırılmıştır.

Yapı, Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 09.07.1977 tarih ve 9926 sayılı kararıyla korunması gerekli eski eser olarak tescillenmiştir (Gülenaz, 2011).

Şekil 4.40: Şark Aynalı Pasajı Planı (M.A. Avunduk, 2019).

Günümüzde girişi kapalı olan ve kullanılmayan pasaj, 1840'lı yıllarda inşa edilmiştir ve Pera'nın en eski pasajı olma özelliğine sahiptir (Üsdiken, 1991a). 1 Temmuz 1864 tarihli "Journal de Constantinople Gazetesi"nde pasajın cam çatısının kaldırıldığı haberinin yapılmış olması, pasajın özgününde cam örtülü olduğunu göstermektedir (Gülenaz, 2011). 1866 yılında pasajın bir kısmı yıkılmış yerine dükkanlar inşa edilmiştir, zaman içinde farklı amaçlar için başka bir kısım daha yıkılmıştır (Akıncı, 2018).

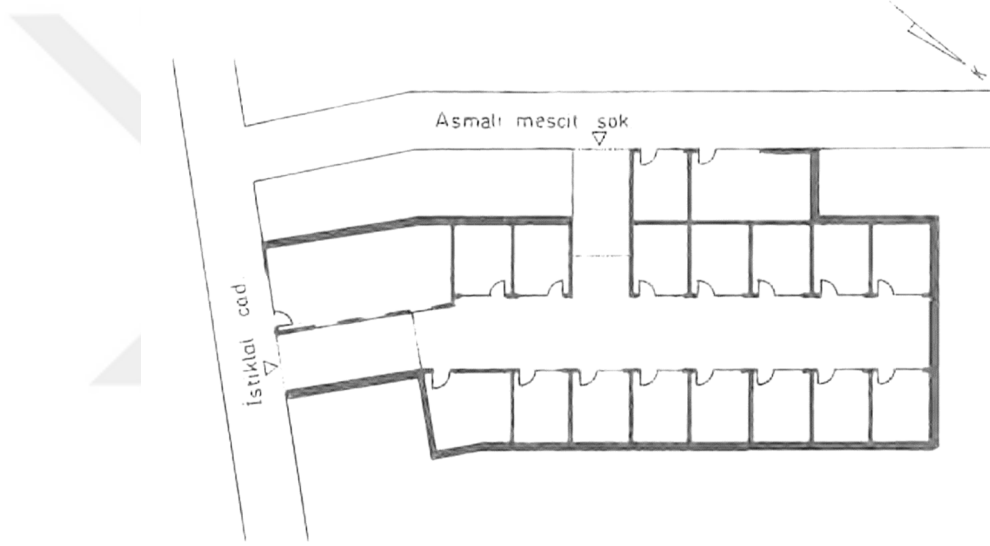
Şekil 4.41: Şark Aynalı Pasajı Fotoğrafları (S.K. Avunduk, 2019).

<p>D'Ostoya Haritası (D'Ostoya, 1858-1860).</p>	<p>Huber Haritası (Huber, 1887-1895).</p>	<p>Goad Sigorta Haritası (Dağdelen, 2007).</p>

Şekil 4.42: 1858-60, 1887-95, 1905 Yıllarına Ait Haritalar.

Günümüzde yapının İstiklal Caddesi tarafında zemin üzeri asma kat üzeri 2 katı bulunmaktadır. Asmalı Mescit Sokağı tarafında ise zemin üzeri asma kat, üzeri 4 katı bulunmaktadır.

Yapı, özgününde İstiklal Caddesi tarafından girildiğinde sağda bulunan bloğun İstiklal Caddesi tarafı ve girişin solundaki blok zemin kat ile birlikte 4 kattan oluşmaktadır. Girişin solundaki bloğun ayrıca zemin üstü asma katı bulunmaktadır. Üçüncü blok ile sağ taraftaki bloğun devamı karşılıklı olarak zemin üzeri 1 kat olarak düzenlenmiştir. Bir koridor etrafında 2 katlı olarak inşa edilen kısımlar dükkan olarak kullanılmıştır ve her birinin üst katlarına erişim kendi içlerinden sağlanmıştır. İstiklal Caddesi tarafındaki çok katlı konut işlevli apartman bloklarına erişim ise girişin arkasında karşılıklı yer alan iki merdivenle sağlanmıştır (Gülenaz, 2011).

Şekil 4.43: Şark Aynalı Pasajı Zemin Kat Planı (Gülenaz, 2011).

1868 yılına ait Ticaret Yıllığı'nda pasajda şapkacı, 2 kuaför, komisyoncu, 2 kitapçı, tuhafiyeci, 2 moda evi, müzik evi ve piyanocu bulunmaktadır (Gülenaz, 2011).

Yapıda 1881 yılında, kuaför, desinatör, yamacı, 2 kuaför, kitapçı, 2 ayakkabıcı, 3 terzi, doktor, müzik aletleri dükkanı, tuhafiyeci, döviz bürosu bulunmakta, bu seneye ait ticaret yıllığında 23 dükkan listelenmektedir (Annuaire du Commerce, 1881). 1891 yılında, göz doktoru, 3 terzi, 3 kuaför, ortopedist, şapka tasarımcısı, döşemeci-yorgancı, doktor, saatçi, kuru temizlemeci ve Fransız Postanesi Pera Bürosu bulunmaktadır ve 17 dükkan listelenmiştir (Annuaire Oriental, 1891).

1905 yılında, St. Petersburg Restoranı, doktor, gıda dükkanı, 3 kuaför, oymacı, kuyumcu, ortopedist, pedikürcü, hazır elbise mağazası, terzi, saatçi, piyano akorçusu, İran halıcısı, kalemkar, "Türk Postanesi" ve "Fransız Postanesi Pera

Bürosu” bulunmaktadır (Annuaire Oriental, 1905). Aynı yıla ait Goad Haritası’nda (Dağdelen, 2007) İstiklal Caddesi’ne cephesi olan dükkan “Lebon Pastanesi” olarak görülmektedir ve haritada belirtilen diğer dükkanlar arasında kuru temizlemeci, kuaför ve “Fransız Postanesi” bulunmaktadır. Pasajda 1914 yılında resimli kartpostalcı, “St. Petersburg Restoranı”, kitapçı, 2 kuaför ve peruk mağazası, saatçi, kuaför, terzi, ortopedist, oymacı, piyano akortçusu, İran halıcısı, kalemkar, kuru temizlemeci, “Fransız Postanesi Pera Bürosu” ve bir perukçu (Annuaire Oriental, 1914), 1922 yılında “St. Petersburg Pastane ve Şekercisi”, ayakkabıcı, 2 kuaför, saatçi, oymacı, kalemkar, kuru temizlemeci, satış bürosu ve bankacı (Annuaire Oriental, 1922) bulunmaktadır.

Pera’nın en ünlü pastanelerinden olan “Lebon Pastanesi” Şark Aynalı Pasajı’nın İstiklal Caddesi’ne cephesi olan dükkanında yer almıştır. Duhani (1984), Lebon’un “Cafe Restaurant de Saint Petersburg” adıyla Şark Aynalı Pasajı’na cephesi olan dükkana yerleşmesinden önce burada “Tremas Bakkaliyesi”nin bulunduğunu belirtmektedir⁶⁶. Pasajın mimarı hakkında bir bilgiye rastlanmamakla birlikte Lebon Pastanesi’nin A. Vallauray tarafından yapılmış olduğu bilinmektedir. (Gülenaz, 2011). Lebon, 1938 yılında pastanesini yanında çalışan Kostis Litopoulos’a bırakmış, Litopoulos da 2 yıl sonra Litopoulos ailesinin karşı sıradaki dükkanına taşınmış ve işletmeyi damadı Yarma’ya bırakmıştır⁶⁷. Lebon’un Şark Aynalı Pasajı’nda boşalan yerine Avadis Ohanyan Çakır “Markiz Pastanesi”ni açmış ve Lebon Pastanesi’ne rakip olmuştur. “Markiz” de “Lebon” gibi İstanbul’un elit tabakasına hizmet vermiştir (Kargı, 1993).

Cezar (1991), Markiz Pastanesi’nin 1965 yılında kapandığını, bundan 5 yıl sonra 1970 yılında pasajın tamamı Markiz Pastanesi ile birlikte bir yedek parçacıya satıldığını belirtir. Gülenaz (2011) ise Markiz’in 1979’a kadar faaliyetini sürdürdüğünü, pasajın geri kalanının da bu tarihten itibaren boşaltıldığını, 1992 yılında pasajın yıkım amacıyla tamamen kapatıldığını belirtir.

⁶⁶ Üsdiken (1991a), “St. Petersburg Pastane ve Lokantası”nın sahibinin “Lebon ve Bourdon” olduğunu belirtir. Akıncı (2018), 1860’lı yıllarda “Charles Bourdon” tarafından işletilen “St. Petersburg Fransız Lokantası ve Pastanesi”nin çok ünlü olduğunu, 1862’de “Eduard Lebon”un işletmeye ortak olduğunu ve bu pasaja taşındıklarını belirtir.

⁶⁷ Lebon Pastanesi 1960’larda eski canlılığını yitirmiş ve bir süre sonra da kapanmıştır (Kargı, 1993).

Şekil 4.44: Şark Aynalı Pasajı Eski Fotoğrafları.

Günlük Ermeni Gazetesi olan “Marmara Gazetesi” bir dönem burada yayınlanmıştır. Vallaury'nin yönettiği “Pera Sergi Salonu” 1901-1916 yılları arasında bu pasajda bulunmuştur (Akıncı, 2018).

1985 yılında matbaa, kürkçü ve birkaç küçük dükkanın bulunduğu pasaj genel olarak boş durumdadır (Yeltin, 1985).

Şark Aynalı Pasajı, 2003 yılının Aralık ayında cephesi orijinal olarak korunarak, içi ise tamamen değiştirilerek ve otopark işlevli 1 bodrum kat ilave edilerek restore edilmiştir. 2 katında toplam 10 mağaza, 3 yeme-içme mekanı ile “Passage Markiz” adıyla, ardında güvenlik görevlilerinin beklediği sürekli kapalı duran kapılarıyla küçük bir alışveriş merkezi kimliğine bürünerek tekrar açılmıştır. Mağaza sahipleri Etiler veya Nişantaşı'ndan A sınıfı müşteriyi kendilerine çekerek Beyoğlu'na sınıf atlatacaklarını belirtse de açılışının üzerinden 2 yıl geçmeden mağazaların çoğu binadan ayrılmıştır (Tuna, 2005). Mağazaların pasajdan ayrılmasıyla pasajın tümü elektronik eşyalar satan “Darty Mağazası”na kiralanmış, yapının pasaj özelliği yok olarak yapı tekil bir mağaza halini almıştır. Ancak bu mağaza da pasajda fazla kalmayınca pasaj kısmı kapanmıştır. Tüm bu süreçte Markiz Pastanesi önce aynı dekorasyonla ve adla hizmet vermiş fakat sonradan el değiştirerek farklı isimler almıştır. Pasajın kapanmasından sonra da restoran olarak hizmet vermeye devam

eden “Markiz Pastanesi” birkaç yıl önce kapanmıştır. Pasaj günümüzde tamamen kapanmış, işlevsiz durumdadır, satılacağı yönünde söylentiler bulunmaktadır.

4.1.7. Tünel Pasajı

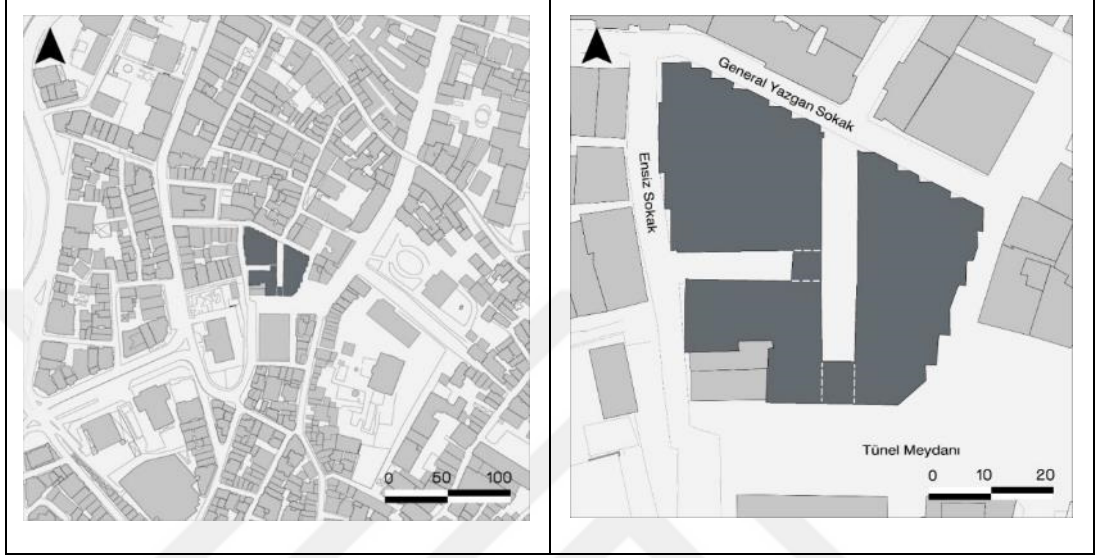

Şekil 4.45: Tünel Pasajı'nın Konumu (M.A. Avunduk, 2019).

Tünel Pasajı, kuzey ve doğusunda General Yazgan Sokak⁶⁸, batısında Ensiz Sokak, güneyinde Tünel Meydanı Sokak'ın oluşturduğu 309 adada 1 parselde yer

⁶⁸ Eski adı “Zumbul Sokak”tır.

almaktadır. 1840.2 m²'lik (URL_2, 2019) bir parsel üzerine inşa edilen yapı, Tünelin makine sistemine tahsis edilen bodrum kat (Sezgin, 2004), zemin kat, zemin üzeri 3 kat ve çatı katı bulunan 3 bloktan oluşmaktadır. Ensiz Sokak'a cephesi bulunan bloğun kot farkından dolayı bir katı daha açığa çıkmaktadır. Yapının çatı katı pencereleri arasında 1883 ve 1885 tarihleri yer almaktadır, bu tarihlerin yapım yılları olduğu düşünülmektedir⁶⁹.

Şekil 4.46: Tünel Pasajı Planı (M.A. Avunduk, 2019).

Tünel Pasajı ve Metro Han inşa edilmeden önce burada bu büyük alanı kaplayan büyük bir yapı bulunmakta, bu yapının bodrum katında fünükülerin çalışmasını sağlayan makineler bulunmaktadır (Duhani, 1984). 1883-1885 yılları arasında inşa edilen pasaj binalarının Musevi olan ilk sahibi Varlık Vergisi Kanunu'ndan sonra binaları bir Türk aile şirketine devretmiştir. Yapı 1960-1970'li yıllarda⁷⁰ büyük çaplı bir restorasyon geçirmiş ve konut işlevli olan üst katlar büro kullanımına çevrilerek iş hanı olarak kullanılmaya başlamıştır (Durudoğan, 1993).

⁶⁹ Üsdiken (Üsdiken, 1991a), 1886 yılında önce pasajın, sonra Ensiz Sokak'a cephesi bulunan iki apartmanın, sonra da Sümbül Sokak ve Ensiz Sokak arasında 5 apartman daha yapılarak bir site oluşturulduğunu belirtir.

⁷⁰ Sezgin (2004), yapının 1980'li yılların başında Beyoğlu Adliyesi'nin burada bulunması sebebiyle restore edildiğini belirtir.

Şekil 4.47: Tünel Pasajı Fotoğrafları (S.K. Avunduk, 2018, 2019).

Yapı, D'Ostoya Haritası (D'Ostoya, 1858-1860)'nda henüz inşa edilmemiştir. Huber Haritası (Huber, 1887-1895)'nda "Tunnel Han" olarak belirtilen yapının inşa edildiği görülmektedir ve "Tünel Pasajı" da belirtilmiştir. Goad Sigorta Haritası (Dağdelen, 2007)'nda "Tunnel Apartmanları" olarak belirtilen yapının Huber Haritası'ndaki gibi pasaj olduğu da belirtilmiştir. A, B, C ve D Blok olarak 4 bloktan oluşan Tünel Apartmanlarında C ve D Blok Zumbul Sokak'a, A ve B Blok Tünel Meydanı'na cephelidir. B ve D Blokların Ensiz Sokak'a açılan pasaj içerisinden girişleri olmakla birlikte, D Blok'un aynı zamanda Zumbul Sokak üzerinden de girişi bulunmaktadır. A Blok'un girişi Zumbul Sokak'ın Tünel Meydanı'na yakın tarafından, C Blok'un girişi ise Sofyalı Sokak'a yakın tarafındadır.

<p>D'Ostoya Haritası (D'Ostoya, 1858-1860).</p>	<p>Huber Haritası (Huber, 1887-1895).</p>	<p>Goad Sigorta Haritası (Dağdelen, 2007).</p>

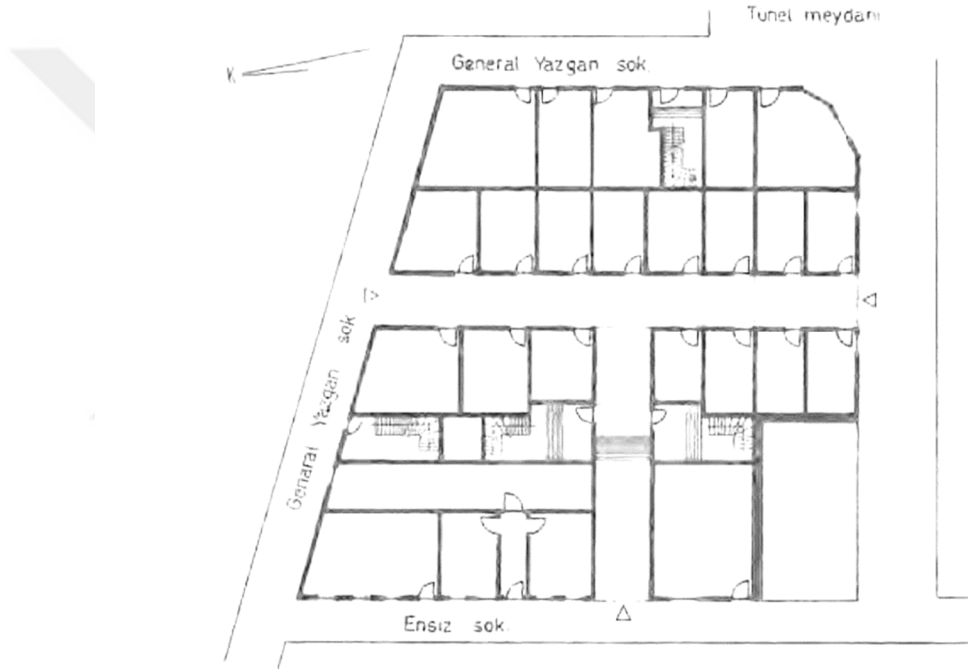
Şekil 4.48: 1858-60, 1895, 1905 Yıllarına Ait Haritalar.

Yapı adasını kaplayan tüm blokların sokaklara cepheli zemin katlarında dükkanlar bulunmaktadır. Tünel Meydanı Sokak ile General Yazgan Sokak'ı dik bir şekilde kesen üzeri açık geçit, T formu pasajın ana aksını oluşturur ve etrafında sağlı sollu 14 dükkan bulunmaktadır. Geçiti Ensiz Sokak'a doğru dik bir şekilde kesen geçitte dükkan olmamakla birlikte, bu kısım iki bloğun apartman kısmına girişlerinin bulunduğu kapılara geçiş verir ve bir merdivenle inerek Ensiz Sokak'a bağlanır. Diğer bloğun girişi ise General Yazgan Sokak üzerindedir.

1889-90 Ticaret Yıllıkları'nda (Annuaire Oriental, 1889-1890) kuaför Alberti ve Sarris'in ve sobacı Hardmuth ve ortaklarının adı geçmektedir. 1891 yılında (Annuaire Oriental, 1891), kuaför, sobacı, doğu ile ilgili ürünler ve gıda ürünleri satan bir dükkan, iç giyim mağazası, 1894 yılında (Annuaire Oriental, 1894) kuaför, piyano ve müzik mağazası, kitapçı, 2 bakkal, kırtasiye, ayakkabıcı ve bir sobacı yer almaktadır. Pasajda 1898 yılında (Annuaire Oriental, 1898), "İngiliz-Yabancı İncil Derneği" (British & Foreign Bible Society), fırın, kitapçı, Avusturya posta görevlisi, şarküteri, kuaför, çiçekçi, Avusturya postası yardımcısı, ayakkabıcı, sobacı, endüstriyel röle deposu, 1905 yılında (Annuaire Oriental, 1905) "İngiliz-Yabancı İncil Derneği", ipek firması, fırın, kitapçı, ayakkabıcı, kuaför, çiçekçi, şapka tasarımcısı, pansumancı, sobacı, fotoğraf ve elektrik malzemeleri dükkanı, ciltçi bulunmaktadır. 1914 yılında (Annuaire Oriental, 1914) "İngiliz-Yabancı İncil Derneği", fırın, şapka tasarımcısı, kuyumcu, kuaför, çiçekçi, 2 kitapçı, alkol dükkanı, ortopedist, döşemeci-

yorgancı, piyano ve müzik mağazası, terzi bulunmaktadır. 1922 yılında (Annuaire Oriental, 1922) fırın-pastane, şarküteri, kuaför, çiçekçi, kitapçı, tıbbi alet satıcısı, kürkçü, temizleme ve ütöleme firması, bar-cafe bulunmaktadır.

Çeşitli yıllara ait Ticaret Yıllıkları (Annuaire Oriental, 1891, 1894, 1898, 1900, 1905, 1914, 1922)⁷¹ incelendiğinde; yapının apartman kısmının genel olarak 5 girişi bulunduğu, çeşitli yıllarda değişmekle birlikte, A, B, C, D ve D1 Blok olarak adlandırıldığı görülmektedir. Farklı yıllara ait Ticaret Yıllıkları incelenerek bir genelleme yapıldığında Tünel Pasajı'nda A Blok'ta 3 daire (1,2,3), B Blok'ta 3 daire (1,2,3), D1 Blok'ta 6 daire (1,2,3,4,5,6), Zumbul Sokak'ta C Blok'ta 3 daire (1,2,3) ve D Blok'ta 6 daire (7,8,9,10,11,12) toplam 24 daire olduğu düşünülebilir.

Şekil 4.49: Tünel Pasajı Zemin Kat Planı (Gülenaz, 2011).

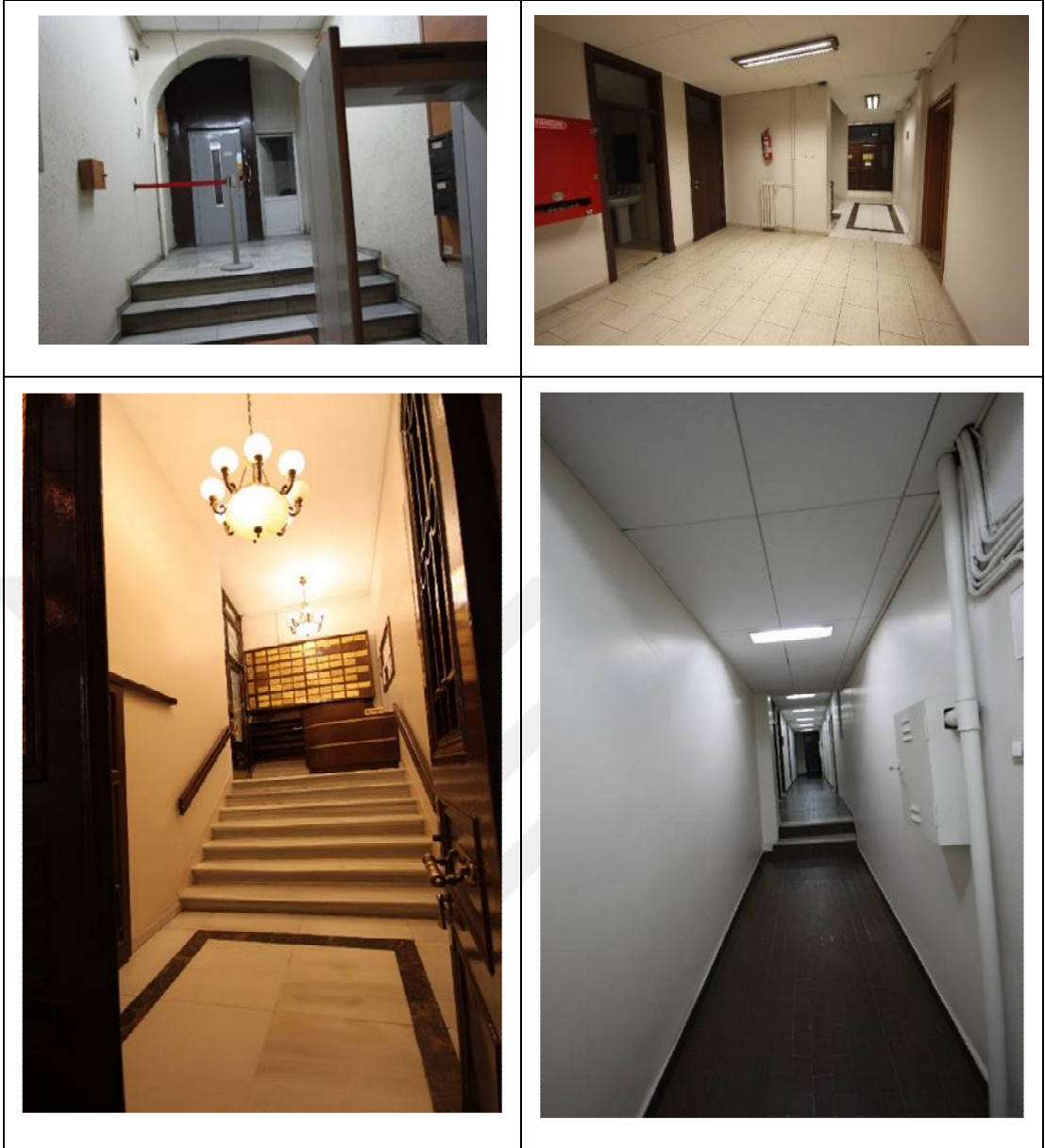
Restorasyon sonrası iş hanı olarak kullanılmaya başlayan Tünel Apartmanları'nda 1985 yılında han içinde genel olarak mimari ve hukuk büroları bulunmaktadır, zemin katlarda ise dükkanların ağırlığı kırtasiyelerdedir (Yeltin, 1985). 1990'lı yılların

⁷¹ 1891'de, Tünel Pasajı'nda 6, "Maison du Tunnel" olarak 3, Zumbul Sokak'ta "Maison du Tunnel" olarak 12 daire belirtilmiştir. 1894'de Tünel Pasajı'nda A Blok'ta 3, B Blok'ta 3, D Blok'ta 6, Zumbul Sokak'ta C Blok'ta 6, D1 Blok'ta 5 daire bulunmaktadır. 1898'de Tünel Pasajı'nda A Blok'ta 4, B Blok'ta 3, D Blok'ta 6, Zumbul Sokak'ta C Blok'ta 6, D1 Blok'ta 5 daire bulunmaktadır. 1900'de Tünel Pasajı'nda A Blok'ta 3, B Blok'ta 3, D Blok'ta 6, Zumbul Sokak'ta C Blok'ta 6, D1 Blok'ta 6 daire bulunmaktadır. (1900'de Tünel Pasajı altında Zumbul Sokak'taki aynı isimlere sahip olan C Blok 7-12 numaralarının ufak bir hata olarak tekrarlandığı düşünülmüştür ve teze aktarılmamıştır.) 1905'de Tünel Pasajı'nda A Blok'ta 3, B Blok'ta 3, D1 Blok'ta 6, Zumbul Sokak'ta C Blok'ta 5, D Blok'ta 6 daire bulunmaktadır. 1914'te Tünel Pasajı'nda A Blok'ta 3, D1 Blok'ta 6, Zumbul Sokak'ta C Blok'ta 6, D Blok'ta 6, ve No:10-App. du Tunnel'de 3 daireli apartman bulunmaktadır. 1922'de Tünel Pasajı'nda A Blok'ta 3, D1 Blok'ta 6, Zumbul Sokak'ta C Blok'ta 4, D Blok'ta 6, ve No:10-App. du Tunnel'de 3 daireli apartman bulunmaktadır.

sonunda zemin kattaki dükkanların çoğunluğunda antikacılar, kitapçı ve kırtasiyeler bulunmakla beraber iç giyim mağazaları, lokantalar, bir müzik aletleri mağazası ve bir de kuaför bulunmaktadır. Han kısmında yine ağırlığını mimarlık ve hukuk bürolarının oluşturduğu çeşitli bürolar bulunmaktadır. 2011 yılında pasaj içinde yalnızca bir antikacı ve kitapçı bulunmakta, diğer dükkanların çoğunluğunu cafe ve restoranlar oluşturmakta, han içinde hukuk, muhasebe, sigorta, film yapım, reklamcılık büroları bulunmaktadır (Gülenaz, 2011).

Günümüzde, zemin katta yapının pasaj kısmındaki mağazalar irili ufaklı restoran-cafe olarak hizmet vermektedir. General Yazgan Sokak'a cepheli olan dükkanlar arasında, 2 restoran, 1 çay evi, 1 tatlıcı, Tünel Meydanı'na cepheli bulunan dükkanlar arasında bir kitabevi bulunmaktadır. Yapının pasaj tarafından kullanılan restoranlarının sokaklara cepheli bulunanları da mevcuttur. Ensiz Sokak tarafında bir kıyafet mağazası yer almaktadır.

Yapı günümüzde 3 blok olarak ele alınmaktadır. Goad Haritası'nda B blok olarak gösterilen, Ensiz Sokak ve Tünel Meydanı Sokak'a cepheli bulunan blok günümüzde A Blok olarak adlandırılmıştır. Goad Haritası'nda D Blok olarak görülen, Ensiz Sokak ve General Yazgan Sokak'a cepheli bulunan blok günümüzde B Blok, Goad Haritası'nda A ve C olarak adlandırılan bloklar ise C Blok olarak isimlendirilmiştir. Tüm bloklar 1960-1970'li yıllarda geçirdikleri restorasyon sonucunda girişinde bir danışmanın yer aldığı, her katta ortak kullanımlı tuvaletleri ve çeşitli büyüklükteki büroları bulunan iş hanına çevrilmiştir.

Şekil 4.50: Tünel Pasajı A, B ve C Blok İç Mekan Fotoğrafları (S.K. Avunduk, 2019).

A Blok üst katlarda katta tek ofis yer almakta, bilgi teknolojileri firması, turizm inşaat firması ve zemin katta bulunan kitabevinin ofis-deposu bulunmaktadır. İki merdiven kovası bulunan B Blok'ta 28 hukuk bürosu, 1 gümrük müşavirliği, 1 yayınevi, 2 mali müşavir, 1 emlak bürosu bulunmaktadır. C Blok'ta 13 hukuk bürosu, 7 mimarlık, tasarım, restorasyon, peyzaj firması, 3 kitap-yayınevi, 5 gayrimenkul firması, 1 makine mümessillik ofisi, 1 danışmanlık ofisi, 1 inşaat firması, 5 mali müşavir, 3 sigorta firması, 1 dernek, 2 adet şahsi ofis bulunmaktadır.

4.1.8. Elhamra Pasajı

Şekil 4.51: Elhamra Pasajı'nın Konumu (M.A. Avunduk, 2019).

Elhamra Pasajı İstiklal Caddesi üzerinde yer almakta olup, yapının kuzeybatı cephesi üzerinden Kallavi Sokak'a çıkışı bulunmaktadır. Yapı, Asmalimescid Mahallesi, 315 Ada, 66 Parsel'de yer almaktadır. Parsel yüzölçümü 1.228 m²'dir. GEEVAYK'nın 13.06.1971 tarihli, 5899 sayılı genel kararı ile tescillenen yapının koruma grubu İ2NKVTVKKB 14.07.2006 tarihli, 439 sayılı kararı ile 1 olarak belirlenmiştir. İ2NKVTVKKB'nın 07.07.2017 tarihli 5570 sayılı kararı ile rölövesi,

21.12.2017 tarihli 5929 sayılı kararı (İ2NKVKBKMA, 315/66 Dosyası) ile restitüsyon projesi uygun bulunmuştur.

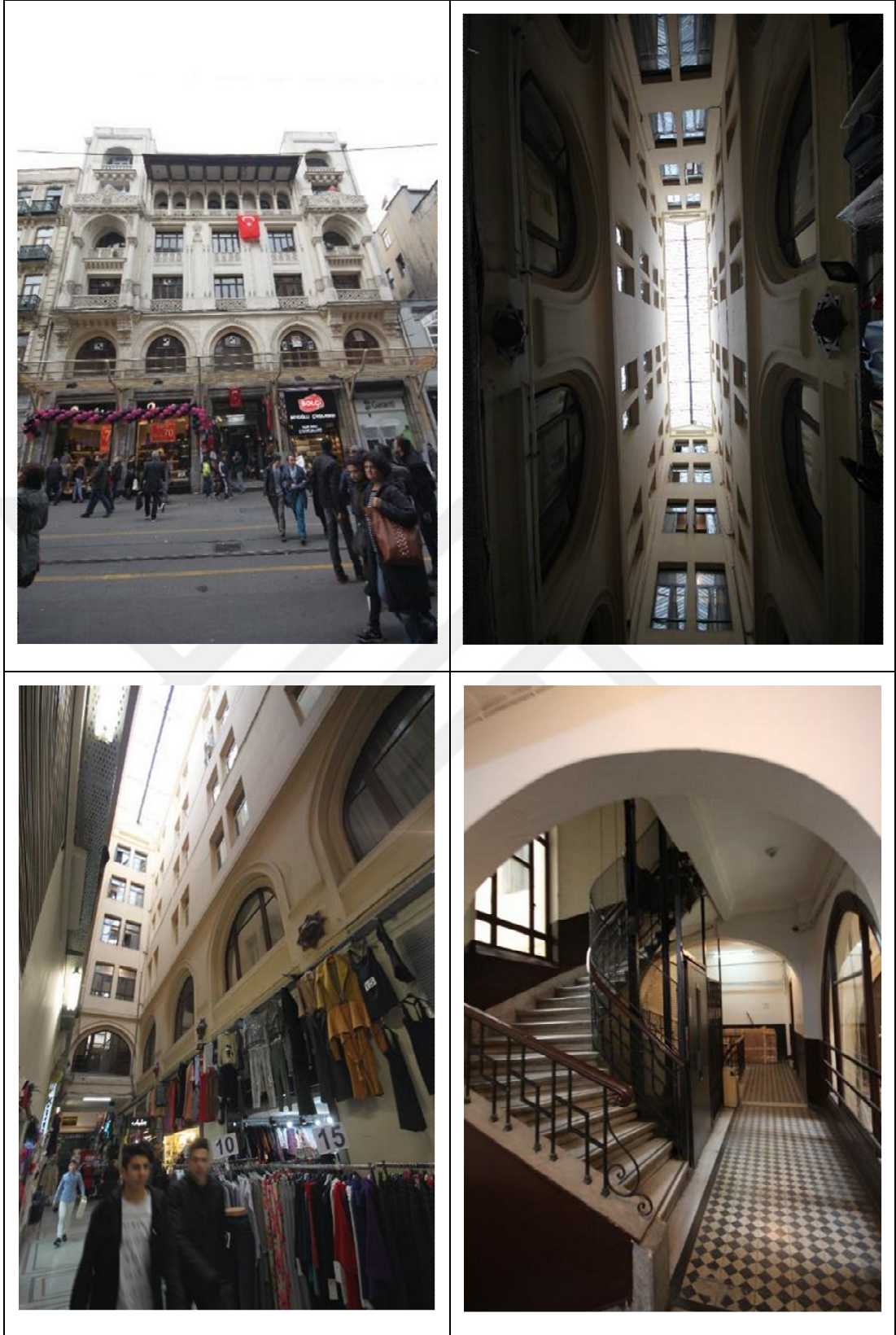

Şekil 4.52: 2013 Yılı Hava Fotoğrafı (URL_3, 2019).

Şekil 4.53: Elhamra Pasajı Planı (M.A. Avunduk, 2019).

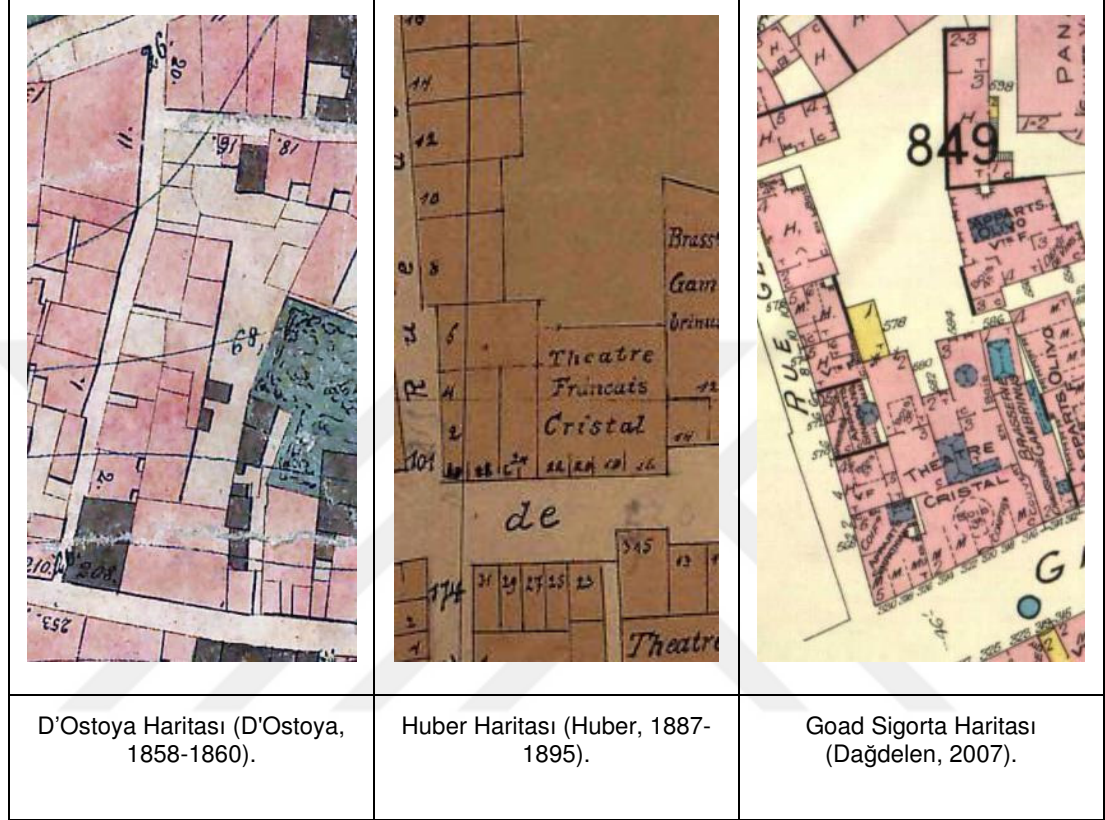
Tapu senedine göre bodrum, zemin, teras ve beş adet kattan oluşan yapı 13 dükkan, 2 kahve ocağı, 26 büro, 10 daire ve sineması olan apartman olarak nitelendirilmiştir.

Şekil 4.54: Elhamra Pasajı Fotoğraflar (S.K. Avunduk, 2018).

66 parseldeki yapı 1831 yangınında kısmen yandıktan sonra Barthelemy Guistiniani buraya bir tiyatro yaptırmıştır. Daha sonraki yıllarda Barthelemy Guistiniani, Eduard Salla ile birlikte aynı yere “Palais de Cristal Balo Salonu”nu yaptırmıştır (Üsdiken,

1991b). “Palais de Cristal” kadınların şarkılar söylediği, sihirbazlık ve akrobasi numaraları yapılan müzikhol tarzı bir yer olmuştur (Cezar, 1991). 1892 tarihli bir gezi rehberi “Crystal Palace” ve “Concordia”yı geceleri rulet masalarında topların döndüğü müzikli cafeler olarak tanımlayıp, devletin şu anda bu uygulamaya bir son verdiğini (New Guide to Constantinople, 1892) belirtmiştir.

Şekil 4.55: 1858-60, 1887-95, 1905 Yıllarına Ait Haritalar.

1904 yılından sonra Palais de Cristal'in karşısına denk düşen, bugünkü St. Antoine Kilisesi'nin yerindeki Concordia Tiyatrosu yıkılınca Palais de Cristal de kapanmıştır ve yerine “Avusturya-Osmanlı mobilya ve halı firması” gelmiştir. 1905 Şark Ticaret Yıllığı'nda 320 Numaralı yapının giriş kapısı için “Cristal Cafe”, şarkılı cafe ve çiçekçi ibareleri bulunmaktadır. Yapının diğer dükkanları arasında şekerçi ve bakkal vardır (Annuaire Oriental, 1905). 1909 yılında 320 Numara boş görünürken binada artık tuhafiye vardır ve şekerçi dükkanının yerine ayakkabıcı açılmıştır (Annuaire Oriental, 1909).

1914 yılında yapının Pera Caddesi'nden girişi bulunan dükkanlarında kuyumcu, ayakkabıcı, tuhafiye ve mobilya ve halıcı bulunmaktadır (Annuaire Oriental, 1914). 1921 yılında yapıda kuyumcu, ayakkabıcı, kumaşçı ve tuhafiye olduğu görülürken (Annuaire Oriental, 1921), 1924 yılında yapı “Alhambra Sineması” olarak anılmaya başlamıştır (Annuaire Commercial Turc, 1924-1925).

1858-1860 tarihli D'Ostoya Planı'nda 66 parselin Pera Caddesi'ne bakan kısmında formu kareye yakın kagir bir yapı, arka kısımda ise çeşitli yapılaşmalar görülmektedir. 1895-Huber Haritası'nda ve 1905 Goad Haritası'nda, D'Ostoya Planı'ndakine benzer bir kütle olmakla beraber "Theatre Francais Cristal" ve "Theatre Cristal" ibaresi yer almaktadır. Theathre Cristal'in günümüzdeki gibi parselin arkalarına doğru uzanmamış, mevcuttaki 5 katlı olan ön bloğun yerinde bulunduğu görülmektedir.

1930'lu yıllara ait olan Beyoğlu Ciheti Haritası'nda "Elhamra Sineması" olarak yer alan yapı, 1930-40'lı yıllara tarihlenen J. Pervititch Sigorta Haritası'nda⁷² "Cine Alhambra" şeklinde tanımlanmıştır. 1950 tarihli Suat Nirven Haritası'nda 66 Parsel'in tamamını kagir olan Elhamra Sineması'nın kaplamış olduğu görülmektedir.

<p>1932 J. Pervititch Sigorta Haritası (Ersay & Anadol, 2000).</p>	<p>1937 Beyoğlu Ciheti Haritası (Beyoğlu Ciheti Haritası, 1937).</p>	<p>1950 Suat Nirven Haritası (Ersay & Anadol, 2000).</p>

Şekil 4.56: 1932, 1937, 1950 Yıllarına Ait Haritalar.

Haritalar incelendiğinde Elhamra Pasajı'nın 1905-1930 arasında inşa edilmiş olduğu görülmekle birlikte İstanbul Ansiklopedisi'nde 1920-1922 yılları arasında Said Adapazarlı tarafından inşa ettirildiği söylenmektedir (Koçu, 1958-1971). Scognamillo (1991) net bir tarih vererek Elhamra Sineması'nın 1922'de açıldığını belirtir. Cezar (1991), Elhamra Sineması'nın mimarlarının Ekrem Hakkı Ayverdi ve Kıryadis

⁷² J. Pervititch Sigorta Haritası'nda 66 parsel ulaşılmalı 53 Paftaya denk gelmekle beraber, lejand haritada 66 parsel "Cine Alhambra" şeklinde tanımlanmıştır.

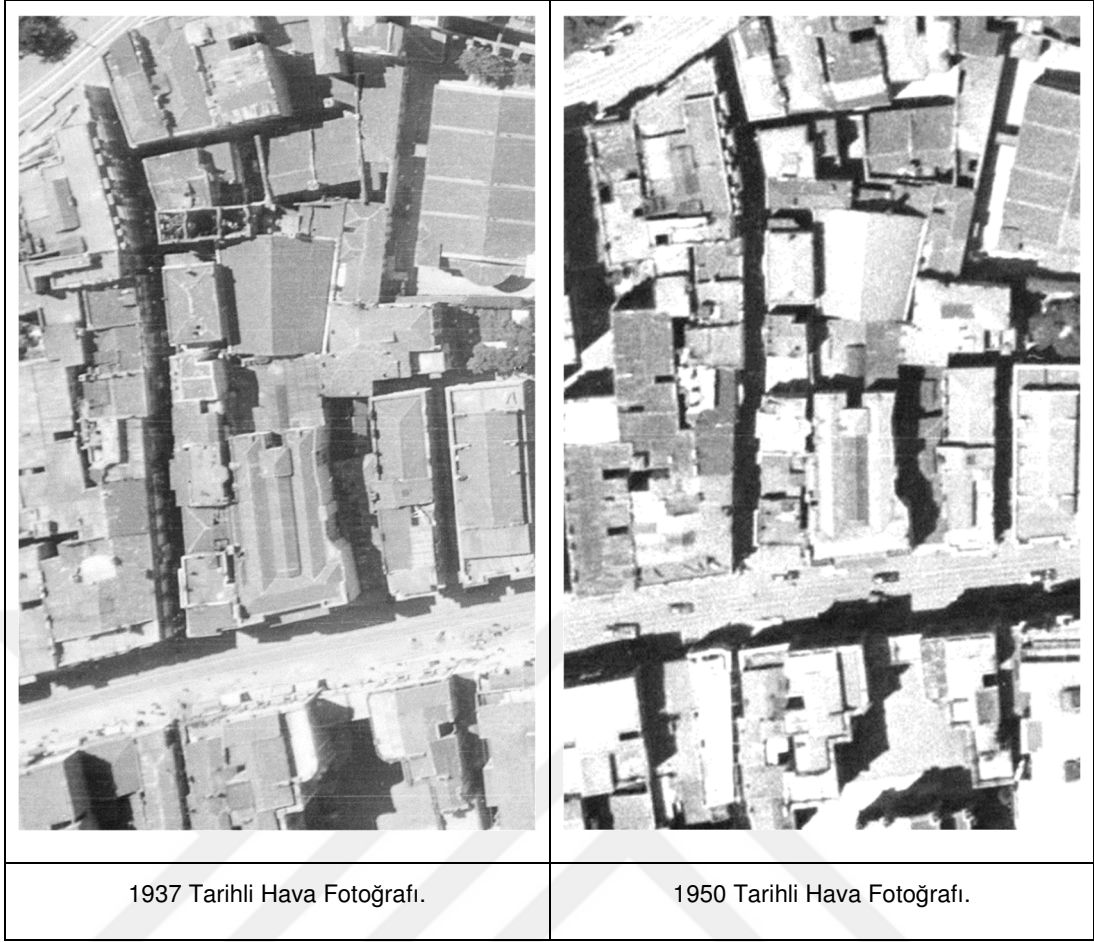
olduğunu belirtirken, bazı kaynaklar binanın Mimar Vedat Tek (Üsdiken, 1991b) tarafından yapıldığını belirtmektedir.

Elhamra Han'ın Theatre Cristal korunarak önüne mi yapıldığı bilinmemekle birlikte çeşitli kaynaklardaki Theatre Cristal'in anlatıldığı tarifler Elhamra Sineması ile benzeşmemektedir (Kuruyazıcı, 2004).

1908-1930 yılları arasında İstanbul'da 100'den fazla sinema açılmıştır. Bu sayının yarısından fazlası 1914-1923 yılları arasında, Birinci Dünya Savaşı devam ederken ve İstanbul işgal altındayken açılmıştır (Akın G. , 2010). O yıllarda Amerika Dışişleri'ne rapor yollayan Amerikan Elçiliği, parselde geride kalan Elhamra Sineması'nın inşasının yeni bittiğinden, altı katlı apartman ve elektrikle aydınlatılan koridordaki dükkanlarla bir arada olduğundan bahsetmiştir (Duru, 2004).

1932 tarihli İl Özel İdare Kaydı, Müsakkafat Vergisi Tahrir Varakasına (İ2NKVKBKMA, 315/66 Dosyası) göre 66 Parselin 3/8'i Hüseyin Cevat Bey'e, 3/8'i Nafia Nedret Hanıma, 2/8 'i Hatice Hanım'a aittir. Aynı belgede bu kişilerin ikametgahlarının Elhamra'da olduğu görülmektedir. Günümüzde tapu senetleri incelendiğinde ise satış işlemlerinden dolayı çok hisseli olduğu görülmektedir. Yapının asansör, kalorifer, terkos, elektrik ve havagazı tertibatı olduğu da ayrıca not düşülmüştür.

1937 ve 1950 tarihli hava fotoğrafında İstiklal Caddesi'ne cepheli 6 katlı kütle, orta kısımda kalan 3 katlı ara kütle ve en arka kısımda Kallavi Sokağı ile bağlantısı olan Elhamra Sineması görülmektedir.

Şekil 4.57: 1937 ve 1950 Yılı Hava Fotoğrafı (Harita Genel Müdürlüğü, 1937, 1950).

Dönemin iyi sinemalarından olan Elhamra, Atatürk'ün de İstanbul'a geldiğinde tercih ettiği bir sinema olmuştur. 1936'da el değiştirip "Sakarya" adını alan sinema sonra tekrar "Elhamra" adını almış, 1962 yılında ise tiyatroya⁷³ çevrilmiştir⁷⁴. Sinemayı 10 yıl boyunca işleten Cemil Filmer, sinemanın yerinin iyi olmadığını ve zamanla iş yapmaz hale geldiğini bu yüzden tiyatro haline getirdiğini belirtmiştir (Scognamillo, 1991). 1973'te tekrar film gösterimleri vermeye başlayan Elhamra, 1990'lı yıllarda kalitesiz filmlerin gösterildiği bir sinema haline gelmiştir (Evren, 1993).

Hakkı Göktürk, İstanbul Ansiklopedisi'nde (Koçu, 1958-1971) 1967 yılında Elhamra Pasajı kısmında 1 yün, düğme, dantelacı, 2 gelinlikçi, 1 kürkçü, 1 abajurcu, 1 kadın elbisecisi, 1 tuhafiyeci, 1 parfümeri, 1 kolyeci, asma katda, 1 pulcu, 3 terzi, 3 manifaturacı, 1 şapka tasarımcısı ve 1 ticaret bürosu, ikinci katta "Elhamra Filmcilik ve Sinemacılık Şirketi", "İstanbul Filatelist Kulübü", diğer katlarda ise "Türkiye-Kafkas Kültür ve Yardım Derneği", 1 diş hekimi, 2 doktor muayenehanesi olduğunu, bazı odalarında ailelerin yaşadığını belirtmiştir.

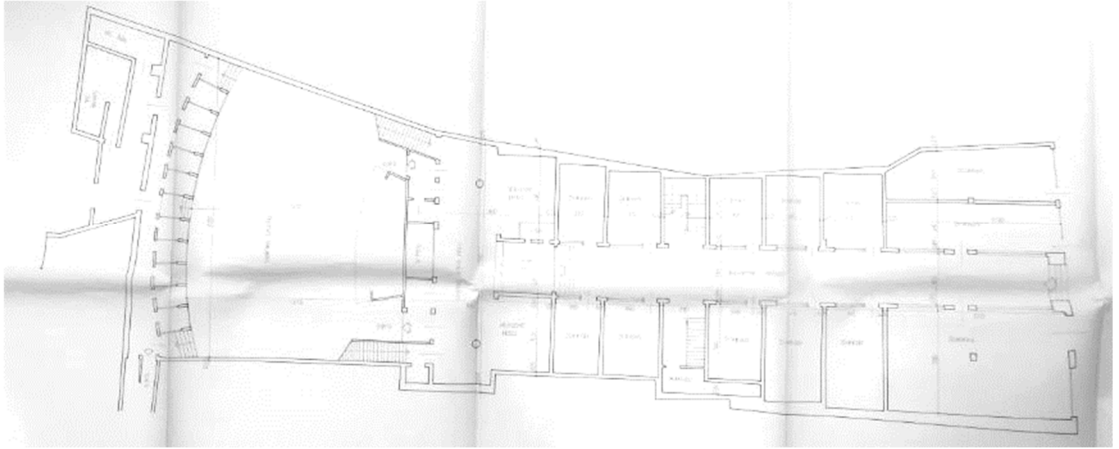
⁷³ İstanbul Tiyatrosu, Sururi Topluluğu, İstanbul Opereti burada oyunlar sergilemiştir (Evren, 1993).

⁷⁴ Evren (1993), 1958-76 yılları arasında tiyatro olarak kullanıldığını, Scognamillo (1991) ise 1962-1973 yılları arasında tiyatro olarak kullanıldığını belirtmektedir.

B. Üsdiken (1991b), 1991 yılında Elhamra pasaj ve binasında, pulcu, laboratuvar, ecza deposu, eczacı, terzi, gelinlik ve gelinlik aksesuarı satan iki dükkan, “İstanbul Filateist Klübü”, Dr. Halit Ziya Konuralp, Dr. Nureddin Onur ve Dr. Reşat Methi Erkam’ın bulunduğunu belirtmiştir.

Yapının 1986 tarihli rölövesinde (İ2NKVKBKMA, 315/66 Dosyası) bodrum katta 17 odası görülmektedir. Zemin katta İstiklal Caddesi’ne cephesi olan 3 dükkan, İstiklal Caddesi’nden girildiğinde, orta aksta Elhamra Pasajı olarak adlandırılan iç avlu bölümünde 10 dükkan bulunmakla beraber zemin katta toplam 13 dükkan ve 1 kahveci görülmektedir. Pasajın sonunda sinema giriş holüne ulaşılmakta, burada bekleme holü ve gişe görülmektedir. Sinema salonunun arkasında tuvalet birimleri bulunmaktadır ve sinema salonundan Kallavi Sokak’a çıkış belirtilmiştir.

İl Özel İdare kayıtlarında (İ2NKVKBKMA, 315/66 Dosyası) sinema yapısının zemininin çini döşeli olduğu, geniş ve muntazam olduğu, bir bilet ve bir büfe gişesi ve arka tarafta elit müşteri locası bulundurduğu belirtilmiştir. 2. katta da 10 loca, sinema makine ve şerit muhafazasına ait dairesi bulunduğu, bir projektörü ve sigara salonu bulundurduğu okunmaktadır. Dükkanlar için, 14 kagir dükkan, 1 ahşap baraka dükkan olduğu ve bir de küçük kahvehane bulundurduğu belirtilmiştir⁷⁵.

Şekil 4.58: 1986 Tarihli Zemin Kat Rölövesi (İ2NKVKBKMA, 315/66 Dosyası).

Yapının Pera Caddesi ve Kallavi Sokak’tan girişleri olmakla birlikte zemin kattaki iki sokağı birbirine bağlayan bir geçit bulunmamaktadır. Zemin katta pasaj olarak nitelendirilen, dükkanlarla çevrelenmiş olan koridor, yapının sonunda Elhamra

⁷⁵ Dükkanlar için, “tam girişte ve cadde üzerinde küçük ahşap bir baraka dükkanıdır (kapı no: 258/2)”, “3.50x5.60 tertibinde dükkanıdır.” “3.52x5.20 tertibinde dükkanıdır.” “3.20 cephe ve 5.60 derinlikte bir dükkanıdır.” “3.80 cephe ve 5.20 derinlikte bir dükkanıdır.” “4.10 cephe ve 6.80 derinlikte bir dükkanıdır.” “3.60 cephe ve 6.80 derinlikte bir dükkanıdır.” “Cephesi 3, derinliği 10.20 ebadında bir mağazadır (kapı no:254).” “3 cephe ve 11.30 derinliğinde bir mağazadır (kapı no:256).” “3.40 cephe ve 12 derinliğinde bir mağazadır (kapı no:260)” “3.60x5 tertibinde pasaj dahilinde bir dükkanıdır.” “3.60x5.20 tertibinde pasaj içinde bir dükkanıdır.” “3.20x5.20 tertibinde pasaj dahilinde bir dükkanıdır.” “3.20x5.20 tertibinde bir dükkanıdır.” “3.30x12.60 tertibinde bir mağazadır (kapı no:262)” bilgileri yer almaktadır.

Sineması'na bağlanır. Elhamra Pasajı'nda geçit işlevi yoktur ancak diğer 19.yüzyıl pasajlarında olduğu gibi, zemin kattaki dükkanların cepheleri, üst katlardaki ofis ve konutların bu koridora bakan pencereleri bir yapının dış cephesi niteliğini taşımaktadır. Zemin kattaki uzun ve üzeri cam örtülü koridorun geçmişten itibaren Elhamra Pasajı olarak anılmasının sebebinin, zemin katta bu koridora cephesi bulunan sıralanmış dükkanlar olduğu düşünülmektedir.

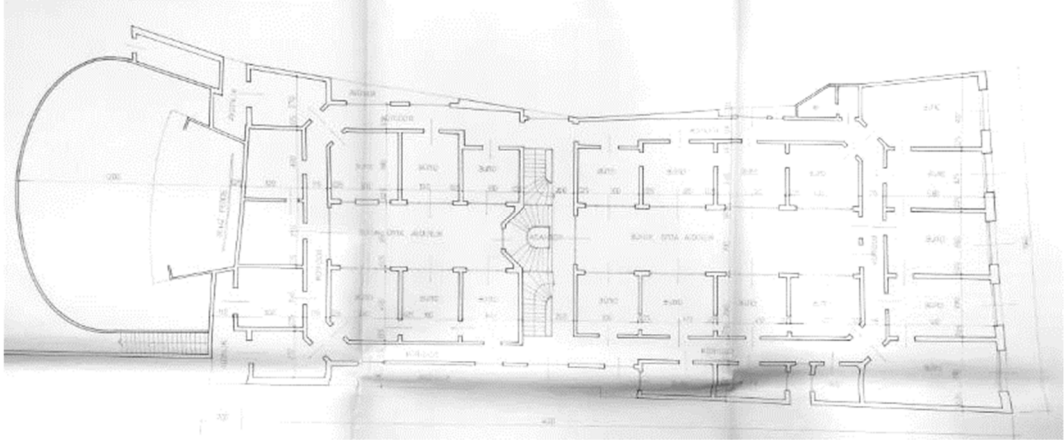
Günümüzde yapının zemin katında İstiklal Caddesi'ne bakan üç dükkanından biri ayakkabıcı, diğerleri çikolatacı ve parfümcü olarak kullanılmaktadır. Pasaja cephesi olan 10 adet özgün dükkan mevcuttur. Ancak günümüzde bu dükkanların bazılarının ara duvarlarının yıkılarak birleştirildikleri, bazılarında muhdes ek olarak asma kat inşa edildiği, kısmen depo olarak kullanıldıkları görülmektedir. Pasaj kısmının üzeri galeri boşluklu ve cam çatı örtülüdür.

1999 yılında Elhamra Sineması'nda çıkan yangında, çatı ahşap elemanları tamamen, balkon bölümünün ise kısmen yanmıştır (İ2NKVKBKMA, 315/66 Dosyası). Elhamra Sineması bunun üzerine tadilat geçirmiştir ve günümüzde gece kulübü olarak işlevini sürdürmektedir. Gece kulübünün Elhamra Pasajı'yla ilişkisi kesilmiş durumdadır, giriş ve çıkışlar Kallavi Sokak'tan yapılmaktadır.

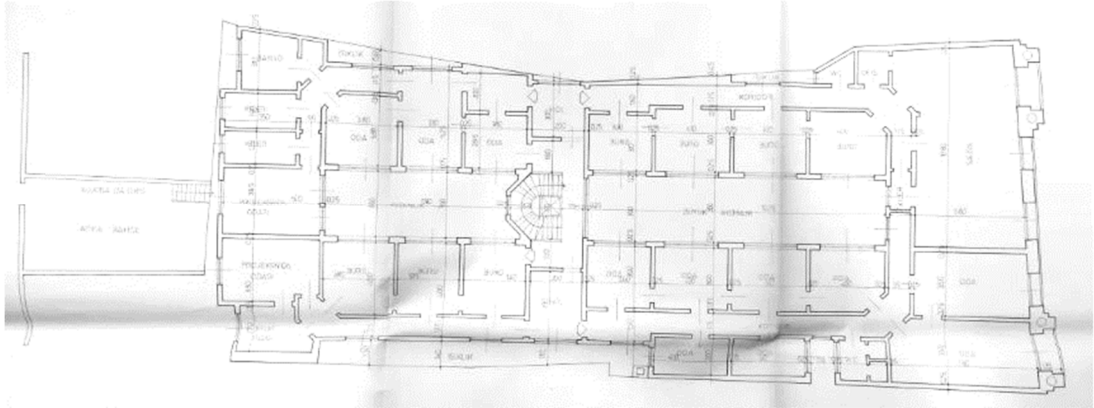
Şekil 4.59: 1999 Yılında Yanan Elhamra Sineması'nın Fotoğrafı (İ2NKVKBKMA, 315/66 Dosyası).

Zemin kattan bazı kaynaklarda asma kat olarak da adlandırılan 1. kata çıkış karşılıklı iki merdiven ile sağlanmaktadır. Yapının birinci katında 20 büro bulunmaktadır. Bu bürolar koridorlara ve büyük orta aydınlığa bakmaktadır. İl Özel İdare Kayıtlarında Kagir apartman ve yazıhaneler için, birinci katta 1 ila 26 no lara kadar 21 yazıhane ve 1 koridor olduğu belirtilmiştir. Üst katlardaki mahallerin pasaj-galeri boşluğuna cepheleri olmakla beraber günümüzde ofis olarak kullanılmaktadırlar.

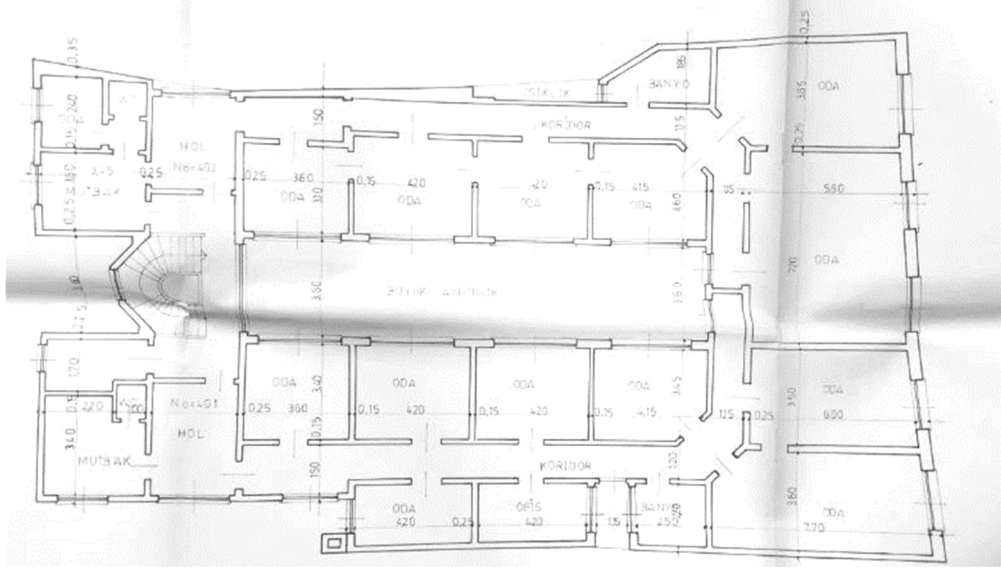
Şekil 4.60: 1986 Tarihli 1. Kat Rölövesi (İ2NKVKBKMA, 315/66 Dosyası).

Birinci kattan ikinci kata ortasında asansör bulunan tek bir merdiven çıkmaktadır. 1986 tarihli 2. kat rölövesinde katta her birinin ayrı girişi bulunan 7 büro mekanı, 1 salon, 11 oda, 3 kiler, 2 projeksiyon odası, 1 film odası, 1 banyo, 2 wc bulunmaktadır. İl Özel İdare kayıtlarında ikinci katta 1 nolu dairenin cadde üzerinde 2, ortada 6 olmak üzere 8 oda, 1 mutfak, 1 kiler, 1 banyo, 1 koridoru olduğu; 2 nolu dairenin ise cadde üzerinde 3, arkada 4 olmak üzere 7 oda, 1 kiler, 1 banyo, 1 mutfak, 1 koridoru olduğu belirtilmiştir. Ayrıca 2 oda ile 1 banyolu küçük 1 daire şeklinde not düşülmüştür. Bu durum İl Özel İdare kayıtları ve 1986 rölövesinde ufak farklılıkların olduğunu göstermektedir. Günümüzde ikinci kattaki mekanlar ofis olarak kullanılmaktadır.

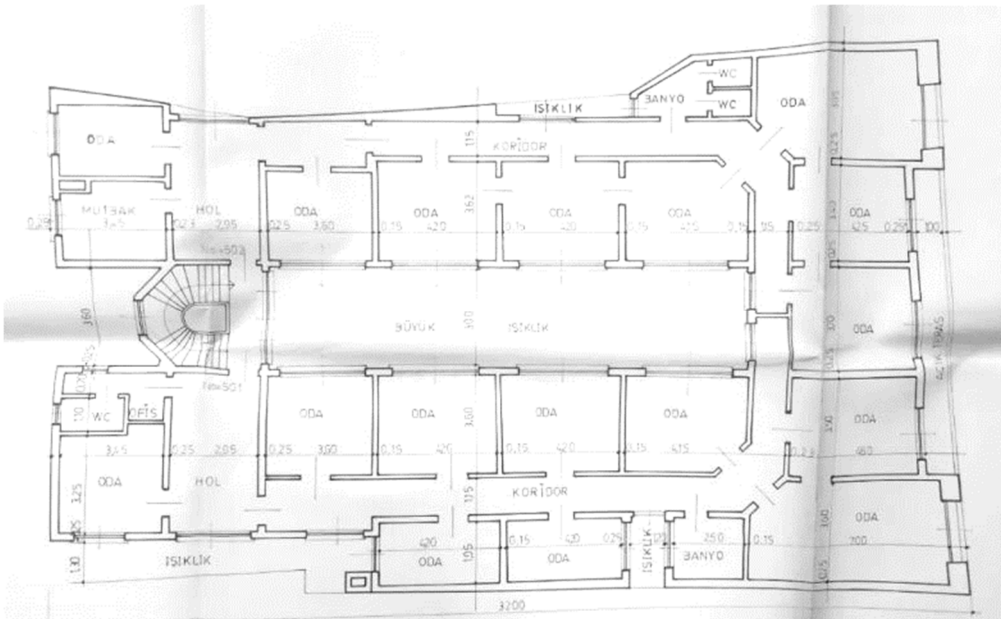
Şekil 4.61: 1986 Tarihli 2. Kat Rölövesi (İ2NKVKBKMA, 315/66 Dosyası).

3.kata çıkıldığında 301 ve 302 no'lu dairelere açılan iki ana kapı bulunduğu görülmektedir. İl Özel İdare kayıtlarında üçüncü kat 3 nolu daire için 1 nolu dairenin aynıdır, 4 nolu daire için 2 nolu dairenin aynıdır denmiştir. 302 nolu dairenin Pera Caddesi'ne bakan 3 odası ve Büyük Aydınlık olarak adlandırılan, Elhamra Pasajı'na açılan pencereleri bulunan 4 odası olmak üzere toplam 7 odası bulunmaktadır. Bu dairenin kendine ait bir mutfağı, kileri, banyosu ve wc'si bulunmaktadır. 301 No'lu

Şekil 4.63: 1986 Tarihli 4. Kat Rölövesi (İ2NKVKBKMA, 315/66 Dosyası).

5. katta 501 ve 502 No'lu daireler bulunmaktadır. İl Özel İdare kayıtlarında beşinci kat 7 nolu daire 1 nolu daire ile, 8 nolu daire 2 nolu daire ile aynıdır denmiştir. 502 nolu dairenin Pera Caddesi'ne bakan 3 odası, Büyük Aydınlık olarak adlandırılan, Elhamra Pasajı'na doğru pencereleri bulunan 4 odası olmak üzere toplam 7 odası bulunmaktadır. Bu dairenin kendine ait bir mutfağı, kileri, banyosu ve wc'si bulunmaktadır. 401 No'lu dairenin Pera Caddesi'ne bakan 2 odası ve Büyük Aydınlık olarak adlandırılan, Elhamra Pasajı'na doğru pencereleri bulunan 4 odası bulunmaktadır. Bunun dışında dairenin iç koridorundan girilen, arka cepheye ve ışıklığa açılan pencereleri olan 2 odası olmak üzere toplam 8 odası bulunmaktadır. Bu dairenin kendine ait bir mutfağı, kileri, banyosu ve wc'si bulunmaktadır.

Şekil 4.64: 1986 Tarihli 5. Kat Rölövesi (İ2NKVKBKMA, 315/66 Dosyası).

1920'li yıllarda 66 parsel'de inşa edilen, eski haritalarda Elhamra Sineması olarak karşımıza çıkan yapı kompleksi ilk yapıldığı günden itibaren karma fonksiyonluluğunu korumaktadır. Sinema kısmı "Elhamra Sineması", cadde üzerinden girişte bulunan koridoru "Elhamra Pasajı", merdiven ile çıkılan üst katları "Elhamra Apartmanı" veya "Elhamra Hanı" olarak anılmıştır. İlk yapıldığı dönemde eğlence, ticaret, ofis, konaklama işlevlerine sahipken günümüzde gece kulübü, dükkan, büro işlevlerini sürdürmeye devam etmektedir.

1920 öncesi kartografik ve yazılı kaynaklardan elde edilen verilere göre parsele Elhamra kompleksi yapılmadan önce burada Cadde-i Kebir'e cephesi olan zemin katında çeşitli dükkanları olan bir tiyatro yapısı bulunmaktadır. Bu açıdan 66 parselde parsel bazında eğlence ve ticaret işlevinin de sürekliliği olduğu düşünülebilir.

Günümüzde yapının zemin katında İstiklal Caddesi'ne bakan üç dükkanından biri ayakkabıcı, diğerleri çikolatacı ve parfümcü olarak kullanılmaktadır. Pasaja cephesi bulunan dükkanlarda ise 1 kitabevi, caddede bulunan ayakkabı mağazasına ait depo, nikah şekerleri dükkanı, nikah davetiyesi dükkanı, çantacı, bir tanesi kına kıyafetleri de satan 3 giysi mağazası yer almaktadır. Üst katlarında doluluk oranı yaklaşık %40 olan yapıda konut kullanımı tamamen yok olmuştur. En üst katında bulunan iki daire reklam ajansı olarak kullanılmaktadır. Ara katlarda dış ticaret ve seyahat firması, hukuk firması, mali müşavir, hazır giyim ihracat firması bulunan yapının odaları depo olarak da kullanılmaktadır.

Yapı mimari olarak büyük bir müdahale geçirmeyerek özgün kütlesini korumuştur. Yapılan tadilatlar kullanıcıların ihtiyaçlarına göre mekanlar arası geçiş sağlamak veya bölüntü yaratmak şeklinde olmuştur. Fonksiyonel olarak ise binada konut kullanımı hiç kalmamış üst katlardaki tüm kullanım büro veya depo işlevine dönüşmüştür. Yapının zemin katında bulunan, özgününde eğlence fonksiyonlu sinema olarak inşa edilen kısım günümüzde yine eğlence fonksiyonlu gece kulübüne dönüşmüştür. Yapının kullanımı inşa edildiği dönemde konut, ofis, dükkan ve eğlence iken, günümüzde ofis, dükkan ve eğlenceye dönüşmüştür. Yapının bünyesinde bulundurduğu fonksiyonlar çeşitlilik olarak azalsa da yapının karma kullanımlılığı devam etmektedir.

4.1.9. Suriye Pasajı

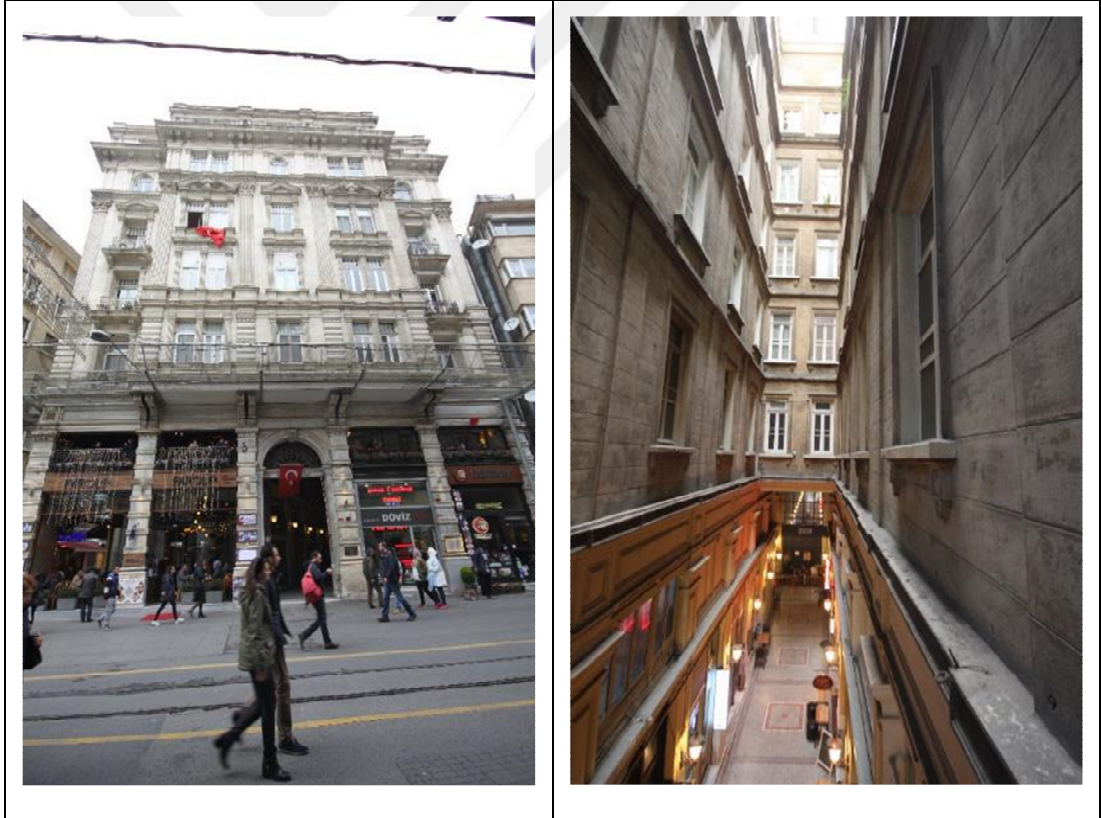
Şekil 4.65: Suriye Pasajı'nın Konumu (M.A. Avunduk, 2019).

Suriye Pasajı, 1908 yılında doğusunda İstiklal Caddesi ile güneyinde Gönül Sokak'ın kesişiminde bulunan 314 ada, 1 parselde inşa edilmiştir. 1256,8 m²'lik (URL_2,

2019) bir parsel üzerine inşa edilen yapı zemin üzeri asma kat, üzeri 5 kattan oluşmaktadır⁷⁶.

Şekil 4.66: Suriye Pasajı Planı (M.A. Avunduk, 2019).

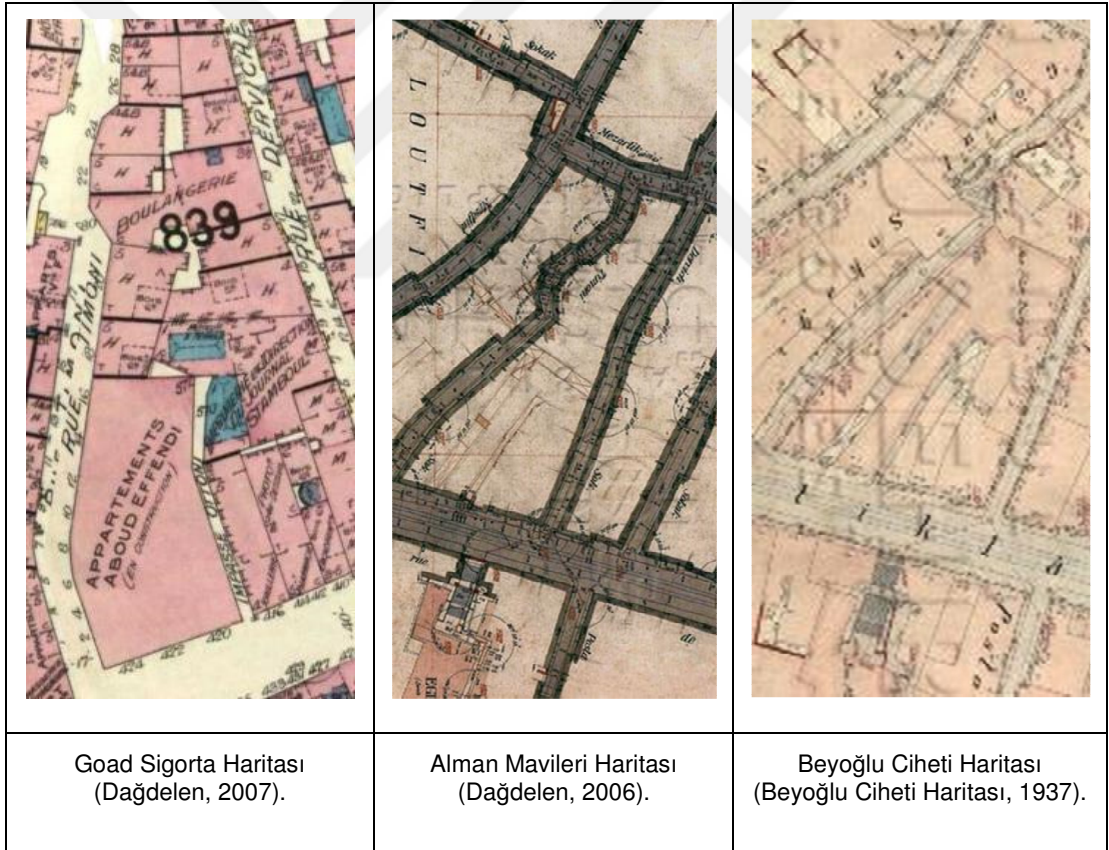
Şekil 4.67: Suriye Pasajı Fotoğrafları (S.K. Avunduk, 2018).

⁷⁶ Avludan bakıldığında 5. katın üzerinde kat yüksekliği daha alçak olan bir kat daha bulunduğu görülmektedir. En üst kattaki bu odalar depo mahalleridir (Turgay, 2019).

Yapı Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 08.04.1988 tarih, 422 sayılı kararıyla tescil edilmiş, 27.07.1995 tarih, 6892 sayılı kararıyla da yapının koruma grubu 1 olarak belirlenmiştir (Gülenaz, 2011).

Zemin katta iki yanında dükkanların sıralandığı, üzeri cam örtülü olan pasaj İstiklal Caddesi'nden uzun bir geçit olarak T şeklinde güneyinde Gönül⁷⁷ ve kuzeyinde Orhan Adlı Apaydın Sokak'ı⁷⁸ birleştirir. Yapının İstiklal Caddesi üzerindeki ana giriş kapısı üzerinde bulunan kitabede "1908" ve "Cité de Syrie" yazısı, ön cephesinde bulunan pilastrlardan birinin üzerinde de yapının mimarı "Demetre Th. Bassiladis"ın adı yer almaktadır.

Goad Haritası'nda (Dağdelen, 2007) yapının bulunduğu parselde Aboud Efendi Apartmanları'nın inşaat halinde olduğu bilgisi verilmiştir. 1913-14 Alman Mavileri Haritası'nda (Dağdelen, 2006) İstiklal Caddesi'nden T formu oluşturarak Gönül ve Orhan Adlı Apaydın Sokak'a bağlanan pasaj belirtilmiştir.

Şekil 4.68: 1905, 1913-14, 1937 Yıllarına Ait Haritalar.

Yapıda bulunan 3 apartmanın girişleri önceleri farklıdır. İstiklal Caddesi tarafından girince sağda kalan apartmanın girişi sonradan iptal edilmiş, sol taraftaki apartmana

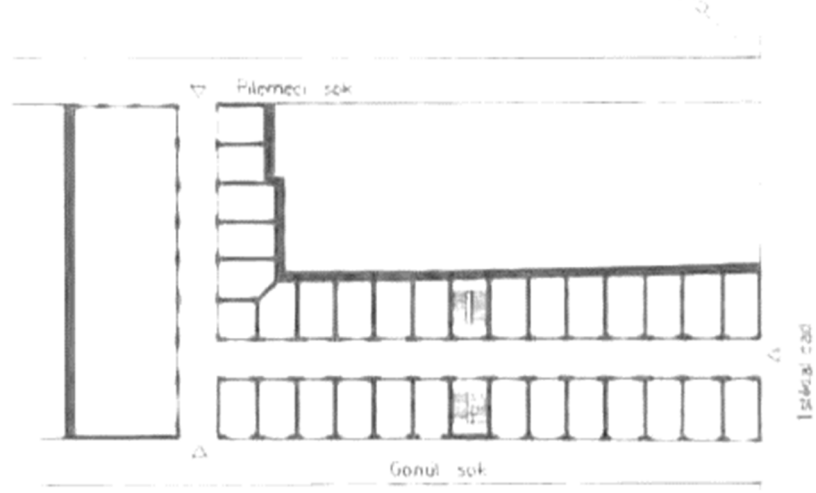
⁷⁷ Önceki adı "Timoni Sokak"tır.

⁷⁸ Önceki adları "Derviş" ve "Pilemeci Sokak"tır.

asansör konulmuş ve katlar arasında köprüler yapılmıştır. Diğer apartmanın girişi ise aynı kalmıştır (Üsdiken, 1991a).

İstiklal Caddesi'nden girildiğinde pasajın sonunda bulunan sinema 1911 yılında tadilat yapılarak oluşturulmuştur⁷⁹. “Santral Sineması” olarak bilinen bu sinema, sonraları “Şafak” ve “Zafer” olarak adını değiştirmiştir (Sezgin, 2004). Çok küçük olarak bilinen Santral Sineması 1940’lı yıllara kadar devam etmiş, sonradan aynı yerde “Necip Erses Ses Film Stüdyosu” kurulmuş ancak stüdyo 1944’te bir yangın geçirdikten sonra kapanmıştır, bundan sonra iş yeri olarak kullanılmıştır (Scognamillo, 1991).

Pasajın ünlü dükkanları arasında “Balthasar Şapka Mağazası” ve “Haciras Birahanesi” bulunmaktadır. 1875-1964 yılları arasında Fransızca yayınlanan “Stamboul Gazetesi” de bir dönem bu pasajda bulunan bir matbaada basılmıştır (Sezgin, 2004).

Şekil 4.69: Suriye Pasajı Zemin Kat Planı (Gülenaz, 2011).

1909 yılında, Cité de Syrie Ticaret Yıllıkları'nda ilk kez yer almış, kürkçü, kuaför, ayakkabıcı, cafe, şapka tasarımcısı pasajda yer alan dükkanlar olarak belirtilmiştir. Şapka tasarımcısının kapı numarası 30 olarak belirtilmesi en az 30 dükkan olduğunu göstermektedir. Apartman kısmında da 30 adet daire listelenmiştir (Annuaire Oriental, 1909).

1912 yılında pasajda züccaciye, 3 terzi, kuaför, kuyumcu, sütçü, cafe, kürkçü, 2 ayakkabıcı, gıda ürünleri satan bir dükkan ve “Paris Printemps Mağazaları” bulunmaktadır. Ayrıca 21’den 24’e kadar kapı numarası bulunan dükkanların

⁷⁹ 1910’lu yıllar Beyoğlu’nda sinemanın iyice yerleştiği, Amerika ve Avrupa’dan gelen sessiz filmlerin büyük ilgi gördüğü bir dönemdir (Scognamillo, 1991).

“Kyriacopoulos’ait Santral Sineması”na⁸⁰ çevrildiği görülmektedir. 1912 yılında zemin katta 36 adet kapı numarası, apartman kısmında yine 30 daire bulunmaktadır (Annuaire Oriental, 1912).

1922 yılı itibariyle pasajda temizleme ve ütüleme, 2 ayakkabıcı, 1 mühendislik firması, 1 terzi, cafe, tütün dükkanı, spor ürünleri satan bir dükkan, komisyoncu, Rus kitapçı bulunmaktadır. Kyriacopoulos’un Santral Sineması yine yerinde yer almakta, 12 numaralı dükkanda yine Kyriacopoulos’a ait sinema filmleri ve malzemeleri satan dükkanı bulunmaktadır. Apartman kısmında 1922 yılında da 30 daire bulunmaktadır (Annuaire Oriental, 1922).

1980’li yıllarda yapının zemin katı dükkanlar ve toptancılar tarafından, üst katları işyeri ve imalathane olarak kullanılmıştır. Bu yıllarda zemin katında bir de gece kulübünün yer aldığı yapı yayalar tarafından çok rağbet görmemiştir (Yeltin, 1985). 2012 yılı itibariyle pasajda kürkçü, 2. el kıyafet mağazası, hediyeelik eşya dükkanları, kuaför bulunmakta, yapının apartman kısmında 3 daire konut olarak, geri kalan kısmı muhasebe ve hukuk büroları, konfeksiyon ve müzik atölyeleri tarafından kullanılmaktadır (Taşkın, 2012).

Suriye Pasajı’nın görevlisi Celal Bayı, günümüzde üst katlarında halen 10 kadar konut, bunun yanında, avukatlık, mimarlık ofislerinin, günlük toplantılara kiralanan bir daire, dernek, stüdyo ve çeşitli büroların yer aldığını ayrıca bazı odaların da depo olarak kullanıldığını belirtmiştir. Yapının İstiklal Caddesi’ne cephesi olan dükkanlarında 2 restoran ve bir döviz bürosu, pasaja cephele dükkanları arasında kahveci, çaycı, cafe, 2. el kıyafet mağazası, berber, yağlıboya tablo mağazası bulunmaktadır. Orhan Adlı Apaydın Sokak’a cephesi bulunan dükkanlarında bir kafe ve gece kulübü, Gönül Sokak’a cephesi bulunan dükkanlarda, meyhane, ganyan bayi, cafe-restoran, cafe-bistro, büfe ve “Ortak Yaşamı Geliştirme Vakfı” yer almaktadır. Suriye Pasajı, incelenen yapılar arasında eskisi kadar olmasa da konut işlevini halen sürdüren ender yapılardandır. Günümüzde halen konaklama, ofis, dükkan, geçit, ve eğlence fonksiyonları barından yapı karma kullanımlı bir yapı olma özelliğini sürdürmektedir.

4.2. Ticaret Ofis ve Geçit Kullanımlı Yapılar

Çalışma alanında bulunan 13 yapı incelendiğinde ana fonksiyonlarında ofis ve ticaret kullanımı bulunduran 3 yapının hepsinin Galata’da bulunduğu görülmektedir. Bu yapıların ortak özellikleri zemin katlarında sağlı sollu dükkanların yer aldığı üzeri

⁸⁰ “Cinema Central”.

açık veya kapalı geçitlerinin, üst katlarında ofislerinin bulunmasıdır⁸¹. Bölüm altında 3 yapı da incelenmiş, “Fransız Pasajı” diğerlerinden daha kapsamlı olarak 4.2.1 başlığı altında çalışmaya aktarılmıştır.

4.2.1. Fransız Geçidi

Şekil 4.70: Fransız Geçidi'nin Konumu (M.A. Avunduk, 2019).

⁸¹ Lloyd Han'ın üst katlarında barınma fonksiyonunun da bulunduğu görülmektedir.

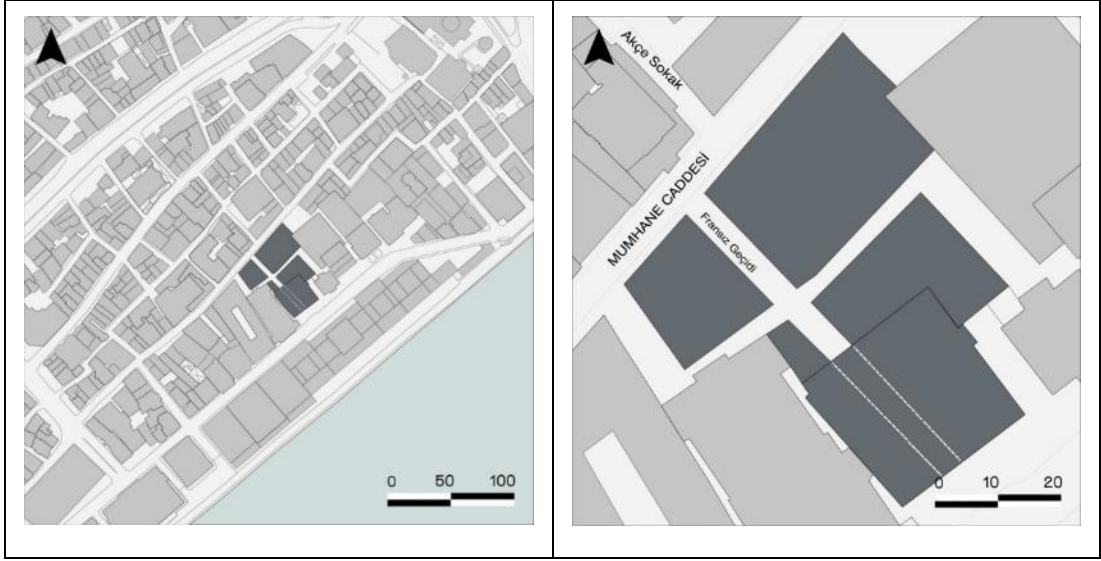
Mumhane ve Kemankeş Caddeleri arasında bulunan 4 binadan oluşan Cité Française, Kemankeş Karamustafa Paşa Mahallesi, 121 pafta, 77 ada, 3 ve 26 parsellerde yer almaktadır. 26 parsel yüzölçümü 1050.68 m², 3 parsel yüzölçümü 1267 m²'dir. GEEAYK, 14.07.1978 tarihli, 10531 sayılı kararı ile tescillediği yapının koruma grubunu 12.05.1979 tarihli, 11160 sayılı kararı ile 2-A-2 olarak belirlemiştir. İ3NKVTVKK 15.07.1988 tarih ve 678 sayılı kararı ile grubunun 2-A-4 olarak değiştirilmesine, rölöve ve restorasyon projesinin uygunluğuna, yapı bütünü'nün yıkılarak yapılmasına karar vermiş, 27.03.1990 tarih ve 1835 sayılı kararı ile koruma grubunu 3 olarak değiştirmiştir. Yapının koruma grubu İ2NKVTVKK 12.05.2010 tarih ve 3480 sayılı kararı ile 2 olarak güncellenmiştir (İ2NKVKBKMA, 77/3-26 Dosyası).

Şekil 4.71: 2013 Yılı Hava Fotoğrafı (URL_3, 2019).

Yapı grubunun Mumhane Caddesi'ne bakan binaları 26 parselde, Kemankeş Caddesi'ne bakan binaları 3 parselde bulunmaktadır.

Cité Française, 1860 yılında Galata sur kapılarından biri olan Kireç Kapı ile kıyı arasında inşa edilmiştir. Rıhtımdan kıyıya çıkarılan ürünler, burada bulunan geçitten Fransız ticaret bölgesine geçirildiği için "Fransız Geçidi" olarak tanımlanmış olabileceği düşünülmektedir (URL_7, 2019). Yapı grubundaki binalar iş hanı olarak inşa edilmiştir (Gülenaz, 2011).

Şekil 4.72: Fransız Pasajı Planı (M.A. Avunduk, 2019).

Şekil 4.73: Cité Française Fotoğrafları (S.K. Avunduk, 2018, 2019).

Yapı ile ilgili ticaret yıllıklarında, 1868 yılında, “Samos Bürosu yöneticisi D.Kalitukis’in” bürosunun Cité Française 23 numarada olduğu belirtilmiştir (L'Indicateur Constantinopolitain, 1868). Aynı yıl ticaret yılına göre ayrıca bir denizcilik şirketi ve un tüccarının ticarethanesi de buradadır (Gülenaz, 2011).

1880 Ticaret Yıllığı'nda bir denizcilik firmasının, bira ticaretiyle ilgili bir firmanın, iki komisyoncunun, bir maden mühendisinin bürosunun, bir firmanın ticari mümessilinin, iki şarap ve likör tüccarının Fransız Geçidi'ndeki dükkanlarda bulunduğu belirtilmektedir (Gülenaz, 2011).

1890'da Cité Française'de atölye, cafe restoran, ajans, denizcilik acentesi, bakkal, şarap dükkanı, kuaför, dondurmacı gibi firmalar bulunmaktadır. 113 numaralı mahalde ise diğer yıllarda görünmeyen “Monastre russe St. Andre” ibaresi bulunmaktadır (Annuaire Oriental, 1889-1890). 1905 yılı Ticaret Yıllığı'nda, 4 terzi, kumaşçı, 4 denizcilik firması, konyak dükkanı, tütün dükkanı, tüccar, 2 komisyoncu, 3 cafe, işçi, liman şirketinde çalışan bir kişi, ayakkabıcı, yağ ve sabun firması, bar-cafe, denizcilik komisyoncusu, inşaat mühendisi ve bir şarap firması listelenmiştir (Annuaire Oriental, 1905).

1890-1921 yılları arasında Cité Française'de restoranlar, cafeler, şarap ve likör dükkanları, gemicilik ve nakliyat üzerine çeşitli acenteler, matbaa, atölyeler, inşaat malzemeleri dükkanları, kuaför, terzi, dondurmacı, lokumcu, çorapçı, süt ürünleri dükkanı, unlu mamül dükkanı, ayakkabıcı, döviz bürosu gibi ticari firmalar yer almıştır (Annuaire Oriental, 1889-1890, 1921).

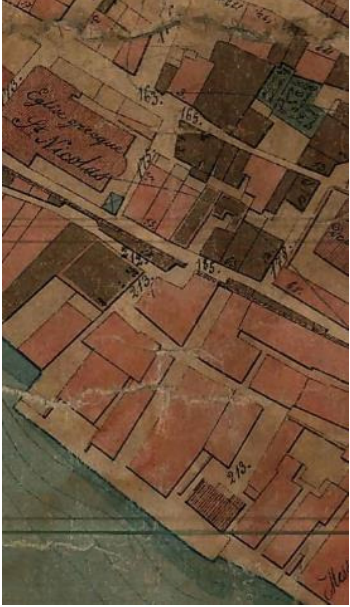
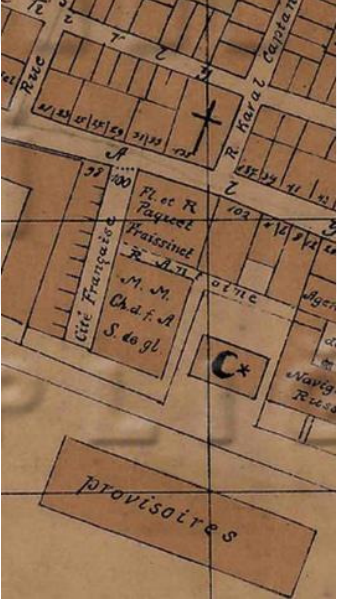
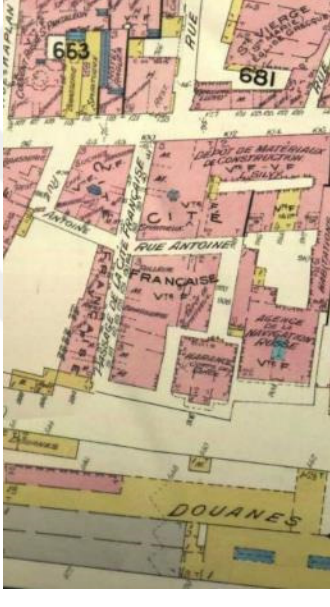
Eski Galata haritalarında Cité Française incelendiğinde kent dokusundaki dönüşüm de gözlemlenebilmektedir. 1860 yılına ait olan D'Ostoya Planında rıhtıma henüz dolgu yapılmadığı, Fransız Pasajı'nın direkt denize kıyısı olduğu görülmektedir. Fransız Pasajı günümüzdeki gibi Mumhane Caddesi'nden denize dik bir aksla inmektedir ancak Mumhane Caddesi'ne açıldığı noktada önünde sur duvarı bulunmaktadır.

Fransız Pasajı'nı dik bir şekilde kesen ve günümüzde “Fransız Çıkmazı” olarak adlandırılan sokak, D'Ostoya Haritası'nda 213 numaralı “Sirkedji Sokak” olarak adlandırılmıştır. O yıllarda henüz çıkmaz sokak olmayan Sirkedji Sokak⁸², Mumhane Caddesi'nden başlar, Karakol binasının arkasına kadar gelip kıvrılarak rıhtıma geçiş sağlar.

⁸² D'Ostoya Haritası lejandında çıkmaz sokaklar “impasse” olarak belirtilirken “Sirkedji Sokak” için böyle bir bilgilendirme yapılmamıştır.

1887-1895 Huber Haritası'nda denize dolgu yapılarak Yeni Rıhtım olarak adlandırılmış ve üzerine geçici gümrük yapıları yapılmıştır. Yapı "Cité Française" olarak belirtilmiştir. Fransız Pasajı Mumhane Caddesi'ne açılmakta, D'Ostoya Haritası'nda görülen sur önündeki ahşap yapılaşma bulunmamaktadır. Mumhane Sokak'ın adı "Kılıç Ali Paşa Sokak" olmuştur. Fransız Pasajı'nı dik kesen Sirkedji Sokak'ın adı "Antoine Sokak" olarak değişmiştir ve Fransız Pasajı'nın orta aksından başlayarak Karakol binasının arkasına doğru uzanmaktadır.

1905 tarihli Goad Haritası'nda dolgu rıhtımdaki gümrük yapıları genişlemiştir. Antoine Sokak halen çıkmaz sokak değildir ve günümüzdeki gibi Kılıç Ali Paşa Sokak'tan başlayarak karakol binasının arkasında kadar gelir, burada yapının iki yanından Rıhtım Sokak'a bağlanır. Ayrıca dolgu alan ile parsel arasında ortaya çıkan sokak "Rıhtım Caddesi"⁸³ olarak adlandırılmıştır (Dağdelen, 2007).

		
<p>D'Ostoya Haritası (D'Ostoya, 1858-1860).</p>	<p>Huber Haritası (Huber, 1887-1895).</p>	<p>Goad Sigorta Haritası (Dağdelen, 2007).</p>

Şekil 4.74: 1858-1860, 1887-1895 ve 1905 Yıllarına Ait Haritalar.

Goad Haritası'na göre 26 Parsel'deki küçük olan yapı kuzey cephesinde Kılıç Ali Paşa Sokak, batı ve güney cephesinde Antoine Sokak, doğu cephesinde de Fransız Pasajı ile çevrelenmiştir. Zemin katında cafe, likör dükkanı, şekerçi, gibi toplam 7 mağazası vardır. Yapının girişi Fransız Pasajı kısmındandır.

26 parseldeki diğer yapının da zemin katında mağazaları vardır, Fransız Pasajı ve Antoine Sokak'tan iki girişi bulunmaktadır. Yapının Kılıç Ali Paşa Caddesi'ne bakan

⁸³ Goad Haritası'nda "Rue des Quais" olarak belirtilmiş olan sokak günümüzde "Kemankeş Caddesi"dir.

kısımında 102 kapı numarasıyla, yan parseldeki 104 ve 106 kapı numaralı yapı ile beraber inşaat malzemeleri deposu olduğu görülmektedir (Dağdelen, 2007). 1905 tarihli Şark Ticaret Yıllığı'nda (Annuaire Oriental, 1905) 100 numara Cité Française'in kapı numarasıdır; 102, 104 ve 106 numaralı mahallerin üçü beraber "L.Silvy'ye ait mozaik karo ve inşaat malzemeleri" dükkanı olarak tanımlanmıştır. 3 parseldeki 2 yapının da Fransız Pasajı'na cephesi olan 6 mağazası bulunmaktadır. Büyük olan yapının karakola bakan arka kısmında likör deposu bulunmaktadır (Dağdelen, 2007).

1913-1914 Alman Mavileri Haritası'nda Antoine Sokak karakol binasının arkasına gelip sonlanmakta ve "Fransız Çıkmazı" olarak adlandırılmaktadır. Geçit, Goad Haritasında olduğu gibi, "Cité Française Pasajı" olarak, Kılıç Ali Paşa Sokak ise tekrar "Mumhane Caddesi" olarak adlandırılmıştır.

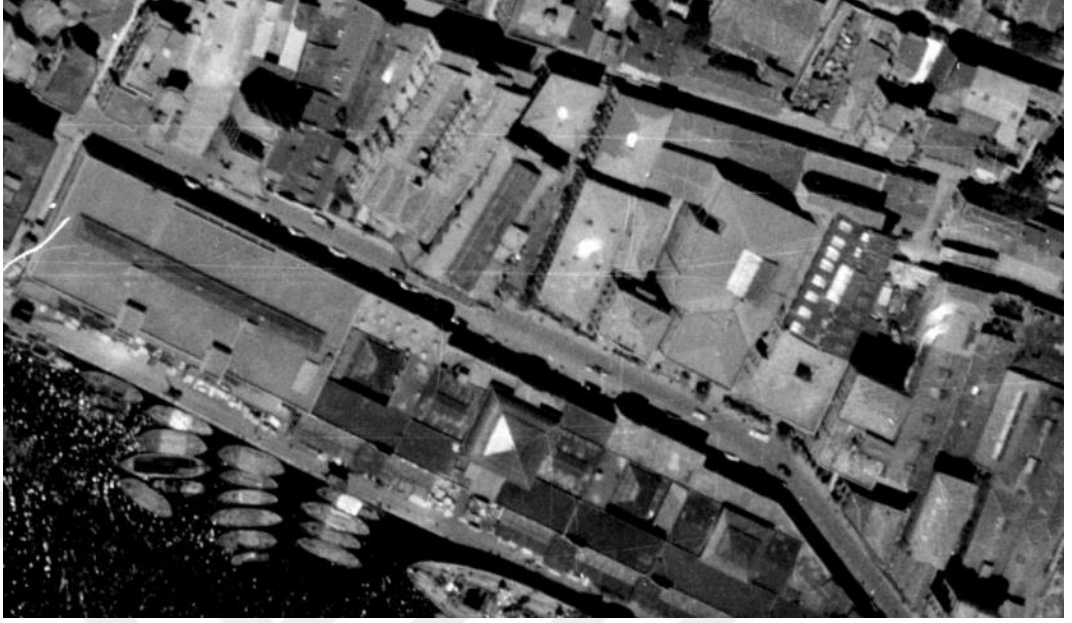
1937 Beyoğlu Ciheti Haritası'nda, Goad ve Alman Mavileri Haritası'nda "Rıhtım Caddesi" olarak adlandırılan, gümrük binalarıyla 3 parsel arasında oluşan sokağa "Kemankeş Caddesi" adı verildiği görülmektedir.

1948 Suat Nirven Haritası'nda hem Fransız Çıkmazı hem de Fransız Pasajı "Fransız Geçidi" olarak adlandırılmıştır. Uzun zaman önce Narmanlı ailesi tarafından satın alınan geçit, Suat Nirven Haritası'nda "Narmanlı" ve "Narmanlılar Han" olarak belirtilmiştir. Narmanlı ailesi halen yapının hissedarlarındandır.

		
Alman Mavileri Haritası (Dağdelen, 2006).	Beyoğlu Ciheti Haritası (Beyoğlu Ciheti Haritası, 1937).	Suat Nirven Haritası (Ersoy & Anadol, 2000).

Şekil 4.75: 1913-1914, 1937 ve 1948 Yıllarına Ait Haritalar.

1950 yılına ait hava fotoğrafında Cité Française'in özgün kütlelerini koruduğu görülmektedir.

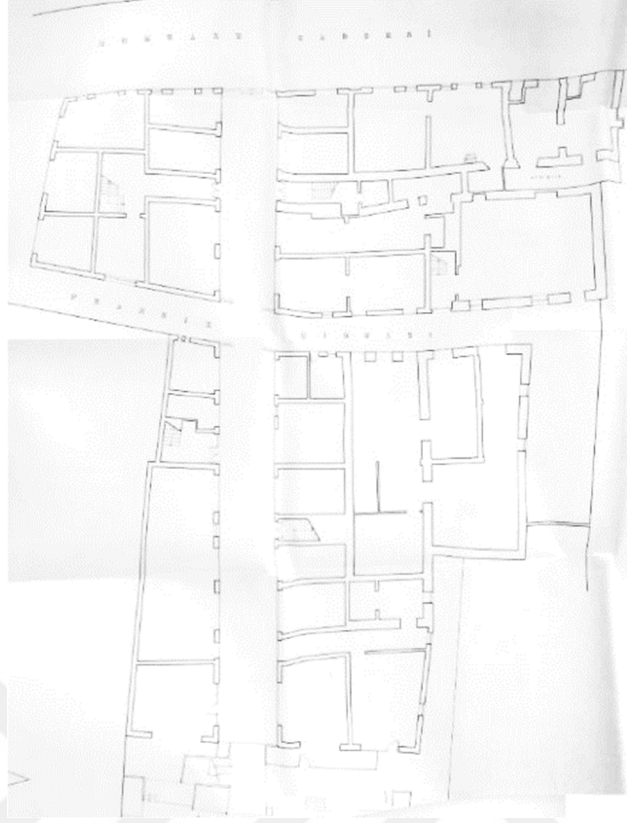

Şekil 4.76: 1950 Yılı Hava Fotoğrafı (Harita Genel Müdürlüğü, 1950).

Yapının 1979 tarihli onaylı rölövesi (İ2NKVKBKMA, 77/3-26 Dosyası) 1905 tarihli Goad Haritası ile karşılaştırıldığında, zemin kat dükkan bölüntülerinde farklılıklar olmakla birlikte binaların girişleri ve merdiven hollerinin yerlerini koruduğu görülmektedir.

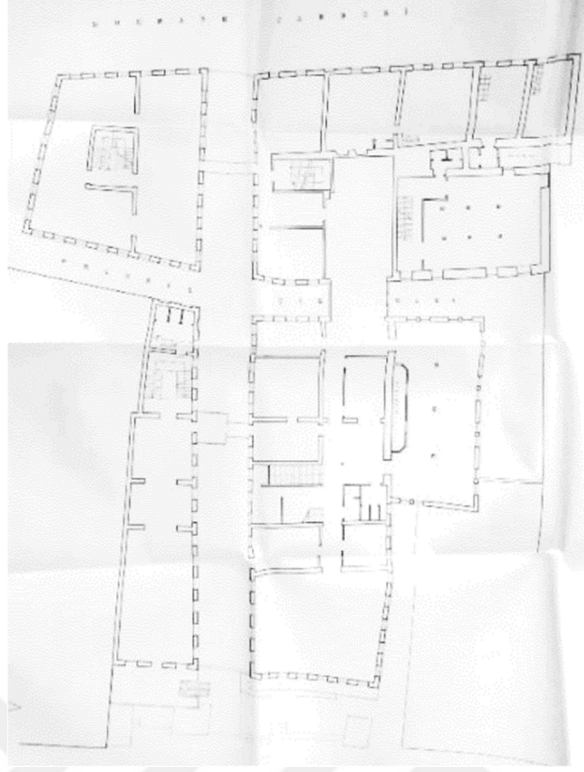
Mumhane ve Kemankeş Caddelerini dik bir doğrultuyla birbirine bağlayan üzeri açık Fransız Geçidi, Mumhane Caddesi'ne bakan 26 parsel ve Kemankeş Caddesi'ne bakan 3 parseli ikiye bölmektedir. 26 parsel ve 3 parsel bitişik olmamakla birlikte aralarında Mumhane ve Kemankeş Caddesi'ne paralel Fransız Çıkmazı, eski adıyla Antoine veya Sirkedji Sokak, bulunmaktadır. Fransız Geçidi'nin Mumhane Caddesi, Kemankeş Caddesi ve Fransız Çıkmazı ile kesiştiği yerlerde dökme demir kapılar bulunur. Bu kapılar, parsellerin kendi bünyelerinde sınırlarını belirtir.

1979 tarihli rölövesine (İ2NKVKBKMA, 77/3-26 Dosyası) göre, Mumhane Caddesi'ne bakan 26 parseldeki küçük yapının zemin katında 7 dükkan bölüntüsü bulunmaktadır. Bu yapının girişi, yapının orta kısmından, Fransız Pasajı tarafındandır. 1. katta Fransız Pasajı üzerinden 26 parseldeki diğer yapıya uzanan bir geçiş sağlandığı ancak yapıya ait eski fotoğraflardan bu bağlantı köprüsünün niteliksiz olduğu görülmektedir. Ana merdivenden 2. kata çıkıldığında merdiven holünün iki tarafında kapı boşluğu olmakla birlikte, katta 4 cepheli tek mahal bulunduğu görülmektedir.

Şekil 4.77: 1979 Tarihli Zemin Kat Rölövesi (İ2NKVKBKMA, 77/3-26 Dosyası).

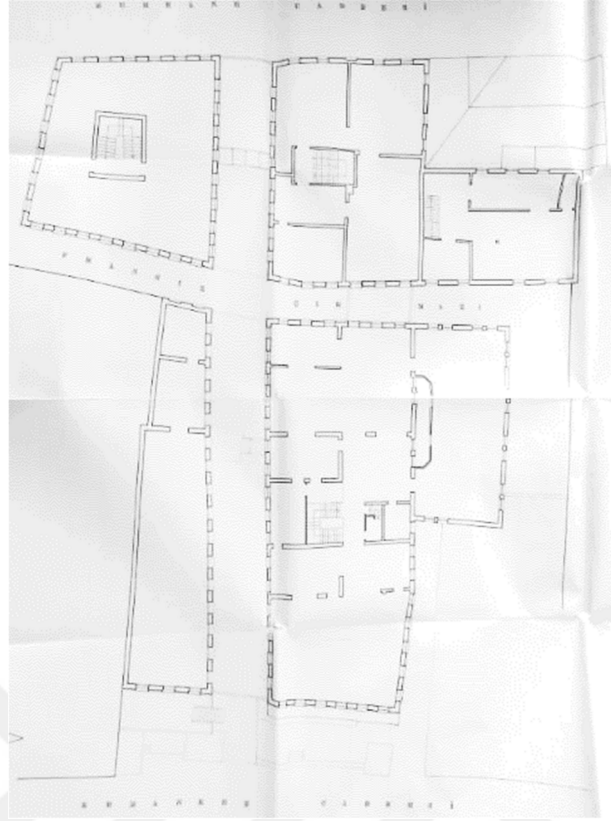
26 parseldeki ikinci yapının bina giriş kapısı Fransız Pasajı üzerindedir ve küçük bloğun giriş kapısıyla karşılıklıdır. Bu kapı direkt üst katlara çıkışı sağlayan merdiven holüne açılmaktadır. Yapının ayrıca Fransız Çıkması'na bakan cephesinde de orta aksında üst katlara çıkan tek kollu bir merdiven bulunmaktadır. Tüm köşe dükkanların çift cephesi olmakla birlikte, 1979 rölövesine göre zemin katta 10 dükkan bulunmaktadır.

Şekil 4.78: 1979 Tarihli 1. Kat Rölövesi (İ2NKVKBKMA, 77/3-26 Dosyası).

1. kat zemin katla aynı plan şemasına sahiptir. Çift kollu merdiven Fransız Pasajı'na cepheli bir hole açılır, bu hol Mumhane Caddesi ve Fransız Çıkması'na bakan odalara geçiş sağlamaktadır. Bu katta eski fotoğraflarından niteliksiz olduğu anlaşılan, Fransız Pasajı üzerinden 26 parseldeki diğer kütleyle ve Fransız Çıkması üzerinden 3 parseldeki büyük yapıya açılan köprülü bir geçiş bulunmaktadır. Zemin katta Fransız Çıkması orta aksından üst kata çıkan tek kollu merdiven 1.katta bir tek bu mahale hizmet eder ve kuzey yönündeki aydınlığa cephesi bulunmaktadır. 1.katta zemin kattaki gibi Mumhane Caddesi'ne bakan 5 oda bölüntüsü vardır. Mumhane Caddesi ve Fransız Pasajı'na cephesi olan mahale merdiven holünden giriş sağlanmaktadır. Bu mahale bitişik olan Mumhane Caddesi'ne bakan oda ve yanındaki oda bir kapı ile birbirine bağlanmaktadır. Mumhane Caddesi'ne bakan diğer 3 mahal 2 katlıdır ve zemin kata kendi içlerinden birer merdivenle bağlıdır.

Çift kollu merdiven 2. katta Mumhane Caddesi ve Fransız Çıkması'na doğru iki kapıyla açılır. 2. katın bu kısmında birbiriyle bağlantılı 5 oda bulunmaktadır. Tek kollu merdivenin 2. kata çıktığı kısımda ise 4 oda bulunmaktadır. Bu iki merdivenin bağlı olduğu mahaller hiçbir katta birbirleriyle bağlantılı değildir.

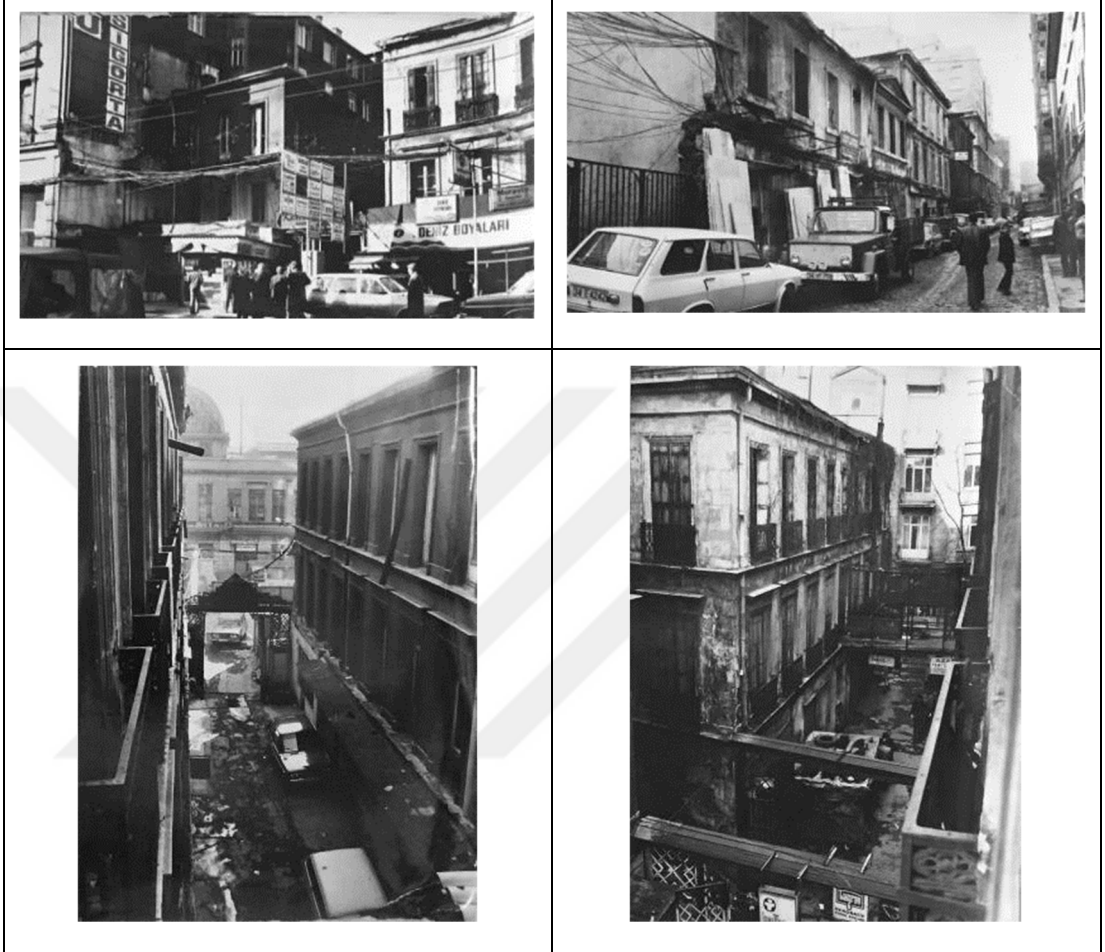

Şekil 4.79: 1979 Tarihli 2. Kat Rölövesi (İ2NKVKBKMA, 77/3-26 Dosyası)

1979 tarihli onaylı rölövesine (İ2NKVKBKMA, 77/3-26 Dosyası) göre, Kemankeş Caddesi'ne bakan 3 parselde küçük olan yapının zemin katında Fransız Pasajı'na cepheli 4 dükkan bulunmaktadır. Ana merdivenden 1. kata çıkıldığında Kemankeş Caddesi'ne doğru uzanan birbiriyle bağlantılı 3, Fransız Çıkmağı'na bakan içinde merdiven olan 1 oda bulunmaktadır. Yapının rölövesinde 2. kat planında bu kata çıkan merdiven görülmemekte, birbiriyle bağlantılı 3 mahal bulunmaktadır.

3 parseldeki Kemankeş Caddesi'ne bakan diğer kütle L formludur, Kemankeş Caddesi'ne bakan 2, Fransız Pasajına bakan 6, Fransız Çıkmağı'na bakan 5 dükkan bulunmaktadır. Binanın köşelerine denk gelen dükkanlar iki cepheli olmakla beraber zemin katta toplam 11 dükkan-bölüntü bulunmaktadır. Fransız Pasajı'na bakan cephesinin orta aksından tek kollu bir merdivenle 1.kata çıkış bulunmaktadır. 1. katta Fransız Pasajı'na bakan 5 olmakla birlikte toplam 10 oda bulunmaktadır, bu odaların hepsinin birbiriyle bağlantısı bulunmaktadır. Bu kata çıkış merdivenin olduğu kısmın yan odasından 3 parselin diğer binasına eski fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla niteliksiz bir geçiş sağlanmıştır. Ayrıca 26 parseldeki yapıya da niteliksiz bir köprü ile geçiş sağlanmıştır. 1. kattan 2.kata geçiş 3 kollu farklı bir merdivenle sağlanmıştır, 2. katta birbiriyle bağlantılı 8 oda bulunmaktadır.

1970'li yıllara ait fotoğraflarından anlaşıldığı kadarıyla o dönemde bakımsız ve tadilat ihtiyacı olan yapıda ecza deposu, berber, kahvehane, grafik firması, deniz boyası firması, büfe, mermerci, perde ray sistemi firması gibi firmaların bulunduğu görülmektedir.

Şekil 4.80: 1979 Yılına Ait Cité Française Fotoğrafları (İ2NKVKBKMA, 77/3-26 Dosyası).

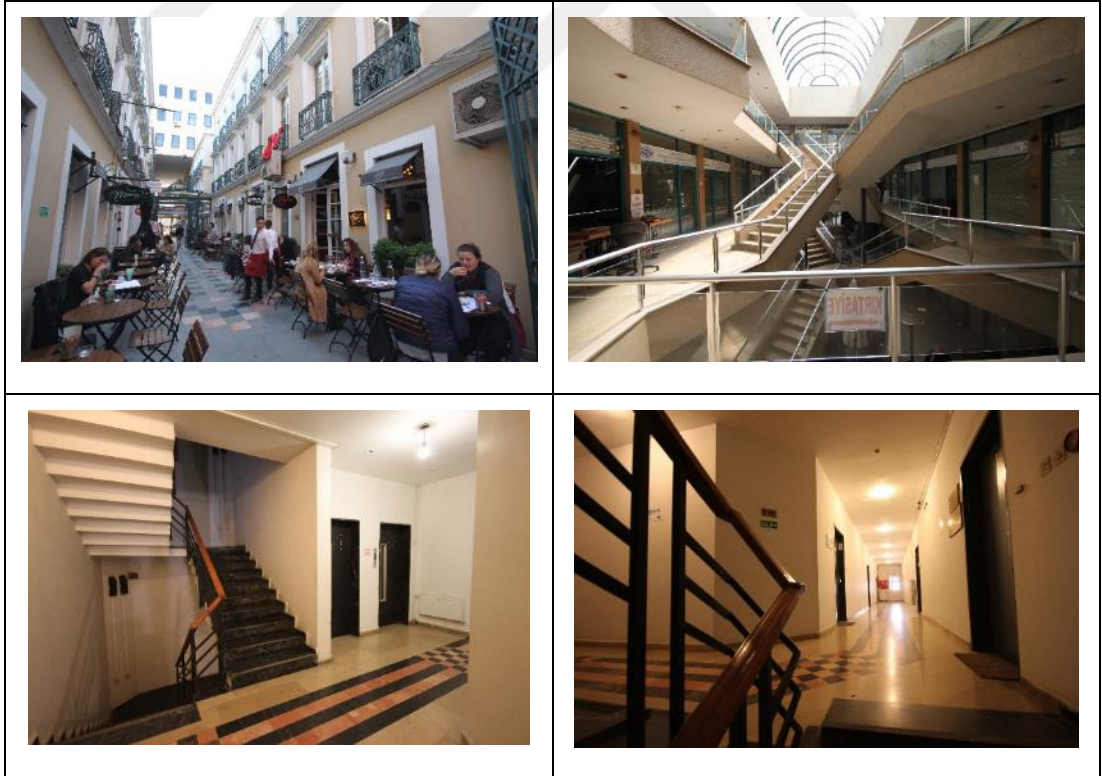
1960'lı yıllarda pasajda babasının kahvehanesi bulunan Eyüp Bey, Mumhane Caddesi'nden girildiğinde sağ tarafta kalan bloklarda, zemin katta, mermerci Hamdi, merdivenci Zaharya, köfteci Mehmet, tornacı Fettah, kompresörcü Muharrem, berber Sami, Savaş Reklam-Grafik, kahveci Talip'in bulunduğunu belirtmiştir. Bu blokların en üst iki katı 1980'li yıllara kadar tamamen tütün deposu olarak kullanılmış, sonra kısa bir süre lahmacun ve kebab salonu olarak ve daha sonra 2 kat birden kahvehane-kumarhane olarak kullanılmıştır. Bir dönem 2. katta "Kanzuk Ecza Deposu" ve "Kanzuk Laboratuar" da bulunmuştur. Mumhane Caddesi'nden girildiğinde sol tarafta kalan bloklarda tornacı Laşko, Eyüp Bey'in babası Zekeriya Çolak'ın kahvehanesi, reklamcı İsmet Tomaç, 2 tornacı, gemi boya malzemeleri satan bir dükkan bulunmaktadır. Üst katlar 1980'li yıllara kadar tamamen tütün

deposu olarak, sonra sarı dökümcü Mehmet Mutlu, asansörcü Salih Ünver, tornacı Agop, matbaacı Bülent, grafikçi Memduh Erten tarafından kullanılmıştır.

Fransız Pasajı'nın restorasyon çalışmaları 1992 yılında 35 metre derinlikte 112 adet betonarme kazık çakılarak başlamıştır (URL_7, 2019). Onaylı restorasyon projesine göre yapıya bodrum kat (İ2NKVKBKMA, 77/3-26 Dosyası) eklenmiştir. Fransız Pasajı'nı oluşturan 4 yapının konturu ve kat sayısı aynı olmak kaydıyla Kemankeş Caddesi'ne bakan 3 parseldeki iki yapının üzerine 3 katlı giydirme cepheli betonarme bir kütle eklenmiştir. Yapının son halinde 60 dükkan ve 60 büro (URL_7, 2019) bulunmaktadır.

1990'lı yıllarda pasajda bavul ticareti yapan Rusya ve Balkanlar'dan gelen turistlere hizmet eden dükkanlar, gıda, tekstil, mutfak eşyası, mobilya üzerine dükkanlar, turizm, mimarlık, gemi acenteleri ofisleri bulunmaktadır (Gülenaz, 1998).

Cité Française günümüzde "Fransız Geçidi İş Merkezi", "Fransız Geçidi İş Hanı", "Fransız Geçidi Ticaret Merkezi" olarak anılmaktadır. Mumhane Caddesi'nden girildiğinde sağda kalan blok A Blok, solda kalan blok B Blok, Kemankeş Caddesi'ne cephesi olan bloklar ise C Blok olarak adlandırılmaktadır.

Şekil 4.81: Cité Française Fotoğrafları (S.K. Avunduk, 2019).

A Blok'ta İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri İrtibat Bürosu, elektronik firması, mali müşavir, gümrük müşavirliği firması, uluslararası ağır taşımacılık

firması, prodüksiyon firması ve depo olarak kullanılan odalar bulunmaktadır. A Blok'un zemin kat dış cephelere açılan dükkanlarında restoranlar bulunmaktadır.

B Blok'ta balıkçılık denizcilik ithalat ihracat firması, denizcilik ve gemi acenteliği firması, tedarikçi firma, kırtasiye, turizm reklam ve elektronik dış donanımları ticaret ltd şirketi, kaşe-kupa-tabela yapan bir reklam ofisi, peyzaj ve endüstri malzemeleri ticaret firması, sigorta firması, "İstanbul İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği İrtibat Bürosu", mali müşavir, mermer granit kuyumcu işleme malzemeleri ithalat ihracat firması, terzi, tercüme ofisi, B Blok'un pasaja cephesi olan zemin kat dükkanlarında ise, dondurmacı, uçak bileti firması ve restoran bulunmaktadır.

İki binadan oluşan ve üzerine restorasyondan sonra eklenen bir yapı bulunan C Blok'ta 2. el elbise mağazası, denizcilik firması, elektrik malzemeleri firması, gümrükleme firması, gümrüksüz mağaza işletme firması, mağaza işletmeciliği firması, gümrük müşavirliği firması, elektronik valf sanayi temsilcilik iş ve dış ticaret firması, gemicilik acentesi, sanatçı Bilge Alkor'a ait depo, ofis veya atölye olarak kullanıldığı düşünülen bir oda, "İstanbul Yolcu taşıyan Deniz Dolmuş Nakil Vasıtaları Esnaf Odası", yenilenebilir enerji firması, emlak ofisi, makine ve sanayi firması, enerji altyapısı firması bulunmaktadır. C Blok pasaja ve Kemankeş Caddesi'ne cephesi olan dükkanlarda gemi tedarik malzemeleri firması, gözlük mağazası, kırtasiye, cafeler ve restoranlar yer almaktadır.

Jeneratör, elektrik teknik odaların bulunduğu bodrum kat depo olarak da kullanılmaktadır.

1860 yılında inşa edilen yapı ilk inşa edildiğinden itibaren ticaret, büro ve geçit işlevlerini bünyesinde barındırarak karma kullanımlılığını sürdüren yapı, geçirdiği restorasyon ile betonarmeye dönüşerek özgün iç mekan kurgusundan farklı bir planlamayla inşa edilmiştir. Özgün bloklarının dış cephe sınırları korunmuş olsa da yapının Kemankeş Caddesi üzerinde bulunan 2 bloğunun üzerine 3 katlı betonarme bir kütle inşa edilmiş, yapının gabarisi değişmiştir.

Zemin katında çeşitli cafe ve restoranların çoğunlukta olduğu dükkanlarıyla ticaret fonksiyonunu, Mumhane ve Kemankeş Caddeleri'ni bağlamasıyla geçit işlevini sürdüren yapının üst katları ilk yapıldığı dönemdeki gibi büro fonksiyonunu korumakta, özellikle çeşitli gemi ve taşımacılık, gümrük, elektronik elektronik, enerji firmalarını, mali müşavirleri bünyesinde bulundurmaktadır.

Pasaj kısmı korunmuş olan yapı ilk dönemdeki gibi ofis, geçit ve ticaret fonksiyonlarını devam ettirmekte, karma kullanım özelliğini sürdürmektedir.

4.2.2. Abed-Ömer Abed Han

Şekil 4.82: Abed-Ömer Abed Han'ın Konumu (M.A. Avunduk, 2019).

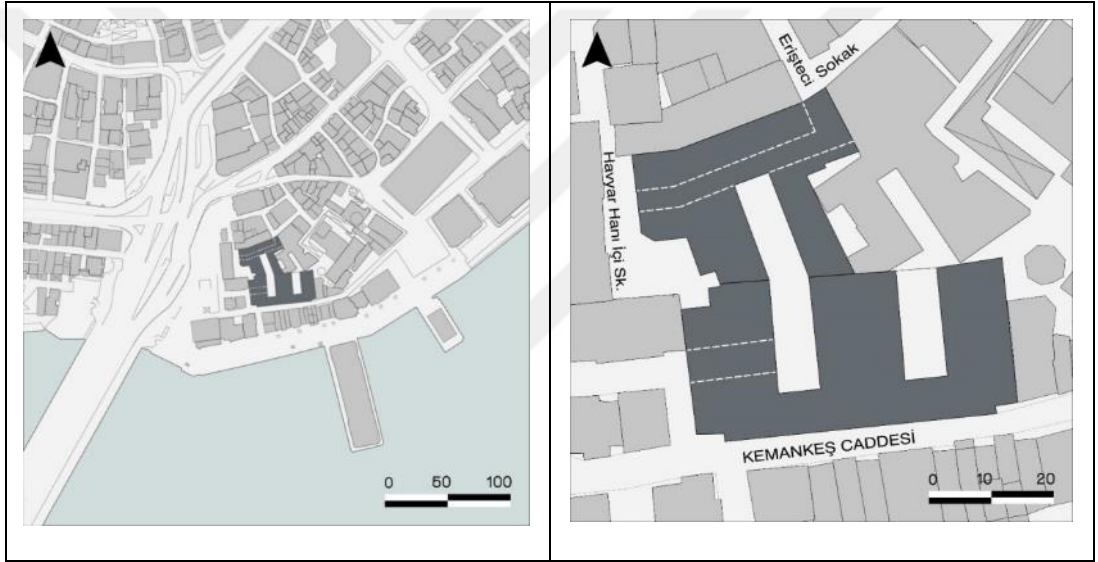
Abed Han ve Ömer Abed Han iki farklı parselde bulunmakla birlikte iç içe geçmiş durumdadır.

Goad Sigorta Haritası (Dağdelen, 2007)'nda Ömer Abed Han'ın yerinde Halil Paşa Han'ın olduğu, Abed Han'ın parselinin ise boş olduğu görülmektedir. Beyoğlu Ciheti Haritası (Beyoğlu Ciheti Haritası, 1937)'nda iki yapı da inşa edilmiştir, ikisinin de

üzerinde “Ömer Abed Han” yazmaktadır. 1948 Suat Nirven Haritası (Ersoy & Anadol, 2000)’nda tek bir yapı olarak gösterilen yapı üzerinde “Ömer Abid Han” yazısı okunmaktadır.

Erişteci Sokak⁸⁴ ve Havyar Han İç Sokak’tan girişi bulunan Abed Han, 726.7 m² yüzölçümüne sahip (URL_2, 2019) 94 ada 75 parselde yer almaktadır ve “Abed Han Elektronikçiler Çarşısı” olarak anılmaktadır.

Abed Han’ın mimarı ve yapılış tarihi hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte, çeşitli han sakinleri ve sahipleri Abed Han’ın Ömer Abed Han’dan daha önce yaptırıldığını belirtmektedir. Anıtlar Yüksek Kurulu’nun 14.10.1988 tarih ve 811 sayılı kararıyla korunması gerekli tarihi eser olarak tescil edilen yapının koruma grubu 3 olarak belirlenmiştir (Gülenaz, 2011).

Şekil 4.83: Abed-Ömer Abed Han Planı (M.A. Avunduk, 2019).

1913 tarihli Ticaret Yıllıkları’nda 50-51 numarada “Abdul Rahman Abed Bey”in adı bulunmakta ve mal sahibi olduğu belirtilmektedir (Annuaire Oriental, 1913).

Abed Han, zemin ve zemin üzeri 3 kattan oluşmaktadır⁸⁵. Yapı, parsel biçiminden ötürü içe dönük bir yapıdır. Her katta yalnızca 2 odanın Havyar Hanı İç Sokak’a ve 1 odanın Erişteci Sokak’a açılan pencereleri bulunmaktadır. Genel olarak üzeri demir konstrüksiyonlu kırma cam çatı ile örtülü bir avlu etrafında dizilen ofislerin girişleri arka kısımlarında bulunan koridorlardandır ve havalandırma ve ışık ihtiyaçları avluya açılan pencerelerden sağlanmaktadır. Hanın zemin katında girişinin bulunduğu sokaklara ve avluya açılan dükkanlar bulunmaktadır.

⁸⁴ Eski adı “Yemiche Sokak”tır.

⁸⁵ Gülenaz (2011), yapının bir de bodrum katı bulunduğunu belirtmektedir.

Şekil 4.84: Abed Han Fotoğraflar (S.K. Avunduk, 2018).

Zemin katta Abed Han'ın avlusundan birkaç demir basamak ve uzantısındaki koridorla Ömer Abed Han'ın 1. katına erişim bulunmaktadır. Aynı kısımdan bir kat aşağı inilerek, Ömer Abed Han'ın zemin katındaki avlusuna ulaşılmaktadır.

<p>Goad Sigorta Haritası (Dağdelen, 2007).</p>	<p>Beyoğlu Ciheti Haritası (Beyoğlu Ciheti Haritası, 1937)</p>	<p>1948 Suat Nirven Haritası (Ersoy & Anadol, 2000).</p>

Şekil 4.85: 1905, 1937, 1948 Yıllarına Ait Haritalar.

Ömer Abed Han, Kemankeş Caddesi⁸⁶ ile Halil Paşa Sokağı'nın birleşiminde kalan 1168.3 m² yüzölçümüne sahip (URL_2, 2019) 94 ada, 14 parselde yer almaktadır. Ömer Abed Han'ın Halil Paşa Sokak'ta bulunan girişi üzerinde, "1909"⁸⁷ tarihi, Kemankeş Caddesi'nde bulunan pilastrlardan birinin üzerinde yapının mimarı "Vallaury"nin adı okunmaktadır.

Yapı, Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 25.12.1987 tarih ve 36 sayılı kararıyla korunması gerekli tarihi eser olarak tescillenmiş ve yapının koruma grubu 2A2 olarak belirlenmiştir (Gülenaz, 2011).

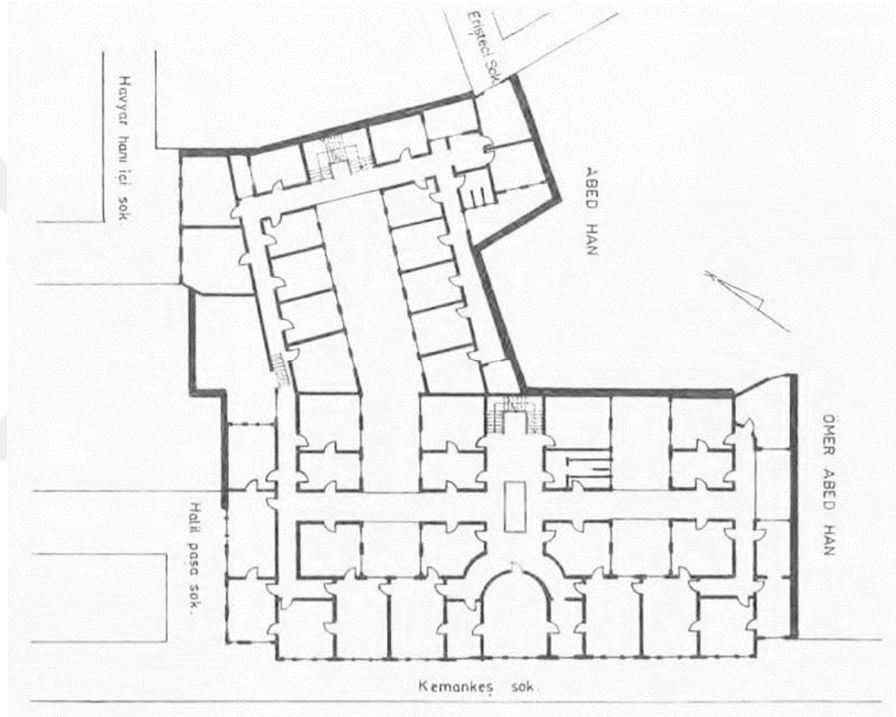
Abed ve Ömer Abed Han, 2. Abdülhamid'in vezirlerinden olan Arap İzzet Paşa'dan Abed ailesine kalmıştır. Ömer Abed Han'da 18 dükkan, 20 depo ve 141 büro bulunmaktadır (Cezar, 1991).

Zemin üzeri 3 kat ve çatı katından oluşan Ömer Abed Han'ın ana girişi Halil Paşa Sokak üzerindedir. Önceleri Kemankeş Caddesi üzerinden de bir girişi bulunmakla birlikte bu giriş sonradan kapatılmıştır (Gülenaz, 2011). Yapının Kemankeş ve Halil Paşa Sokakları'na cephesi olan dükkanları olmakla birlikte, zemin katında oluşturulmuş koridor etrafına dizili olan dükkanları da bulunmaktadır. Halil Paşa Sokak'tan girildiğinde sol tarafta bir kat çıkarak Abed Han'ın avlusuna ulaşan

⁸⁶ Eski adı Kara Mustafa Caddesi'dir.

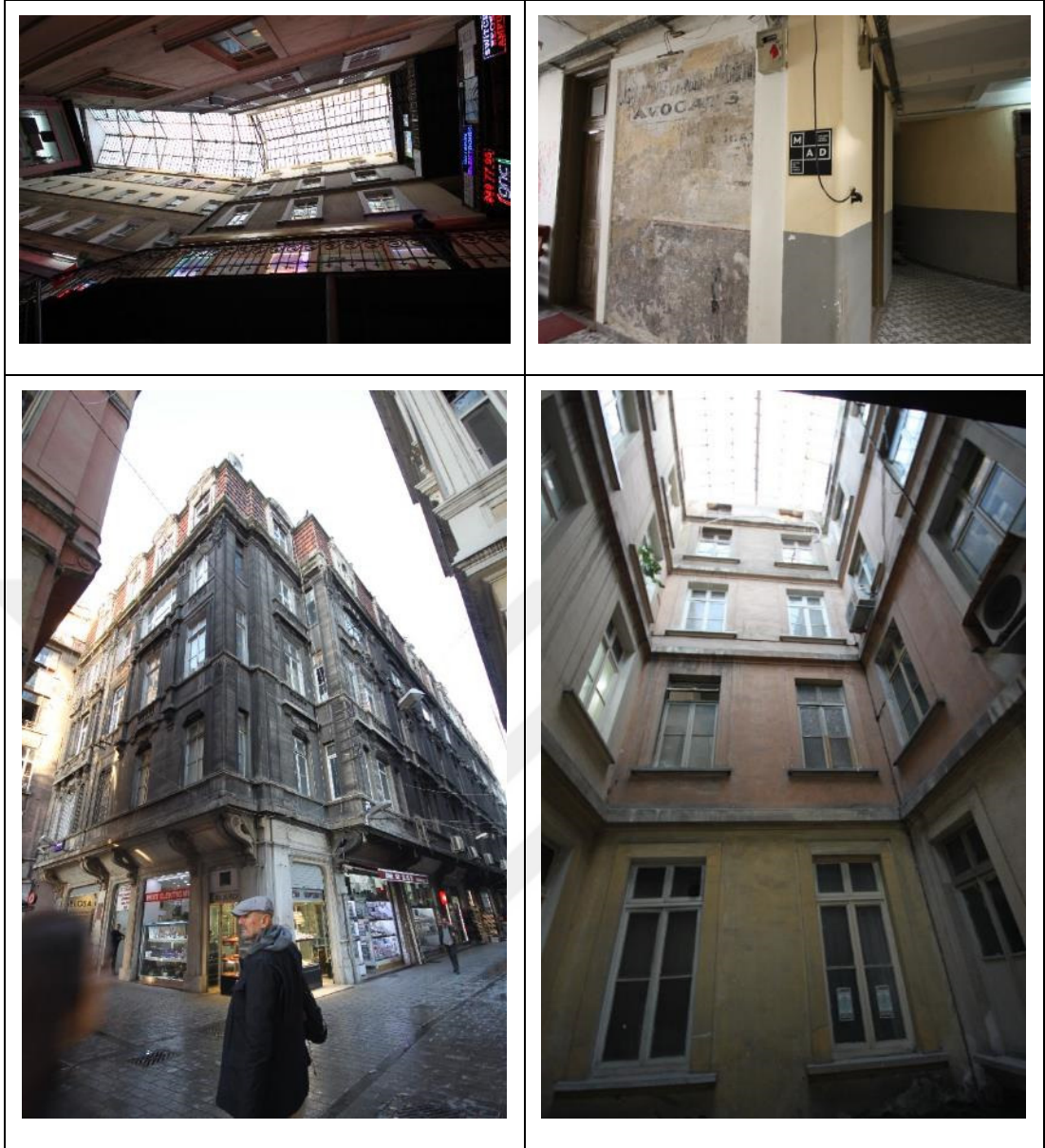
⁸⁷ Arap rakamlarıyla "1327" (hicri) yazmaktadır.

merdiven, yapının Abed Han avlusu üzerinden Erişteci ve Havyar Hanı İçi Sokak'a bağlanmasını sağlamaktadır. Üzeri demir konstrüksiyonlu cam çatı ile örtölü olan bu kısım Abed Han'ın avlusu üzerindeki aynı özellikteki çatısıyla birleşerek hanın ışık almasını sağlar. Yapının ana merdiven kovası ise daha ileride yine sol kolda kalmaktadır. 3 kollu merdivenin ortasında bulunan asansör sonradan eklenmiştir (Gülenaz, 2011). Ömer Abed Han'ı oluşturan üç blok bulunmaktadır ve bu bloklar arasında bulunan, üzeri cam çatılı galeri boşlukları arasındaki geçiş koridor şeklindeki demir konstrüksiyon köprüler ile sağlanmaktadır. Hanı oluşturan bütün odaların galeri boşluklarına veya sokaklara açılan pencereleri ve birbirine geçiş sağlayan kapıları bulunmaktadır.

Şekil 4.86: Abed-Ömer Abed Han Normal Kat Planı (Gülenaz, 2011).

1909 yılında (Annuaire Oriental, 1909), Abed Han 'da 2 un tüccarı, 3 tahıl tüccarı, "Hasköy Değirmencilik", 2 tahıl ve un firması, 3 taşkömürü firması, taşkömürü tüccarı, mühendis, 8 avukat, 2 bankacı, bankacılık işleri, kolonya imalatçısı, tütün dükkan, toptancı, "Phenix Français Sigorta Firması", "l'Oceanus Denizcilik Acentesi", granit ocağı işletme şirketi, maden işleri firması ve bir cafe bulunmaktadır ve yıllıkta 61 adet kapı numarası listelenmiştir. 1922 yılında (Annuaire Oriental, 1922), Abed Han'da, 7 tahıl tüccarı, tahıl komisyoncusu, 6 un firması, 13 komisyoncu, denizcilik komisyon ve acentesi, emlak komisyoncusu, un tüccarı, 9 toptancı, denizcilik acentesi, "Osmanlı Türk Tütün Anonim Şirketi", 4 avukat, bankacı, tütün firması, terzi, 2 döviz bürosu bulunmaktadır ve 61 kapı numarası listelenmiştir.

Şekil 4.87: Ömer Abed Han Fotoğrafları (S.K. Avunduk, 2018).

1904 yılına ait Ticaret Yıllığı (Annuaire Oriental, 1904) incelendiğinde Ömer Abed Han'ın yerinde "Halil Paşa Han" yer almakta, 1909 Ticaret Yıllığı'nda (Annuaire Oriental, 1909), Ömer Abed Han'dan önce bu parselde bulunan "Halil Paşa Sekmesi"nde "inşaat halinde" notu bulunmaktadır.

1912 yılına ait ticaret yıllıklarında (Annuaire Oriental, 1912) Ömer Abed Han'ın adı geçmektedir. Zemin katta, "İngiliz Postanesi", restoran, kumaş firması, "Bükreş Acentesi Temsilci Şirketi", tahıl komisyoncusu, saatçi bulunmaktadır ve zemin katta 15 kapı numarası listelenmiştir. 1. katta, iş ve ticaret şirketi, denizcilik firması, un tüccarı, "Osmanlı Değirmenci Birliği Anonim Şirketi", 2 un firması, 1 sigorta firması, tahıl tüccarı, komisyoncu, avukat bulunmaktadır ve 25 adet kapı numarası listelenmiştir. 2. katta 2 toptancı, denizcilik acentesi, sigorta şirketleri ve komisyon

tüccarları acentesi, bankacı, 6 avukat, 2 komisyoncu, 3 tahıl firması, 2 toptancı bulunmaktadır ve 26 adet kapı numarası listelenmiştir. 3. katta “The Gresham Life sigorta şirketi müdürü”, 2 toptancı, 7 avukat, taşkömürü firması, tahıl firması, 3 komisyoncu, maden işleri firması bulunmaktadır ve 25 adet kapı numarası listelenmiştir. 4. katta avukat, komisyoncu, maden firması, toptancı, satış temsilcisi, armatör, 2 mühendis, 2 avukat, komisyoncu, taşkömürü firması, denizcilik firması acentesi, mimarlık firması, “Fransız-Osmanlı Eczacılık ürünleri ihracatı firması” bulunmaktadır, 23 adet kapı numarası listelenmiştir.

1922 yılında (Annuaire Oriental, 1922), zemin katta, 3 komisyoncu, denizcilik ürünleri firması, tahıl tüccarı, 3 tahıl komisyoncusu, kırtasiye, ayakkabıcı, muhallebici⁸⁸ bulunmaktadır ve 31 kapı numarası listelenmiştir. 1. katta 7 komisyoncu, 3 un tüccarı, avukat, un ve tahıl tüccarı, Osmanlı Değirmenci Birliği Anonim Şirketi, un firması, komisyoncu ve sigorta acentesi, iş adamı, toptancı, taşkömürü firması, emlak komisyoncusu bulunmaktadır, 26 kapı numarası listelenmiştir. 2. katta denizcilik işleri ve temsilciliği, 6 komisyoncu, denizcilik acentesi, un tüccarı, emlak bürosu, dedektiflik firması, terzi, 2 toptancı, 2 avukatlık firması bulunmaktadır, 26 kapı numarası listelenmiştir. 3. katta armatör, toptancı, 5 komisyoncu, 3 avukat, 2 un firması, taşkömürü tüccarı, maden ve kömürcülük firması, değirmencilik ve otomobil firması⁸⁹, taşkömürü firması, un ve tahıl firması, taşkömürü ve yapı kerestesi firması bulunmakta, 26 kapı numarası listelenmektedir. 4. katta sigorta firması, 5 komisyoncu, taşkömürü firması, 3 avukat, tahıl ve tarım makineleri tüccarı, kömür ve yangın söndürücü firması, Abbas Halim Paşa'nın koruması Kemal Bey, tütün firması, denizcilik acentesi bulunmaktadır ve 26 kapı numarası listelenmektedir.

Ömer Abed Han'ın eski hissedarları ve sahipleri Ömer Abed Han'ın ilk yapıldığı yıllardan itibaren zahire borsası olarak kullanıldığını, daha çok uncu, değirmenci, komisyoncu, armatör, gemicilik ve denizcilik acenteleri, avukatlar ve sigorta şirketlerinin faaliyet gösterdiğini belirtmektedir. 1992 yılında yıkılıp otel yapılmak amacıyla boşaltılan bina eski eser olduğu için yıkılamamış, giden gemi acentelerinin çoğu geri dönmemiştir. 2000'li yıllarda handa armatörler, un ticareti firmaları, tercüme bürosu ve birkaç avukat firması bulunmakla birlikte yoğunluk elektronik eşya ticareti yapan firmalardadır. 2011 yılında Abed ve Ömer Abed Han'da elektronik eşya firması sayısı ağırlıktadır ve depo olarak kullanılan oda sayısı da artmıştır (Gülenaz, 2011).

⁸⁸Ticaret yıllığında “malebidjis” olarak geçen kelimenin “muhallebici” olduğu düşünülerek teze o şekilde aktarılmıştır.

⁸⁹ Ticaret yıllığında “minotier et automobiles” şeklinde geçmektedir.

Günümüzde Ömer Abed Han'ın Kemankeş Caddesi üzerinde bulunan dükkanlarında 3 çanta-kıyafet mağazası, 1 balıkçılık mağazası, 1 parfümeri, 1 ayakkabıcı, 1 camping mağazası, 2 saatçi, 1 kuyumcu, Halil Paşa Sokak'ta bulunan dükkanda ise 1 fotoğrafçı bulunmaktadır. Zemin kat pasajın içinde ozalitçi, saatçi, 3 elektronik firması ve 1 balıkçılık mağazası bulunmaktadır. Ömer Abed Han'ın üst katlarında 1 tercüme bürosu, 1 sigorta firması, "Mekanda Adalet Derneği" bulunmakta ve geri kalan tüm odalar elektrik-elektronik firmaları tarafından dükkan, ofis veya depo olarak kullanılmaktadır.

Zemin katında bulunan tüm dükkanlar elektrik-elektronik firmaları tarafından kullanılan Abed Han'ın üst katlarında 1 mali müşavir bulunmakta ve geri kalan tüm odalar elektrik-elektronik firmaları tarafından dükkan, ofis veya depo olarak kullanılmaktadır.

Abed ve Ömer Abed Han restorasyon geçirmeden günümüze kadar gelmiş olmakla birlikte çeşitli firmaların ihtiyaçlarına göre oda bölüntülerini birleştirerek veya ayırarak kullandıkları görülmektedir. Yapı kompleksi halen ofis, dükkan ve geçit kullanımını barındırmakla beraber geçmişte ticaret yıllıklarında görülen ofis ve ticaret birimlerinin çeşitliliğinin günümüzde hemen hemen tek tipe inmiş olduğu görülmekte, yapılar "Elektronikçiler Çarşısı" olarak adlandırılmaktadır.

4.2.3. Lloyd Han

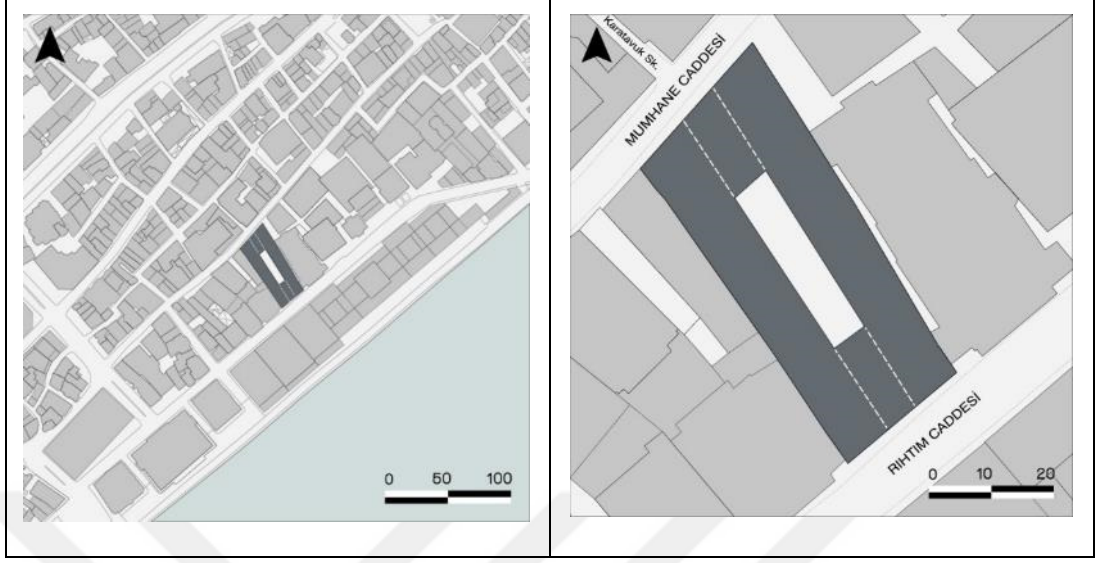

Şekil 4.88: Lloyd Han'ın Konumu (M.A. Avunduk, 2019).

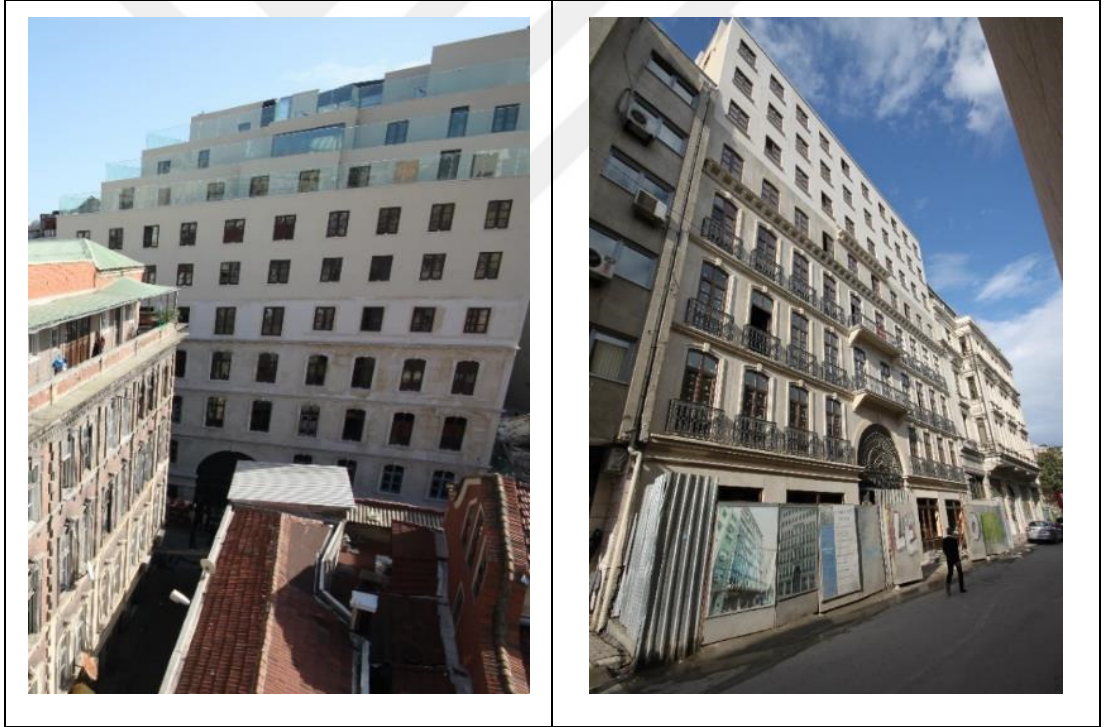
Lloyd Han, 19.yüzyılda Fransız Pasajı'nın yan parselinde Kemankeş ve Mumhane Caddeleri arasında bulunan 77 ada, 59 parselde inşa edilmiştir.

1415,1 m²'lik (URL_2, 2019) bir parsel üzerine inşa edilen yapı eski fotoğrafları incelendiğinde zemin ve üzeri 3 katın söveli pencerelere sahip olduğu ve kat

boyunca furuflu silme bulunduğu görülmektedir. Goad haritasında Lloyd Han olarak görülen yapının sokaklara cephe kısmınının 4 katlı olduğu belirtilmiştir.

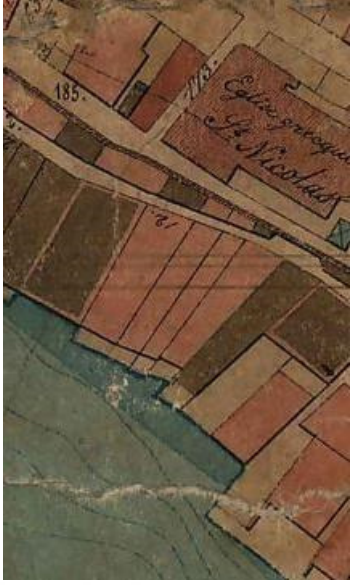
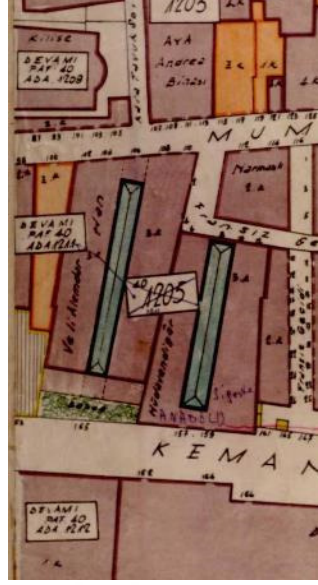

Şekil 4.89: Lloyd Han Planı (M.A. Avunduk, 2019).

Şekil 4.90: Lloyd Han Fotoğrafları (S.K. Avunduk, 2019).

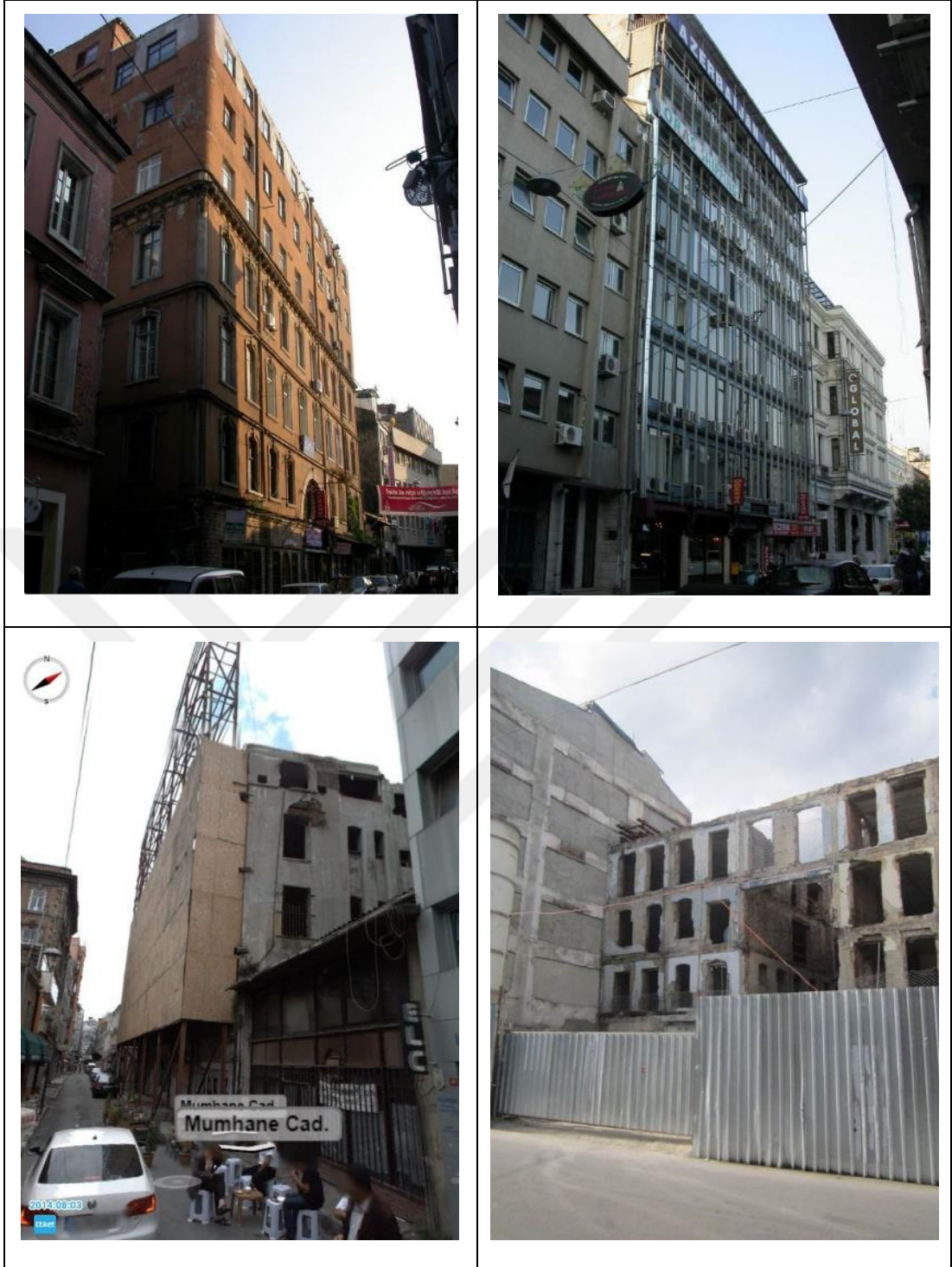
Goad Haritası'nda "Lloyd Han" olarak adlandırılan yapı, Suat Nirven Haritası'nda "Veli Alemdar Han" olarak görülmektedir.

		
<p>D'Ostoya Haritası (D'Ostoya, 1858-1860).</p>	<p>Goad Sigorta Haritası (Dağdelen, 2007).</p>	<p>1948 Suat Nirven Haritası (Ersoy & Anadol, 2000).</p>

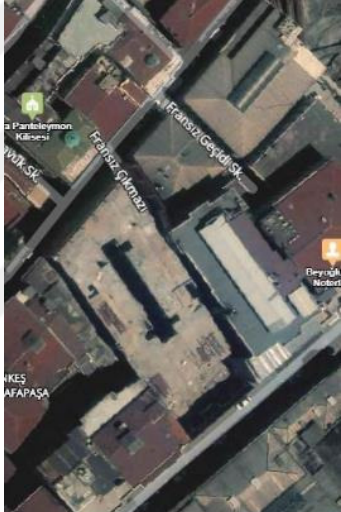

Şekil 4.91: 1858-60, 1905, 1948 Yıllarına Ait Haritalar.

Eski hava fotoğrafları incelendiğinde 1950 ile 1966 yılları arasında yapıya çekme katlar eklendiği görülmektedir. 1970'li yıllarda yapının Kemankeş Caddesi üzerindeki kısmına giydirme cephe bir eklenti yapılarak parselin tamamını kapladığı, 2013 yılı hava fotoğrafında ve o yıllara ait sokak fotoğraflarında yapının muhdes eklerinin temizlendiği, inşaat hazırlığının başladığı görülmektedir. Günümüzde inşaatı bitmek üzere olan yapı Mumhane Caddesi üzerinde zemin üzeri 6 kat ve 3 çekme kat⁹⁰ olarak ve parselin tamamı kullanılarak inşa edilmiştir. Ancak 1970'lerde eklendiği düşünülen giydirme cephe değil, Mumhane cephesinin bölüntü ve cephe özellikleri Kemankeş Caddesi'ne de yansıtılmıştır.

⁹⁰ Yapı, Kemankeş Caddesi'nde zemin üzeri 7 kat olarak görülmektedir.

Şekil 4.92: 2011 ve 2013 Yıllarına Ait Fotoğraflar (URL_2, 2019).

		
1950 Tarihli Hava Fotoğrafı.	1950 Tarihli Hava Fotoğrafı.	1966 Tarihli Hava Fotoğrafı.
		
1970 Tarihli Hava Fotoğrafı.	2013 Tarihli Hava Fotoğrafı.	2017 Tarihli Hava Fotoğrafı.

Şekil 4.93: Lloyd Han Hava Fotoğrafları, 1950,1950, 1966, 1970, 2013, 2017 (Harita Genel Müdürlüğü, 1950), (URL_3, 2019).

Ticaret yıllıklarına göre 1889-1890 yılında, handa, döviz bürosu-tütün dükkanı ve cafe, “Weyprecht’in işletmesi”, döviz bürosu, komisyoncu, 4 şarap dükkanı, un tüccarı, “Lloyd Avusturya-Macaristan Acentesi”, denizcilik firması, restoran bulunmaktadır (Annuaire Oriental, 1889-1890).

1905 yılında zemin katında 2 restoran, “Lloyd Cafe”, 2 şarap dükkanı, transit firması, Constantinopolis Gazetesi yöneticisi, demirci, 2 komisyoncu bulunan Lloyd Han’ın 1.katında komisyoncu, su tüccarı, Rus Manastırı çalışanı, kayıkçı, kalaycı, 2.katında işçi, kaptan, şarap dükkanı, marangoz, Amerika Limanı kaptanı, denizcilik firması acentesi, gemi tedarikçisi, çamaşırıcı, Avusturya Lloyd’da rıhtım işçisi, bakkal, İtalyan

Genel Navigasyon Gemileri Rihtımı işvereni/çalışanı bulunmaktadır. 3.katta terzi, kayıkçı, 2 kaptan, büyük Tünel Han'ın odabaşısı, su tüccarı, 4.katta bira yapımcısı, marangoz, kayıkçı, çamaşırhane, Rus imparatorluk donanması tedarikçisi bulunmaktadır. Yapının üst katlarında Rus Manastırı çalışanı, Tünel Han'ın odabaşısı gibi sıfatlar kullanılması, yapının üst katlarının ofis olarak kullanıldığı kadar konaklama amaçlı da kullanıldığını göstermektedir.

1922 yılında zemin katta Lloyd Cafe, 2 mekanisyen, mukavva kutu firması, 4 işçi, cafe, demirci, denizcilik komisyon ve acentesi yer almaktadır (Annuaire Oriental, 1922).

1960'lı yıllardan itibaren Fransız Pasajı'nda babasının kahvehanesi bulunan Eyüp Bey, 1980'li yıllarda yapının üst katlarının çoğunlukla gümrük ve gemicilik firmalarının bürolarının bulunduğunu ayrıca yapıda lokanta, kebabçı, meze evi, tekeli depo ve bayi bulunduğunu hatırladığını belirtmiştir.

Şekil 4.94: Lloyd Han Kat Planları (URL_8, 2019).

İnternet sitesinde yer alan kat planlarına (URL_8, 2019) göre inşaatı bitmek üzere olan yapının zemin katında bulunan pasaj korunacak, caddelere cephesi bulunan bölüntüler restoran, pasaja cephesi bulunan bölüntüler ise çeşitli firmalara kiralanacaktır. Bu katta üst katları otel olarak planlanan yapının resepsiyonu ve servis alanı da bulunmaktadır. Normal kat planlarında otel odalarının pasaj üzeri galeri boşluğuna, ön ve arka caddelere cepheleri bulunmaktadır. Yapının en üst çekme katında ise restoran ve toplantı odaları yer almaktadır.

Yapının otele dönüşecek olmasının üst ölçekte ele alındığında bölgenin gece kullanımı açısından olumlu sonuçlar doğurabileceği düşünülmele birlikte, yapının üst kat kullanımları tekil bir işleve bürünecektir. İnternet sitesinde yer alan kat planlarına göre, yapının zemin katta pasaj ve dükkanların fonksiyonlarının özgünündeki gibi korunacak olması, yapının karma kullanımlılığını ve kamusalılığını zemin katta devam ettirebileceğini düşündürmektedir.

4.3. Ticaret Dini ve Konaklama Kullanımlı Yapılar

Çalışma alanında bulunan 13 yapı içerisinde ana fonksiyonu misafirhane-barınma olan bunun dışında ticaret ve ibadet işlevi de bulunan Aya Andrea Han bu başlık altında incelenmiştir. Bölgede üst katlarında kilise bulunan Aya Panteleymon ve Aya İliya yapılarının zemin katlarında ticaret işlevi bulunmadığı için bu yapılar kapsam dışı tutularak yalnızca “Aya Andrea Han” 4.3.1. başlığı altında kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

4.3.1. Aya Andrea Han

Şekil 4.95: Aya Andrea Han'ın Konumu (M.A. Avunduk, 2019).

Aya Andrea Han, Mumhane Caddesi, Karatavuk Sokak ve Hoca Tahsin Sokak arasında yer almakta olup, yapının girişi güney cephesinde, Mumhane Caddesi üzerindedir.

Yapı, Kemankeş Mahallesi, 83 ada, 1 parselde yer almaktadır. Parsel yüzölçümü 529,5 m²'dir. GEEVAYK 12.02.1972 tarihli, 6109 sayılı kararı ile tescillenen yapının koruma grubu İ2NKVKBK 14.11.2012 tarihli, 824 sayılı kararı ile 2 olarak

belirlenmiştir (İ2NKVKBKMA, 83/1 Dosyası). 07.12.2012 yılına ait tapu kaydında davalı olduğu için bakanlar kurulunca verilecek karara intizaren malikinin açık bırakılmış olduğu belirtilmiştir.

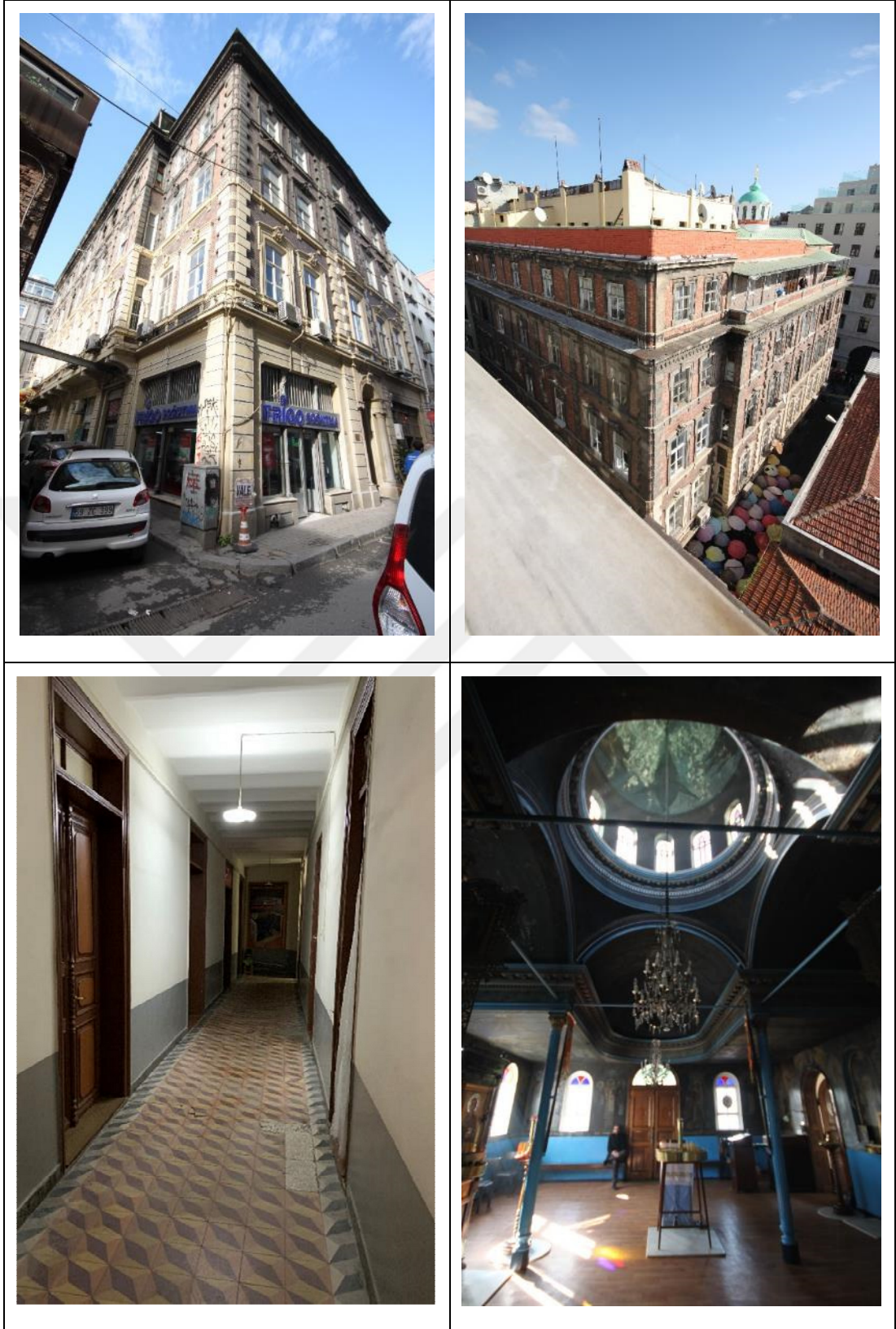

Şekil 4.96: 2013 Yılı Hava Fotoğrafı (URL_3, 2019).

Aya Andrea Han, 1880'li yıllarda inşa edilmiş ve adını bağlı olduğu Aynaroz'daki üç manastırdan biri olan Aya Andrea'dan almıştır (Kutun, 1993).

Şekil 4.97: Aya Andrea Han Planı (M.A. Avunduk, 2019).

Şekil 4.98: Aya Andrea Han Fotoğrafları (M.A. Avunduk, 2018).

19.yüzyılda Rusya'dan Aynaroz ve Kudüs'e giden hacı adaylarının İstanbul'da konaklamaları için üç yapı inşa edilmiştir. Bunlar Aya İliya, Aya Panteleymon ve Aya Andrea han kiliseleridir. Bu üç yapının da Hoca Tahsin Sokak'a cephesi vardır, ortak

özellikleri çatı katlarında kiliselerinin, ara katlarında geçici konaklama amacıyla yapılmış odalarının bulunmasıdır.

Üç yapı da ilk yapıldığında Aynaroz'a bağlıdır ve Kırım'dan Aynaroz veya Kudüs'e doğru giden Ortodokslar, Aynaroz'dan Kudüs'e giden keşişler İstanbul'da birkaç gün mola vererek bu üç manastırdan birinde konaklamışlardır (Deleon, 1996).

1917 Rus Devrimi'nden sonra Rusya'dan 100.000-200.000 arası Çarlık yanlısı Rus İstanbul'a kaçmıştır. Bir kısmı geçici olarak İstanbul'da konaklayıp Avrupa ve Amerika'ya göç etmiş, bir kısmı da İstanbul'da kalıp Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı almıştır. Rusya'dan kaçan Ruslar genellikle Beyaz Ordu ile bağlantılı olduğundan İstanbul'da "Beyaz Rus" olarak adlandırılmıştır (Deleon, 1996). Üsdiken (1999), İstanbul'da kesin olarak kalan Ruslar'ın sayısının 5.000 kadar olduğunu belirtir. Beyaz Ruslar'ın büyük çoğunluğu Çarlık Rusyası'nın bilgili, görgülü tabakasıdır (Koçu, 1958-1971). Bu dönemde Harbiye'deki Rus Hastanesi, İstanbul'daki 17 Rus Kilisesi, Heybeliada'daki Ruhban Okulu ile beraber Galata'daki üç manastır Beyaz Ruslar'a ev sahipliği yapmış, tek kişilik küçük odalarında 20-30 kişiyi barındırdığı olmuştur. Bu süreçte de Pazar günleri ayinler yapılmaya devam etmiştir (Deleon, 1996). 20.yüzyılın başlarında İstanbul'daki etnik köken çeşitliliği zirvede olmakla birlikte, Rus sığınmacılar modern yaşam tarzlarıyla İstanbul'a esas rengini vermiştir (Akın G. , 2010).

1990'lı yılların sonlarına kadar Aya Andrea'nın idari kadrosunda bulunan Vasilisa Denisenko, Rus Devrimi'nden sonra bu üç manastırda Rus rahip kalmadığı için idarenin Rumlara geçtiğini belirtmiştir. 25.11.1934 tarihli tapu kaydında da (İ2NKVKBKMA, 83/1 Dosyası) Rus tabiiyetinden Yunan tabiiyetinde olan "Vatopedion Manastırı"na bağlandığı belirtilmiştir.

Türk uyruğuna geçen Ruslar, kendi işlerini kurmaya, kendi evlerinde barınmaya başlamışlardır ancak iş bulamayan Beyaz Ruslar da olmuştur. 1936 yılında bu kişiler için fon oluşturulmuş, bu kişiler Galata'daki bu üç manastırın odalarında ikamet etmişlerdir. 1954 yılında Beyaz Ruslar 130 üyeye "İstanbul Aya Pandleimon, Aya Andrea, Aya Elia Ortodoks Kiliseleri Cemaati Fukaraperver Cemiyeti"ni (P.A.E Fukaraperver Derneği) kurmuştur (Deleon, 1996).

1860 tarihli D'Ostoya Haritası'nda 1 parselde farklı bir yapılaşma mevcutken, 1887-1895 Huber Haritası'nda 1 parsel "Rus Manastırı" olarak belirtilmiştir. 1905 tarihli Goad Haritası'nda 1 parselde "Aya Pantaleon Rus Manastırı", Yeni Chehirly Caddesi'nden⁹¹ girişi bulunan Aya Panteleymon Kilisesi için ise "Aya Andrea Rus

⁹¹ Günümüzde "Hoca Tahsin Sokak"tır.

Şekil 4.100: 1950 Tarihli Hava Fotoğrafı (Harita Genel Müdürlüğü, 1950).

1891 ve 1895 Şark Ticaret Yıllığı'nda Aya Andrea'nın kapı numarası olan 107 ve 109 numarada "Rus Manastırı" yazmaktadır (Annuaire Oriental, 1891, 1895). 1900 yılında (Annuaire Oriental, 1900) 107 numara "Rus Manastırı ve şarap dükkanı" olarak belirtilirken, 1905, 1909 ve 1912 yıllarında 107 numarada "gıda üzerine bir dükkan ve Rus Manastırı", 109 numarada bir şarap dükkanı görülmektedir (Annuaire Oriental, 1905, 1909, 1912).

1913, 1914, 1921 yıllarında yine 109 numarada bir şarap dükkanı, 107 numarada Rus Manastırı ve şarap dükkanı olduğu görülmektedir. Bu yıllarda ayrıca 107 numarada içinde çeşitli acenteler, firma yetkilileri, avukatlar, terziler bulunan "Manastır Han" kavramı karşımıza çıkmaktadır (Annuaire Oriental, 1913, 1914, 1921).

Yapının, bina vergisi mükellefler hesap defterine göre (BBİVŞMA, 83/1 Dosyası), Mumhane Caddesi, 107 ve 111 kapı numaralı mahalleri kagir dükkan, 109 kapı numaralı mahalli han kullanımındadır⁹². Yapının Karatavuk Sokak 1, 3, 5 kapı numaralı mahalleri ve Hoca Tahsin Sokak 30, 32, 34, 36 kapı numaralı mahalleri de kagir dükkan olmak üzere zemin katta toplam 9 dükkanı bulunmaktadır.

Yapının 1932 yılına ait müsakkafat vergisi tahrir varakasinda (BBİVŞMA, 83/1 Dosyası) 111 numaralı mahalde, altında bodrum, zemin katta antre ve iki harap oda,

⁹² Goad Haritası'nda Mumhane ve Karatavuk Caddesi birleşiminde bulunan dükkan ile han girişinin kapı numarası 107, han girişinin sağında bulunan dükkanın kapı numarası 109, yan parselde ait yapının kapı numarası ise 113 olarak görülmektedir.

1., 2. ve 3. katta 19 oda 1 kiler, 4. katta 14 oda 1 kilise, 5. katta 7 oda 1 taraça olduğu belirtilmiştir⁹³.

1960'lı yıllardan itibaren Fransız Pasajı'nda babasının kahvehanesi bulunan Eyüp Bey, 1980'li yıllarda yapının üst katlarının çoğunlukla bekarlara kiralandığını belirtmiştir. Yine o yıllarda zemin kat dükkanlarında tornacı, bakkal ve yurtdışına çıkmak-taşınmak isteyen yabancıların gemi ile seyahat etmelerini sağlayan, sahibi İtalyan olan bir firma bulunmaktadır.

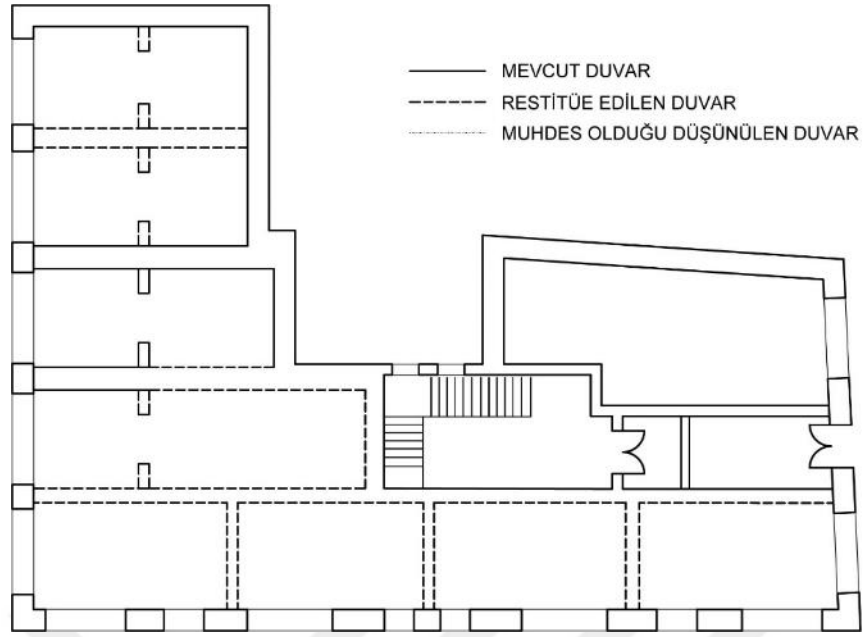
Günümüzde yapının zemin katında yalnızca iki dükkan faal durumdadır. Bu dükkanlardan birinde nargile cafe, diğerinde bir soğutucu firması bulunmaktadır. Diğer dükkanlar boş olup, bina görevlisi Musa Şaffak'ın belirttiğine göre, han yönetimi daha önce bu dükkanları çeşitli alkolsüz cafelere kiralamış, ancak daha sonra bu cafeler alkol servisi yapmaya başlayınca anlaşmazlığa düşülüp sözleşmeleri feshedilmiştir. Tüm dükkanları tek tek kiralamakla uğraşmak istemeyen han yönetimi, kilise katı hariç tüm binayı tek bir firmaya kiralamak niyetindedir.

Yapının üst katlarında "P.A.E Fukaraperver Derneği", çeşitli dernek, kitap firması, kitap firması deposu, gümrük müşavirliği firması, danışmanlık firması bulunmakla beraber boş odalar da mevcuttur. Ara katlarda yaklaşık 10-15 oda halen konaklama amaçlı olarak kullanılmaktadır. 4. katta halen Pazar günleri ayınlar düzenlenen Aya Andrea Kilisesi ve kilise ile ilişkili mekanlar yer almaktadır.

Yapının zemin kat girişi Mumhane Caddesi üzerindedir. Ana girişten girilince, ikinci bir kapıyla kat holüne varılır ve buradan çift kollu bir merdivenle üst katlara erişim sağlanır. Günümüzde kat holünde muhdes olduğu düşünülen bir görevli dairesi de bulunmaktadır. Zemin katın geri kalan kısmı Mumhane Caddesi, Karatavuk Sokak ve Hoca Tahsin Sokak'a cephesi olan dükkanlardan oluşmaktadır. Dükkanların çoğu boş ve cepheleri panjurla kapatılmış olduğu için dükkan bölüntüleri net olarak anlaşılamamaktadır.

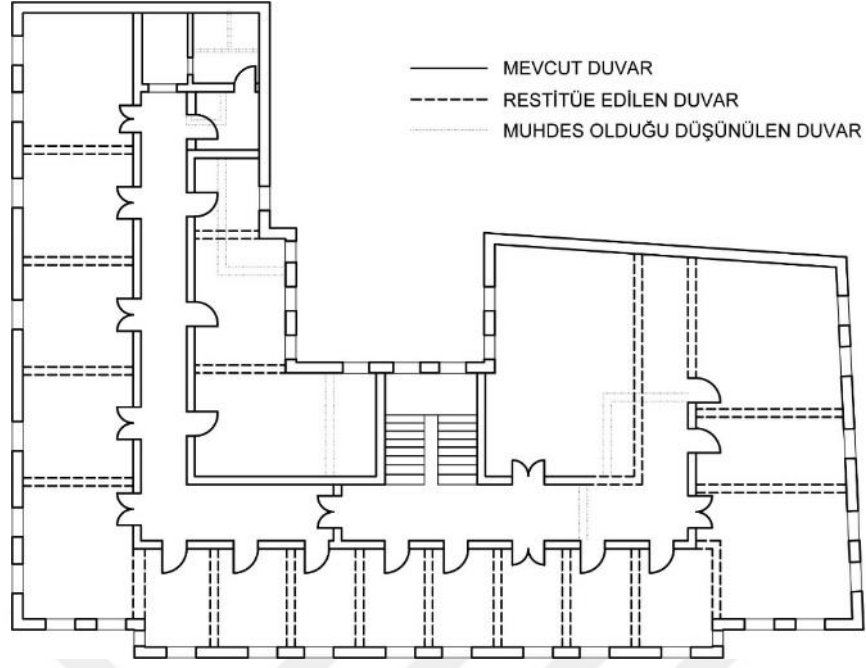
Yapıya ait 07.12.2012 tarihli tapu kaydında 7 dükkanı ve bir imalathanesi olduğu (İ2NKVKBKMA, 83/1 Dosyası), 1932 yılına ait müsakkafat vergisi tahrir varakasında ise 9 dükkanı olduğu (BBİVŞMA, 83/1 Dosyası) görülmektedir. Hazırlanan zemin kat krokisinde 1932 yılına ait müsakkafat vergisi tahrir varakası dikkate alınmıştır.

⁹³ Bina girişi kapı numarası bina vergisi mükellefler hesap defterinde 109, müsakkafat vergisi tahrir varakasında 111, Goad Haritası'nda 107 olarak görülmektedir.

Şekil 4.101: Zemin Kat Planı (S.K. Avunduk, 2019).

1. 2. ve 3. katlar tip katlardır. Zemin kattan iki kolu bir merdivenle 1. kata çıkılmaktadır. 1. katta merdiven holünün iki tarafı muhdes olduğu düşünülen birer kapıyla bölünerek arka kısımlara geçiş kapatılmıştır. 1. kattan 2. kata çıkıldığında kat koridoruna ulaşılmış olur. Bu katta U şeklinde bir koridor ve koridorun iki yanında bu koridora açılan 20 adet kapı bulunmaktadır. 2. katta ön cepheye bakan koridor diğer koridorlardan daha geniştir ve bu koridora açılan iki kapı muhdes demir doğramadır. Merdivenin yan tarafından avluya açılan bir hol bulunmaktadır. Bu holde özgününde pencere olan boşluk kapıya çevrilerek avlu kısmından yapının arka tarafına muhdes demir bir köprü ile geçiş sağlanmıştır. Yapının arka kısmında bir koridor oluşturulmuş ve bu koridor, Hoca Tahsin Sokak yönündeki koridorla birleştirilmiştir. Hoca Tahsin Sokak'ın sonunda Goad Haritası'nda da belirtilen aydınlığa açılan bir pencere bulunmaktadır. Bu aydınlığın yanında tuvaletler bulunmaktadır. 3. kat planı 2. kat planı ile benzerlik göstermektedir. Bu katta farklı olarak Mumhane Caddesi'ne uzayan U şeklindeki koridor kısaltılarak L şeklinde bir koridora çevrilmiştir. 1932 yılına ait müssakkafat vergisi tahrir varakasında bu katlarda 19 oda 1 kiler olduğu (BBİVŞMA, 83/1 Dosyası) belirtilmiştir. B. Kutun (1993) normal katlarda 70 kadar oda bulunduğunu belirtmiştir. Hazırlanan normal kat planlarında koridorlara bakan özgün nitelikte kapı adetleri dikkate alınarak katta 19 oda bölüntüsü oluşturulmuştur. Özgün olmadığı düşünülen duvarlar ayrıca belirtilmiştir.

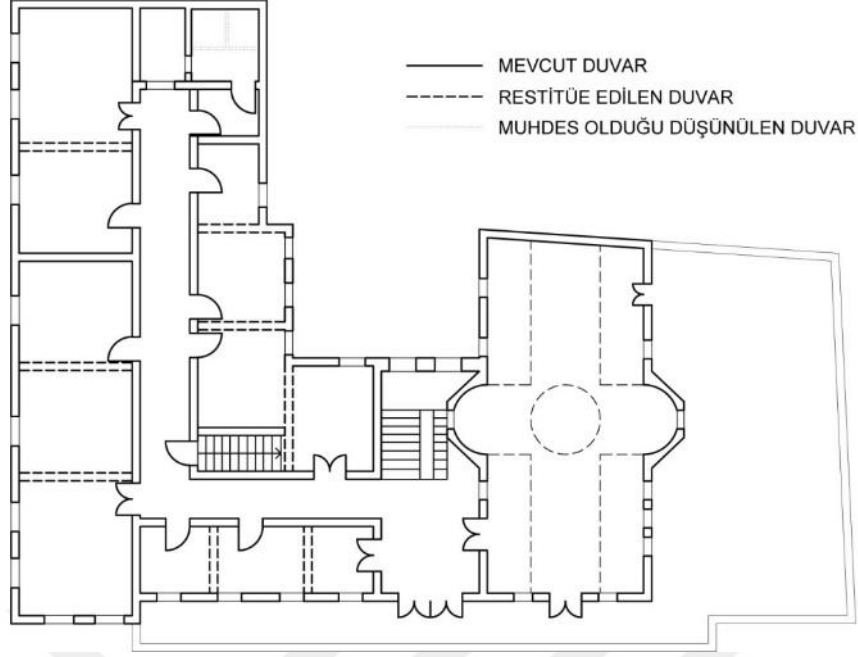

Şekil 4.102: Normal (1.2.3.) Katlar Planı (S.K. Avunduk, 2019).

Şekil 4.103: Aya Andrea Han Fotoğraflar (S.K. Avunduk, 2019).

4. kat çekme kattır, bu katta Mumhane Caddesi kısmında Aya Andrea Kilisesi bulunmaktadır. Merdiven holünün karşısında bulunan kapılar terasa açılmaktadır. Merdiven holünden Hoca Tahsin Sokak'a doğru dönen koridor normal katlardaki gibi yapının arka kısmında aydınlık ile sonlanmaktadır. Bu katta da koridora açılan odalar bulunmaktadır. Vasilisa Denisenko papazın bu kattaki odalardan birinde ikamet ettiğini belirtmiştir. Ayrıca katta mutfak ve yemek odası bulunmaktadır.

Şekil 4.104: 4. Kat Planı (S.K. Avunduk, 2019).

1932 yılına ait müsakkafat vergisi tahrir varakasinda 5. katta 7 oda 1 taraça olduğu (BBİVŞMA, 83/1 Dosyası) belirtilmiştir. Bu kata ana merdiven sahanlığından değil bir odanın içinden demir bir merdivenle çıkılmaktadır. Bu katta görevliler tarafından kullanılan odalar ve depolar bulunmaktadır.

1880'li yıllarda Rus keşişlerin İstanbul duraklarında konaklaması için inşa edilen yapı, zemin katta ticaret, ara katlarda konaklama, en üst katta ibadet fonksiyonlarını bünyesinde barındırmaktadır. Rus Devrimi'nden sonra Galata'ya sığınan Beyaz Ruslarla birlikte konaklama fonksiyonu şekil değiştirmiştir. 1910'lu yıllara ait Şark Ticaret Yıllıkları'ndan anladığımız kadarıyla yapı, ara katlarda artık ofis işlevi de buldurmaya başlamış, bu yüzden Andrea Han olarak da adlandırılmıştır.

Andrea Han günümüzde zemin katında ticaret fonksiyonunu han yönetimi sebebiyle eskisi kadar olmasa da devam ettirmektedir. Ara katlardaki konaklama kullanımı azalarak devam etse de genel olarak çok yoğunluğu olmayan ofis kullanımına dönüşmüştür ve çoğu oda depo olarak kullanılmaktadır. Çatı katındaki kilisesi Pazar günleri açılan, yemek odasında mevlüt yemekleri düzenlenen yapı günümüzde de karma kullanımlılığını devam ettirmektedir.

4.4. Bölüm Sonucu

4.bölümde 19.yüzyıl batılılaşma sürecinde Galata ve Pera'da inşa edilen 13 adet karma fonksiyonlu yapı, konut, ticaret ve geçit kullanımlı yapılar, ticaret, ofis ve geçit kullanımlı yapılar, ticaret, dini ve konaklama kullanımlı yapılar olarak barındırdıkları

fonksiyonlara göre 3 gruba ayrılarak incelenmiştir. Bu yapıların inşa edildiği dönemdeki mimari durumları, tarihsel süreçte fonksiyon ve mimari olarak dönüşümleri incelenmiş ve çeşitli sonuçlara ulaşılması amaçlanmıştır.

Çalışma alanında incelenen yapıların günümüzdeki durumları incelendiğinde:

- Karma kullanım özelliği devam eden yapılar,
- Karma kullanım özelliğini kaybetmiş yapılar,
- Kullanımda olmayan yapılar olarak 3'e ayrılabilir.

Karma kullanım özelliği devam eden yapılar:

- Hacopulo Pasajı
- Rumeli Pasajı⁹⁴
- Tünel Pasajı
- Elhamra Pasajı
- Suriye Pasajı
- Fransız Pasajı
- Abed-Ömer Abed Han
- Lloyd Han⁹⁵
- Aya Andrea Han'dır.

Karma kullanım özelliğini devam ettiren yapılardan Pera'da bulunan Hacopulo, Elhamra, Suriye ve Tünel Pasajları'nın üst katları özgününde konut olarak inşa edilmiş, bölgenin zamanla kimlik değiştirerek konut alanından çıkması üzerine, oda bölüntüleri farklılaştırılarak zaman zaman atölye, imalathane ve bar olarak kullanılmış, günümüzde ise çoğu ofis veya depoya dönüşmüştür.

Halen karma kullanımlılığını devam ettiren bu 7 yapı içerisinde Hacopulo Pasajı, Suriye Pasajı ve Aya Andrea Han az da olsa konaklama kullanımını sürdürmektedir. Elhamra Pasajı'nda konut kullanımı tamamen ofise dönüşmekle birlikte, dükkan ve eğlence fonksiyonları farklı biçimlerde devam etmektedir.

Tünel Pasajı geçirdiği restorasyonla apartman kısmını tamamen iş hanına dönüştürmüş, bunun dışında zemin katındaki ticaret ve geçit fonksiyonunu devam ettirmektedir.

1990'larda geçirdiği restorasyonla betonarmeye dönüşmüş olan Fransız Pasajı, Kemankeş Caddesi üzerindeki bloklarının üzerine eklenen ofis kütlesi ve iç mekan

⁹⁴ Rumeli Pasajı, halen inşaat halinde olmakla birlikte, yakın zamanda otel olarak kullanıma açılacağı için bu gruba dahil edilmiştir.

⁹⁵ Lloyd Han, halen inşaat halinde olmakla birlikte, yakın zamanda otel olarak kullanıma açılacağı için bu gruba dahil edilmiştir.

çözümlerindeki farklılıklar ile ilk dönemki mimari özelliklerinden uzaklaşmış olsa da yapıların parsel üzerindeki konturleri ve pasaj kısmı korunmuştur ve halen ofis, geçit ve ticaret fonksiyonlarını devam ettirmektedir.

Abed-Ömer Abed Han birbirleriyle yakın zamanlarda inşa edilerek birlikte işleyen iki yapı olmuştur ve ilk dönemlerinden itibaren ofis, ticaret ve geçit kullanımını sürdürmüştür.

Halen karma kullanımlılığını devam ettiren Galata'daki diğer yapı olan Andrea Han'ın üst katlarındaki barınma fonksiyonunun çoğu ofis ve depoya dönüşmekle birlikte, ilk inşa edildiğinde misafirhane olarak işleyen barınma işlevi de bekar odası kullanımına benzer konut olarak varlığını sürdürmektedir. Kilise halen kullanımda olmakla birlikte, eskisi gibi Rus hacı adaylarına değil, Komünist devrim zamanında gelen Çarlık yanlısı Beyaz Ruslar'ın çocukları, torunlarına hizmet vermektedir.

Halen inşaat halinde olan Rumeli Pasajı ve Lloyd Han kullanıma açılmak üzeredir. Rumeli Pasajı üst katlarında bulundurduğu konut işlevini, Lloyd Han ise ofis işlevini otele dönüştürecektir. Bunun dışında iki yapının da zemin katında bulundurduğu geçit fonksiyonu devam ettirilerek dükkan bölüntülerinin farklı firmalara kiralanması planlanmaktadır.

İncelenen 7 yapının zemin katlarında ticaret kullanımı devam etmekte, geçmişte sinema-eğlence kullanımı bulunduran kısımları günümüzde gece kulübüne dönüşerek eğlence işlevini devam ettirmektedir. Yakın zamanda açılacak olan Rumeli Pasajı ve Lloyd Han'ın da zemin kattaki ticaret işlevlerinin devam ettirilmesi planlanmaktadır.

Karma kullanım özelliğini kaybetmiş yapılar:

- Anadolu Pasajı,
- Çiçek Pasajı'dır.

Anadolu Pasajı inşa edildiği dönem itibariyle bünyesindeki konut, geçit ve birden fazla dükkan bulundurma özelliğini geçirdiği restorasyon sonrasında hem mimari hem işlevsel olarak tamamıyla kaybetmiş ve bir ayakkabı mağazasına dönüşmüştür.

Çiçek Pasajı ise, 1978'de çökmesinin 10 yıl sonrasında, 1988'de tekrar inşa edilirken apartman kısmından en üst iki kat eksik olarak inşa edilmiştir. Günümüzde caddeye cephesi bulunan dükkanlardan bir tanesi ayakkabıcı olsa da pasaj içinde bulunan dükkanlar ve üst katları tamamen restoran kullanımına dönüşmüştür. Bu haliyle konut işlevinden arındırılan Çiçek Pasajı'nın ticaret ve geçit kullanımı devam etse de yapının ticari işlevinin çeşitliliği yok olmuştur.

Kullanımda olmayan yapılar:

- Afrika Han,
- Şark Aynalı Pasajı'dır.

Şark Aynalı Pasajı ilk geçirdiği restorasyon ile içine dönük küçük bir alışveriş merkezine dönüşmüş, sonra bir elektronik-teknoloji mağazasına çevrilerek karma kullanım özelliğini kaybetmiştir. Günümüzde ise kapalıdır.

Afrika Han'ın bir süredir çevresi kapalı durumdadır ve restorasyon geçirerek otele dönüşeceği söylentileri bulunmaktadır.

19.yüzyılda inşa edilen karma kullanımlı yapılar, yukarıda karma kullanımlılıklarının devamı üzerinden gruplandırılarak, günümüz kullanımları açısından yapı bazında incelenmiştir. Bu karma kullanımlı yapılar bir üst ölçekte incelendiğinde farklı ortak paydalar üzerinden çeşitli çıkarımlar yapmak mümkündür.

1. İncelenen yapıların tümü ele alındığında, 19.yüzyılda konut yoğunluklu bir bölge olarak gelişen Pera'daki karma kullanımlı yapıların, 19.yüzyılda önemli bir aks olarak ortaya çıkan Grand Rue de Pera aksında ve konut ekseninde, geçmişten beri liman olması sebebiyle ticaretin ön planda olduğu Galata bölgesindeki karma kullanımlı yapıların ise Galata Köprüsü'nün doğusundaki rıhtıma yakın ve ofis-ticaret ekseninde geliştiği görülmektedir.
2. 19.yüzyılda Osmanlı'da ilk defa Pera'da görülmeye başlayan pasajlı yapıların hemen hepsinin İstiklal Caddesi aksında ve caddeye dik olarak inşa edildiği görülmektedir. Bu şekilde fiyat endeksinin yüksek olduğu ana caddede az yer kaplayan pasajlar, kendileri alternatif bir geçit-sokak oluşturarak ve caddedeki yoğun sirkülasyonu bir nebze de olsa içlerine taşıyarak kendi iç cephelerinde ticaret alanı yaratmıştır ve günümüzde de ticaret fonksiyonunu sürdürebilmektedir.

Günümüzde Pera'da olduğu gibi pasajları sayesinde iki sokak arasında geçiş sağlayan Lloyd Han ve Fransız Pasajı ise rıhtım doldurulmadan önce denize kıyısı olan yapılar olarak, kıyı çizgisine ve caddeye dik bir şekilde inşa edilmiştir.

Pera'da karşılaşılan pasajlı yapıların özelliği iki veya daha fazla sokak arasında bir geçiş sağlamak olurken, Galata'da bulunan bu iki pasajlı yapı, muhtemelen denizden gelen yolcu ve malzemelerin kara ile veya tersi şekilde, deniz ve kara arasında geçiş sağlamış, bunun dışında Pera'da karşılaşılan pasajlı yapı örneklerinde olduğu gibi, pasajı sayesinde zemin katında birçok ticari çeşitliliğe sahip dükkan bulundurmuştur.

3. Galata'da inşa edilen karma kullanımlı yapılar aynı işlevlere sahip olsa da kentsel dokuda buldukları yer, yapıların mimari şekillenişlerine etki etmiştir. Örneğin, rıhtımın köprü tarafına doğru denizden daha uzak olarak inşa edilen ve bölgedeki diğer karma kullanımlı yapılar gibi ticaret ve ofis kullanımı bulduran Abed ve Ömer Abed Han, farklı zamanlarda inşa edilerek birbirleri ve sokaklar arasında bir geçiş sağlasa da mimari olarak Lloyd Han ve Fransız Geçidi gibi, pasaj-geçit kullanımı üzerinden tasarlanan yapılar olmamıştır.
4. Galata ve Pera'da incelenen yapıların ortak paydalarından biri kagir, çok katlı ve parsel üzerinde kapladıkları alan genellikle 1250-2500 m² arasında olan yapılar⁹⁶ olmasıdır.
5. Gerek parsel üzerinde kapladıkları alan gerek inşaat alanı olarak büyük ölçekli olan karma kullanımlı yapılar ilk inşa edildiklerinde üstlendikleri fonksiyonlar itibariyle aynı zamanda çok bölüntülü ve esnek yapılar olmuştur. Yapıların mimari olarak çok bölüntülü ve esnek planlanmış olması, çok işlevliliğe uygun olmasını sağlamış, kullanım farklılıkları ile günümüze kadar varlığını sürdürmesindeki önemli etkenlerden biri olmuştur. Yapıların zemin katlarında bulunan sıralı dükkan bölüntüleri, ihtiyaçlar doğrultusunda birleştirilerek veya bölünerek farklı türde ticari kullanımlara imkan tanımıştır. Çalışma kapsamında incelenen tüm karma kullanımlı yapıların zemin katlarında yer alan dükkanlar yan yana sıralanmış bölüntülerdir. Bu bölüntüler ticaret yıllıklarından da incelendiğinde ilk inşa edildikleri dönemden itibaren -bazıları inşa edildikleri yıldan hemen sonraki yıldan itibaren- değişmeye başlamıştır. İhtiyaca göre bazen 3-4 dükkan bölüntüsünü bir firma işgal etmiş, bazen bir bölüntüyü iki firma paylaşmıştır. Pera bölgesindeki pasajlı yapıların üst katları apartman, Galata bölgesindeki karma kullanımlı yapıların üst katları küçük işletme ofisleri veya misafirhane kullanımı sebebiyle üst katların çok bölüntülü tasarlanmasına sebep olmuş ve yapıların üst katları da zemin katları gibi çok bölüntülü, ihtiyaca göre küçülüp büyüyerek şekillenebilen mekanlar olmuştur. Örneğin, Rumeli Han'ın apartman kısmı inşa edildiği dönem itibariyle konut olarak kullanılırken, sonraki kullanımı üretime yönelik olarak atölye-imalathaneye, sonra eğlence fonksiyonlu bir bar-cafeye, ardından ofise ve günümüzde otel odasına dönüşebilmiştir. Bu kullanımların bir yapıda aynı anda veya farklı zamanlarda görülmesi de mümkün olmuştur.

⁹⁶ Pasajlı bulunmayan Andrea Han 550 m², karma kullanımı tek fonksiyona indirgenen Anadolu ve Şark Aynalı Pasajı ise aşağı 831 ve 808 m² parsel alanı kaplamaktadır.

6. Çalışma kapsamında ele alınan yapıların Andrea Han haricinde hepsi bünyesinde demir kapılı geçit-pasaj bulundurmaktadır. Üst katlarında gerek ofis gerek konut fonksiyonlarıyla özel kullanım sağlayan bu yapılar zemin katlarında ticaret veya geçit fonksiyonu bulundurmaları sebebiyle kamusal kullanıma da açık olan yarı kamusal yapılar olarak nitelendirilebilir. Zemin katta gündüz açık olan kapılar kamusal bir alan yaratırken, belirli bir saatten sonra kapatılarak yapıyı tamamen özel bir alan haline getirmektedir.

7. 19.yüzyılda inşa edilen bu yapılar incelendiğinde, çoğunun mimari tasarım olarak tekil kullanıma elverişli olmadıkları ve karma kullanımlı olma durumlarını devam ettirdikleri görülmektedir. Bünyesinde zemin katta bir geçit yardımıyla çeşitli dükkanlar bulduran bu yapılar otomatik olarak karma kullanımlılığı ve kamusallığı kendi içine almaktadır. Bu yapılar karma kullanımlı olarak tasarlanmıştır ve büyük bir yapısal değişikliğe gitmediği sürece karma kullanımlılıklarını devam ettirmektedirler.

Tekil bir fonksiyona büründürölmek istenen karma kullanımlı yapıların ise bina içi mimari tasarımlarının değiştirilmesi gerekmiştir. Örneğin, tekil fonksiyonlu bir ayakkabı mağazasına dönüştürölen Anadolu Pasajı'nın özgününde zemin katındaki pasajda sıralı bir biçimde sağlı sollu dizilmiş olan dükkan bölüntüleri yıkılmak zorunda kalınmıştır. Üst katlarda ise galeride bir bağlantısı bulunmayan, özgününde konut olan bloklar arasında yaya köprüleri ve galeri kısmında katlar arasında büyük kütleli merdivenler inşa edilerek mağaza içi yaya sirkölasyonu düzenlenmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak karma kullanımlılığını devam ettirmeyen Anadolu Pasajı, mimari planlama olarak da özgün iç mekan çözümlemesinden uzaklaşmış, pasaj kısmı yok edilmiş, hem mimari hem işlevsel olarak tek fonksiyonlu bir binaya dönüşmüştür.

8. Çalışma kapsamında incelenen yapıların bir kısmında, yapıların kentsel dokudaki konumlarının fonksiyonel durumlarını etkileyerek dönüştürdüğü, bir kısmında da konumları kadar mimari durumlarının da fonksiyonel durumlarını etkileyerek dönüştürdüğü görülmektedir.

Örneğin, Pera bölgesinde bulunan yapıların apartman kısımlarının büyük çoğunluğu kentsel ölçekte ofis yapılarına dönüşürken, Galata'da bitişik parsellerde yer alan Fransız Pasajı ve Lloyd Han ele alındığında, Fransız Pasajı'nın üst kat kullanımlarının ofis olarak devam ettiği, Lloyd Han'ın ise tamamen özelleşerek otel kullanımına çevrildiği görülmektedir. Aynı kentsel dokuda bitişik parsellerde bulunan bu iki yapı incelendiğinde Lloyd Han'ın, 4 binadan oluşan bir yapı grubu olan Fransız Pasajı'nın aksine tekil bir yapı

olmasının, yapının fonksiyon olarak otele dönüşümünü elverişli hale getirmiş olması mümkündür.

9. Yapıların üst katlarında barındırdıkları, farklı kullanıcıların kullanımına imkan tanıyan ofis ve konut işlevlerini tekil otel fonksiyonuna çevirmelerinin, kentsel ölçekte Pera ve Galata'nın gece kullanımı açısından olumlu sonuçlar doğurabilme ihtimali olsa da⁹⁷, mimari ölçekte, bünyesinde farklı kullanımlar barındırabilme kapasitesi olan yapıların potansiyellerinin tam olarak kullanılmadığı düşünülmektedir. Rumeli Pasajı ve Lloyd Han, özgününde üst katlarında barındırdıkları ofis ve konut işlevlerini tekil otel fonksiyonuna çevirerek bu duruma örnek teşkil eden iki yapıdır.

10. Çalışma kapsamında ele alınan bu karma kullanımlı yapılar 19.yüzyılda inşa edilmiş eski eserlerdir. Yapıların fiziki varlıklarını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmeleri için restorasyon geçirmeleri gerekmekte ancak yapıların çok bağımsız bölümlü ve çok hissedarlı olmaları, restore edilmelerinin önünde bir engel olarak durmaktadır. Eski kent dokusunda büyük bir alan kaplayan bu karma kullanımlı yapılarla ilgilenen bir yatırımcının, yapının üst katlarını veya tamamını mümkün olduğunca az işletmeyle uğraşacağı bir sistem olan tekil kullanıma çevirme isteğinde olduğu görülmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen 13 yapıdan, restorasyon geçirmiş olan, Şark Aynalı Pasajı, Çiçek Pasajı, Anadolu Pasajı, Rumeli Pasajı, Lloyd Han, Tünel Pasajı ve Fransız Pasajı ele alınırsa, bu 7 yapıdan, Fransız Pasajı ve Tünel Pasajı hariç, geri kalan 5'inin üst katlarının veya tamamının tekil kullanıma çevrildiği, çevrileceği veya çevrilmek istendiği görülmektedir. Restorasyon geçirmemiş olan Aya Andrea Han'ın yönetimi dahi yapının apartman kısmını tek bir işletmeye devretme isteği içerisindedir.

İncelenen yapıların dönüşümü, günümüzde her ne kadar bir işletme prensibiyle ele alınsa da bu dönüşüm sürecinde yapının mekânsal kalitesinin ve potansiyelinin bozulmadan formüle edilmesinin, yapıların karma kullanımlılığını ve varlığını sürdürülebilmeleri ve hatta yatırımcılar açısından ticari başarılar elde edilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

⁹⁷ Günümüzde bölgede konut kullanımının kalmaması üzerinden bir değerlendirme yapılarak otel kullanımının gece kullanımına etkili olacağından bahsedilmiştir.

	ADA PARSEL	PARSEL ALANI	STRÜKTÜR	İLK KULLANIM	GÜNCEL KULLANIM	KARMA KULLANIM ÖZELLİĞİ	RESTORASYON
HACOPULO PASAJI	315/24	1960 m ²	KAGİR	ticaret+konut+geçit	ticaret+ofis+konut+geçit	devam ediyor	HAYIR
AFRİKA PASAJI	466/8	1093 m ²	KAGİR	ticaret+konut+geçit	KAPALI	KAPALI	HAYIR
RUMELİ PASAJI	356/4	1383 m ²	KAGİR	ticaret+konut+geçit	ticaret+konaklama+geçit (tadilat)	devam edecek (tadilat)	EVET
ANADOLU PASAJI	485/2	831 m ²	KAGİR	ticaret+konut+geçit	ticaret	devam etmiyor	EVET
ÇİÇEK PASAJI	333/3	1338 m ²	KAGİR	ticaret+konut+geçit	ticaret+geçit	devam etmiyor	EVET
ŞARK AYNALI PASAJI	313/4	808 m ²	KAGİR	ticaret+konut+geçit	KAPALI	KAPALI	EVET
TÜNEL PASAJI	309/1	1840 m ²	KAGİR	ticaret+konut+geçit	ticaret+ofis+geçit	devam ediyor	EVET
ELHAMRA PASAJI	315/66	1228 m ²	KAGİR	ticaret+konut+ofis+eğlence	ticaret+ofis+eğlence	devam ediyor	HAYIR
SURİYE PASAJI	314/1	1256 m ²	KAGİR	ticaret+konut+geçit+eğlence	ticaret+konut+ofis+geçit+eğlence	devam ediyor	HAYIR
FRANSIZ GEÇİDİ	77/26-3	2317 m ²	KAGİR	ticaret+ofis+geçit	ticaret+ofis+geçit	devam ediyor	EVET
ABED- ÖMER ABED HAN	94/75-14	1895 m ²	KAGİR	ticaret+ofis+geçit	ticaret+ofis+depo+geçit	devam ediyor	HAYIR
LLOYD HAN	77/59	1415 m ²	KAGİR	ticaret+ofis+geçit+konaklama	ticaret+konaklama+geçit (tadilat)	devam edecek (tadilat)	EVET
AYA ANDREA HAN	83/1	529 m ²	KAGİR	ticaret+konaklama+ibadet	ticaret+konaklama+ofis+depo+ibadet	devam ediyor	HAYIR

Şekil 4.105: Çalışma Kapsamında İncelenen Yapıların Özellikleri.

5. SONUÇ

Kentsel ihtiyaçlar doğrutusunda, birden fazla fonksiyonu tekil bir yapı veya yapı grubu ile bünyesinde barındıran karma kullanımlı yapılar, günümüzde kent hayatında farklı ölçeklerde oldukça sık yer almaktadır.

Karma kullanım, 20.yüzyıl modernizminin ürettiği bir model olarak algılansa da antikiteden beri kentsel ihtiyaçlar doğrutusunda şekillenerek Avrupa ve Osmanlı kent dokusunda 20.yüzyıl öncesinde kendiliğinden var olan bir modeldir.

20.yüzyıl modern kentlerinde yaşanan nüfus artışı, kentlerin öngörülmeven şekilde büyümesi ve endüstrileşen kentlerin insan sağlığı açısından elverişsiz hale gelmesi, "bölgeleme kavramı"nın açığa çıkmasına ve konut fonksiyonunun kentlerden koparılarak banliyölere aktarılmasına, kentlerin yapısında eskiden beri var olan karma kullanımlılığın yok olmasına sebep olmuştur. Antikiteden beri kent dokusunda bulunan konut fonksiyonunun kentten uzaklaştırılması ise daha farklı sorunlara yol açmış, geceleri hayalet şehirlere dönen kent merkezlerinde suç oranlarının artmasına sebep olmuştur.

Bölgeleme kavramının yarattığı problemler, karma kullanımın önemi ve gerekliliği üzerine ilk defa düşünülmesini sağlamış ve bir kent modeli olarak konut fonksiyonu bulunduran karma kullanım, kentsel ve mimari ölçekte yeniden şehir hayatına dahil edilmiştir.

Karma kullanımlı yapılar, 20.yüzyıl öncesine kadar Türkiye'de ve dünyada, geleneksel kentlerin oluşumu sürecinde, çeşitli gereksinimler doğrutusunda ve çeşitli birikimler sonucunda oluşmuş yapılardır. 20.yüzyıla kadar karma kullanım bu şekilde kent dokusunda var olurken, 20.yüzyıl modernizmi önce bölgeleme mantığıyla kent fonksiyonlarının ayrışmasına ve kentlerin yalnızlaşmasına sebep olmuş, sonra bu hataya çözüm olarak bölgeleme kavramı öncesi kent dokusunda zaten var olan karma kullanımın önemliliğini ve gerekliliğini savunmuştur.

Osmanlı'da 19.yüzyıl öncesine kadar genellikle ticaret ekseninde var olan karma kullanım, batılılaşma sürecinde, içinde konut fonksiyonunun da bulunduğu pasajlar ile Avrupa'dan hemen sonra yeni bir tipoloji olarak Galata ve Pera'da kent yaşamına dahil olmuştur.

Galata ve Pera, 19.yüzyılda kentsel dokusu, demografik yapısı, kültür sanat etkinlikleri ve fiziksel çehresi ile sosyal, kültürel, mimari ve kentsel yeniliklere açık Avrupai bir kent görünümündedir. 19.yüzyılda Müslüman bir ülke olan Osmanlı'da ilk heykelli sivil binalara, ilk apartmanlara ev sahipliği yapan Galata ve Pera, Avrupa kentlerinin kendi ihtiyaçları doğrultusunda ürettiği, endüstrileşmiş bir Avrupa kenti için yeni bir yapı türü olarak tasarlanan pasajların da ilk örneklerinin görüldüğü bölge olmuştur. Endüstriyel bir kent için tasarlanmış olan pasaj yapıları, Osmanlı'da sanayileşme süreci yaşanmamasına rağmen, Galata ve Pera'nın kentsel ölçekte karma kullanımlı bir bölge olmasından ötürü, kent hayatına rahat bir şekilde adapte olabilmıştır.

Pera, her ne kadar 19.yüzyılda Galata surlarının dışında konut bölgesi olarak oluşan bir bölge olsa da aslında fonksiyonları arasında ticaretin de bulunduğu karma kullanımlı bir bölge olmuştur. Politik dinamiklerin değiştiği 20.yüzyılın ikinci yarısında, konut bölgesi olarak oluşan Pera'nın buraya ait ve buranın sahibi olan konut kullanıcısı bölgeyi terk ederken, bölgedeki konut fonksiyonunun neredeyse bitmesine sebep olmuştur. Bu süreçte kentin hayatta kalmasını sağlayan, bölgenin karma kullanımlı yapısı olmuş, bölge, farklı fonksiyonlar bulundurması sayesinde, konut fonksiyonunun yok olması sürecinde, ticaret, eğlence gibi fonksiyonlarını devam ettirerek varlığını sürdürmüştür, diğer fonksiyonlarının kısa bir sürede dönüşümüne müsaade etmiş, zaman tanımıştır.

Kent ölçeğinde dönüşümün yaşandığı bu süreçte, yapı ölçeğinde de aynı etkilerle karşılaşmıştır. Yapıların üst kat kullanımları konuttan imalathaneye, ofise, eğlence mekanlarına dönüşürken, sokak kotunda ticaret işlevi sürdürülmüştür. Dolayısıyla hem bölgenin hem de yapıların, karma kullanımlılıkları sayesinde çeşitli dönüşümler yaşayarak varlıklarını sürdürebildiği düşünülebilir.

Çalışma kapsamında incelenen, 19.yüzyılda Galata ve Pera'da inşa edilmiş ve halen varlığını koruyan, çoğu pasajlı olan karma kullanımlı yapıların bir kısmının günümüzde karma kullanım özelliğini devam ettirdiği, bir kısmının ise ettiremediği görülmektedir. Bu yapılar bulunduğu bölgenin ihtiyaçları doğrultusunda bulundukları konut veya ofis fonksiyonuyla beraber pasajları sayesinde kendi içlerinde kamusal ticari mekanlar yaratan, çok katlı, kagir, büyük ölçekli binalardır.

Yapıların bir kısmında, kentsel dokudaki konumları işlevsel dönüşümlerini etkilerken, bir kısmında da konumları kadar mimari kurguları da fonksiyonel kullanımlarının dönüşmesi sürecinde etkili olmuştur. Büyük bir yapısal değişikliğe gitmediği sürece tekil bir fonksiyona bürünemeyen bu yapıların tekil kullanıma dönüştüğünde fonksiyonel olduğu kadar mimari olarak da özelliklerini kaybettikleri, oysa bu yapıların çok işlevliliğe elverişli mimari kurguları ile karma kullanımlı yapılar olarak günümüze kadar varlığını sürdürdükleri ve karma kullanımlı yapılar olarak potansiyelleri olduğu görülmektedir.

20.yüzyıl öncesinde de var olan karma kullanım modeli, modern süreçte tekrar ele alınarak yeni bir tipoloji olarak öne sürülürken, 19.yüzyılın ürettiği karma kullanım modelinin en önemli örneklerinden biri olan pasajlı yapılar 20.yüzyıl modern dünyasında önemini kaybetmiştir. Pasajlı yapılar, bölgeleme kavramıyla boşaltılmış olan sanayileşmiş kentlerde önemini kaybedip unutulurken, endüstri devriminin ve yarattığı olumsuzlukların yaşanmadığı, modern dünyanın ürettiği karma kullanımlı yapıların da çok geç geldiği İstanbul'da, kent içindeki rolünü kaybetmeden batıya göre daha uzun süre işlerliğini sürdürmüştür.

19.yüzyıldan beri kentin bütününden kopmayarak, kent dokusunda var olan bu yapılar, barındırdıkları fonksiyonların dışında kentsel ve kültürel hafızanın devamlılığını sağlayan yapılar olmuştur.

19.yüzyıldan beri var olan ve bünyelerinde bulundurdukları fonksiyon çeşitliliği ile 20.yüzyıl modernizminin ürettiği karma kullanımlı komplekslerin küçük ölçekli arketipleri olarak dahi kabul edilebilecek olan pasajlı yapıların, günümüzdeki kullanımlarının, fonksiyonlarının azaltılarak dönüşümleri üzerinden olmaya başladığı, yapıların potansiyellerinin değerlendirilemediği görülmektedir. Oysa ki bu yapılar inşa edildiği dönemden itibaren, kent dokusundaki yeri, ölçeği, esnek planlaması ile olduğu kadar çok fonksiyonluluğu sayesinde kentsel ihtiyaçlar doğrultusunda dönüşerek varlığını sürdürebilmiştir.

Karma kullanımlı bir kurguyla inşa edilmiş olan bu yapılar 20.yüzyıl modernizminin ürettiği ve günümüzde sıkça karşılaşılan, yeni yaşam merkezleri olarak lanse edilen büyük ölçekli karma kullanımlı yapılarla her ne kadar ölçek olarak karşılaştırılmayacak olsa da "kentteki mahalle dokusunun içinde yer almaları ve bulundurdukları fonksiyonlar açısından bu yapılara alternatif olabilir mi?" sorusu çeşitli araştırmalara açıktır.

KAYNAKLAR

- A. Ertan, K.** (2004, Temmuz). 20. Yüzyıl Kent Ütopyaları. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*(3), 5-21.
- Akın, G.** (2010). 20. Yüzyıl Başında İstanbul: Toplumsal ve Mekansal Farklılaşma. *Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul' a: Mimarlık ve Kent, 1910-2010* (s. 20-30). içinde İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Akın, N.** (2002). *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Akıncı, T.** (2018). *Beyoğlu, Yapılar, Mekanlar, İnsanlar (1831-1923)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Akozan, F.** (1963). *Türk Han ve Kervansarayları*. İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi Türk San'atı Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1.
- Akyıldız, E.** (1987, 04 25). Hacıpulo' nun Miras Bilmecesi. *Takvim Gazetesi*.
- Aldrete, G.** (2004). *Daily Life in the Roman City, Rome, Pompeii and Ostia*. Connecticut: Greenwood Press.
- Alsac, Ü.** (1978). Çiçek Pasajını Oluşturan Hanın Yıkılışı Üzerine. *Mimarlık Dergisi*(3), 9-10.
- Annuaire Commercial Turc.** (1924-1925). Constantinople.
- Annuaire du Commerce.** (1881). Constantinople.
- Annuaire du Commerce.** (1883). Constantinople.
- Annuaire Oriental.** (1888). Constantinople.
- Annuaire Oriental.** (1889-1890). Constantinople.
- Annuaire Oriental.** (1891). Constantinople.
- Annuaire Oriental.** (1894). Constantinople.
- Annuaire Oriental.** (1895). Constantinople.
- Annuaire Oriental.** (1898). Constantinople.
- Annuaire Oriental.** (1900). Constantinople.
- Annuaire Oriental.** (1904). Constantinople: The Annuaire Oriental & Printing Company Limited.
- Annuaire Oriental.** (1905). Constantinople: The Annuaire Oriental Printing Company Limited.
- Annuaire Oriental.** (1909). Constantinople: The Annuaire Oriental & Printing Company Limited.
- Annuaire Oriental.** (1912). Constantinople.

- Annuaire Oriental.** (1913). Constantinople.
- Annuaire Oriental.** (1914). Constantinople: The Annuaire Oriental Ltd.
- Annuaire Oriental.** (1921). Constantinople.
- Annuaire Oriental.** (1922). Constantinople.
- Annuaire Oriental.** (1929). Constantinople.
- Ataman, A.** (2000). *Bir Göz Yapıdan Külliyyeye*. İstanbul: Mimarlar Tasarım.
- Aykut, P.** (1993a). Afrika Pasajı. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (Cilt 1). içinde İstanbul: TC Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.
- Aykut, P.** (1993b). Anadolu Pasajı. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (s. 256). içinde İstanbul: TC Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.
- Bali, R.** (2002, 10 22). *Modern Sitelerde Yaşam: "Çılgın Kalabalıktan Uzak"*. Arkitera: <http://v3.arkitera.com/v1/platform/konut/modernzamanlar.htm> adresinden alındı
- BBİVŞMA.** (tarih yok). 83/1 Dosyası. *Aya Andrea Han*. İstanbul.
- Bektaş, C.** (1999). *Selçuklu Kervansarayları, Korunmaları ve Kullanılmaları Üzerine bir Öneri*. İstanbul: YEM.
- Benjamin, W.** (2018). *Pasajlar*. İstanbul: YKY.
- Beyoğlu Ciheti Haritası.** (1937). İstanbul: Atatürk Kitaplığı.
- Ceylan, O.** (1989). *Geleneksel Türk Osmanlı Çarşısı Yapılarının Oluşumu, Gelişimi ve Yakın Doğu Kültürleri ile Olan Etkileşimleri Doktora Tezi*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi.
- Cezar, M.** (1985). *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Cezar, M.** (1991). *19. Yüzyıl Beyoğlusu*. İstanbul: Ak Yayınları.
- Çelebi, E.** (2008). *Evlıya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul* (Cilt 1). İstanbul: YKY.
- Çelik, Z.** (2017). *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- D. Yüksel, Ü.** (2012, Ocak). Antikçağdan Günümüze Kent Ütopyaları. *İdeal Kent, Kent Araştırmaları Dergisi*, 8-37.
- Dağdelen, İ.** (2005). *Cadastre de la Ville de Constantinople*. İstanbul: İ.B.B. Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü.
- Dağdelen, İ.** (2006). *Alman Mavileri 1913 1914 1. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları*. İstanbul: Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları.
- Dağdelen, İ.** (2007). *Charles Edouard Goad' ın İstanbul Sigorta Haritaları*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü.
- Deleon, J.** (1996). *Beyoğlu' nda Beyaz Ruslar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- D'Ostoya, G.** (1858-1860). *Plan General de Galata, Pera Et Pancaldi*. Atatürk Kitaplığı.
- Duhani, S. N.** (1984). *Eski İnsanlar Eski Evler 19. Yüzyıl Sonunda Beyoğlu' nun Sosyal Topoğrafyası*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Duru, O.** (2004). *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye' nin Kurtuluş Yılları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Durudoğan, S.** (1993). Tünel Pasajı. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: TC Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.
- Erkal, N.** (2010). "Bugün Liman Kara Olmuştur": İmparatorluk-Cumhuriyet Eşiğinde İstanbul Rihtımlarının Dönüşümü. *Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul' a: Mimarlık ve Kent, 1910-2010* (s. 31-48). içinde İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Ersevım, İ.** (1958-1971). *İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Koçu Yayınları.
- Ersoy, S., & Anadol, Ç.** (2000). *Jacques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul*. AXA Oyak.
- Evren, B.** (1993). Elhamra Sineması. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (s. 154). içinde İstanbul: TC Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.
- Eyice, S.** (1950). İstanbul-Galata. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 5/2, s. 1214/144). içinde İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Eyice, S.** (2015). *Eski İstanbul' dan Notlar*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Fishman, R.** (2016). *Yirminci Yüzyılda Kent Ütopyalari*. İstanbul: Daimon Yayınları.
- G. Cantay, G.** (2016). *Osmanlı Menzil Kervansarayları*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- Geist, J.** (1989). *Arcades, The History of a Building Type*. Cambridge: MIT Press.
- Göncüoğlu, S.** (2012). *Yolu İstanbul' dan Geçen Kervan' ın Sarayları*. İstanbul: İTO.
- Gülenaz, N.** (1998). *İstanbul' daki 19. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Ticaret Han ve Pasajlarının Stil ve Fonksiyon Bakımından İncelenmesi Doktora Tezi*. İstanbul: İTÜ.
- Gülenaz, N.** (2011). *Batılılaşma Dönemi İstanbul' unda Hanlar ve Pasajlar*. İstanbul: İTO.
- Güran, C.** (1975). *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi*. İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Harita Genel Müdürlüğü.** (1937). Ankara.
- Harita Genel Müdürlüğü.** (1950). Ankara.
- Hasol, D.** (2017). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: YEM.
- Huber, R.** (1887-1895). Plan de Galata, Pera, Taxim, Pankaldi et Ferikeuy. Atatürk Kitaplığı.
- İ2NKVKBKMA.** (tarih yok). 315/24 Dosyası. *Hacopulo Pasajı*. İstanbul.
- İ2NKVKBKMA.** (tarih yok). 315/66 Dosyası. *Elhamra Pasajı*. İstanbul.
- İ2NKVKBKMA.** (tarih yok). 356/4 Dosyası. *Rumeli Pasajı*. İstanbul.
- İ2NKVKBKMA.** (tarih yok). 77/3-26 Dosyası. *Fransız Geçidi*. İstanbul.
- İ2NKVKBKMA.** (tarih yok). 83/1 Dosyası. *Aya Andrea Han*. İstanbul.
- Jacobs, J.** (1961). *The Death and Life of the Great American Cities*. New York: Random House.
- Kargı.** (1993). Lebon . *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: TC Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.
- Karpat, K.** (2010). *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Kayra, C.** (1990). *İstanbul Haritaları*. İstanbul: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası.
- Kırkan, H.** (2005). *Çok Katlı Yüksek Yapıların Tasarımına Etki Eden Faktörlerin İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Koçu, R. E.** (1958-1971). *İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Koçu Yayınları.
- Kuban, D.** (2002). *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*. İstanbul: YKY.
- Kuban, D.** (2016). *Osmanlı Mimarisi*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Kuban, D.** (2017). *İstanbul Bir Kent Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kuntay, O.** (2004, Ocak-Şubat). Yaşatılmaya Çalışılan Ölü: Zoning (Bölgeleme). *Mimarlık Dergisi*(315).
- Kuruyazıcı, H.** (2004). Beyoğlu'nun Tiyatroları. *Geçmişten Günümüze Beyoğlu 2* (s. 661-672). içinde İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Kutun, B.** (1993). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: TC Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.
- L'Indicateur Constantinopolitain.** (1868).
- Mumford, L.** (2007). *Tarih Boyunca Kent, Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- New Guide to Constantinople.** (1892). University of Illinois Urbana-Champaign.
- Öğrenci, P.** (1998). *19. Yüzyıl Özgün Konut Tipleri Bağlamında Sarıca Ailesi Yapıları Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Öğrenci, P.** (1999). Sarıca Ailesi Yapıları: Köşkler, Apartmanlar ve Yüzyıl Dönümünde İstanbul Konut Mimarisine Katkıları. *Arredamento Mimarlık*(7/8), 104-111.
- Öke, A.** (1978). İstanbul Levent Karma Geliştirme Projesi. *Mimarlık Dergisi*, 41-42.
- Öncel, D.** (2012a). 19. Yüzyıl Ortasından 20. Yüzyıl Başına Karaköy Meydanı ve Yakın Çevresinin Dönüşümü. *Mimar.ist Dergisi*(46), 69-76.
- Öncel, D.** (2012b). Beyoğlu'nda Çok Kullanımlı Yarı Kamusal Mekânlar; Pasajlar, Siteler. *Geçiş...Geçit...Pasaj /Passing...Passage...Arcade Uluslararası Sempozyum*. İstanbul.
- Öncel, D.** (2014). *Apartman Galata' da Yeni Bir Konut Tipi*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Pardoe, M.** (1838). *The Beauties Of The Bosphorus*. Londra: George Virtue.
- Pevsner, N.** (1997). *A History of Building Types*. USA: Princeton University Press.
- Saalman, H.** (1982). *Medieval Cities*. New York: George Brazillier.
- Scognamillo, G.** (1991). *Cadde-i Kebir' de Sinema*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Seyitdanlıoğlu, M.** (1996, Temmuz). Yerel Yönetim Metinleri (V): Turuk ve Ebniye Nizamnamesi ve Getirdikleri. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 5(3), 67-81.
- Sezgin, H.** (2004). Pasajlar. *Geçmişten Günümüze Beyoğlu I* (Cilt 1, s. 225-242). içinde İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Stolpe Haritası.** (1880). İstanbul: Atatürk Kitaplığı.
- Şark Ticaret Yıllığı.** (1933). İstanbul.
- Taşkın, H.** (2012). *19. Yüzyıl Beyoğlu Pasajları Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: MSGSÜ.

- Tekeli, İ.** (1999). 19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü. *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri* (s. 19-30). içinde İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tuna, B.** (2005, 08 19). Pasaj Markiz Yanlış Seçimlerin Kurbanı Oldu. *Hürriyet Gazetesi*. 05 26, 2019 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/pasaj-markiz-yanlis-secimler-kurban-oldu-343173> adresinden alındı
- Turgay, K.** (2019, 05 15). *Arkitera*. Arkitera: <https://www.arkitera.com/gorus/242/suriye-pasajinin-basina-gelenler> adresinden alındı
- Üsdiken, B.** (1991a). Beyoğlu' nda Kaybolan Geçit ve Pasajlar I. *Tarih ve Toplum*(88), 21-26.
- Üsdiken, B.** (1991b). Beyoğlu' nda Kaybolan Ve Yaşayan Pasaj Ve Geçitler II. *Tarih Ve Toplum*(89), 21-27.
- Üsdiken, B.** (1991c). Beyoğlu' nda Kaybolan Ve Yaşayan Pasaj Ve Geçitler IV. *Tarih Ve Toplum*(91), 26-32.
- Üsdiken, B.** (1991d). Beyoğlu' nda Yaşayan Ve Kaybolan Pasaj Ve Geçitler III. *Tarih Ve Toplum*(90), 36-43.
- Üsdiken, B.** (1993). Hacıpulo Pasajı. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (s. 481). içinde İstanbul: TC Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.
- Üsdiken, B.** (1993a). Tarlabası. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: TC Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.
- Üsdiken, B.** (1993b). Hacıpulo Pasajı. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (s. 481). içinde İstanbul: TC Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.
- Üsdiken, B.** (1999). *Pera' dan Beyoğlu' na*. İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Kitapları.
- Vance, J. J.** (1990). *The Continuing City, Urban Morphology in Western Civilization*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.
- Varol, A.** (2009). *Yapı Kent İlişkisi Bağlamında Karma Kullanımlı Yapılar Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İTÜ.
- Wycherley, R.** (2011). *Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Yeltin, P.** (1985). *Beyoğlu Pasajları Üzerine Bir İnceleme ve Rövizasyon Etüdü*. İstanbul: MSÜ.
- Yerasimos, S.** (1999). Tanzimat'ın Kent Reformları Üzerine. *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri* (s. 1-18). içinde İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Zeidler, E.** (1985). *Multi Use Architecture in the Urban Context*. New York: Van Nostrand Reinhold Company.

İnternet Kaynakları:

- URL_1.** (2019, 05 14). *Eski Esvaplarım*. www.eskiesvaplarim.com: <http://eskiesvaplarim.com/istiklal-caddesi-1920ler/> adresinden alındı
- URL_2.** (2019, 05 14). *Kent Rehberi*. <http://kent.beyoglu.bel.tr/>: <http://kentrehberi.beyoglu.bel.tr:8080/KentRehberi/raporServlet.rep?imarDurum=true> adresinden alındı

- URL_3.** (2019, 03 20). *Şehir Haritası*. www.sehirharitasi.ibb.gov.tr:
<https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/> adresinden alındı
- URL_4.** (2019, 04 12). www.davidrumsey.com. David Rumsey Map Collection:
https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~298669~90069807:Veue-de-Constantinople?sort=Pub_List_No_InitialSort%2CPub_Date%2CPub_List_No%2C-Series_No adresinden alındı
- URL_5.** (2019, 04 11). upload.wikimedia.org. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/26/1840_S.D.U.K._Map_of_Constantinople_%28_Istanbul%2C_Turkey_%29_-_Geographicus_-_Istanbul-sduk-1841.jpg adresinden alındı
- URL_6.** (2019, 05 16). [wowturkey](http://www.wowturkey.com). www.wowturkey.com:
http://www.wowturkey.com/t.php?p=/tr26/umit_beyoglu__markiz65.jpg adresinden alındı
- URL_7.** (2019, 03 20). www.sinangenim.com.tr. M. Sinan Genim:
<http://www.sinangenim.com/tr/articles.asp?ID=7&Y=1994&AID=23&do=detail> adresinden alındı
- URL_8.** (2019, 05 24). [Seba İnşaat](http://www.sebainsaat.com). www.sebainsaat.com:
<http://www.sebainsaat.com.tr/css/gorseller/projeler/veli/katalog.pdf> adresinden alındı

EKLER

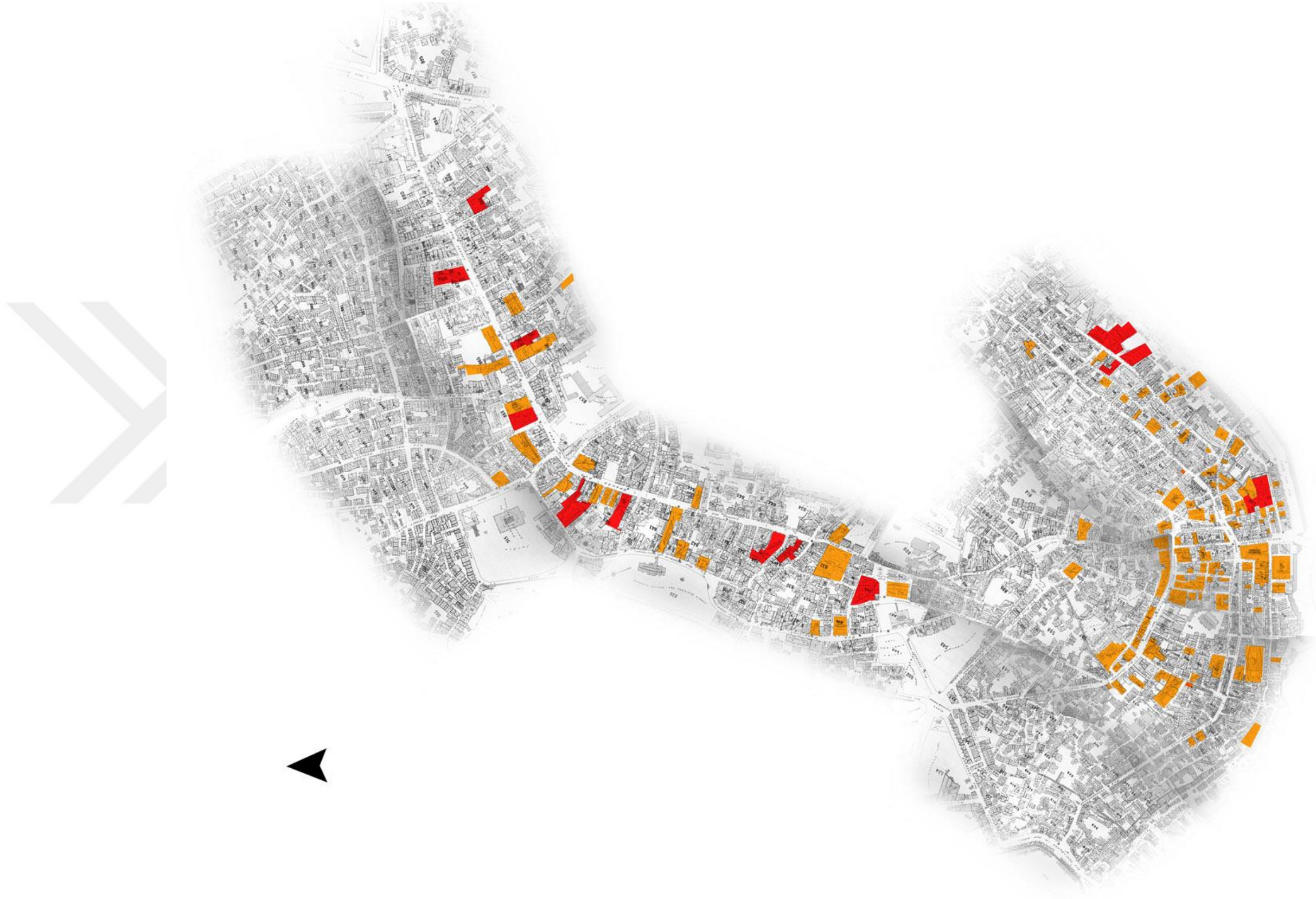
EK A: Çalışma Kapsamında İncelenen Yapıların Konumu.

EK B: Çalışma Kapsamında İncelenen Yapıların Goad Haritası'ndaki Konumu.

EK A: Çalışma Kapsamında İncelenen Yapıların Konumu (İncelenen yapıların 13' ü çalışmada ayrı başlıklarda incelenmiş, turuncu ile gösterilen yapılar çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.). (Avunduk, M.A., 2019).

EK B: Çalışma Kapsamında İncelenen Yapıların Goad Haritası'ndaki Konumu (İncelenen yapıların 13' ü çalışmada ayrı başlıklarda incelenmiş, turuncu ile gösterilen yapılar çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.).

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad : Seval Kaya Avunduk
Doğum Yeri ve Tarihi : Trabzon, 17.03.1984
E-posta : sevalkaya@gmail.com
Lisans : Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, 2008.
İş Deneyimi : SKA Mimarlık-Restorasyon-Seramik, kurucu, 2015-...
Natura Mimarlık-Restorasyon, 2012-2014.
Promim Mimarlık-Restorasyon, 2008-2012.

